

ธรรมสารทีปนี

พระธรรมกิตติวงศ์

(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙)

ISBN 974-493-088-8
ธรรมสารทีปนี พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙)

ธรรมสารทีปนี

พระธรรมกิตติวงศ์

(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙)

วัดราชโอรสาราม และ พระธรรมกิตติวงศ์
พิมพ์แจกเป็นธรรมบรรณาการ
ในงานพระราชทานเพลิงศพ น.ส.มัลลิกา ปัทมานุช
ณ วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
วันอาทิตย์ที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙

๒๙๔.๓๐๑ พระธรรมกิตติวงศ์
ธรรมสารทีปนี
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง ๒๕๓๙
๑๖๒ หน้า
๑. พุทธศาสนา -- การศึกษาและการสอน
๒. พุทธศาสนา -- รวมเรื่อง ๓. ชื่อเรื่อง

ISBN 974-493-088-8

พิมพ์ครั้งที่ ๑	๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๙	๔,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๙	๑๐,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	๑๕ กันยายน ๒๕๓๙	๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ **โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง**

- *สาขาสำราญราษฎร์*

๒๒๓ ถนนบำรุงเมือง เยื้องทางเข้าโรงพักสำราญราษฎร์ กทม. ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๒๒๑๑๐๕๐, ๒๒๒๔๔๖๗, ๒๒๓๘๙๗๙ โทรสาร ๒๒๒๖๒๑๙

- *สาขาประชาอุทิศ*

๖๗๙/๗๑-๗๔ ถนนประชาอุทิศ ซอย ๔๕ แขวงบางมด เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพฯ ๑๐๑๔๐
โทรศัพท์ ๐๒/๔๗๒๕๙๗๕-๙, โทรสาร ๐๒/๔๒๗๙๕๘๖

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่สาม)

ในงานพระราชทานเพลิงศพนางสาวมัลลิกา ปัทมานุช บ.ม. ครั้งนี้ ทางพี่ชายและน้องสาวพร้อมทั้งลูกหลาน ได้มอบฉันทะให้ข้าพเจ้าเป็นผู้จัดแจงทั้งหมด ซึ่งข้าพเจ้าก็รับปากด้วยดี เพราะเป็นความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่แล้ว แม้จะไม่ออกปากมอบให้ ก็จะขันอาสาจัดแจงให้เอง ทั้งนี้เพราะคุณโยมมัลลิกานั้นมีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้า และแก่วัดราชโอรสารามเป็นอย่างมาก เรียกว่าเป็นผู้อุปการะวัดรายใหญ่ได้เลยทีเดียว เมื่อท่านจากไปเช่นนี้ก็ต้องตอบสนองท่านเป็นธรรมดา เพราะข้าพเจ้าถือธรรมเนียมว่าท่านผู้ใดเคยทำอุปการะแก่วัดมา หากทายาทของท่านผู้นั้นยินดีให้ข้าพเจ้าช่วยจัดแจงงานศพให้ ข้าพเจ้าเต็มใจจัดทำให้ทั้งสิ้น และก็ทำมาแล้วหลายราย ดังนั้น งานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงอปโลกน์ตัวเองเป็นแม่งานใหญ่ โดยมีพระภิกษุสามเณรวัดราชโอรสารามทุกรูปเป็นลูกมือ ซึ่งงานก็ผ่านพ้นมาด้วยดีตั้งแต่ท่านได้ถึงแก่กรรมลง

ตามธรรมเนียมของงานเผาศพหรืองานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าภาพมักจะจัดของไว้สำหรับแจกเป็นที่ระลึกแก่ท่านผู้มีเกียรติในงาน แม้งานนี้ก็คงถือธรรมเนียมนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีอะไรดีกว่าหนังสือธรรมะ เพราะสามารถเก็บไว้ได้นานและใช้กันได้หลายคน รับไปแล้วไม่ชอบใจจะให้คนอื่นต่อก็ได้ อ่านแล้วเก็บไว้อ่านวันหลังก็ได้ หรือให้คนอื่นอ่านต่อก็ได้ เป็นการกระจายธรรมะสู่ผู้สนใจต่อกันไป ซึ่งวิธีอย่างนี้ทางพระเรียกว่า “ธรรมทาน” อันธรรมทานนี้ท่านว่ามีอานิสงส์ยอดเยี่ยมกว่าการให้วัตถุสิ่งของอื่น ๆ หนังสือธรรมะที่พิมพ์แจกเป็น

ธรรมทานในงานนี้ คือหนังสือ "ธรรมสารทีปนี" ซึ่งข้าพเจ้าเขียนไว้เมื่อปีที่แล้ว และพิมพ์แจกมาแล้ว ๒ งาน จำนวนพิมพ์รวมกัน ๑๔,๐๐๐ เล่ม แต่ก็ยังไม่ทั่วถึง มีผู้ต้องการมาขอกันมาก หากพิมพ์เพิ่มในงานนี้อีกก็จะทำให้แพร่หลายกว้างออกไปอีก หนังสือเรื่องนี้จึงได้มียอดพิมพ์เพิ่มอีก ๒,๐๐๐ เล่มสำหรับแจกในงานนี้

หวังว่าหนังสือนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจในธรรมตามสมควร ขออุทิศส่วนความดีอันเกิดจากธรรมทานนี้ไปให้นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช ขอให้ท่านได้มีส่วนแห่งผลบุญนี้แล้วมีความสุขในสัมปรายภพยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ.

(พระธรรมกิตติวงศ์)

เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่สอง)

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ชุตินธรมหาเถระ วัดสามพระยา เป็นพระมหาเถระ ที่เป็นเสาหลักของคณะสงฆ์ไทยมาเป็นเวลาช้านาน เป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถ ความยุติธรรม มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีสายตาที่แหลมคม มีการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวและมั่นคง เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในส่วนตัวของข้าพเจ้าและท่านเจ้าคุณพระเทพปริยัตยาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี รวมถึงพระอารามทั้งสองคือวัดราชโอรสารามและวัดเฉลิมพระเกียรติ เจ้าประคุณสมเด็จได้แผ่เมตตาธรรมค้ำชูมาโดยตลอด เพราะว่าเมื่อได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสกันใหม่ ๆ นั้น พระอารามหลวงทั้งสองแห่งนี้ ซึ่งเป็นพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาขึ้นมีฐานะเหมือนเป็นวัดพี่วัดน้องกันได้ชำรุดทรุดโทรมมาก แต่ได้อาศัยบารมีธรรมของเจ้าประคุณสมเด็จฯ ได้ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ ให้ข้อคิดต่าง ๆ จึงทำให้ข้าพเจ้าทั้งสองมีแนวคิดและมีกำลังใจในการกู้พระอารามทั้งสองนี้ให้มีสภาพที่ดีขึ้นดังที่ปรากฏอยู่ นับว่าเป็นพระคุณอย่างสูงสุดสำหรับข้าพเจ้าทั้งสอง และแก่พระอารามทั้งสองนี้ อย่างที่ไม่อาจจะหาคำบรรยายใด ๆ มาแสดงให้เหมาะสมครบถ้วนได้

จึงในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าประคุณสมเด็จฯ ครั้งนี้ ข้าพเจ้าทั้งสองจึงขอมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศถวายแด่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ตามกำลังอีกส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากที่ได้บำเพ็ญ

กุศลต่าง ๆ มาแล้วในขณะที่ตั้งศพอยู่ที่ศาลาหอประชุมวัดสามพระยา โดยขอเป็นเจ้าภาพพิมพ์หนังสือ “ธรรมสารทีปนี” นี้แจกเป็นธรรมบรรณาการด้วยเล่มหนึ่ง เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล และเพื่อถวายเป็นเครื่องสักการะแด่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ชุตินธร–มหาเถระ ผู้มีพระคุณอย่างใหญ่หลวงแก่คณะสงฆ์ และแก่ข้าพเจ้าทั้งสอง

หวังว่าธรรมทานจากหนังสือนี้ คงเป็นประโยชน์แก่ท่านตามสมควร และบุญกุศลต่าง ๆ ที่เกิดจากธรรมทานนี้ ขอน้อมอุทิศถวายแด่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ชุตินธรมหาเถระ เพื่อสำเร็จเป็นทิพยวิบากผลแด่เจ้าประคุณสมเด็จฯ ในสัมปรายภพตลอดกาลนาน.

(พระธรรมกิตติวงศ์)

วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพฯ

คำนำ

(พิมพ์ครั้งแรก)

เป็นที่ยอมรับกันในวงการพระพุทธศาสนาว่า **"พระไตรปิฎก"** ซึ่งเป็นที่บรรจุคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสาวกไว้นั้นเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด เป็นเสมือนหนึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะในเวลาใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสฝากฝังไว้ว่า **"เมื่อเราตถาคตสิ้นไป ธรรมวินัยที่ตถาคตแสดงไว้แล้วบัญญัติไว้แล้วนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย"** แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่ในประเทศไทยเรากลับถือว่าพระไตรปิฎกเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ควรแตะต้อง ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คนไทยฟังและอ่านไม่รู้เรื่อง ดังนั้นเมื่อพิมพ์คำสอนพระไตรปิฎกไว้ในใบลานก็ดี พิมพ์ออกมาเป็นเล่มแล้วก็ดี จึงเก็บไว้ในตู้ในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ปล่อยให้เป็นเหยื่อของปลวกและมอดแมลงต่าง ๆ เสียเป็นส่วนใหญ่ ปล่อยให้เป็นเรื่องของพระภิกษุสามเณรที่จะศึกษาเล่าเรียนกันไป ทั้งที่คำสอนนั้น ๆ ได้รับการแปลออกมาเป็นภาษาไทยแล้วก็ตาม ดังนั้น จึงมีแต่พระภิกษุสามเณรผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์โดยตรงเท่านั้นที่จะเปิดพระไตรปิฎกดูกัน ซึ่งความจริงแล้ว ภาษาบาลีก็ดี พระไตรปิฎกก็ดี เป็นภาษาและเป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเปรียบเสมือนเป็น **"สมเด็จพ่อ"** ของชาวพุทธทุกคน เป็นสิ่งที่ **"ลูก ๆ"** คือชาวพุทธทุกคนจะต้องรู้ อย่างน้อยก็ต้องอ่านให้ออกเขียนให้ได้ เพราะเป็นภาษาของพ่อ ส่วนจะแปลความหมายได้หรือไม่ได้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าลูกไม่รู้ภาษาพ่อ อ่านและ

เขียนภาษาพ่อไม่ได้แล้ว จะถือว่าเป็นลูกที่ดีได้อย่างไร

อนึ่ง เพราะไม่สนใจที่จะเปิดดูพระไตรปิฎกกันโดยตรง จึงเกิดภาวะที่เรียกว่า **"จับใส่พระโอษฐ์"** ขึ้นมากมาย กล่าวคือไปจับเอาธรรมภาษิตของพระเถระต่าง ๆ ที่ท่านแต่งไว้สอนคนในยุคต่อ ๆ มาบ้าง คิดศัพท์บาลีขึ้นมาเองบ้าง แล้วนำไปพูดหรือเขียนกันต่อ ๆ ไปโดยอ้างว่าเป็นพระพุทธพจน์ หรืออ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ ดังเช่นที่เห็นและได้ยินอ้างกันบ่อย ๆ คือภาษิตที่ว่า **"นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา - ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี"** และภาษิตที่ว่า **"สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา - ความพร้อมเพรียงของหมู่ ยังความเจริญให้สำเร็จ"** ความจริงภาษิตทั้งสองบทนี้เป็นเถรภาษิต เป็นคำของพระเถระรุ่นหลังท่านแต่งไว้ มิใช่พุทธ–ภาษิต พุทธภาษิตจริง ๆ ที่ตรัสถึงเรื่องนี้มีว่า **"เอสา ภิกฺขเว สปฺปุริสภูมิ ยทิทํ กตญฺญุตา กตเวทิตา - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิของสัตบุรุษคนดี"** และว่า **"สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี - ความพร้อมเพรียงของหมู่ นำความสุขมาให้"** และนอกจากนั้น ยังมีความนิยมอีกอย่างหนึ่งของชาวพุทธทั่วไปคือ ชอบอ้างคำสอนของครูอาจารย์มากกว่าที่จะอ้างคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง เช่นชอบอ้างว่าเรื่องนี้หลวงพ่อองค์นั้นท่านสอนไว้อย่างนี้ หลวงปู่องค์นี้ท่านสอนไว้อย่างนั้น แทนที่จะอ้างว่าเรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อย่างนี้ ทำให้มองไปว่าครูอาจารย์นั้น ๆ ท่านรู้คำสอนนั้นด้วยตัวเองแล้วนำมาสอน ทั้งที่ความจริงครูอาจารย์เหล่านั้นโดยส่วนใหญ่ท่านก็สอนตามที่รู้มาจากพระโอษฐ์นั่นเอง แต่ก็มีบ้างที่ท่านเหล่านั้นนำคำสอนของตัวเองมาใส่พระโอษฐ์กัน ซึ่งอาจไม่เจตนาเพราะไม่รู้ก็ได้ อาจจงใจเพื่อให้

เกิดผลทางความเชื่อถือก็ได้ ซึ่งเรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก แต่ก็ขอยกไว้จะไม่กล่าวถึงในที่นี้

ด้วยเหตุดังนี้ จึงได้มีความคิดทำหนังสือ **"ธรรมสารทีปนี"** นี้ขึ้น เพื่อให้ชาวพุทธหันมาสนใจศึกษาธรรมจากพระพุทธพจน์หรือจากพระโอษฐ์โดยตรง ฝึกอ่านภาษาของพระพุทธเจ้าผู้เป็นสมเด็จพ่อให้ได้ ทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ให้ได้ตามสมควร ตามแนวที่ขยายความไว้ให้แล้วส่วนหนึ่ง และเพื่อจะได้นำไปกล่าวอ้างได้ว่าเรื่องอย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้หรือทรงมีความเห็นว่าอย่างไร ทั้งเพื่อนำไปสอบทานคำสอนต่าง ๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาว่าเป็นคำสอนที่มาจากพระโอษฐ์หรือถูกจับใส่พระโอษฐ์ จะได้ไม่หลงทางกันมากไปกว่าที่เป็นอยู่

และเป็นความพอดีที่ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๘ พระเดชพระคุณธรรมปัญญาบดี อธิบดีสงฆ์วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีพระราชทินนามปรากฏในสุพรรณบัฏว่า **"สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์"** อันนำความปลาบปลื้มยินดีมาให้แก่ชาววัดปากน้ำและท่านที่เคารพนับถือในพระเดชพระคุณเป็นอย่างมาก รวมทั้งตัวข้าพเจ้าด้วย ในฐานะที่เคยเป็นอันเตวาสิกอยู่อาศัยวัดปากน้ำมานานปี และได้รับเมตตาธรรมจากพระเดชพระคุณในเรื่องต่าง ๆ มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน จึงในงานสมโภชสุพรรณบัฏสมเด็จพระราชาคณะ วันที่ ๑๑-๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ นี้ เห็นว่าขอมีส่วนในการแสดงมุทิตาสักการะแด่พระเดชพระคุณด้วย และหนังสือ **"ธรรมสารทีปนี"** ก็เขียนเสร็จไปตอนหนึ่งแล้ว สมควรพิมพ์ออกเผยแพร่ได้ จึงได้จัดพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่ม แล้วถวายแด่พระเดชพระคุณเพื่อมอบให้แก่บรรพชิต

และคฤหัสถ์ที่มาร่วมมุทิตาสักการะในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ต่อไป

หวังว่า หนังสือ **"ธรรมสารทีปนี"** นี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในธรรมตามสมควร ขอถวายความดีและบุญกุศลที่เกิดจากหนังสือนี้แด่พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้เป็นปูชนียบุคคลที่เคารพรักของชาววัดปากน้ำทุกท่านทุกคน เพื่อสนองผลให้พระเดชพระคุณมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง มีอายุยืนนาน เป็นมิ่งขวัญกำลังใจ และเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของชาววัดปากน้ำและชาวพุทธทั่วไป ตลอดกาลนาน.

(พระธรรมกิตติวงศ์)

กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๑๖

เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพฯ

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๒๒๑๔๗ **สำนักพระราชวัง**

26 สิงหาคม 2539

พระราชทานเพลิงศพ นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช บ.ม. บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ ณ เมรุวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร

<u>วันอาทิตย์ ที่ 15 กันยายน 2539</u> เวลา 17.00 น. พระราชทานเพลิง

อุดมศักดิ์/พิมพ์/ตร./หาน.

วัน	**หน้าที่** พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช บรมนาถ
บพิตร พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย ผู้เป็นประธานของเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่ง มงกุฎไทย

ขอประกาศแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง ผู้ซึ่งจะได้พบประกาศนียบัตรนี้ให้ทราบว่า

นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช

สมควรจะรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ได้ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎไทย ชั้นที่ ๕ ชื่อ เบญจมาภรณ์
เป็นเกียรติยศสืบไป ขอให้มีความเจริญสุขสวัสดิ์ทุกประการเทอญ

พระราชทานตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕
เป็นปีที่ ๓๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอก

นายกรัฐมนตรี

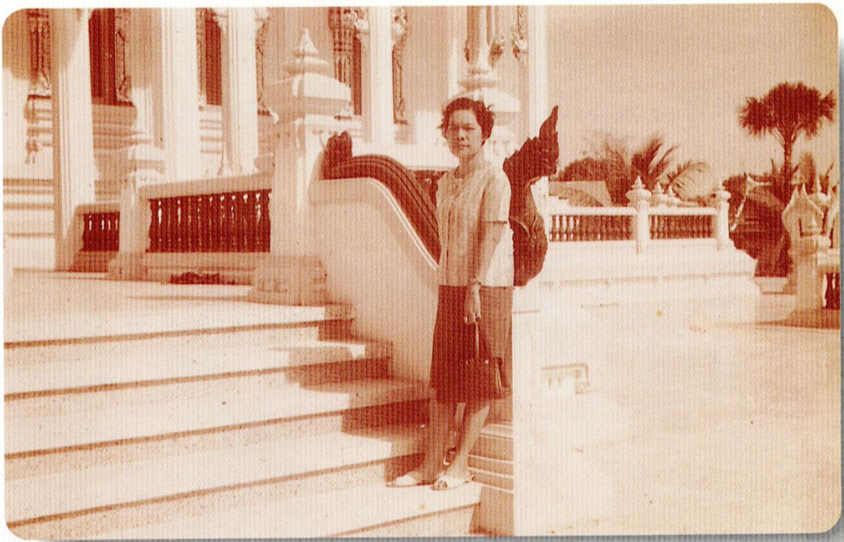

นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช

ชาตะ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๕๙

มตะ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๓๙

อายุ ๘๐ ปี ๗ เดือน ๒๘ วัน

▲ ภาพในอดีต

▼ ทอดผ้าป่าซ่อมพระพุทธรูปวัดราชโอรสาราม
๑๐ มีนาคม ๒๕๒๕

▲ วางศิลาฤกษ์กุฏิเจ้าอาวาส วัดราชโอรสาราม ๑ มีนาคม ๒๕๒๘

▼ ไถ่ชีวิตกระบือ ๒๑ มกราคม ๒๕๓๒

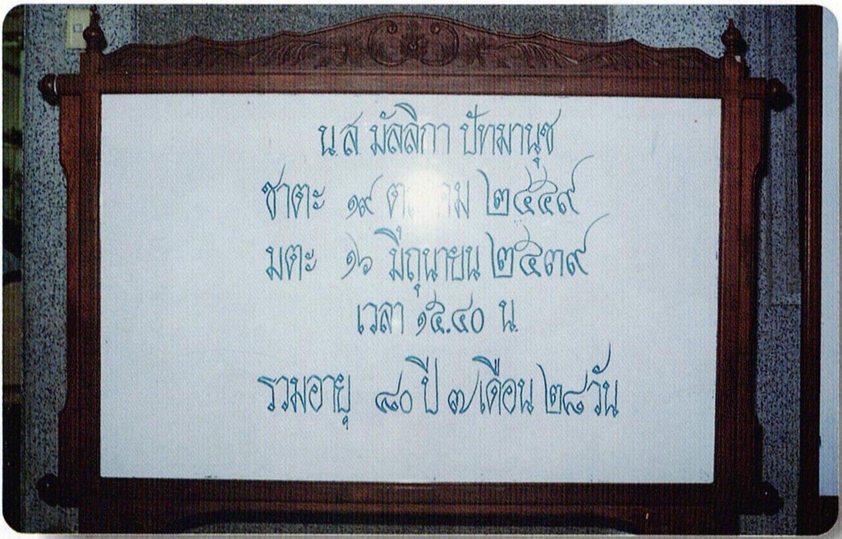

▲ ทำบุญวันเกิดพระธรรมกิตติวงศ์ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙

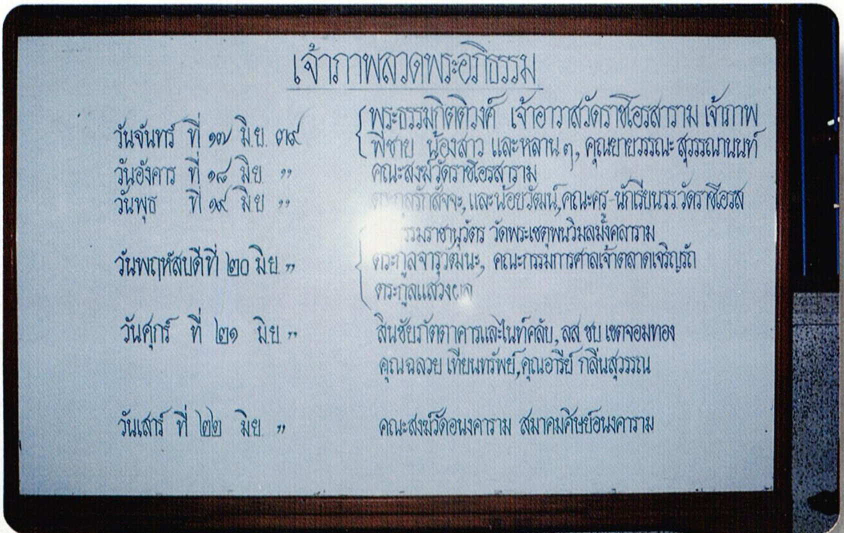
▼ บวงสรวง เริ่มก่อสร้างหอพักผู้ปฏิบัติธรรม ๑๐ เมษายน ๒๕๓๙

▲ เกิด ตาย อายุ

▼ เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

▲ ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่ศาลาวัดราชโอรสาราม

▼ พระธรรมกิตติวงศ์ ร.อ.โชติ ปัทมานุช นางทองสุก เพ็ญชาติ

▲ ครอบครัว ร.อ.โชติ ปัทมานุช พี่ชาย

▼ ครอบครัว นางทองสุก เพ็ญชาติ น้องสาว

▲ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และคณะสงฆ์วัดราชโอรสาราม

▼ ญาติมิตร ท่านผู้มีเกียรติ ที่มาในงานบำเพ็ญกุศล

▲ อุบาสกอุบาสิกาวัดราชโอรสารามบำเพ็ญกุศล

▼ คณะอาจารย์โรงเรียนวัดราชโอรสบำเพ็ญกุศล

ประวัติ
น.ส.มัลลิกา ปัทมานุช

นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช เป็นธิดาคนกลางของนายไม้ นางกรุณา ปัทมานุช เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะโรง ที่บ้านหอพระ ริมคลองด่าน อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี (เดิม) มีพี่และน้องรวม ๒ คน คือ

๑. ร.อ.โชติ ปัทมานุช พี่

๒. นางทองสุก เพ็ญชาติ น้อง

เมื่ออายุควรแก่การศึกษา ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดราชโอรส เมื่อจบการศึกษาที่โรงเรียนซึ่งสตรีสามารถเรียนได้ในสมัยนั้นแล้ว ได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านถนนเจริญรัถ เขตคลองสาน กับบิดามารดา รับหน้าที่ดูแลปรนนิบัติบิดามารดาอย่างใกล้ชิด เป็นกำลังสำคัญให้บิดามารดาซึ่งเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้บริจาคทรัพย์ทำบุญทำกุศลตามความประสงค์ หลังจากพี่ชายและน้องสาวได้ออกเรือนไปแล้ว ได้เป็นกำลังสำคัญในการจัดการและพัฒนาทรัพย์สมบัติของบิดามารดาให้เจริญงอกงามขึ้น โดยได้ก่อสร้างตึกให้เช่า จัดสร้างตลาดเจริญรัถ ควบคุมดูแลกิจการเองด้วยความอดทนและยากลำบากอย่างยิ่ง จนกระทั่งเข้ารูปเข้ารอย และเป็นผลสำเร็จมาตราบเท่าทุกวันนี้ สำหรับตนเองนั้นก็เคร่งครัดในเรื่องการทำบุญในพระพุทธศาสนาเหมือนบิดามารดา เป็นผู้รับมรดกสืบทอดเรื่องการทำบุญแทนบิดามารดามาโดยตลอด บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสาธารณชน โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาของเยาวชน ได้บริจาคเงินเป็นจำนวนมากก่อสร้าง

บูรณปฏิสังขรณ์ บำรุงรักษา อุโบสถ ศาลา อาคารเรียน โรงพยาบาล ทุนการศึกษา และ อื่น ๆ อีกมาก และยังได้ชักชวนญาติมิตรให้มีโอกาส ร่วมการบุญการกุศล เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และอื่น ๆ อยู่เป็นประจำ อุปนิสัยส่วนตัวนั้น เป็นผู้มีเมตตากรุณา มีสัจจะ มีสติ ชอบสันโดษ ชอบช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากและเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นประจำ จึงเป็นที่รักนับถือของญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดทั่วไป รวมถึงพระภิกษุสามเณรในวัดต่าง ๆ ที่ได้ไปทำบุญไว้ด้วย

ตามปกตินางสาวมัลลิกาเป็นคนมีโรคประจำตัวเกี่ยวกับปอดและหลอดลม แต่ก็มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงพอที่จะสามารถไปประกอบศาสนกิจคือฟังธรรม รักษาศีล ที่วัดราชโอรสาราม ได้เป็นประจำทุกวันพระและทุกวันเสาร์ภายในพรรษา ในตอนเช้าของทุกวันจะทำบุญใส่บาตรที่ประตูบ้าน และสามารถไปปฏิบัติภารกิจคือดูแลเก็บรายได้ของตลาดแล้วนำมาจัดแบ่งให้พี่และน้องอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เมื่ออายุมากขึ้น โรคประจำตัวก็กำเริบขึ้นเรื่อย ๆ คือหลอดลมอักเสบ มีอาการไอมาก รับประทานอาหารไม่ได้ นอนไม่ค่อยหลับ ทำให้อ่อนเพลียต้องไปหาหมอไทยหมอจีนและพระให้ช่วยรักษาอยู่เป็นประจำ ครั้งสุดท้ายอาการโรคกำเริบมากขึ้น จึงได้เข้าพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลสมิติเวช ในความดูแลของนายแพทย์จิตต์จำลอง หริณสุต และคณะ แต่อาการไม่ดีขึ้น มีแต่ทรุดลงเรื่อย ๆ เพราะหลอดลมตีบตัน ไม่สามารถหายใจได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยเครื่องช่วยหายใจ และมีอาการติดเชื้อที่ปอดอย่างรุนแรง จนกระทั่งถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบ หลังจากพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล ๑ เดือนเศษ

สิริรวมอายุได้ ๘๐ ปี ๗ เดือน ๒๘ วัน

บัญชีบุญ
ของนางสาวมัลลิกา ปัทมานุช

นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช เป็นนักบุญที่ชอบทำบุญในพระพุทธศาสนาและบริจาคให้เป็นสาธารณกุศลเป็นอย่างมาก ตลอดชีวิตของท่านได้บริจาคทรัพย์สมบัติเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งไม่อาจจะนำมาแสดงให้หมดให้สิ้นได้ เพราะท่านทำมานาน ทำมามาก และทำไว้หลายแห่ง หลักฐานต่าง ๆ ได้สูญหายไปบ้าง ไม่มีบ้าง เพราะท่านถือว่าทำบุญแล้วก็แล้วกัน ส่วนมากจึงเพียงได้ยินจากที่ท่านได้เล่าให้ฟังเท่านั้นว่าได้ไปทำอะไรไว้ที่ไหนบ้าง เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้จึงขอแสดงเพียงเท่าที่สืบทราบได้ ส่วนจำนวนเงินนั้นแสดงเพียงเท่าที่ปรากฏจากใบอนุโมทนาบัตร นอกนั้นประมาณการเอาเป็นส่วนใหญ่ โดยแยกเป็นวัดเป็นที่แต่ละแห่งไป เพื่อสะดวกแก่การทำความเข้าใจ

๑. วัดราชโอรสาราม

๑.๑	บริจาคที่ดินจำนวน ๘ ไร่เศษ นอกเหนือจากที่ขายในราคาครึ่งหนึ่ง จำนวน ๕.๕ ไร่ รวมทั้งหมด ๑๓.๕ ไร่ ราคาในปัจจุบันประมาณ ๒๐๐ ล้านบาท	
๑.๒	บูรณะศาลาการเปรียญ หอระฆัง พระวิหารพระยืน และอื่น ๆ ในสมัยที่พระราชโมลี (ณรงค์) เป็นเจ้าอาวาส รวมทั้งสิ้น	๕๓๕,๑๕๐. บาท
๑.๓	ดำเนินการทอดผ้าป่าเพื่อซ่อมพระพุทธรูปในพระวิหารพระยืน รวมรายรับ	๖๕๐,๐๐๐. บาท
๑.๔	บูรณะกุฏิ คณะ น. ๑	๑,๕๖๐,๕๗๓. บาท
๑.๕	บูรณะกุฏิ คณะ น. ๒	๒,๗๙๔,๐๘๓. บาท
๑.๖	บูรณะกุฏิ คณะ น. ๓	๑,๓๓๘,๓๗๗. บาท
๑.๗	บูรณะกุฏิ คณะ น. ๔	๖๒๗,๑๐๐. บาท
๑.๘	สร้างกุฏิทรงไทยคณะเหนือทั้งคณะ	๑,๗๖๐,๖๕๑. บาท
๑.๙	สร้างพิพิธภัณฑ์กุฎี (กุฏิเจ้าอาวาส)	๒,๗๕๐,๔๙๘. บาท

๑.๑๐	สร้างหอพักผู้ปฏิบัติธรรม (กำลังดำเนินการ)	๑๔,๐๐๐,๐๐๐. บาท
๑.๑๑	ตั้งทุนนิธิ และบริจาครายย่อยอื่น ๆ ประมาณ	๑,๐๐๐.๐๐๐. บาท
	รวมทั้งสิ้นประมาณ	๒๗,๐๑๖,๔๓๒. บาท

๒. วัดอนงคาราม

๒.๑	บูรณะกุฏิปัทมานุช	๓๐๐,๐๐๐. บาท
๒.๒	สมทบสร้างอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม	๔๐๐,๐๐๐. บาท
๒.๓	ตั้งทุนกุศลนิธิวัดอนงคาราม	๒๐๐,๐๐๐. บาท
๒.๔	ตั้งทุนศึกษานิธิบำรุง ร.ร.พุทธศาสนาวันอาทิตย์	๒๐,๐๐๐. บาท
๒.๕	ตั้งทุนอุดหนุนสมาคมศิษย์อนงคาราม ฯ	๓๐,๐๐๐. บาท
๒.๖	กฐิน และอื่น ๆ ประมาณ	๒๐๐,๐๐๐. บาท
	รวมทั้งสิ้นประมาณ	๑,๑๕๐,๐๐๐. บาท

๓. วัดใหญ่ศรีสุพรรณ

๓.๑	สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม	๒,๐๐๐,๐๐๐. บาท
๓.๒	อื่น ๆ ประมาณ	๑๐๐,๐๐๐. บาท
	รวมทั้งสิ้นประมาณ	๒,๑๐๐,๐๐๐. บาท

๔. วัดหิรัญรูจี

๔.๑	สมทบสร้างศาลาการเปรียญ	๕๐,๐๐๐. บาท
๔.๒	อื่น ๆ	-

๕. วัดชากลูกหญ้า จ.ระยอง

๕.๑	สร้างอุโบสถ ๑ หลัง	-
๕.๒	สมทบสร้างเมรุ	๓๐,๐๐๐. บาท

๖. วัดกำแพง บางขุนเทียน

บูรณะอุโบสถที่บรรพบุรุษต้นตระกูลสร้างไว้	๑,๐๑๙,๙๕๔. บาท

๗. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

บูรณะพระโพธิธาตุพิมาน ด้านหลังพระอุโบสถ	๑๗๖,๐๐๐. บาท

๘. **อื่น ๆ**

๘.๑ สมทบสร้างตึกสงฆ์อาพาธ
โรงพยาบาลพรานกระต่าย กำแพงเพชร ๒๐๐,๐๐๐. บาท

๘.๒ บริจาคให้โรงพยาบาล โรงเรียน และหน่วยราชการต่าง ๆ
ประมาณ ๑๐ แห่ง รวมประมาณ ๕๐๐,๐๐๐. บาท

๘.๓ บริจาคถวายวัดเป็นรายย่อย จัดทอดผ้าป่า กฐิน
บำรุงวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ไม่ต่ำกว่า ๕๐ แห่ง
รวมเงินบริจาคประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท

รวมทุกรายการเท่าที่รวบรวมหลักฐานได้
ประมาณ ๓๕,๒๔๒,๓๘๖. บาท

เงินบริจาคทั้งหมดนี้เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของนางสาวมัลลิกา ปัทมานุช ทั้งสิ้น ท่านได้อาศัยกินได้อาศัยใช้ส่วนหนึ่งจนตลอดชีวิต ส่วนที่เหลือซึ่งเป็นส่วนใหญ่ได้นำออกมาทำบุญเพื่อบูชาพระรัตนตรัย และเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์สังคม เป็นการใช้ทรัพย์อย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา โดยการเปลี่ยนสภาพจากโลกิยทรัพย์ซึ่งเป็นทรัพย์นอกตัวให้เป็นอริยทรัพย์ซึ่งเป็นทรัพย์ในตัว อันอริยทรัพย์นี้เป็นของทิพย์ซึ่งสามารถติดตามไปอำนวยผลให้เป็นสุขในสัมปรายภพได้ หากยังเป็นโลกิยทรัพย์อยู่ ก็เพียงได้กินได้ใช้ในโลกนี้เท่านั้น ละจากโลกนี้ไปแล้วไม่อาจนำติดตัวไปด้วยได้ นางสาวมัลลิกาละจากโลกนี้ไปแล้วพร้อมกับพาอานิสงส์บุญอันเป็นทิพย์นั้นติดตัวไปด้วย ย่อมได้เสวยผลวิบากอันเป็นทิพย์อยู่ในสุคติภพแน่นอน ขอให้ทุกท่านได้อนุโมทนาและถือเป็นคติแบบอย่างเถิด.

พระธรรมกิตติวงศ์
รวบรวม

รำลึกถึงคุณโยมมัลลิกา

ในชีวิตของข้าพเจ้ามีไม่กี่ครั้งนักที่จะรู้สึกใจหายลึก ๆ ในเมื่อมีคนที่ข้าพเจ้าให้ความเคารพนับถือหรือที่เกี่ยวข้องด้วยได้จากโลกนี้ไปอย่างไม่มีวันกลับ คุณโยมมัลลิกา ปัทมานุช เป็นคนหนึ่งในจำนวนนั้น ทั้ง ๆ ที่ตอนที่ท่านนอนพักอยู่ในโรงพยาบาลประมาณหนึ่งเดือนนั้น ได้ไปเยี่ยมดูอาการและถามไถ่ความคืบหน้าของการรักษาเกือบจะทุกวัน มีขาดอยู่เพียง ๓ วันเท่านั้นที่มิได้ไปเพราะต้องไปต่างจังหวัด แม้จะทราบอาการทุกระยะว่าเป็นอย่างไร แม้จะทราบล่วงหน้าก่อนที่จะถึงเวลานั้นว่าคงไม่ไหวแน่ แต่เมื่อถึงเวลาที่ท่านจากไปจริง ๆ ก็อดใจหายและสะเทือนใจมิได้ ทั้ง ๆ ที่รู้และสอนคนอื่นอยู่บ่อย ๆ เสียด้วยซ้ำไปว่าข้อนี้เป็นกฎธรรมชาติ ก็อดที่จะเป็นเสียเองไม่ได้ กว่าจะคุมสติอารมณ์ได้ก็ใช้เวลามากอยู่ ทำให้เห็นว่าขนาดเรายังเป็นอย่างนี้ ผู้คนที่อยู่ห่างวัดห่างคัมภีร์ทางศาสนาเล่าจะมิหนักหนาสาหัสกว่าเราหรือ

ความผูกพันที่คุณโยมมัลลิกามีต่อข้าพเจ้าและที่ข้าพเจ้ามีต่อคุณโยมนั้น ดูเหมือนว่าจะลึกซึ้งจนกระทั่งไม่ต้องเอ่ยปากบอกก็รู้กันได้ แม้คนอื่นก็พอจะมองออกว่ามีความผูกพันกันอย่างไร ถึงกับบางคนพูดล้อเลียนว่าแม่ลูกกันก็ห่วงใยกันเป็นธรรมดา ซึ่งข้าพเจ้าฟังแล้วก็ไม่รู้จะพูดอะไร เพราะใครจะมารู้ดีเท่าข้าพเจ้าและคุณโยมได้ว่าในใจนั้นคิดอะไรอย่างไร เพราะฉะนั้น คุณโยมจึงห่วงใย เอื้ออาทรข้าพเจ้าและให้สิ่งที่พระอย่างข้าพเจ้าจะพึงรับได้โดยไม่เสียดาย นอกจากนั้นยังไว้วางใจข้าพเจ้าในเรื่องการทำบุญแก่วัดราชโอรสารามและวัดอื่นๆด้วยเงินนับล้านนับสิบล้านก็มอบให้ข้าพเจ้านำไปสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ภายในวัดตามที่ข้าพเจ้าประสงค์ และไม่เคยเอ่ยปากขอหนังสือรับรองการ

บริจาคหรือใบอนุโมทนาบัตรเลยแม้แต่ครั้งเดียว ทั้งไม่เคยถามด้วยว่านำไปใช้จ่ายอะไรบ้าง จ่ายไปเท่าไร ให้แล้วเป็นแล้วกัน ถือว่าได้ทำบุญและได้บุญแล้ว มีแต่ถามว่าพอไหม ยังขาดอีกเท่าไร เมื่อเป็นดังนี้ ก็ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าระมัดระวังเรื่องการเงินการทองของวัดมากยิ่งขึ้น เพราะรู้นิสัยคุณโยมดีว่าท่านเกลียดผู้ที่คดโกง ผู้ที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ผู้ที่โกหกพกลม ผู้ที่ไว้ใจไม่ได้ประเภทหน้าไหว้หลังหลอก เป็นที่สุด และท่านเป็นคนที่ฉลาด แหลมลึก มองคนออก ความจำแม่น ชอบจดชอบจำ ละเอียดในเรื่องการเงินการทอง โดยเฉพาะในเรื่องเงินทำบุญคุณโยมจะจำแม่น และมักจะจดไว้ที่นั่นที่นี่ว่าได้ทำบุญไว้ที่ไหน เมื่อไร มีรายละเอียดพร้อม

ในเรื่องความเป็นอยู่ของข้าพเจ้า คุณโยมมีความห่วงใยมาก ใครให้อะไรมา หากว่าเป็นสิ่งที่พระสามารถจะใช้สอยหรือขบฉันได้ เป็นต้องให้เด็กนำไปถวายหรือนำไปให้เอง ไม่ว่าผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน อาหารแปลก ๆ โดยเฉพาะอาหารกระป๋อง อาหารสำหรับปรุงฉันกับข้าวต้มตอนเช้า ข้าวสาร ก็จัดส่งให้เป็นประจำทุกอาทิตย์ทุกเดือน แม้กระทั่งรถที่ใช้คุณโยมก็ซื้อให้ รวมถึงค่าน้ำมันรถก็ออกให้เป็นประจำทุกเดือนมิได้ขาด คุณโยมบอกบ่อย ๆ ว่า “พระเดชพระคุณเหนื่อยมากทำเพื่อวัดเพื่อพระศาสนา ก็ต้องช่วยเหลือกันไป” คำที่คุณโยมเรียกข้าพเจ้านั้น ได้เปลี่ยนไปตามภาวะ สมัยที่ข้าพเจ้ายังไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส คุณโยมเรียกว่า “เจ้าคุณ” เฉย ๆ พอเลื่อนเป็นพระราชาคณะชั้นราชและเป็นเจ้าอาวาสแล้ว คุณโยมเรียกว่า “พระเดชพระคุณ” เรื่อยมา แสดงว่าเป็นผู้ได้รับการอบรมในการใช้สรรพนามกับพระในระดับต่าง ๆ มาเป็นอย่างดี เพราะคุณโยมนั้นคุ้นเคยกับพระผู้ใหญ่มามาก โดยเฉพาะกับพระมหาเถระในวัดอนงคาราม มีเจ้าประคุณ

สมเด็จพระพุฒาจารย์(นวม) และพระเดชพระคุณพระโพธิวงศาจารย์ เป็นต้น ทำให้ใช้สรรพนามกับพระไม่ผิด ซึ่งในยุคสมัยนี้ผู้ที่จะใช้ได้ถูกต้องตามธรรมเนียมโบราณ หาไม่ได้ง่ายนัก

มิใช่เฉพาะกับข้าพเจ้าเท่านั้น แม้พระภิกษุสามเณรคณะต่าง ๆ ภายในวัดราชโอรสาราม คุณโยมก็ห่วงใย คอยถามไถ่เรื่องความเป็นอยู่ โดยเฉพาะคอยให้คนนำข้าวสารเป็นกระสอบใหญ่ ๆ มาถวายตามกุฎิที่มีพระเณรมากเป็นประจำมิได้ขาด

เรื่องการบุญการกุศลต่าง ๆ ภายในวัดราชโอรสารามและวัดต่าง ๆ บรรพบุรุษเคยอุปถัมภ์บำรุงมาอย่างไร คุณโยมก็สืบสานต่อโดยมิให้ขาดสาย เช่น การถวายผ้าอาบน้ำฝน งานอดีตเจ้าอาวาส แม้แต่การทำบุญประจำปีที่โรงพยาบาลสงฆ์ ทุกวันที่ ๑๙ กันยายน ซึ่งจะนิมนต์พระจากวัดที่บรรพบุรุษเคยทำบุญไปประกอบพิธี คือวัดราช-โอรสาราม วัดอนงคาราม วัดหิรัญรูจี วัดใหญ่ศรีสุพรรณ สำหรับอาหารและของถวายพระนั้น คุณโยมจะพิถีพิถันมาก เลือกถวายอย่างชนิดที่ดี ๆ ให้พระท่านใช้ได้ ดูแลด้วยตัวเองโดยตลอด บางครั้งหากทำบุญที่วัดราชโอรสาราม คุณโยมจะมอบปัจจัยให้จำนวนหนึ่งซึ่งก็ไม่น้อยเลย เพื่อให้ข้าพเจ้าจัดการทุกอย่างตามที่ข้าพเจ้าต้องการ จะใช้จ่ายอย่างไรไม่เคยถาม เพียงถามว่าเงินพอไหมขาดเท่าไรเท่านั้น เพื่อความสบายใจของคุณโยม ข้าพเจ้าจึงต้องจัดทำให้เสร็จเรียบร้อยและบอกรายการต่าง ๆ ให้ทราบล่วงหน้าก่อนงานหลายวัน

เป็นที่รู้กันว่าคุณโยมเป็นคนใจร้อน พูดอะไรตรง ๆ คนที่ไม่คุ้นเคยได้ยินเข้ามักจะคิดว่าพูดไม่เพราะ แต่ความจริงท่านเป็นคนที่ปากกับใจตรงกัน มีอะไรก็พูดออกมาตามที่ใจคิด ไม่เกรงใจใครในเมื่อผู้นั้นทำไม่ถูก แต่จะเกรงใจและนับถือที่สุดในเมื่อผู้นั้นทำถูกต้อง

และทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพราะความเป็นคนใจร้อน คนอื่นอาจมองว่าเป็นคนจู้จี้จุกจิก แต่ความจริงเป็นคนที่เก็บความรู้สึกเก่ง จะดูว่าจู้จี้ก็ต่อเมื่อเป็นเรื่องของตัวเองที่ตัวเองเกี่ยวข้องด้วยเท่านั้น เมื่อตั้งใจจะทำอะไรแล้วก็อยากจะให้เสร็จเร็ว ๆ ตัวอย่างเช่น ในการบูรณะปฏิสังขรณ์กุฏิคณะเหนือซึ่งคุณโยมออกเงินให้ทั้งหมด จะคอยถามอยู่เสมอว่าเมื่อไรจะเสร็จ จะต้องการเงินเพิ่มอีกไหม จะเบิกอีกเท่าไร พอบอกว่าจะขอเบิกเท่านั้นเท่านี้ ไม่เกินสองวันถ้าไม่ติดเสาร์อาทิตย์ จะรีบไปที่ธนาคารจัดการนำเช็คมาถวายถึงกุฏิทันที บางครั้งบอกว่าจะไปรับเองที่บ้าน ก็มักจะไม่ยอม ออกจากธนาคารแล้วก็ตรงไปที่วัดเลยอย่างนี้เป็นประจำ และหากพบช่างก็จะเร่งช่างให้รีบ ๆ ทำให้เสร็จจะได้ฉลอง เพราะกลัวจะตายเสียก่อน แต่การบูรณะนั้นยากกว่าสร้างใหม่เสียเวลามากกว่าและแพงกว่าด้วย ถึงกระนั้นคุณโยมก็มีชีวิตอยู่จนถึงฉลองกุฏิคณะเหนือตามต้องการ แม้รายการบูรณะปฏิสังขรณ์หรือก่อสร้างอย่างอื่น ก็เร่งเช่นเดียวกัน ปกติข้าพเจ้าเป็นคนใจร้อนเหมือนกันแต่พอมาเจอรายคุณโยมมัลลิกาเข้า ข้าพเจ้าต้องกลายเป็นน้ำแข็งไปโดยอัตโนมัติ ต้องคอยอธิบายชี้แจงขั้นตอนและรายละเอียดการก่อสร้างจนกระทั่งเข้าใจและเย็นลง บางครั้งต้องใช้เวลาถึงครึ่งชั่วโมงสำหรับรายการอย่างนี้

คุณโยมเคยพูดให้ฟังบ่อย ๆ ว่าคุณโยมมีความเคารพศรัทธาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก จะทำอะไรในวัดราชโอรสารามนี้ จะต้องอุทิศถวายเป็นพระราชกุศลทุก ๆ ครั้ง จะทำอะไรก็อธิษฐานถึงพระองค์เรื่อยมา ทั้งนี้คุณโยมบอกว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯทรงเป็นกษัตริย์ที่ใจบุญ ค้าขายร่ำรวยจนเป็น “กษัตริย์เจ้าสัว” แล้วก็นำเงินมาสร้างวัด มาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้

บ้านเมืองสงบร่มเย็น โดยเฉพาะมาทำวัดราชโอรสารามให้สวยงาม จึงอยากให้วัดนี้สวยงามเหมือนอย่างเดิม จึงได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังทรัพย์ให้แก่วัดอย่างมากมาย คุณโยมเคยถามบ่อย ๆ ว่าเมื่อไรจะลงมือซ่อมโบสถ์เพราะหลังคารั่วมาก ก็ตอบไปว่ากำลังติดต่อช่างอยู่ ช่างเขายังไม่ค่อยว่างมาซ่อมให้ คุณโยมก็สั่งว่าไปขอร้องเขาหน่อยว่าให้รีบ ๆ มาซ่อมจะได้เสร็จเร็ว ๆ ก็รับปากคุณโยมไว้หลายครั้ง จนแล้วจนรอดก็ยังดึงช่างมาซ่อมพระอุโบสถให้ทันใจคุณโยมไม่ได้ จนคุณโยมหมดโอกาสซ่อมสิ่งสำคัญของรัชกาลที่ ๓ ในส่วนนี้ไปอย่างน่าเสียดาย

อีกเรื่องหนึ่งคือ คุณโยมเป็นคนมีน้ำใจ เมื่อมีใครมาช่วยงานหรืออำนวยความสะดวกให้ท่านหรือช่วยเหลือวัดทางใดทางหนึ่ง จะให้รางวัลเป็นประจำ เรียกว่าไม่เคยใช้ใครเปล่า ข้อนี้เป็นที่รู้กันและดูเหมือนว่าจะไม่เสียดายกับการให้แก่คนที่ช่วยงาน พระเณรรูปใดมีน้ำใจช่วยทำงานวัดขยันขันแข็งไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ไม่เอารัดเอาเปรียบพวก คุณโยมก็จะถวายปัจจัยเป็นพิเศษ เพราะท่านรู้จักพระเณรในวัดเกือบจะทุกรูป แม้พระเณรรูปใดเจ็บไข้ได้ป่วย หากคุณโยมทราบก็จะนิมนต์ให้ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลหรือให้ไปตรวจที่คลินิก และจะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด ด้วยหวังว่าหากท่านหายแล้วจะได้ช่วยเหลือวัดช่วยเหลือพระศาสนาต่อไป และบอกว่าคนเป็นโรคมันทรมาน เพราะตัวท่านเองเป็นคนขี้โรค จึงทราบข้อนี้ดี

มีสิ่งหนึ่งที่พอจับเค้าได้ คือคุณโยมมักจะไม่ค่อยชอบคนที่ออกปากขอ แม้จะไม่พูดออกมาว่าไม่ชอบ แต่ก็พูดย้ำให้ได้ยินบ่อย ๆ แต่เมื่อมีผู้มาขอก็จะไม่ขัด แต่จะให้ไม่มาก นอกจากเกรงใจเท่านั้น ถ้าผู้ขอเป็นญาติเป็นผู้ที่คุ้นเคยก็มักไม่ขัดเพราะความเกรงใจ สำหรับข้าพเจ้าเองนั้น จำได้ว่าไม่เคยออกปากขอเลยสักครั้งเดียว ไม่ว่าจะทำอะไร

เพียงแต่พูดต่อหน้าคนมาก ๆ ในวันถวายผ้าอาบน้ำฝนประจำปีก่อนเข้าพรรษาว่าโครงการต่อไปจะทำอะไร จะใช้เงินเท่าไร หรือบอกต่อหน้าคุณโยมว่าจะทำอะไรอย่างไรเท่านั้น บอกแล้วก็แล้วกัน ไม่ได้ขอว่าให้คุณโยมช่วยอย่างนั้นอย่างนี้ หากคุณโยมจะช่วยก็จะมาติดต่อสอบถามเองว่าจะหาเงินอย่างไร มีคนบริจาคแล้วหรือยัง เป็นต้น เมื่อทราบว่ายังไม่มีเงินหรือยังไม่มีผู้บริจาค คุณโยมก็จะแจ้งความจำนงบริจาคเท่านั้นเท่านี้หรือทั้งหมดของโครงการ ทำกันมาอย่างนี้โดยตลอด

มีอีกสิ่งหนึ่งที่คุณโยมไม่พูดให้ได้ยินแต่ก็ไม่คัดค้านและไม่สนับสนุนในสิ่งที่ข้าพเจ้าทำ คือข้าพเจ้าเป็นคนชอบเดินทางไปต่างประเทศเพื่อไปพักผ่อนบ้าง ไปหาประสบการณ์บ้าง ไปทำธุระบ้างแล้วแต่กรณี คุณโยมรู้แล้วจะไม่ห้ามและไม่แสดงความยินดีอะไร ทั้งไม่เคยถวายปัจจัยเป็นค่าพาหนะหรือค่าใช้จ่ายในต่างประเทศเลยแม้แต่บาทเดียว คุณโยมถวายรถ ถวายค่าน้ำมันรถ หรือถวายปัจจัยให้ใช้ส่วนตัวเป็นประจำเดือนรวมแล้วเป็นล้านถวายได้ ถวายให้วัดเป็นสิบ ๆ ล้านก็ถวายได้ แต่ในเรื่องไปต่างประเทศนี่ไม่เคยถวาย แสดงว่าคุณโยมไม่ต้องการให้ข้าพเจ้าไปต่างประเทศ ข้าพเจ้าคิดสรุปเอาอย่างนั้น

คุณธรรมที่สำคัญซึ่งคุณโยมได้ปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัดโดยตลอดชีวิตคือความกตัญญูกตเวที โดยเฉพาะกับพ่อแม่และบรรพบุรุษ เท่าที่ทราบมา ท่านดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ด้วยดีมาโดยตลอดจนกระทั่งทั้งสองสิ้นชีวิตไป สิ่งใดที่พ่อแม่และบรรพบุรุษสั่งสมไว้ให้จะรักษาไว้และทำให้เจริญงอกงามวัฒนาขึ้น คุณโยมเคยบอกว่าจะไม่ขายสมบัติของพ่อแม่ปู่ย่าตายายกินเป็นอันขาด จะต้องเก็บไว้เป็นมรดกตกทอดให้ลูกให้หลานต่อ ๆ ไป ท่านเก็บเฉพาะดอกผลเท่านั้นมาใช้จ่ายและทำบุญ ไม่เคยคิดต้องการสมบัติใครทั้งสิ้น วัดใดที่บรรพบุรุษเคยทำนุ

บำรุงมาก็รับทำนุบำรุงต่อ บุญใดที่บรรพบุรุษเคยทำมาเป็นประจำก็ทำต่อไม่ให้ขาดสาย วัดที่ทำบุญประจำก็คือวัดราชโอรสาราม วัดอนงคาราม วัดหิรัญรูจี วัดใหญ่ศรีสุพรรณ วัดกำแพง บางขุนเทียน เป็นต้น ถึงวันตายของพ่อแม่ก็ทำบุญอุทิศไปให้เป็นประจำทุกปีมิได้ขาด รูปพ่อแม่ปู่ย่าตายายก็เก็บไว้สักการะบูชาในห้องพระภายในบ้านรวมกับพระพุทธรูป และจะกราบไหว้หลังจากสวดมนต์ไหว้พระแล้วเป็นประจำ จะจดจำคำสอนคำเตือนของพ่อแม่ ของพระมหาเถระวัดอนงคาราม วัดทองนพคุณ ได้อย่างแม่นยำ และนำมาบอกเล่าให้ข้าพเจ้าฟังเสมอ ๆ ว่าเรื่องนี้พ่อแม่เคยสอนไว้อย่างนี้ เรื่องนี้ท่านองค์นี้สอนไว้อย่างนี้ ทำให้ข้าพเจ้าได้คติโบราณในการทำงานในการบูรณะซ่อมแซมวัดเป็นอันมากจากปากคุณโยมซึ่งนำมาเล่าต่ออีกทีหนึ่ง เช่นคติที่ว่า "ไม่ขุดหลุม น้ำไม่ไหล" เป็นต้น คติข้อนี้ข้าพเจ้าได้ยึดถือเป็นหลักในการพัฒนาพระอารามมาตราบเท่าถึงทุกวันนี้

ในเรื่องอุปนิสัยใจคอของคุณโยมมัลลิกาซึ่งเป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็พอจะสรุปได้ว่า ท่านเป็นคนเอาจริงเอาจังในทุก ๆ เรื่อง มีความละเอียดละออ มีความจริงใจต่อทุกคนที่คุ้นเคย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตาโอบอ้อมอารีต่อผู้ยากไร้ ใจคอกว้างขวาง รักพี่รักน้อง รักพวกรักพ้อง มีความอาทรต่อทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้อง มีความกตัญญูเป็นเยี่ยม เป็นคนตรงไปตรงมา พูดจริงทำจริง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมกับใคร ๆ ปากกับใจตรงกัน เป็นคนใจเร็วและใจร้อน ต้องการเห็นผลสำเร็จทันตา พูดจาฟังดูเหมือนนักเลง เพราะพูดตรง ๆ ฟังดูเหมือนไม่เกรงใจใคร แต่มีความจริงใจเสมอ ชอบหาความรู้ใส่ตัว ชอบอ่านหนังสือที่ให้สาระความรู้ ชอบถามชอบรู้เรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัด เรื่องศาสนา เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องสังคม

รวมไปถึงเรื่องการบ้านการเมือง สิ่งที่ไม่ชอบคือ ไม่ชอบคนที่อืดอาดยืดยาด ไม่ชอบคนดีแต่พูด คนที่ปากกับใจไม่ตรงกัน ไม่ชอบเรื่องที่หยุมหยิมพูดมาก ไม่ชอบเก็บเรื่องที่ล่วงเลยไปแล้วซึ่งเป็นเรื่องเสียหายของคนอื่นมาเล่าต่อ ที่ไม่ชอบเป็นอย่างยิ่งคือคนที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ที่สรุปอย่างนี้ เพราะว่าคุณโยมพูดด้วยปากเองบ้างว่าชอบหรือไม่ชอบอย่างนี้ ดูจากท่าทางที่แสดงออกบ้าง เพราะคุณโยมเป็นคนที่อ่านง่าย ไม่มีอะไรที่ปิดบัง มีอะไรก็ชอบพูดตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม ชอบก็บอกว่าชอบ ไม่ชอบก็บอกว่าไม่ชอบ ไม่มีกระซิบอะไรกะใคร ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นคนที่อ่านง่าย คบด้วยง่าย เท่าที่กล่าวมานี้เป็นส่วนใหญ่ ๆ ที่เห็นกันทั่วไป

กล่าวในเรื่องส่วนตัว คุณโยมให้กำลังใจในการทำงานแก่ข้าพเจ้ามาโดยตลอด อุดหนุนจุนเจือทุกอย่างโดยไม่ต้องออกปากขอ บางครั้งต้องห้ามเพราะมีเหลือเฟือแล้วแต่ท่านก็ให้จนได้ด้วยอ้างว่าต้องการทำบุญจะให้ใครต่ออย่างไรไม่ว่า และไม่เคยถามว่าสิ่งนั้นให้ใครไปแล้วหรือยัง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม บางครั้งคุณโยมก็เผลอตัวดุข้าพเจ้าเอาบ้างในเมื่อข้าพเจ้าพูดไม่ถูกใจหรือพูดไม่ตรงกับที่คุณโยมคิด โดนอย่างนี้ก็ต้องนิ่งไม่ต่อความ เรื่องก็สงบด้วยดี สักพักก็คุยกันต่อได้ คุณโยมได้ยินได้ฟังหรือสงสัยอะไรในตัวข้าพเจ้า จะรีบโทรศัพท์ถามทันทีว่าได้ยินมาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ เรื่องมันเป็นอย่างไร บางเรื่องต้องชี้แจงกันยาว แม้เรื่องของวัดนั้นวัดนี้ เรื่องของพระองค์นั้นองค์นี้ ที่ลงข่าวหนังสือพิมพ์บ้าง ได้ฟังชาวบ้านพูดบ้าง ก็จะไม่เก็บความสงสัยไว้ ต้องรีบถามข้าพเจ้าทันทีเหมือนกัน เมื่อทราบข้อเท็จจริงต่าง ๆ แล้วก็สบายใจ ฉะนั้นจึงต้องพูดให้สบายใจในเรื่องต่าง ๆ โดยยกเหตุผลต่าง ๆ มาชี้แจงจนเข้าใจ แม้ว่าบางเรื่องข้าพเจ้ารู้แต่ก็พูดให้ฟังโดยตรงไม่ได้ เพราะจะ

ทำให้ไม่สบายใจ กล่าวคือเรื่องจริงบางอย่างเป็นเรื่องที่พูดไม่ได้ เพราะพูดไปอาจทำให้คนฟังไม่สบายใจก็ได้ ทำให้เสียหายแก่ผู้ถูกพาดพิงถึงก็ได้ ไม่มีประโยชน์อันใดเลยที่จะพูดออกมา จึงตอบเลี่ยง ๆ ไปเสีย ซึ่งคุณโยมก็ไม่ติดใจอะไรอีก เพราะเป็นคนที่เข้าใจอะไรง่ายอยู่แล้ว

การที่คุณโยมได้ถึงแก่กรรมไปอย่างนี้ ทำให้ข้าพเจ้าใจหายลึก ๆ มีความรู้สึกว่าขาดสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตไปอย่างหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเงียบเหงาในหัวใจ ขาดที่พึ่ง อะไรทำนองนี้ แต่ก็ต้องพยายามทำใจตามที่พระท่านว่า ถึงกระนั้นก็อดที่จะรู้สึกเสียดายและคิดถึงคุณโยมเสียมิได้

มีเรื่องที่ข้าพเจ้าเสียใจอยู่เรื่องหนึ่งที่เกี่ยวกับคุณโยม จะว่าเป็นความบกพร่องหรือความใจเย็นของข้าพเจ้าก็ได้ กล่าวคือคุณโยมได้ทำบุญไว้มาก น่าจะได้รับการยกย่องให้มีเกียรติให้ได้รับเครื่องราช-อิสริยาภรณ์ที่สูงกว่านี้ ก่อนนั้นข้าพเจ้าก็ไม่เคยคิดจะทำเรื่องนี้ให้คุณโยม เพราะเห็นคุณโยมเคยปฏิเสธว่าไม่สนใจนัก แต่เรื่องนี้ต้องเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าเองที่จะต้องขวนขวายจัดการให้คุณโยม มาเมื่อต้นปี ๒๕๓๙ นี้เองจึงเกิดความคิดนี้ขึ้นมาว่าจะต้องทำให้คุณโยมจึงจะถูก และคิดไว้ว่าจะเดินเรื่องขอเครื่องราชอิสริยาภรณ์ระดับสายสะพายให้ แต่ต้องมียอดเงินบริจาคไม่ต่ำกว่า ๓๐ ล้านบาทตามเกณฑ์ ซึ่งหากรวมรวมจริง ๆ แล้ว เงินบริจาคของคุณโยมคงถึงแน่ ๆ แต่ก็ได้แต่เพียงคิดไว้เท่านั้น ยังไม่ทันได้ดำเนินการ คุณโยมก็เข้าโรงพยาบาลและถึงแก่กรรมเสียก่อน เรื่องนี้จึงเป็นอันพับไปอย่างน่าเสียดาย เป็นความบกพร่องของข้าพเจ้าแท้ ๆ ไม่งั้นงานศพคุณโยมจะต้องมีโกศมาประดับเกียรติอย่างแน่นอน

บทความนี้เขียนขึ้นจากใจ เพื่อย้อนอดีตให้ผู้ที่อ่านได้รับทราบบางเรื่องบางมุมที่เกี่ยวกับคุณโยม ซึ่งดูออกจะยืดยาวไปหน่อย แต่ก็เห็นว่าไม่ยาวไปกว่าสิ่งที่คุณโยมได้ทำฝากไว้ในโลกในพระบวรพุทธศาสนานี้ ซึ่งยากที่จะหาผู้อื่นทำได้เสมอเหมือน เพราะฉะนั้น จึงขอเล่าเรื่องของคุณโยมไว้เป็นหลักฐานสำหรับอนุชนรุ่นหลังต่อไป เพื่อเขาจะได้รู้ว่าในอดีตนั้นมีสตรีผู้ใจบุญในพระบวรพุทธศาสนาอย่างนี้อยู่ผู้หนึ่ง เพื่อเขาจะได้แบบอย่างกระทำตามบ้าง เพราะคนที่ใจบุญแบบคุณโยมนี้จะไม่มีวันหมดไปจากโลก ตราบใดที่พระบวรพุทธศาสนายังดำรงมั่นคงอยู่

ขอมอบบทความนี้เป็นเครื่องปฏิการะตอบสนองพระคุณที่คุณโยมมีต่อข้าพเจ้า ต่อพระภิกษุสามเณร และต่อวัดราชโอรสาราม สำหรับเป็นบุญวิบากสนองผลให้คุณโยมมีความเกษมสำราญในสัมปรายภพยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตลอดกาลนาน.

(พระธรรมกิตติวงศ์)

เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม

แด่คุณโยมมัลลิกา ปัทมานุช

แม้สังขารปราณดับมิลับชื่อ
ยังระบือลือก้องให้ผ่องใส
คุณความดียังสะท้อนขจรไกล
เกียรติคุณยิ่งใหญ่ท่านได้ทำ

ท่านส่งเสริมสร้างสรรค์จรรโลงศาสน์
เฉกทายาทพระสัมมาคุณค่าล้ำ
บำรุงศาสน์องคาสสงฆ์ดำรงธรรม
ท่านน้อมนำความดีชี้ทางเดิน

มีศรัทธาเปี่ยมยิ่งในสิ่งสัจจ์
เทิดไตรรัตน์น้อมบูชาน่าสรรเสริญ
สร้างสรรค์ศาสน์ชาติไทยให้จำเริญ
พระคุณเกินเสกสรรคำบรรยาย

แม้สังขาร์ลาจากยังฝากชื่อ
คนเลื่องลือถือความดีมิหนีหาย
เกียรติศักดิ์ศรีชี้เห็นเป็นประกาย
คงความหมายประดับไว้ให้ชื่นชม.

พระมหาอาสนะ ชุติมนฺโต (เชิดชู)

คุณานุสรณ์
แด่คุณมัลลิกา ปัทมานุช

ตายเกิดหรือเกิดตายเป็นธรรมดาสามัญ เป็นสิ่งที่รู้ทั่วกันหมด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนดับไปเป็นธรรมดา" แต่กระนั้นคนส่วนมากก็ไม่มีใครชอบตายสักคนเดียว

เช่นเดียวกันกับคณะครู อาจารย์ และนักเรียน โรงเรียนวัดราชโอรส เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตของคุณมัลลิกา ปัทมานุช ต่างรู้สึกเสียใจและใจหายดุจเสียร่มโพธิ์ร่มไทรที่สำคัญของโรงเรียนไป เพราะคุณมัลลิกาเป็นผู้มีอุปการคุณอย่างใหญ่หลวงแก่โรงเรียน การที่โรงเรียนวัดราชโอรสได้มีอาณาบริเวณขยายขึ้นจากเดิม ๘ ไร่เป็น ๒๒ ไร่เศษ ก็ด้วยได้รับความอนุเคราะห์และเมตตาจิตจากคุณมัลลิการ่วมกับพี่น้อง ซึ่งได้เห็นความสำคัญของการศึกษาของเยาวชน โดยยอมขายที่ดินซึ่งอยู่ติดกับโรงเรียนให้วัดเพื่อขยายโรงเรียนในราคาถูกจำนวน ๕.๕ ไร่ และถวายที่ดินซึ่งอยู่ติดกันนั้นให้วัดอีก ๘ ไร่ ทำให้โรงเรียนสามารถพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ มีสถานที่เรียน ที่ออกกำลังกาย ที่พักผ่อน และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมได้อย่างสวยงาม จนโรงเรียนวัดราชโอรสได้รับเลือกให้เป็นโรงเรียนดีเด่น ในปี ๒๕๓๖ และได้รับเลือกให้เป็นโรงเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมดีเด่น ในปี ๒๕๓๘ ทั้งหมดนี้ก็ด้วยอานิสงส์แห่งที่ดินซึ่งได้รับจากคุณมัลลิกาและพี่น้องทั้งสิ้น ทำให้โรงเรียนได้มีการจัดการและวางแผนพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว จนประสบความสำเร็จเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงของชุมชนเช่นในปัจจุบัน

คุณมัลลิกา ปัทมานุช เป็นผู้มีประวัติดีงามมาแต่เบื้องต้น เบื้องกลาง และสุดท้าย เป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ชอบทำบุญให้ทานอยู่เป็นนิตย์ ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม จึงเป็นเหตุให้ท่านเป็นที่เคารพนับถือของคณะครู อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนวัดราชโอรสเป็นอย่างยิ่ง ด้วยความดีที่คุณมัลลิกา ปัทมานุช ได้บำเพ็ญมาตลอดชีวิต ขอจงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ท่านมีความสุข สู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

(นายสมพงษ์ พูลสวัสดิ์)

ในนามคณะครู อาจารย์ นักเรียน โรงเรียนวัดราชโอรส

อาลัยน้องมัลลิกา

ผมมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๓ คน ผมเป็นลูกคนโต น้องมัลลิกาเป็นคนรอง น้องทองสุกเป็นคนเล็ก เมื่อเยาว์วัยพวกเราได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนวัดราชโอรส แต่น้องมัลลิกามีโอกาสศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาเท่านั้น เพราะตอนนั้นโรงเรียนวัดราชโอรสยังไม่มีชั้นเรียนมัธยมสำหรับผู้หญิง ที่มีก็อยู่ไกลบ้านมาก เช่นโรงเรียนศึกษานารีและโรงเรียนราชินีและการคมนาคมที่จะไปยังโรงเรียนนั้นก็ไม่สะดวก จึงโชคไม่ดีไม่ได้เรียนต่อ แต่ต่อมามีการตัดถนนประชาธิปก มีสะพานพระพุทธยอดฟ้า เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ จึงทำให้น้องคนเล็กมีโอกาสเข้าเรียนที่โรงเรียนศึกษานารีและไปเรียนต่อที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ถึงน้องมัลลิกาจะได้ศึกษาเพียงเท่านั้น แต่ก็ได้ศึกษาจากการทำงานและประสบการณ์ต่าง ๆ ตลอดมา กล่าวคือได้ช่วยทำงานบ้านในการจัดเก็บผลประโยชน์แทนคุณพ่อคุณแม่ซึ่งชราภาพมากแล้ว ตลอดจนการปรนนิบัติดูแลรักษาท่านเป็นประจำวันจนกระทั่งท่านเสียชีวิต เมื่อคุณพ่อคุณแม่จากไปแล้ว ก็ได้เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของพี่น้องต่อมา ในด้านความประพฤติส่วนตัว น้องมัลลิกานั้นเป็นคนขยันทำงานตามหน้าที่ มีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อญาติพี่น้องและมิตรสหาย มีความกตัญญูสูง ดังจะเห็นได้จากการทำบุญของน้องมัลลิกาจะมุ่งไปที่วัดที่คุณพ่อคุณแม่เคยทำมาอย่างอย่างเคร่งครัด เป็นการสืบสานต่อมิให้ขาดสาย คือทางสายของคุณพ่อ ได้แก่วัดอนงคาราม วัดหิรัญรูจี และวัดใหญ่ศรีสุพรรณ ทางสายคุณแม่ ได้แก่วัดราชโอรสาราม วัดหนัง วัดกำแพง และวัดอัมพวัน จังหวัดอุทัยธานี โดยเฉพาะวัดราชโอรสาราม

น้องมัลลิกาได้ทุ่มเทรายได้ส่วนใหญ่ในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เช่นหอระฆัง ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูป พระประธาน กุฏิ เป็นต้น ที่สำคัญคือได้ชักชวนพี่และน้องยกที่สวนถวายให้เป็นที่ธรณีสงฆ์สำหรับขยายโรงเรียนวัดราชโอรสถึง ๑๓ ไร่ครึ่ง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของเยาวชนสืบมาถึงปัจจุบัน และในบั้นปลายชีวิตยังได้บริจาคเงินอีกก้อนหนึ่ง เพื่อก่อสร้างที่พักผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดราชโอรสาราม

ในการจากไปของน้องมัลลิกาอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ ทำให้ผมซึ่งมีชีวิตร่วมกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยเป็นเวลากว่า ๘๐ ปี และครอบครัวมีความรู้สึกเสียใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ขออำนาจบุญกุศลที่น้องมัลลิกาได้ประกอบไว้ รวมทั้งบุญกุศลที่ญาติมิตรได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศไปให้จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยผลให้วิญญาณของน้องมัลลิกาประสบความเกษมและความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปในสัมปรายภพตลอดกาลนานเทอญ.

ร.อ.โชติ ปัทมานุช

ระลึกถึงพี่ณี

พี่มัลลิกา ปัทมานุช เดิมมีชื่อว่า มณี ภายหลังพระเดชพระคุณพระภัทรมุนี(อิ๋น) เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ คลองสาน ได้เมตตาเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ว่า มัลลิกา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต แต่ดิฉันก็ยังเรียกติดปากอย่างเดิมอยู่ว่าพี่ณี สำหรับพี่ณีเรียกดิฉันว่าแม่หนูอยู่เสมอ พี่ณีเป็นพี่สาวที่ประเสริฐยิ่งของดิฉัน เต็มเปี่ยมด้วยความรัก เมตตากรุณาต่อดิฉันและครอบครัวของดิฉันตลอดมา พี่ณีจะไม่รอให้ดิฉันออกปากขอร้อง แต่จะเป็นผู้อาสาช่วยเหลือทำให้เสียเอง สมกับที่ครั้งหนึ่งพี่ณีสมัครเป็นอาสากาชาดช่วยเหลือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ทางราชการ กับลูก ๆ ของดิฉันทุกคน พี่ณีก็ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเลี้ยงดูให้เป็นอย่างดีในยามที่ดิฉันมีภารกิจต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการ นอกจากนี้ยังส่งเสริมชักชวนให้ทำบุญให้ทานในโอกาสต่าง ๆ พี่ณีจะเป็นผู้จัดทำนำทางให้ลูกหลานได้ประกอบการบุญกุศลโดยทั่วกัน ทำให้ดิฉันและลูก ๆ ได้ทำบุญทำทานมิได้ขาด

การจากไปของพี่ณี นำความเศร้าเสียใจมาให้แก่ดิฉันและครอบครัวเป็นอย่างมาก ด้วยกุศลผลบุญและคุณงามความดีที่พี่ณีได้ปฏิบัติมาตลอดชีวิต จงเป็นปัจจัยให้ดวงวิญญาณของพี่ณีไปสู่สุคติในสัมปรายภพ ตลอดกาลนาน.

จาก..... แม่หนู

ทองสุก เพ็ญชาติ

อาลัยถึงคุณป้า

ทั้ง ๆ ที่รู้ดีว่าวันนี้จะต้องมาถึงสักวันหนึ่ง แต่ก็ไม่คิดว่าวันนี้จะมาถึงเร็วเช่นนี้ ต่อนี้ไป หลาน ๆ จะไม่มีโอกาสได้พบเห็นและพูดคุยกับคุณป้าอีกแล้ว....

ตลอดชีวิตของอ้อย อ๊อด เอียด คุณป้าเปรียบเสมือนแม่คนที่สองของหลาน นอกจากจะให้ความรักและความห่วงใยมาโดยตลอดแล้ว คุณป้ายังทำอะไรต่อมิอะไรให้หลาน ๆ จนนับไม่ถ้วน เป็นต้นว่า ขับรถพาหลาน ๆ ไปส่งโรงเรียนและรับกลับบ้าน และมาอยู่ดูแลหลาน ตอนคุณพ่อคุณแม่ไปต่างประเทศ ทุกอย่างที่คุณป้าทำ คุณป้านึกถึงแต่ความสุข ความสบาย และผลประโยชน์ของหลาน ๆ มากกว่าของคุณป้าเอง

อ้อย อ๊อด เอียด โชคดีที่มีทั้งคุณพ่อ คุณแม่ และ คุณป้า ช่วยกันปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีให้เป็นสมบัติติดตัว คุณป้าสอนด้วยปากและทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีของหลาน ๆ ....การตั้งใจแน่วแน่ ทำจริง ทำอะไร ให้สำเร็จ ให้ดีที่สุด การทำงานขยันขันแข็ง การเป็นคนซื่อ ยุติธรรม เมตตาเผื่อแผ่ การเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว ทำตัวให้เป็นประโยชน์ และการเป็นคนกตัญญู ..... เหล่านี้คือสมบัติที่คุณป้าถ่ายทอดให้ซึ่งมีค่ายิ่ง

คุณป้าคะ.... กราบขอบพระคุณค่ะ.

อ้อย อ๊อด เอียด

รายนามเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม
อุทิศส่วนกุศลให้
นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช

จันทร์ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๙	พระธรรมกิตติวงศ์
	พี่ชาย น้องสาว และ หลาน ๆ ปัทมานุช
	คุณวรรณะ สุวรรณานนท์
อังคาร ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๙	คณะสงฆ์วัดราชโอรสาราม
พุธ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๓๙	ตระกูลรักสัจจะ
	คณะอาจารย์–นักเรียนโรงเรียนวัดราชโอรส
พฤหัสบดี ๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๙	พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพนฯ
	ตระกูลจารุวัฒนะ
	คณะกรรมการศาลเจ้าตลาดเจริญรัถ
	ตระกูลแสวงผล
ศุกร์ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๙	สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ
	สมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ มสจ.
	คุณฉลวย เทียนทรัพย์ คุณอารีย์ กลิ่นสุวรรณ
	ลส.ชบ.เขตจอมทอง
	สินชัยภัตตาคารและไนท์คลับ
เสาร์ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๓๙	คณะสงฆ์วัดอนงคาราม
	สมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระราชูปถัมภ์
	ทายกทายิกาวัดราชโอรสาราม

รายนามเจ้าภาพหรีด

๑. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
และสมาคมศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ มสจ.

๒. คุณสมัคร สุนทรเวช และคุณหญิง
(หัวหน้าพรรคประชากรไทย)

๓. คณะกรรมการศาลเจ้าตลาดเจริญรัถ

๔. สินชัยภัตตาคาร

๕. บมจ.ธนาคารกสิกรไทย สาขาเจริญรัถ

๖. สมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระราชูปถัมภ์

๗. เจริญรัตน์ค้าหนัง

๘. คุณสรศักดิ์ สร้อยสนธิ์ และภรรยา
(ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย)

๙. อุบาสก อุบาสิกา วัดราชโอรสาราม

๑๐. ห้องเย็นสารภี

๑๑. น.อ.สุรีย์ วิจิตรแสง และครอบครัว

๑๒. คุณสมปอง เอี่ยมพิภักดิ์

๑๓. โรงเรียนวัดราชโอรส

๑๔. คุณประคอง วัจนะรัตน์

๑๕. คุณถนอมจิตต์ ปัทมานุช และครอบครัว

๑๖. คุณสมพงษ์ – เพ็ญศรี พูลสวัสดิ์ ผอ.โรงเรียนวัดราชโอรส

๑๗. หมวดวิชาภาษาต่างประเทศ โรงเรียนวัดราชโอรส

๑๘. หมวดวิชาภาษาไทย โรงเรียนวัดราชโอรส

๑๙. ร้านมนต์ ปั๊มตรายาง

๒๐. คุณไพบูลย์ – พัชราภรณ์ จิตร์โต

๒๑. ร้านอนันต์ ขายผ้า
๒๒. คุณสำเนียง แสงรุจี
๒๓. โรงเรียนเทคนิคสัจจวัฒน์
๒๔. คุณเหรียญ สร้อยสนธิ์ และครอบครัว
๒๕. หมวดวิชาสังคม โรงเรียนวัดราชโอรส
๒๖. สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนวัดราชโอรส
๒๗. พลเรือตรีชาโณ – มาลี เพ็ญชาติ
๒๘. หมวดวิชาคณิตศาสตร์ โรงเรียนวัดราชโอรส
๒๙. คุณประเทือง – ทองปลิว อินทรวงศ์
๓๐. พันเอกขจรพงษ์ – เสาวลักษณ์ พูลเจริญ
๓๑. ศึกษาผู้ใหญ่ โรงเรียนวัดราชโอรส
๓๒. บมจ. ธนาคารกสิกรไทย สาขาดาวคนอง
๓๓. คุณฉลวย เทียนทรัพย์
๓๔. คุณอารีย์ กลิ่นสุวรรณ
๓๕. โรงเรียนสตรีจารุวัฒนานุกูล
๓๖. นายแพทย์ประพันธ์ จารุวัฒนะ
๓๗. คุณทวี – นารีรัตน์ ถนอมทรัพย์
๓๘. คณะสามเณร วัดราชโอรสาราม
๓๙. ก้าวใหม่ ค้าหนัง
๔๐. คุณอภิสิทธิ์ – วิมลพันธ์ ศรีแก้ว
๔๑. ครอบครัวเกษโกมล
๔๒. หจก. ส.มนัสซิปเปอร์
๔๓. คุณเกษม ภาสกรจรัส
๔๔. บ.นิติชัย จำกัด
๔๕. คณะครู ร.ร.วัดนางนอง (พิพัฒน์)

๔๖. หมวดวิชาคหกรรม โรงเรียนวัดราชโอรส
๔๗. อินเตอร์ พี.วี.ซี.
๔๘. หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ โรงเรียนวัดราชโอรส
๔๙. เป้า, แอ๊ด, อ้น, อ้อ, อำ, แอม
๕๐. พล.ต.ประเสริฐ บัวบุศย์ และครอบครัว
๕๑. คณะครู ร.ร.วัดบางประทุนนอก
๕๒. ร้านดาวพระศุกร์ ตลาดเจริญรัถ
๕๓. ร้านนครหลวง
๕๔. คุณชุมพล – ฐิติมา ปัทมานุช
๕๕. ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด (มหาชน) สาขาเพลินจิตเซ็นเตอร์
๕๖. พล.ต.ต.ทวี – อุดมรัตน์ พงศ์ประภาสน์
๕๗. พระครูเกษมธรรมาภินันท์ วัดกำแพง กรุงเทพฯ
๕๘. ร้านมงคลศิลป์
๕๙. คุณประโยชน์ – วิไล สนแสวงผล
๖๐. ร้านจเรศิลป์
๖๑. คุณประวิทย์–สุภาภรณ์ วงศ์กิษาเจริญ ร้านประวิทย์รุ่งเรืองค้าหนัง
๖๒. คุณโสภณ – มาณวิกา ปัทมานุช
๖๓. คุณสมถวิล และครอบครัว ที่จอดรถโรงภาพยนตร์ฮาวาย
๖๔. โรงภาพยนต์ฮาวาย วงเวียนใหญ่
๖๕. คุณบุญเติม อิศรเสนา
๖๖. พ.อ.โกวิท – ผ่อน หินอ่อน
๖๗. คุณมณี ชื่นประดิษฐ์
๖๘. Department of Physiology, College of Medicine
University of Oklahoma Health Sciences Center
๖๙. คุณย่งกวง แซ่ตั้ง

๗๐. ร้านศิริเทรดดิ้ง

๗๑. คุณญาณเดช ทองสิมา

๗๒. สำนักวิเทศธนกิจ ธนาคารมหานคร จำกัด (มหาชน)

๗๓. คุณสวลี ปิยะดิษฐ์ โรงภาพยนตร์ดาวคนองรามา

๗๔. ไทยสโตร์ และครอบครัว

๗๕. ร้านเพชรอาภรณ์ (เจริญรัถ)

๗๖. ฝ่ายการธนาคารต่างประเทศ ธนาคารมหานครจำกัด (มหาชน)

๗๗. คุณเฉลิมลาภ บุญญานุสาสน์ และครอบครัว

๗๘. ร้านขายจักร เฮ้งคุงฮวด เจริญรัถ

๗๙. คุณศศิธร แก้วพิจิตร บ.เอไอเอ ประกันชีวิต สำนักงานใหญ่

๘๐. ลูกเสือชาวบ้านเขตบางขุนเทียน จอมทอง

๘๑. ครอบครัวกระจ่างศิลป์

๘๒.

คุณสายจิต	ร้านวลี	คุณวิมล แซ่เลิ้ง
ร้านเปรมสโตร์	ร้านเบฮั่วกี่	คุณอำไพ มกรพันธ์
คุณสายหยุด	ร้านสิริศิลป์	คุณสุรพงษ์ อมรศรีสุข
ร้านแสงทอง	ร้านศิวิไลซ์	คุณใหม่ แซ่ตั้ง
ร้านหนังไทย	คุณโรจน์	คุณฤทธิ์ ร้านอนันต์ขายผ้า
ร้านศิริวรรณ	ร้านมิตรราชา	คุณนภา วัฒนกิจ
ร้านแสงทอง	คุณสุภารัตน์	คุณวณี ปิ่นเพศ

สนง.กฎหมายและบัญชี ธาดาทนายความ

ขอกราบขอบคุณพระคุณทุกท่านที่เมตตานำหรีดมาเคารพศพ
นางสาวมัลลิกา ปัทมานุช

ขอกราบขอบพระคุณ

ข้าพเจ้า พี่ชาย น้องสาว และหลาน ๆ ทุกคนของนางสาวมัลลิกา ปัทมานุช ขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าและท่านผู้มีเกียรติทุกท่านที่มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจัดแจงกิจต่างๆ ที่พึงจัดทำ ในงานศพนางสาวมัลลิกามาตั้งแต่ต้นจนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ ทำให้งานทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องไป ต้องกราบขออภัยทุกท่าน มา ณ ที่นี้ด้วย

ร.อ.โชติ ปัทมานุช

ทองสุก ปัทมานุช

หลาน ๆ นางสาวมัลลิกา

ธรรมสารทีปนี

พระธรรมกิตติวงศ์

(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙)

คำชี้แจง

หนังสือ *"ธรรมสารทีปนี"* นี้ มุ่งอธิบายเพื่อขยายเนื้อความพระพุทธวัจนะหรือพระดำรัสของพระพุทธเจ้า และถ้อยคำของพระพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล โดยใช้ภาษาง่าย ๆ และหลีกเลี่ยงคำที่เป็นบาลีล้วน ๆ เป็นหลัก การอธิบายขยายความนั้นก็พยายามให้กระทัดรัดพอที่จะจับใจความได้โดยไม่ยากนัก ทั้งประเด็นที่อธิบายก็ยึดอยู่ที่หลักคือเนื้อหาหรือใจความตามพระบาลีนั้นเป็นสำคัญ โดยจับประเด็นว่าพระบาลีตอนนี้ท่านตรัสหรือกล่าวไว้เพื่ออะไร มุ่งให้ผู้ฟังรู้เรื่องอะไร หรือมุ่งจะให้ปฏิบัติอย่างไร กล่าวคือแสดงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของพระบาลีเป็นหลัก การที่จะทราบวัตถุประสงค์อย่างนั้นได้ ก็โดยอาศัยหลักฐานจากหนังสืออ้างอิงที่พระโบราณคณาจารย์ท่านแสดง ไว้แล้วในปกรณ์ต่าง ๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น เมื่อสอบทานตรงกันเป็นส่วนใหญ่แล้ว จึงแสดงไว้ในหนังสือนี้ โดยเรียบเรียงคำพูดเสียใหม่เพื่อให้เข้าใจง่าย ๆ

พระบาลีที่ยกมาตั้งเป็นบทนำนั้น ได้คัดมาจากพระไตรปิฎกโดยตรงทั้งหมด พร้อมทั้งแสดงหลักฐานที่มา คือบอกเล่ม ข้อ และหน้าไว้ทุก ๆ บท เพื่อสะดวกแก่การสืบค้นสอบทาน พระไตรปิฎกที่ใช้อ้างอิงนี้คือ ฉบับที่มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า " ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกํ" ซึ่งได้ตรวจชำระและจัดพิมพ์เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับนี้มีหัวข้อเป็นสากล คือตรงกับพระไตรปิฎกของประเทศต่าง ๆ แล้ว และพระบาลีที่นำมาขยายความนี้ก็คัดเลือกมาเป็นบางส่วน เฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์และพอเข้าใจได้ไม่ยาก

นักเท่านั้น แต่มิได้หมายความว่าพระพุทธพจน์จะมีเพียงเท่านี้หรือลึกซึ้งเพียงแค่นี้ แท้จริงแล้วหัวข้อธรรมในพระไตรปิฎกนั้นยังมีมากกว่าที่ยกมาแสดงหลายพันหลายหมื่นเท่า มีตั้งแต่ระดับธรรมดาจนถึงลุ่มลึกไปโดยลำดับ เหมือนทะเลที่ลาดลึกไปโดยลำดับฉะนั้น ถ้าหากจะเปรียบกับใบโพธิ์ที่ร่วงลงมาจากต้นโพธิ์ซึ่งมีขนาดลำต้นหลายคนโอบและมีกิ่งก้านสาขางอกงาม มีใบที่ดกหนา ใบโพธิ์ที่อยู่บนต้นนั้นยังมีมากกว่าที่ร่วงลงมาหลายเท่านัก

อนึ่ง การแปลเป็นภาษาไทยนั้น ก็พยายามแปลแบบรักษาศัพท์และสำนวนเก่าไว้เท่าที่จะทำได้ มิได้มุ่งแปลแบบเก็บความหรือตีความไปเลยเหมือนที่นิยมแปลกันในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบว่าคนโบราณยุคพระพุทธเจ้าซึ่งผ่านมากว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้วนั้น เขามีสำนวนภาษาพูดกันอย่างไร แตกต่างจากปัจจุบันอย่างไร เป็นการได้ความรู้ทางภาษาเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้เมื่อแปลแล้วจึงอาจไม่รู้เรื่องหรือไม่เข้าใจได้ทันที ต้องมาขยายความอีกต่อหนึ่งจึงจะเข้าใจพระบาลีตอนนั้นได้ชัดเจนขึ้น หากจะแปลให้ได้ใจความชัดเจนเลยทีเดียว ก็เห็นจะไม่เรียกว่าแปล และไม่จำต้องขยายความอะไรกันอีก

สำหรับการขยายความนั้นก็มิได้มุ่งจะอธิบายในเชิงวิชาการมากนักและก็มิได้อธิบายละเอียดลุ่มลึกจนสิ้นกระแสความไปเสียทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่ความจริงธรรมะบางข้อมีความละเอียดลุ่มลึกมาก แต่อธิบายเพียงให้เห็นแนววัตถุประสงค์ของท่านและให้พอดีกับหน้าหนังสือเท่านั้น ในกรณีอย่างนี้ ผู้ที่ต้องการความละเอียดลุ่มลึกเพิ่มเติมก็อาจศึกษาค้นคว้าต่อไปได้โดยง่าย เพราะหนังสือที่ท่านแต่งอธิบายความธรรมะ

ข้อนั้น ๆ ไว้อย่างพิสดารก็มีอยู่ไม่น้อยแล้ว ดังนั้น หากพบข้อธรรมะใดที่อธิบายความไว้ยังไม่สิ้นกระแส ก็พึงทราบว่าเป็นความประสงค์ของหนังสือนี้ จะได้ไม่ด่วนติติงว่ายังบกพร่องหรือทำให้ธรรมะของท่านเสียไป

คำชี้แจงเบื้องต้นนี้มีเพื่อทำความเข้าใจตรงกัน ขอความเมตตาจากท่านผู้อ่านซึ่งเป็นผู้รู้ ได้โปรดพิจารณาตามแต่จะเห็นสมควร.

(พระธรรมกิตติวงศ์)

วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร

๒๓ เมษายน ๒๕๓๙

สารบัญ

ธมฺมสารทีปนิยา กถาย
ปณามคาถา

โย พุทฺโธ สารโท เสฏฺโฐ ธมฺมสาราภิสมฺพุโธ
ธมฺมสารํ ปกาเสติ ธมฺมสารคเวสินํ
โย ธมฺโม สารภูโต ว ธมฺมสารทเทสิโต
ธมฺมสารผลํ เทติ ธมฺมสารานุจารินํ
โย สงฺโฆ สารทสฺสสฺส ธมฺมสารานุทสฺสโน
ธมฺมสารํ นิทสฺเสติ ธมฺมสารมิธิจฺฉตํ
อิจฺเจตํ รตนํ เสฏฺฐํ ติทฺวาเรน นมามิหํ ฯ
นตฺวาภิวนฺทนียนฺตํ รตนตฺตยมุตฺตมํ
ธมฺมกิตฺติวํโส นาม อหํ ยติคณาธิโป
วิหาเร วิหรํ ราช- โอรสารามสวฺหเย
มหามุนิสฺส พุทฺธสฺส สทฺธมฺมสฺส จิรฏฺฐิตึ
ธมฺมกามีน ธมฺเมสุ โกสลฺลญฺจาภิปตฺถยํ
ยา เหตุถ ธมฺมคาถาโย พุทฺธาทีหิ สุภาสิตา
มุทฺทิเต ทยฺยรฏฺฐมฺหิ ปากฏา ปิฏกตฺตเย
ตโต ยงฺกญฺจิ โกฏฺฐาสํ สารสมฺปนฺนมาทิย
ตมุทฺเทสปทํ กตฺวา โปราณฏฺฐกถาทิสุ

สุฏฺฐุ สํวณฺณิตตฺถานํ นยํ ปฏิจฺจ ยุตฺติโต
เอตาสํ ธมฺมคาถานํ ญาตพฺพตฺถาน สาธุภิ
สารตฺถํ ทยฺยภาสาย นิทฺทิสิสฺสํ ยถาพลํ ฯ
กถา กถิยเตทานิ ยา ธมฺมสารทีปนี
ตํ สกฺกจฺจํ นิสาเมนฺตุ สมฺพุทฺธธมฺมกามิโน ฯ
สฺวากฺขาโต จสฺส สทฺธมฺโม โลกเชฏฺฐสฺส สตฺถุโน
จิรํ โรจตุ โลกสฺมึ โลกานํ สุขวุฑฺฒิยา
ภิกฺขู สาสนทายาทา สทฺธา จ พุทฺธมามกา
สมฺมาทิฏฺฐิสุสมฺปนฺนา สมฺมาสงฺกปฺปโคจรา
สพฺเพ โหนฺตุ สมคฺคา ว พุทฺธสาสนคุตฺติยา
สมฺพุทฺธสาสนสฺสาปิ พาหิรชฺฌตฺติกํ ภยํ
สตฺตโว ทุฏฺฐจิตฺตา จ วินาสเมนฺตุ สพฺพทาติ ฯ

สำคัญที่ใจ

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสตี วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมนฺเวติ ฉายาว อนุปายินี ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑ / ๑

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นประธาน มีใจเป็นใหญ่ เกิดขึ้นจากใจ หากมีใจผ่องใส จะพูดหรือทำอะไรก็ตาม ความสุขย่อมตามเขาไป เหมือนเงาที่ตามตัวไปฉะนั้น.

ใจมนุษย์เป็นสิ่งที่มหัศจรรย์ เป็นศูนย์รวมความรู้สึก ความจำ ความนึกคิด ความรู้ต่าง ๆ เป็นที่รับความสุขและความทุกข์ทั้งมวล และเป็นบ่อเกิดแห่งการกระทำทุกประการของเจ้าของ ดังนั้น ธรรมทั้งหลายคือความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของมนุษย์ จึงชื่อว่า มีใจเป็นประธาน มีใจเป็นใหญ่ และเกิดขึ้นมาจากใจทั้งสิ้น

ปกติใจของคนเรานั้น ใส สะอาด บริสุทธิ์ แต่มาขุ่นมัวเศร้าหมองไปในบางคราว เพราะอำนาจของสิ่งที่เข้ามาครอบงำ สิ่งนั้นเรียกว่า กิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น เมื่อใดใจถูกโลภะครอบงำหรือมีโลภะเกิดขึ้นในใจ เมื่อนั้นใจก็จะคิดแต่เรื่องอยากได้อยากมี คิดแต่จะให้ได้ คิดแต่จะไม่ให้เสีย หรือเมื่อถูกโทสะครอบงำเมื่อนั้นก็คิดแต่จะทำร้ายด้วยความอาฆาตพยาบาท ทำให้เกิดอาการไม่พอใจ ทำให้เกิดความโกรธ เป็นต้น ท่านเปรียบไว้เหมือนกับน้ำซึ่งปกติก็ใสสะอาด แต่มาขุ่นมัวไปเพราะสิ่งที่เจือลงไป คือถ้าเจือ

สีแดงลงไป น้ำนั้นก็จะกลายเป็นน้ำแดง ถ้าเจือสีเหลืองลงไป ก็จะกลายเป็นน้ำเหลือง ทั้ง ๆ ที่น้ำนั้นไม่ใช่น้ำแดงหรือน้ำเหลือง แต่กลายเป็นน้ำสีนั้น ๆ ไป ก็เพราะอำนาจของสีที่เจือลงไป ฉันใด ใจคนก็เป็นเช่นนั้น ปกติก็ใสสะอาด แต่มากลายเป็นใจที่อยากได้ ใจที่โกรธเป็นต้น ก็เพราะอำนาจของกิเลสที่เกิดขึ้นในใจนั่นเอง

ดังนั้น ผู้ต้องการให้ใจใสสะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ จึงควรระวังมิให้ใจขุ่นมัวเศร้าหมอง ด้วยการระวังมิให้โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น เข้ามามีอำนาจเหนือใจได้ ถ้าใจใสสะอาดบริสุทธิ์แล้ว เจ้าของใจจะพูดหรือจะทำอะไรก็ตาม สิ่งที่ทำและคำที่พูดนั้นก็จะใสสะอาด บริสุทธิ์เป็นสุจริตไปด้วย เมื่อพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นสุจริตไม่ผิดศีลผิดธรรมแล้ว ผลที่จะได้รับก็คือความสุข และความสุขนั้นก็จะติดตามเขาไปและให้ผลเป็นสุขแก่เขาตลอดไป เหมือนเงาติดตามตัวไปทุกหนทุกแห่งโดยไม่ทิ้งห่างเลย ฉะนั้น

ใจมนุษย์เป็นที่รวมสุขรวมทุกข์ทั้งปวง เมื่อใจมีสุขหรือทุกข์ กายก็จะพลอยสุขพลอยทุกข์ไปด้วย การควบคุมดูแลใจให้เป็นอิสระไม่ให้เป็นทาสของกิเลสเป็นเรื่องจำเป็น เป็นการป้องกันมิให้คนเราทำผิดพูดผิดในขั้นต้น ที่สำคัญที่จะไม่ให้คนเรามีทุกข์ คนที่ประกอบกรรมทำผิดต่าง ๆ ก็เพราะปล่อยใจให้ไหลไปตามกระแสกิเลสต่าง ๆ นั่นเอง สร้างเขื่อนกั้นกระแสกิเลสไว้ที่ใจและดูแลเขื่อนให้ดี กระแสกิเลสก็จะซึมซับหรือไหลผ่านใจมาก่อทุกข์ให้ไม่ได้

ฟึ่งตัวเอง

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ **โก หิ นาโถ ปโร สิยา**
อตฺตนา หิ สุทนฺเตน **นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ ฯ**

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๖๐ / ๔๘

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน *คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้*
บุคคลผู้ฝึกฝนตนดีแล้ว *ย่อมจะได้ที่พึ่งที่ได้โดยยาก.*

ในโลกนี้มีบุคคลอยู่ ๒ ประเภทคือ บุคคลที่น่ารักน่าให้ความช่วยเหลือ กับบุคคลที่น่ารังเกียจน่าเบื่อหน่าย ไม่น่าให้ความช่วยเหลือ บุคคลประเภทแรก คือคนที่ช่วยเหลือตัวเองฝึกหัดจัดทำงานต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ไม่เป็นคนงอมืองอเท้า ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น มีความวิริยะอุตสาหะ หนักเอาเบาสู้ บุคคลประเภทนี้จัดเป็นบุคคลที่น่ารักน่ายกย่อง และเมื่อเขาไม่อาจทำอะไรสำเร็จได้โดยลำพัง ก็น่าให้ความช่วยเหลือ ส่วนบุคคลประเภทหลัง คือคนที่ไม่คิดช่วยเหลือตัวเอง เป็นคนเกียจคร้าน หนักไม่เอาเบาไม่สู้ งอมืองอเท้า คิดแต่จะพึ่งคนอื่น ขอความช่วยเหลือคนอื่นร่ำไป บุคคลประเภทนี้ จัดเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจ ไม่น่าให้ความช่วยเหลือด้วยประการทั้งปวง

เด็กเล็ก ๆ คนพิการ คนสูงอายุ คนป่วย ถ้าหากว่าได้พยายามช่วยเหลือตัวเองบ้าง เช่นร้องให้ ทำตามคำแนะนำหรือคำขอร้องของผู้ดูแลรักษาด้วยดี ไม่มีแง่งอนหรือดื้อดึงอะไร เป็นต้น เช่นนี้ก็จัดว่าเป็นคนที่ช่วยเหลือตัวเองแล้วเช่นกัน เมื่อเขาช่วยเหลือตัวเองก่อนเช่นนี้แล้ว ก็น่าให้ความช่วยเหลือ น่าเลี้ยงดูและน่าปรนนิบัติ

คนที่ช่วยเหลือตนเองได้นี้จัดว่าเป็นคนที่พึ่งตนเองได้ มีตนเป็นที่พึ่งของตนเอง คนเช่นนี้ย่อมจะไม่ลำบากใจ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ไม่ว่าจะพบสถานการณ์เช่นไร เพราะไม่เคยคิดที่จะพึ่งใครตลอดไป ทั้งเมื่อไม่ได้รับความช่วยเหลือจากใคร ก็ไม่เจ็บใจหรือน้อยใจ ไม่เหมือนกับคนที่คอยแต่จะพึ่งคนอื่น เมื่อไม่ได้รับความช่วยเหลือตามที่ต้องการ ก็มักจะเสียใจหรือน้อยใจคนที่ไม่ให้ความช่วยเลือ ดังนั้นคนเราจึงต้องพึ่งตนเองให้ได้ แต่การจะพึ่งตนเองได้ดีนั้น จำต้องฝึกฝนทำอะไรด้วยตนเอง ทำให้เป็นเข้าไว้ ศึกษาเข้าไว้ เรียนรู้เข้าไว้ เมื่อโอกาสมาถึง ก็จะสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง และเมื่อเกิดความจำเป็นหรือคับขันขึ้นมา ก็จะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตัวเองได้ทันที โดยไม่ต้องรอให้คนอื่นมาช่วยเหลือก่อน พึ่งตนเองได้เป็นดีที่สุดและสบายใจไม่ลำบากใจในเรื่องต่าง ๆ โบราณว่ายืมจมูกคนอื่นหายใจนั้นไม่คล่องเหมือนกับหายใจด้วยจมูกตนเอง หรืออย่างปัจจุบันก็ต้องว่า หายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจ แม้จะจำเป็นในกาลบางคราวแต่ก็ต้องพยายามหายใจด้วยตนเองให้ได้ เพราะเครื่องหายใจไม่อาจช่วยได้ตลอดไป และเมื่อถึงขั้นต้องอาศัยเครื่องช่วยหายใจ ก็ไม่สามารถทำอะไรด้วยตนเองได้แล้ว ท่านจึงว่าหายใจด้วยจมูกตนเองดีกว่า

เกิดมาเป็นคนควรพึ่งตนเองดีกว่าพึ่งคนอื่น เพราะคนอื่นพึ่งได้เป็นบางอย่างบางเวลา และไม่ตลอดไป ส่วนตนเองพึ่งได้ทุกอย่างทุกเวลา ทั้งพึ่งได้ตลอดไป และการพึ่งคนอื่นนั้นมักจะผิดหวังมากกว่าสมหวัง ส่วนการพึ่งตนเอง ย่อมจะสมหวังมากกว่าผิดหวัง

คนถูกครอบ

ยสฺส อจฺจนฺตทุสฺสีลฺยํ มาลุวา สาลมิโวตฺถตํ
กโรติ โส ตถตฺตานํ ยถา นํ อิจฺฉตี ทิโส ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๖๒ / ๔๘

ความไร้ศีลธรรมครอบงำผู้ใด เหมือนย่านไทรครอบคลุมต้นสาละไว้ ผู้นั้นชื่อว่าทำตนเหมือนถูกศัตรูควบคุมตัวไว้ฉะนั้น.

ศีลธรรม คือข้อประพฤติปฏิบัติอันดีงามของมนุษย์ เป็นข้อกำหนดให้เห็นว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรงดเว้น ซึ่งจะทำให้เกิดเดือดร้อนหากไปกระทำเข้า และให้เห็นว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบสุขเมื่อกระทำตาม ศีลธรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติสุขและสันติภาพในโลก เพราะถ้ามนุษย์ต่างก็ประพฤติตามหลักศีลธรรม ก็ประกันได้ว่ามนุษย์จะไม่เดือดร้อน จะไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน จะไม่ต้องทุกข์ยากลำเค็ญ และจะไม่อยู่กันอย่างหวาดระแวงและอย่างตัวใครตัวมัน ดังที่เป็นอยู่กันทุกวันนี้

แต่โลกมนุษย์มิได้เป็นเช่นนั้น เพราะเหตุว่ามนุษย์ยังขาดศีลธรรมกันอยู่ ยังปล่อยปละละเลยศีลธรรมกันอยู่ ที่สำคัญคือยังมองไม่เห็นความสำคัญที่แท้จริงของศีลธรรม จึงปล่อยให้ความไร้ศีลธรรมเข้ามามีอิทธิพลเหนือตน คือปล่อยตัวปล่อยใจให้ไหลไปตามอำนาจของความอยากความต้องการของจิตใจ ประพฤติล่วงละเมิดศีลธรรมกันอย่างไม่ละอาย เช่นไร้เมตตาธรรม ชอบแต่เรื่องตีรัน

ฟันแทง ข่มเหงรังแกกัน หรือรบราฆ่าฟันกัน ไร้ความพยายามในการทำมาหากินโดยสุจริต คิดแต่จะฉ้อโกง ลักขโมย เอารัดเอาเปรียบกันและกัน เป็นต้น ผู้ที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ชื่อว่าเป็นผู้ไร้ศีลธรรม ผู้ไร้ศีลธรรมอยู่ในหมู่คณะใดในสังคมใด ก็จะทำให้หมู่คณะและสังคมนั้นปั่นป่วนวุ่นวายหาความสงบสุขมิได้เลย

อันผู้ไร้ศีลธรรมนั้นเป็นเหมือนกับต้นสาละที่ถูกย่านไทรคลุมทับไว้ทั้งต้น ต้นสาละที่ถูกย่านไทรคลุมทับไว้เช่นนี้ย่อมจะเจริญเติบโตไม่ได้และไม่ช้าก็จะยืนต้นตายไป และเป็นเหมือนกับถูกศัตรูควบคุมตัวไว้ คนที่ถูกศัตรูคุมตัวไว้ย่อมไม่มีอิสระเสรี ย่อมไม่เป็นไทแก่ตัว จะทำอะไรก็ไม่ได้ คนที่ถูกความไร้ศีลธรรมครอบงำก็เป็นอย่างนั้น คือจะตกเป็นทาสของความชั่วความทุจริตที่ตนเองก่อขึ้นไว้ตลอดไป และจะต้องได้รับผลคือความทุกข์ระทม ความวิตกกังวล และความเดือดร้อนต่าง ๆ เรื่อยไป เขาไม่อาจจะเป็นอิสระเป็นไทแก่ตัวได้เลย ดังนั้น เมื่อต้องการความสุข สงบ ความเป็นอิสระเสรีทางใจ ก็ไม่พึงล่วงละเมิดศีลธรรม ไม่ทำตนให้เป็นคนไร้ศีลธรรม คือไม่ทำตนให้เหมือนกับต้นสาละที่ถูกย่านไทรคลุมทับไว้ และไม่ทำตนให้เหมือนกับถูกศัตรูคุมตัวไว้

โลกมนุษย์เราจะร่มเย็นได้ก็เพราะอาศัยศีลธรรม ขาดศีลธรรมแล้วก็ร้อนระอุ การแก้ปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ในโลก ต้องเริ่มที่การทำให้คนเรามีศีลธรรมประพฤติตามหลักศีลธรรมกันให้มาก ๆ เมื่อศีลธรรมถูกนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และในการทำงานต่าง ๆ ก็เป็นหลักประกันได้ว่า ความสงบสุขในหมู่คณะและสังคมย่อมจะมีอย่างถาวรได้แน่นอน

ช้างติดหล่ม

อปฺปมาทรตา โหถ สจิตฺตมนุรกฺขถ
ทุคฺคา อุทฺธรถตฺตานํ ปงฺเก สนฺโนว กุญฺชโร ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๓๒๗ / ๘๐

ท่านทั้งหลายจงยินดีความไม่ประมาท คอยรักษาจิตของตน จงถอนตนขึ้นจากหล่ม เหมือนช้างที่ตกหล่มถอนตนขึ้นได้เอง ฉะนั้น.

ความไม่ประมาท คือ ความไม่เผลอไผล ไม่ปล่อยใจไปตามเรื่องตามราว หมายถึง การบังคับควบคุมใจ ควบคุมสติและอารมณ์ได้ ตรงกันข้ามกับความประมาท คือ ความเผลอไผล ไม่ควบคุมใจ สติและอารมณ์เข้าไว้ให้ดี ความไม่ประมาทเป็นเหตุให้ไม่พลั้งเผลอ ไม่ผิดพลาด ไม่เสียหาย และให้มีความถูกต้องแน่นอน ส่วนความประมาท เป็นเหตุให้พลั้งเผลอ ผิดพลาด เสียหายและขาดความถูกต้องแน่นอน ความไม่ประมาทเป็นเหตุเกิดแห่งความดีทั้งหลาย ส่วนความประมาทเป็นเหตุเกิดแห่งความวิบัติเสียหายทั้งปวง

เพราะฉะนั้น เมื่อปรารถนาความดีงาม ความสำเร็จสมหวัง จึงควรยินดีพอใจในความไม่ประมาท เพิ่มพูนความไม่ประมาทไว้เสมอ แต่ความไม่ประมาทจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการรักษาจิตเท่านั้น กล่าวคือ ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง แน่วแน่ ต้องฝึกฝนอบรมจิตอยู่เรื่อย ๆ จนกระทั่งสามารถควบคุมจิตได้ เมื่อควบคุมจิตได้แล้ว สติก็จะตั้งมั่น ไม่เผลอไผล จะทำจะพูดอะไรก็จะไม่พลั้งเผลอ ผิดพลาด ไม่ทำให้

เกิดความวิบัติเสียหายตามมาในภายหลัง เพราะผู้ที่รักษาจิตได้แล้วย่อมจะไม่ประมาทพลาดพลั้ง ไม่เผลอไผล แต่จะมีความรู้ตัวอยู่เสมอว่าตัวเองเป็นใคร กำลังทำอะไรอยู่ หรือทำอะไรไปแล้ว กำลังพูดอะไรอยู่ หรือพูดอะไรไปแล้ว นอกจากนั้น ยังสามารถยับยั้งชั่งใจตนเองไม่ให้ไปทำอะไรที่เสียหายหรือไม่ปล่อยใจไปตามอารมณ์ปรารถนาได้ด้วย

อนึ่ง เมื่อไม่ประมาทแล้ว ย่อมจะพิจารณาดูตัวเองและเตือนตัวเองได้ว่า ตัวเองควรจะปฏิบัติหรือทำตัวอย่างไรจึงจะถูกต้อง โดยเฉพาะคือพิจารณาดูตัวเองว่ากำลัง **"ตกหล่ม"** อยู่หรือไม่ **"หล่ม"** ที่คนเราชอบตกกันมากก็คืออบายมุขต่าง ๆ เช่น การพนัน การเสพสุรายาเมา ยาเสพติด การเที่ยวเตร่ ความเกียจคร้าน เป็นต้น รวมไปถึงหล่มที่สำคัญ คือ กิเลสตัณหากามารมณ์ต่าง ๆ หล่มเหล่านี้ หากใครตกลงไปแล้ว ก็ยากที่จะรู้สึกตัวและยากที่จะถอนตัวขึ้นมา แต่หากว่าเป็นคนมีจิตมั่นคง มีความไม่ประมาท ก็ย่อมจะมองเห็นพิษภัยแล้วไม่เข้าไปใกล้ หรือเมื่อเผลอตกลงไปแล้ว ก็จะมีกำลังใจมีเรี่ยวแรงถอนตนขึ้นมาได้ เหมือนช้างใหญ่ที่ตกหล่ม ก็ย่อมใช้กำลังถอนตัวขึ้นจากหล่มได้เอง ฉะนั้น

คนเราเมื่อยังประมาทมัวเมา ยังปล่อยใจให้ลุ่มหลงอยู่กับอบายมุข อยู่กับกามารมณ์ต่าง ๆ ยิ่งอายุมากก็ยิ่งจะจมลงในหล่มเหล่านี้ โอกาสที่จะรอดพ้นและรอดตัวนั้นแทบจะไม่มี ผู้ที่มีปัญญามีจิตใจมั่นคง และไม่ประมาทเท่านั้น ย่อมรอดพ้นจากหล่มนั้นได้ เมื่อรอดตัวได้แล้วก็ย่อมอยู่อย่างสุขสบาย

เกาะมหาสมบัติ

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี ยํ โอโฆ นาภิกีรติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๕ / ๒๐

ผู้มีปัญญาพึงสร้างเกาะที่น้ำหลากขึ้นท่วมไม่ได้ ด้วยความหมั่นเพียร ๑ ความไม่ประมาท ๑ ความสำรวม ๑ ความข่มใจ ๑

ผู้ที่เดินทางไปในทะเล เมื่อเรือแตกขึ้นมา ย่อมแหวกว่ายสายน้ำมุ่งหาที่พึ่งที่ปลอดภัย และที่พึ่งที่สำคัญในยามนั้นก็คือ **"เกาะ"** เมื่อถึงเกาะได้แล้ว ผู้นั้นย่อมมีโอกาสรอดตายและมีความปลอดภัยฉันใด ผู้ที่เกิดมาในโลกนี้ก็เป็นฉันนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้แหวกว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ในวังวนของ **"โอฆะ"** หรือห้วงน้ำใหญ่ซึ่งได้แก่ กาม ภพ ทิฐิ และอวิชชา แต่เมื่อขึ้นถึง **"เกาะ"** ได้แล้ว ก็สามารถเอาตัวรอดได้ ไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ในวังวนนั้นอีกต่อไป อัน **"เกาะ"** ที่กล่าวถึงนี้ คือ **"นิพพานสมบัติ"** ซึ่งโอฆะห้วงน้ำไม่อาจขึ้นมาท่วมถึงได้นั่นเอง

โดยปริยายอย่างต่ำ **"เกาะ"** หมายถึงสิ่งซึ่งมนุษย์พึ่งพาอาศัยได้ ซึ่งจะทำให้มนุษย์ได้รับความสุขสบาย มีกินมีใช้ ได้รับความสะดวกนานาประการ ที่พึ่งของมนุษย์ดังกล่าวนั้นเรียกรวม ๆ ว่า **"มนุษย์สมบัติ"** นั่นเอง ผู้ที่มีมนุษย์สมบัติบริบูรณ์ ได้ชื่อว่าอยู่บนเกาะ ย่อมไม่ถูกน้ำคือความลำบาก ความทุกข์ลำเค็ญต่าง ๆ ท่วมทับ

สมบัติทั้งสองประการ คือนิพพานสมบัติและมนุษย์สมบัตินี้

มนุษย์สามารถทำให้เกิดมีขึ้นในตัวเองได้ ด้วยการปฏิบัติตามเหตุปัจจัย ๔ ประการ คือ

๑. **ด้วยความขยันหมั่นเพียร** คือ ตั้งใจจริง ไม่เกียจคร้านในการปฏิบัติธรรม ในการทำมาหากิน มีความเด็ดเดี่ยว ไม่ท้อแท้ท้อถอย แม้จะมีอุปสรรค ก็พยายามต่อสู้ฟันฝ่าไปจนถึงที่สุด

๒. **ด้วยความไม่ประมาท** คือ ไม่เลินเล่อเผลอไผล ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง รีบเร่งทำกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป ใช้เวลาให้คุ้มค่าให้เป็นประโยชน์อยู่เสมอ

๓. **ด้วยความสำรวม** คือ รักษาศีล ปฏิบัติตามหลักของศีล ไม่ทำบาปทุจริต ไม่ล่วงละเมิดศีลเพราะเหตุต่าง ๆ สำรวมมั่นอยู่ในธรรมในความดีงามอันเป็นสุจริตเป็นกัลยาณธรรม

๔. **ด้วยความข่มใจ** คือ ฝึกฝนสมาธิ ทำจิตใจให้มั่นคง ไม่โลเล ฝึกควบคุมสติอารมณ์ให้ได้ มีความอดทนอดกลั้นสูง ไม่ตกเป็นทาสของจิตใจ ของกิเลสตัณหาต่าง ๆ

การปฏิบัติตามเหตุปัจจัยทั้งหมดนี้ เป็นการสร้างเรือที่จะนำให้ไปถึงเกาะได้โดยปลอดภัย การสร้างเรือก็ต้องสร้างให้มั่นคงแข็งแรง ไม่อย่างนั้น เมื่อออกเดินทางไป เรืออาจแตกกลางทางได้ เมื่อเรือแตกเสียแล้ว แม้เห็นเกาะอยู่ลิบ ๆ โอกาสที่จะได้ขึ้นเกาะดูมีน้อยเต็มที

เมื่อต้องการสมบัติต้องการที่พึ่งสำหรับตน ก็ต้องปฏิบัติตามเหตุปัจจัยเหล่านี้ให้ได้ เพียงแต่ต้องการ แต่ไม่ทำเหตุปัจจัยอะไรเลย สมบัติทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้อย่างไร สมบัติที่ต้องการทั้งหลายมิได้เกิดขึ้นเพียงแค่คิดเท่านั้น แต่เกิดขึ้นเพราะการกระทำเป็นสำคัญ

คนเนรคุณ

โย ปุพฺเพ กตกลฺยาโณ กตตฺโถ นาวพุชฺฌติ
ปจฺฉา กิจฺเจ สมุปฺปนฺเน กตฺตารํ นาธิคจฺฉติ

(อกตัญญูชาดก) ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๙๐/๓๐

ผู้ใดมีคนเคยทำความดีทำประโยชน์ให้แก่ตนมาก่อน แต่ไม่รู้สำนึกในบุญคุณของเขา ผู้นั้น เมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้นภายหลัง ย่อมหาผู้ช่วยเหลือไม่ได้.

คนเราทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ย่อมต้องพึ่งพาอาศัยกันทำนองน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ไม่อาจจะอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพังตัวเองหรือพวกพ้องของตัวเท่านั้นได้เลย ดังนั้น การช่วยเหลือและเกื้อกูลกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์เรา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและพึ่งพาอาศัยกันได้นี้แหละที่ทำให้คนเราอยู่กันอย่างมีความสงบสุข มีความเห็นอกเห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกันและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้จัดเป็นความดีอย่างหนึ่ง

แต่ในหมู่มนุษย์นั้น ย่อมจะมีคนประเภทที่มองไม่เห็นความดีของใครเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว แม้ว่าผู้ที่ทำความดีให้แก่ตนนั้นจะเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นครูอาจารย์ เป็นพี่น้อง เป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนฝูงของตน คนที่ไม่เคยสำนึกไม่เคยเห็นบุญคุณความดีของใครเช่นนี้ ชาวโลกประณามว่าเป็น **"คนเนรคุณ"** คนประเภทนี้ย่อมมองไม่เห็นความดีของใคร เขาเคยให้ข้าวให้น้ำ ให้ที่พักพิง ให้เงินทองแก่ตนมาในยามที่ตนตกยาก แต่วันหลัง เมื่อตัวเองได้ดิบได้ดี ตั้งเนื้อตั้งตัวได้หรือสุข

สบายแล้ว ก็ลืมบุญคุณของคนที่เคยอุดหนุนจุนเจือตนมา บางคราวยังพูดให้เขาช้ำใจเสียใจเสียอีก คนอย่างนี้แหละที่ชาวโลกทั่วไปรังเกียจอย่างยิ่ง และเป็นคนที่ไม่น่าไปคบหาสมาคมด้วยเลยทีเดียว

คนที่ไม่รู้สึกสำนึกในบุญคุณของใครนั้น หากว่ายังมีบุญวาสนาค้ำจุนอยู่ ก็ยังพอเอาตัวรอดยังเสวยสุขอยู่ท่ามกลางความรังเกียจของคนทั้งหลายต่อไปได้ หากเกิดหมดบุญวาสนาหรือตกอับขึ้นมา หรือยามเมื่อมีความจำเป็นบางประการที่จะต้องอาศัยไหว้วานคนอื่นให้ช่วยเหลือขึ้นมา ก็จะถูกเมินหน้าหนี ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากใคร ๆ ได้อีก ต้องกลายเป็น **"หมาหัวเน่า"** ไปในทันที ใครที่ถูกญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงทอดทิ้ง ไม่แยแส ไม่อยากให้ความช่วยเหลือ ไม่อยากจะคบหาสมาคมด้วยนั้น ลองสำรวจตรวจตัวเองดูให้ดีเถอะ อาจเห็นตัวเองได้ชัดเจนขึ้นว่าตนเป็นคนที่ไม่ค่อยสำนึกในบุญคุณของใครก็ได้

เกิดเป็นคน เพียงแค่สำนึกในบุญคุณของคนที่เคยทำความดีทำประโยชน์ให้แก่ตนไว้ยังไม่ได้ แล้วจะไปสำนึกถึงความดีงามอะไรอย่างอื่นได้ นกกาที่กินผลของโพไทรหมดแล้ว ก็บินจากไปไม่เหลียวหลัง การกระทำอย่างนี้ไม่น่าตำหนิ เพราะเป็นเรื่องปกติของสัตว์ดิรัจฉาน แต่ถ้าคนเราทำอย่างนั้นบ้าง ก็น่าตำหนิไม่น้อย เพราะคนเรามิใช่สัตว์ดิรัจฉานที่ปราศจากความคิดเหมือนเช่นนกกา

พิษกาม

อนิจฺจา อทฺธุวา กามา พหุทุกฺขา มหาวิสา
อโยคุโฬว สนฺตตฺโต อฆมูลา ทุกฺขปฺผลา ฯ

ขุ. เถรี. ๒๖ / ๔๙๑ / ๕๖๑

กามทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีทุกข์มาก มีพิษมาก เหมือนก้อนเหล็กที่ร้อนจัด เป็นต้นเค้าแห่งความคับแค้น มีทุกข์เป็นผล.

กาม ในที่ทั่วไปหมายถึง ความรัก ความใคร่ ความยินดีติดใจ แต่ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่น่ารักน่าใคร่ น่าปรารถนา เรียกชื่อเต็มว่า "**กามคุณ**" อันกามคุณนี้มี ๕ อย่างคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกผู้ทุกนามใฝ่ฝันอยากจะได้อยากจะมี เมื่อได้เมื่อมีแล้วก็พากันหลงรักหลงติด และจมอยู่จนถอนตัวไม่ขึ้น

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ก็พึงทราบถึงลักษณะที่เป็นจริงของกามคุณเหล่านี้ไว้บ้างเพื่อจะได้เป็นเครื่องเตือนสติเตือนใจไม่ให้รักไม่ให้ลุ่มหลงกามคุณเหล่านี้จนเกินไป ลักษณะของกามคุณนั้นมี ๖ อย่างคือ

๑. **ไม่เที่ยง** คือ เอาแน่นอนไม่ได้ เปลี่ยนแปลงได้ กลับกลายได้ ตลอดเวลา

๒. **ไม่ยั่งยืน** คือ ไม่คงทนถาวร เกิดได้ดับได้ มีได้สูญได้ ไม่เป็นไปตามต้องการ

๓. **มีทุกข์มาก** คือ มีลักษณะเป็นทุกข์และมีทุกข์อยู่ในตัว ดุจเชื้อโรคมีพิษในตัว

๔. **มีพิษมาก** คือ สามารถทำอันตรายได้ทุกเมื่อ เหมือนก้อนเหล็กที่ร้อนจัด

๕. **เป็นต้นเค้าแห่งความคับแค้นทั้งมวล**

๖. **มีทุกข์เป็นผล** คือ ทำให้เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจแก่ผู้ที่หลงติดอยู่

ทั้ง ๆ ที่มีลักษณะเช่นนี้ ผู้คนก็ยังต้องการยังแสวงหารูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส กันอยู่อย่างไม่เบื่อหน่าย โดยเห็นไปว่าสิ่งเหล่านี้เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขความสำราญทั้งปวง ดังนั้น คนเราจึงยังต้องทุกข์ระทมขมขื่นกันอยู่ร่ำไปโดยไม่รู้ตัว เช่น ผู้ที่ชอบรูป ก็หลงติดอยู่ในรูป แล้วก็เกิดทุกข์เพราะรูป ผู้ที่ชอบกลิ่นชอบรส ก็หลงติดอยู่ในกลิ่นในรส แล้วก็ทุกข์เพราะกลิ่นเพราะรส เป็นต้น

กาม เป็นเรื่องปกติธรรมดาของโลกก็จริง แต่ผู้มีปัญญาย่อมหาทางหลีกเลี่ยงกาม ทำตนให้พ้นจากกามได้ อย่างน้อยก็รู้เท่าทันพิษภัยต่าง ๆ ของกาม แล้วบริโภคกามด้วยความมีสติ รู้จักพอดีพองามในกาม ไม่บริโภคกามอย่างคนขาดสติ ขาดความยั้งคิด และไม่ตกเป็นทาสของกามโดยง่าย

กามเป็นสิ่งที่ละได้ยากก็จริง แต่ก็ป้องกันพิษภัยของมันได้ เหมือนโรคบางอย่างรักษาได้ยากก็จริง แต่ก็ป้องกันมิให้มันเกิดขึ้นได้ ผู้มีปัญญาย่อมประกอบความเพียรเพื่อหลีกออกจากกาม แต่ผู้เบาปัญญาย่อมประกอบความเพียรเพื่อให้ได้กาม คนสองประเภทนี้ต่างกันดังนี้ จึงมีสุขมีทุกข์ไม่เท่ากัน

ชีวิตนี้สั้นนัก

อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สญฺญุตํ ฯ

ขุ. สุ. ๒๕/๕๘๐/๔๙๐

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ สั้นนิดเดียว ลำบากยากเข็ญ และมีทุกข์มาก แต่ก็ไม่มีเครื่องหมายให้รู้ว่าจะต้องตายเมื่อใด.

ชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลกอื่น ๆ ย่อมดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกันคือ **"ความตาย"** อันความตายนี้ถือว่าเป็นจุดจบของชีวิตทุกชีวิต ไม่มีผู้ใดสัตว์ใดหลีกหนีพ้นไปได้เลย เกิดมาเท่าใดมีชีวิตอยู่เท่าใด ก็จะต้องตายเท่านั้น ไม่มีขาดไม่มีเกินและไม่มีเหลือแม้แต่ชีวิตเดียว นี่คือสัจธรรมที่จริงแท้แน่นอนของชีวิตทุกชีวิต

ความจริงชีวิตนี้ไม่ยืนยาวนัก กล่าวโดยเฉพาะชีวิตของคนเราส่วนใหญ่ก็อยู่ไม่เกินร้อยปี ที่เกินกว่านั้นก็มีน้อยเต็มที ที่ระยะกาลของชีวิตมีสั้นมียาวนั้น ก็เป็นไปตามความรู้สึกของคนเท่านั้น เช่นใครมีอายุใกล้ ๆ ร้อยปี ก็ถือว่ามีอายุยืน ใครตายแต่ยังเด็ก ก็ว่ามีอายุสั้น แต่แท้ที่จริงแล้ว อายุร้อยปีนั้นก็ยังนับว่าน้อย เมื่อเทียบกับอายุของสิ่งไม่มีชีวิตอื่น ๆ เช่น ภูเขา แผ่นดิน เป็นต้น แต่ในระยะสั้นของชีวิตนี่แหละ ชีวิตต้องพบกับความทุกข์ยากลำเค็ญแสนสาหัส ต้องผจญกับภัยต่าง ๆ นานาตั้งเกิดเลยทีเดียว ทั้งภัยภายนอกอันเกิดจากธรรมชาติแวดล้อม จากหนาว ร้อน ลม แดด เกิดจากมนุษย์ด้วยกัน

ทั้งภัยภายในอันเกิดจากความเจ็บป่วย ความแก่ชรา และจากการถูกกิเลสบีบคั้นนานาประการ ดังนั้น มนุษย์เราจึงหาวิธีบำบัดทุกข์บำบัดภัยเหล่านั้นกันอย่างสุดกำลังของตน เป็นการเพิ่มทุกข์ลำเค็ญให้แก่ตนเข้าไปอีก กว่าจะเอาชีวิตรอดมาได้แต่ละชีวิตดูแสนยากแสนเข็ญจริง ๆ นอกจากนั้น คนเราก็ไม่อาจรู้ล่วงหน้าได้ว่าชีวิตของตนจะจบสิ้นลงเมื่อใด ด้วยลักษณะอาการอย่างไร เพราะชีวิตนี้ไม่มีเครื่องหมายบอกล่วงหน้าว่าจะต้องตายเมื่ออายุเท่านั้นเท่านี้และด้วยอาการอย่างนั้นอย่างนี้

ก็เพราะชีวิตนี้ไม่คงอยู่ได้นาน ไม่มีเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าจะตายเมื่อไร ท่านจึงแนะนำว่าพึงรีบใช้ชีวิตที่ยังเหลืออยู่นี้ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด คือทำประโยชน์เพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่นให้มากและโดยเร็ว ลดเลิกความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความไม่ดีไม่งามต่าง ๆ ลง แต่เพิ่มพูนความดีเพิ่มพูนความเสียสละความโอบอ้อมอารีให้มาก เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนมีอยู่นั้น พอความตายมาเยือนเข้าแล้ว ก็นำติดตัวไปไม่ได้เลย แต่มิใช่เป็นไปในลักษณะที่เมื่อเห็นว่าจะต้องตายแน่แล้ว ก็รีบใช้ชีวิตให้คุ้มค่า รีบกอบโกยให้มาก รีบหาความสุขสำราญให้อิ่มหนำก่อนตาย การทำเช่นนั้นเป็นการใช้ที่ชีวิตที่สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ไม่คุ้มกับที่ได้เกิดมาเป็นคนกะเขาครั้งหนึ่ง

ชีวิตของเรานี้สั้นนัก และก็ผ่านไปไม่น้อยแล้ว เวลาของชีวิตยังเหลืออยู่ไม่มากเลย หากมัวเสียเวลาหรือมัวหาความสำราญอยู่อีก ชีวิตนี้ก็จะไม่เหลืออะไรไว้ให้อนุชนรุ่นหลังหรือให้ลูกหลานได้ชื่นชมเลย นอกเสียจากกระดูกและขี้เถ้าเท่านั้นเอง

การวางตัวที่ถูกต้อง

อุเปกฺขโก สทา สโต น โลเก มญฺญตี สมํ
น วิเสสี น นีเจยฺโย ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทา ฯ

ขุ.สุ. ๒๕ / ๘๖๒ / ๕๔๔

ผู้ใด วางใจเป็นกลาง มีสติทุกเมื่อ ไม่สำคัญตัวเองว่าเสมอเขา วิเศษกว่าเขาหรือว่าต่ำต้อยกว่าเขา ผู้นั้นย่อมจะไม่มีอาการฟูขึ้นหรือยุบลง.

คำว่า **"มานะ"** ในภาษาพระหมายถึง ความถือตัว ความสำคัญตัวผิดไป จัดเป็นกิเลสอย่างหนึ่ง มานะความถือตัวนี้เกิดขึ้นในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นมีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง คือบางคราวก็หดหู่ท้อแท้ บางครั้งก็หยิ่งผยอง บางคาบกลับปล่อยวางไปตามเรื่องตามราว เอาแน่ไม่ได้ มานะความถือตัวนี้จัดเป็นกิเลสอย่างหนึ่งจึงถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี ไม่ควรให้เกิดมีในตน

ลักษณะอาการของคนที่มีมานะนั้น ท่านแบ่งไว้เป็น ๓ อย่างคือ

๑. **ถือตัวว่าเสมอเขา** คือเห็นว่าตัวเองกับคนอื่นไม่ต่างกัน เป็นคนเหมือนกัน มีอวัยวะครบถ้วนเหมือนกัน จะต้องไปกลัวเกรงหรือพินอบพิเทากันทำไม เป็นต้น มานะเช่นนี้ทำให้คนเรามีอาการชอบตีเสมอ ยกตัวเทียมท่าน ไม่ยอมใคร เป็นคนที่แข็งกระด้างน่ารังเกียจอยู่ไม่น้อย

๒. **ถือตัวว่าดีกว่าเขา** คือเห็นว่าคนอื่นนั้นสู้ตัวเองไม่ได้ ไม่ว่าจะด้านความรู้ ยศศักดิ์ หรือแม้แต่ฐานะการงานและการเงิน มานะ

เช่นนี้ทำให้คนเรามีอาการเย่อหยิ่ง จองหอง ชอบยกตนข่มท่าน ชอบดูถูกดูหมิ่นคนอื่นเรื่อยไป เป็นกิริยาที่น่ารังเกียจเช่นกัน

๓. **ถือตัวว่าต่ำต้อยกว่าเขา** คือเห็นว่าตัวเองนั้นไม่มีอะไรดีเลย สู้คนอื่นไม่ได้สักอย่างเดียว เช่นคิดว่าตัวเองเป็นคนบ้านนอก เป็นคนโง่ เป็นคนอ่อนแอ เป็นคนยากจน เป็นต้น มานะเช่นนี้ทำให้คนเราชอบดูถูกตนเอง เกิดความท้อแท้ท้อถอย ยอมรับสภาพ ไม่ปรับปรุงตัวเอง ไม่ดิ้นรนต่อสู้ ยอมอยู่ในอาณัติของคนอื่นร่ำไป เป็นกิริยาที่น่ารังเกียจอีกเช่นกัน

จริงอยู่ คนเราต้องวางตัวให้ดีให้เหมาะสมจึงจะดูงาม น่าเคารพนับถือ และน่าเกรงขาม คือต้องวางตัวให้เหมาะแก่วัย เหมาะแก่ฐานะตำแหน่ง เหมาะแก่บุคคล เหมาะแก่โอกาสเวลาและสถานที่ การวางตัวสงบเสงี่ยมแบบเจียมเนื้อเจียมตน เป็นสิ่งดี แต่การดูถูกตัวเองว่าต่ำต้อยนั้น ไม่ดี อยู่ในฐานะที่สูง แต่วางตัวเป็นกันเอง ไม่ถือตัว เป็นสิ่งดี หากวางตัวต่ำต้อยโดยไม่ถูกกาละเทศะนั้น ไม่ดี เหมือนกับของประดับบ้านนั่นแหละ แม้จะเป็นของมีราคาแพง หากวางไม่ถูกที่ก็ดูไม่งาม ตรงข้าม แม้เป็นของถูก ๆ แต่เจ้าของบ้านเข้าใจจัดเข้าใจวาง ก็มองดูสวยงาม ทำให้คนชมได้

ผู้ที่ทำตัวเป็นกลาง ๆ ไม่มีมานะถือตัว มีสติระลึกอยู่เสมอว่าเวลาใดควรวางตัวอย่างไร กับบุคคลนี้ควรวางตัวอย่างไร จึงจะวางตัวได้ดี คนที่วางตัวได้ดีย่อมจะได้รับความยกย่องชมเชย และย่อมเป็นที่น่าเกรงขามของบุคคลที่พบเห็นทั่วไป เมื่อวางตัวไม่เหมาะสมคนเขาก็ตำหนิเอา ทำให้เสียหายได้เหมือนกัน

สุขนี้หาได้

ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ
สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ ฯ

ขุ. สุ. ๒๕ / ๑๘๘/ ๔๐๖

ผู้ทำการงานที่เหมาะสม เอาธุระ ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้ ผู้มีสัจจะ ย่อมได้รับการยกย่องให้มีเกียรติ ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้.

สิ่งที่คนเราต้องการอยากได้อยากมีกันทุกคนนั้นเห็นจะหนีไม่พ้น "**ความสุข**" แน่นอน ความสุขจัดเป็นยอดปรารถนาของคนเรา เพราะถ้าคนเรามีความสุขดีก็ได้ชื่อว่ามีทุกสิ่งทุกอย่างสมบูรณ์แล้ว ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่คนเราประกอบกิจต่าง ๆ เพื่อหาเงินทองก็ดี หากินหาใช้ก็ดี ก็มีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่ต้องการให้มาซึ่งความสุขนี่เอง

แต่ความสุขนั้นย่อมมีเหตุให้เกิด มิใช่อยู่ ๆ ก็เกิดขึ้นกับคนเราได้เอง โดยเฉพาะความสุขระดับชาวบ้านหรือระดับที่ชาวโลกทั่วไปสามารถแสวงหามาให้ตนได้นั้น ย่อมมีเหตุเกิดแน่นอน ท่านว่าความสุขนั้นเกิดมาจากเหตุ ๓ อย่างคือ ทรัพย์สมบัติ ๑ เกียรติยศ ๑ ไมตรีจิต ๑ แต่ทั้งสามอย่างนี้ก็มีเหตุเกิดเฉพาะอย่างอีกชั้นหนึ่ง กล่าวคือ

๑. **ทรัพย์สมบัติ** เกิดมาจากการที่คนเราได้ทำงานที่เหมาะสมและวิธีที่ทำก็เหมาะสมกับงานด้วย ทำงานด้วยความเอาใจใส่ไม่ทอดธุระ ไม่ทอดทิ้งงาน และทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ต่อสู้ ไม่ท้อแท้

คนที่ทำงานอย่างนี้ ย่อมได้รับผลตอบแทนเป็นทรัพย์สมบัติ

๒. **เกียรติยศ** เกิดจากความเป็นผู้มีสัจจะ รักษาสัจจะ เป็นผู้ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความจริงใจต่อทุก ๆ คน สัจจะนี้ทำให้คนเรามีเกียรติยศ ได้รับความนิยมยกย่องจากคนทั่วไป

๓. **ไมตรีจิต** เกิดจากความเป็นผู้ไม่ตระหนี่ มีจิตใจกว้างขวาง ชอบเอื้อเฟื้อเกื้อกูลผู้อื่น คือเป็นผู้ชอบให้ ผู้ที่ทำอย่างนี้ย่อมจะผูกใจผูกไมตรีของผู้คนไว้ได้ ย่อมมีมิตรสหายพวกพ้องมาก

ดังนั้น ผู้ต้องการความสุข พึงหาทรัพย์สมบัติให้ได้ เพราะทรัพย์สมบัติย่อมทำให้เกิดความสะดวก เกิดความคล่องตัว ไม่ติดขัดในเรื่องทั้งปวง พึงสร้างเกียรติยศให้ได้ เพราะเกียรติยศนี้ย่อมทำให้เกิดความไว้วางใจ ทำให้มีเครดิตน่าเชื่อถือ และพึงสร้างสมไมตรีกับบุคคลทั่วไปให้ได้ เพราะไมตรีจิตนี้ย่อมทำให้เกิดบริวารพวกพ้อง ทำให้เกิคความสะดวกต่าง ๆ และได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ล้วนทำให้เกิดความสุขในชีวิตได้ทั้งสิ้น

ต้องการความสุข แต่ไม่แสวงหาทรัพย์ ไม่สร้างเกียรติยศให้ตนเองด้วยการรักษาสัจจะ และไม่สร้างพวกพ้องเข้าไว้ด้วยการมีไมตรีจิตต่อกัน ความสุขจะมีมาแต่ไหนกันเล่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย

เป็นไปตามกรรม

กมฺมุนา วตฺตตี โลโก กมฺมุนา วตฺตตี ปชา
กมฺมนิพนฺธนา สตฺตา รถสฺสาณีว ยายโต ฯ

ขุ. สุ. ๒๕ / ๖๖๐ / ๕๐๑

สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม ปวงประชาก็เป็นไปตามกรรม
สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เหมือนหมุดที่ตรึง
รถที่กำลังแล่นไปไว้ ฉะนั้น.

"**กรรม**" คือ สิ่งที่คนเราได้ทำไว้ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน และกรรมที่ทำไว้นี้แหละจะเป็นสมบัติของผู้นั้นตลอดไป ผู้ทำกรรมไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ย่อมเป็นเจ้าของกรรมและจะเป็นผู้ได้รับผลแห่งกรรมนั้น เมื่อทำกรรมใดไว้แล้วจะปฏิเสธผลของกรรมนั้นหาได้ไม่ เมื่อถึงคราวที่กรรมนั้นให้ผล เจ้าของกรรมก็จะต้องรับผลกรรมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สัตว์โลกทั้งมวลมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งโดยรูปร่างหน้าตา สติปัญญา ฐานะการงาน และฐานะการเงิน บางคนรูปร่างดีสมประกอบ บางคนขี้เหร่ไม่สมประกอบ บางคนเฉลียวฉลาด บางคนโง่เขลา บางคนมียศศักดิ์สูง บางคนด้อยยศด้อยศักดิ์ บางคนร่ำรวย บางคนยากจน เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากกรรมคือการกระทำของผู้นั้น ๆ ทั้งสิ้น เขาทำอะไรที่ดี ที่เป็นสุจริต เป็นบุญเป็นกุศลเข้าไว้แต่อดีตหรือในปัจจุบัน เขาก็ได้รับผลเป็นความดี ได้รับแต่สิ่งที่ดี ถ้าเขาทำอะไรที่ไม่ดี เป็นทุจริต เป็นบาปอกุศลเข้าไว้แต่อดีตหรือปัจจุบัน เขาก็ได้รับผลเป็นความไม่ดี มีความผิดปกติไปด้วยประการต่าง ๆ

สัตว์โลกหรือปวงประชาทั้งมวลย่อมเป็นไปตามกรรม และเป็นผู้รับผลของกรรมอย่างนี้ กฎแห่งกรรมนี้ถือว่าเป็นกฎที่ยุติธรรมที่สุด และมีความเสมอภาคกันที่สุดสำหรับมนุษย์เรา และเป็นกฎที่ทำให้คนเราไม่ว่ายากดีมีจนอย่างไรเท่าเทียมกันหมดในการเป็นเจ้าของ

รถที่แล่นไปมาได้ เพราะมีหมุดหรือน้อตทำหน้าที่ควบคุมยึดตรึงชิ้นส่วนต่าง ๆ ไว้ ทำให้ชิ้นส่วนของรถยึดติดกันแน่นหนา ทำให้รถแล่นไปได้โดยไม่ติดขัด ฉันใด กรรมที่คนเราทำไว้ก็จะคอยผูกพันคนเราไปตลอด ถ้าเป็นกรรมดีก็จะให้ผลเป็นความดี และความดีนั้นก็จะส่งผลให้ได้รับความสุขความเจริญก้าวหน้าอีกทอดหนึ่ง ถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะให้ผลเป็นความชั่ว และความชั่วนั้นก็จะส่งผลให้ได้รับความทุกข์ ความตกต่ำถดถอยอีกทอดหนึ่งเช่นกัน

คนดีที่ทำกรรมดีไว้ เมื่อกรรมดียังไม่ทันให้ผล ก็อย่าเพิ่งท้อถอยเสียก่อน พึงทำความดีนั้นเรื่อยไป ส่วนคนชั่วที่ทำกรรมชั่วไว้ก็อย่าเพิ่งลำพองใจว่า ไม่เห็นจะได้ชั่วตรงไหน มีแต่จะได้ดีมีสุขอย่างเดียว ความชั่วให้ผลเมื่อไรจะร้องไม่ออก และจะได้รับความทุกข์อันเหมาะสมแก่กรรมที่ตนทำไว้ เรื่องของกรรมประมาทไม่ได้ ท่านว่าเหมือนหมาไล่เนื้อ ทันเมื่อไรก็กัดเมื่อนั้น

คนที่เชื่อกรรมและเชื่อผลของกรรม ย่อมอายชั่วกลัวบาป ไม่ทำอะไรที่เป็นบาปเป็นความผิด ไม่ก่อปัญหาให้แก่ผู้อื่นและสังคม มุ่งทำแต่สิ่งที่ดีให้แก่ชีวิต ส่วนคนที่ไม่เชื่อเรื่องนี้ ก็จะทำอะไรตามใจชอบ เพียงเพื่อให้ตัวเองได้รับความสำเร็จสมหวังเป็นพอ ที่โลกเราลุกเป็นไฟทุกหย่อมหญ้า หาความสงบสุขที่ถาวรกันมิได้ ก็เพราะคนที่ไม่เชื่อกรรมมีมากขึ้นทุกวันนั่นเอง

ความไม่ยึดมั่นถือมั่น

ปุราณํ นาภินนฺเทยฺย นเว ขนฺตึ น กุพฺพเย
หิยฺยามาเน น โสเจยฺย อากาสํ น สิโต สิยา ฯ

ขุ. สุ. ๒๕ / ๙๕๑ / ๕๖๑

ไม่พึงเพลิดเพลินของเก่า ไม่พึงทำความพอใจของใหม่ ไม่พึงเสียใจ ในเมื่อของเก่าและของใหม่นั้นเสื่อมสูญไป และไม่พึงอาศัยอากาศ.

โลกธรรม คือสิ่งที่มนุษย์ในโลกทุกคนต้องประสบและต้องเผชิญกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน จะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม ก็ย่อมเกิดขึ้นแก่ตนจนได้ โลกธรรมที่คนเราต้องเผชิญนั้นคือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เกี่ยวกับโลกธรรมนี้ ท่านแนะนำทางออกไว้สำหรับเป็นหลักปฏิบัติสำหรับทุกคน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความทุกข์ในเมื่อได้รับสิ่งเหล่านี้ ทางออกที่ท่านแนะไว้นั้นคือ

๑. **ไม่พึงเพลิดเพลินของเก่า** หมายความว่า สิ่งใดที่ตนได้รับหรือมีอยู่แล้ว และเป็นสิ่งที่เรารักเราชอบ เช่นบุตรธิดา สามีภรรยา ทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ เป็นต้น ก็ไม่พึงปล่อยใจให้ยินดีเพลิดเพลิน หรือหลงติดสิ่งเหล่านี้จนเกินไป ไม่พึงสร้างความผูกพันจนเกินไป เพราะเมื่อสิ่งเหล่านี้มีอันต้องพลัดพรากจากไป จะเกิดความระทมทุกข์อย่างหนัก

๒. **ไม่พึงทำความพอใจของใหม่** หมายความว่า สิ่งใดที่ได้มาใหม่ ก็ไม่พึงชื่นชมยินดี ผูกใจฝากใจไว้กับสิ่งนั้นโดยยึดติดว่าเป็นของตน เพราะเมื่อสิ่งนั้นมีอันเป็นไป ก็จะทุกข์ระทมเช่นกัน

๓. **ไม่พึงเสียใจ เมื่อของเก่าหรือของใหม่นั้นเสื่อมสูญไป** หมายความว่า เมื่อสิ่งต่าง ๆ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน ซึ่งตนรักและหวงแหน มีอันต้องแตกหักเสียหายหรือตายจากไป ก็ไม่พึงเศร้าโศกเสียใจจนเกินไป ต้องทำใจให้ได้ ต้องตัดใจให้ได้ มิฉะนั้น จะทุกข์ระทมคิดถึงร่ำไป

๔. **ไม่พึงอาศัยอากาศ** หมายความว่า โลกธรรมทั้งหมดนั้นมีลักษณะเหมือนกับอากาศ คือมีแล้วกลับไม่มี เป็นแล้วกลับไม่เป็น เปลี่ยนแปลง แปรปรวน กลับกลายได้ ทั้งไม่อาจยึดถือแน่นอนตายตัวลงไปได้ เหมือนกับอากาศที่ยึดถือเป็นตัวเป็นตนไม่ได้ฉะนั้น ผู้ที่ยึดติดอยู่กับโลกธรรมจึงเท่ากับยึดติดอากาศ จะมีแต่ความว่างเปล่ามีแต่ความผิดหวัง การยึดติดอย่างนี้จัดว่าอิงอาศัยตัณหาซึ่งมีลักษณะเหมือนอากาศ ใจความก็คือไม่ให้มีตัณหากับโลกธรรมทั้งปวงนั่นเอง

กล่าวให้สั้นก็คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดมีขึ้นแก่ตัวเรานั้น ไม่อาจยึดมั่นถือมั่นได้ว่าเป็นเราหรือว่าเป็นของเรา แท้ที่จริงแล้ว สิ่งต่าง ๆ มิใช่ตัวเรา มิใช่ของเรา แต่หมุนเวียนเปลี่ยนมือเป็นกรรมสิทธิ์กันไปเรื่อย ความยึดถือผูกพันอยู่กับโลกธรรมจนขาดสติสัมปชัญญะ ย่อมนำมาซึ่งความเศร้าโศกเสียใจ ความเสียดายอาลัยอาวรณ์ อันเป็นตัวทุกข์โดยส่วนเดียว

ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ นำความยินดีเพลิดเพลินมาให้ก็จริง แต่ก็แฝงความระทมทุกข์ไว้ด้วย มัวประมาทเผลอตัวอยู่ ความทุกข์ก็จะจู่โจมโดยไม่รู้ตัว ผูกพันกับอะไรมาก ก็จะทุกข์เพราะสิ่งนั้นมาก ไม่ผูกพันกับอะไรเลย ก็จะไม่ทุกข์อะไรเลย

ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว

โย อปฺปทุฏฺฐสฺส นรสฺส ทุสฺสติ
สุทฺธสฺส โปสสฺส อนงฺคณสฺส
ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ
สุขุโม รโช ปฏิวาตํว ขิตฺโต ฯ

(สาลิยชาดก) ขุ.ชา.ปญฺจก. ๒๗ / ๗๙๕ / ๑๗๘

ผู้ใดประทุษร้ายคนที่ไม่คิดประทุษร้ายตอบ เป็นคนบริสุทธิ์ ทั้งไม่มีความผิดอะไร บาปกรรมย่อมกลับมาหาผู้นั้นเอง เหมือนกับฝุ่นละอองที่ถูกเป่าทวนลมไป ย่อมปลิวกลับมาหาคนเป่านั้นเอง ฉะนั้น.

ธรรมดาคนที่ไม่ถูกกันนั้นมักจะคิดทำลายกันด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งถึงความย่อยยับไป แต่การทำลายกันนั้นใช่ว่าฝ่ายตรงข้ามเท่านั้นที่จะถูกทำลาย แม้ตนเองก็อาจถึงความย่อยยับไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายตรงข้ามมิได้โต้ตอบหรือทำอะไรให้เลย แต่ว่าตนเองถึงความย่อยยับ เพราะถูกบาปกรรมที่ตนทำกับเขาไว้นั้นย้อนกลับมาสนองเอา

ท่านว่า คนที่ประทุษร้ายคนอื่นด้วยวิธีการต่าง ๆ จะด้วยเจตนาร้ายหรือเจตนาอย่างอื่นก็ตาม เช่น ทำร้ายเขาด้วยการฆ่าฟัน ทุบตี กักขัง หน่วงเหนี่ยว เป็นต้น หรือทำร้ายเขาด้วยการใส่ความ ให้ร้ายป้ายสี ด่าทอ พูดให้เจ็บใจ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งคิดร้ายหมายให้

วิบัติย่อยยับต่าง ๆ หากว่าคนที่ตนประทุษร้ายนั้นเป็นคนที่บริสุทธิ์ มิได้มีผิดคิดร้ายอะไรอย่างที่ถูกกล่าวหาหรือใส่ร้าย และเขาก็ไม่ได้คิดร้ายตอบ ไม่ได้ทำอะไรโต้ตอบ ผู้ที่ประทุษร้ายเขานั่นแหละจะได้รับผลจากการกระทำของตน เพราะถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นบาปกรรมอย่างหนึ่ง ฐานทำให้ผู้บริสุทธิ์หรือผู้ไม่มีความผิดได้รับความเดือดร้อนทั้งกายและใจ ท่านเปรียบเหมือนกับฝุ่นละอองที่ถูกเป่าทวนลมไป ฝุ่นละอองนั้นก็จะถูกลมพัดย้อนกลับมาหาผู้เป่านั่นเอง

อันบาปกรรมที่เกิดจากการประทุษร้ายผู้ที่ไม่ประทุษร้ายตอบเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีความผิด นั้น มี ๑๐ ประการ คือ ความเจ็บปวดร้ายแรง ๑ ความเสื่อม ๑ ความตาย ๑ ความเจ็บป่วยที่หนัก ๑ จิตฟุ้งซ่าน ๑ ความขัดข้องทางราชการ ๑ ถูกกล่าวตู่ร้ายแรง ๑ เสียญาติ ๑ โภค-สมบัติเกิดความวิบัติ ๑ ไฟไหม้บ้าน ๑ บาปกรรมทั้งปวงนี้ย่อมตามผจญผู้ประทุษร้ายเขานั้นเรื่อยไป ไม่ให้มีความสุขสงบในชีวิตได้ ดังเช่นอยู่ ๆ ก็เกิดเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ และรักษาเท่าไรก็ไม่หายหรือถูกใส่ความโดยไม่เป็นจริง เป็นต้น ซึ่งทุกข์โทษอย่างนี้คนส่วนใหญ่มักคิดไม่ถึงและมักมองข้ามกันไปเสียหมด เมื่อมองข้ามไป จึงโทษโน่นโทษนี่ไปตามเรื่องตามราว

เมื่อไม่ต้องการได้รับทุกข์โทษต่าง ๆ และไม่ต้องมีเวรภัยอะไรกับใคร ก็อย่าไปทำร้ายใคร อย่าไปใส่ร้ายหรือพูดให้ร้ายใคร รวมทั้งอย่าไปคิดร้ายใคร เพราะถ้าหากว่าคนที่ตนประทุษร้ายนั้น ๆ เขาเป็นคนดี เป็นคนบริสุทธิ์ ทั้งไม่คิดโต้ตอบให้ร้ายตอบ บาปกรรมและเวรกรรมนั้นจะย้อนกลับมาหาตัว ทำให้ตัวได้รับผลต่าง ๆ นานาโดยไม่รู้ตัว

คนใจบอด

มุฬฺโห อตฺถํ น ชานาติ　　มุฬฺโห ธมฺมํ น ปสฺสติ
อนฺธตมํ ตทา โหติ　　ยํ โมโห สหเต นรํ ฯ

ขุ. อิติ. ๒๕ / ๘๘ / ๓๓๗

คนหลงย่อมไม่รู้อรรถ คนหลงย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อใดความหลงครอบงำผู้ใด เมื่อนั้นผู้นั้นย่อมมีแต่ความมืดบอด.

ความหลง หรือที่พระเรียกว่าโมหะนั้น มีอุปมาเหมือนกับความมืดหรือสีดำ ซึ่งเมื่อครอบงำผู้ใดแล้ว ก็ทำให้ผู้นั้นเหมือนกับคนที่ตกอยู่ในความมืด จะทำให้มองไม่เห็นความจริง คือมองเห็นขาวเป็นดำหรือดำเป็นขาวไป อันความหลงนั้นมิใช่เพียงทำให้กลายเป็นคนตาบอดทั้ง ๆ ที่ตาปกติมิได้บอดเท่านั้น ยังทำให้กลายเป็นคนหูหนวก ทั้ง ๆ ที่หูปกติมิได้หนวกก็ได้ ทำให้กลายเป็นคนใบ้ ทั้ง ๆ ที่ปกติมิได้เป็นใบ้ก็ได้ พูดรวม ๆ ก็คือว่าความหลงเป็นเหตุให้คนกลายเป็นคน **"ใจบอด"**

คนที่ใจบอดเพราะความหลงนั้น ย่อมจะมีความคิดที่ผิดไปจากคนปกติหรือจากความจริงอยู่ตลอดเวลา เช่นคนทั่วไปเขาเห็นว่าการดื่มสุราเป็นอบายมุข เป็นเหตุให้เสียทรัพย์โดยใช่เหตุ แต่คนหลงเขาจะบอกว่าไม่เห็นเป็นไร ใคร ๆ ก็ดื่มกันทั้งนั้น หรือคนทั่วไปเขารังเกียจที่จะคบหากับคนชั่วคนพาลเกเร แต่คนหลงเขาจะเห็นว่าคนอย่างนี้เป็นคนน่าคบหาและยอมรับเป็นเพื่อนด้วย บางรายถึงกับยอมแต่งงานอยู่กินด้วยกัน หรือคนทั่วไปเขาเห็นว่าบิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณ

ควรจะตอบแทนท่านให้มาก แต่คนหลงกลับเห็นว่ามารดาบิดาเป็นคนทำให้ตนเกิดมาจึงต้องเลี้ยงดูไปตามหน้าที่ จะถือว่าเป็นบุญคุณไม่ได้ คนหลงมักจะคิดอะไรที่ผิด ๆ อย่างนี้เสมอ และเมื่อคิดผิดแล้วต่อไปก็จะทำผิดและพูดผิดตามไปด้วย

การที่จะดูว่าใครเป็นคนหลงบ้าง ให้ดูที่อุปนิสัยใจคอและความประพฤติ คือคนหลงมักจะเป็นคนที่มีนิสัยดื้อรั้น ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของใคร มองไม่เห็นความดีของใคร และไม่ยอมฟังใคร อย่างคนที่ชอบยกตนข่มท่าน ชอบวางอำนาจไม่เป็นธรรม หลงตัวเอง หลงในลาภยศ หลงในรูปร่างและทรัพย์สมบัติ รวมไปถึงหลงวัยหลงสังขารตัวเอง เหล่านี้จัดเป็นคนหลงทั้งสิ้น หลงดังกล่าวมานี้เป็นไปเพราะอำนาจโมหะทั้งสิ้น คนดี ๆ นี่แหละ พอถูกโมหะครอบงำเข้าแล้วก็จะกลายเป็นคนมืดบอดไป อุปนิสัยใจคอและความประพฤติก็จะเปลี่ยนไป เคยพูดกันรู้เรื่อง ก็พูดไม่รู้เรื่อง เคยว่าง่ายสอนง่าย ก็ว่ายากสอนยาก เคยรู้เรื่องบาปบุญคุณโทษดี ก็ไม่ยอมรับรู้ เคยเป็นคนมีเหตุมีผล ก็กลายเป็นคนไร้เหตุไร้ผล เรียกว่ากลายเป็นคนละคนไปเลยทีเดียว ความหลงทำให้คนมืดมนได้ถึงขนาดฆ่าพ่อฆ่าแม่ได้ก็แล้วกัน นับประสาอะไรกับความชั่วความผิดอื่น ๆ เล่า

ความหลงเป็นกิเลสที่ทำให้คนใจบอด แต่ก็สามารถกำจัดได้ด้วยสติปัญญา ความพินิจพิจารณาให้รอบคอบ และจิตสำนึกในเหตุผล สติปัญญาเป็นแสงสว่างที่จะทำลายความมืดหรือความหลงให้หมดไปได้ สำหรับผู้หวังความเจริญก้าวหน้าและไม่ต้องการให้ตัวเองผิดพลาด จึงจำเป็นที่จะต้องฝึกฝนให้มีสติปัญญา มีความรอบคอบ และปลูกจิตสำนึกในความดีให้มาก

ลูกทรพี

ปทุฏฺจิตฺตสฺส น ผาติ โหติ
น จาปิ นํ เทวตา ปูชยนฺติ
โย ภาตรํ เปตฺติกํ สาปเตยฺยํ
อวญฺจยี ทุกฺกฏกมฺมการี ฯ

(มัจฉทานชาดก) ขุ. ชา. ติก. ๒๗ / ๔๖๕ / ๑๒๐

ผู้ใดทำความชั่วล่อลวงเอาทรัพย์สมบัติของพี่น้อง ของพ่อของแม่ ผู้นั้นจัดว่าเป็นผู้มีจิตใจชั่วร้าย ย่อมไม่มีความเจริญ แม้เทวดาก็ไม่นับถือเขา.

อันพ่อแม่นั้นถือกันว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดและประเสริฐที่สุดในชีวิตของคนเรา ไม่มีผู้ใดที่จะสูงส่งไปกว่าท่านทั้งสองอีกแล้ว เพราะท่านเป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างแม้กระทั่งเลือดเนื้อและชีวิตแก่ผู้ที่เป็นลูกของตน แต่ถ้าลูกคนใดเป็นลูกอกตัญญู เนรคุณพ่อแม่ด้วยการโกหกหลอกลวงหรือปลิ้นปล้อนเอาทรัพย์สมบัติของท่านมาใช้สอย โดยอ้างความจำเป็นอย่างนั้นอย่างนี้สารพัดอย่าง จนกระทั่งพ่อแม่ตายใจยอมมอบทรัพย์สินให้ตามที่ลูกต้องการ ด้วยความรักลูกเป็นสำคัญ ลูกคนนั้นจัดเป็นลูกที่เนรคุณแท้ และเป็นลูกที่มีจิตใจชั่วร้าย เพราะทำสิ่งที่คนดี ๆ เขาไม่ทำและทำไม่ได้ด้วย

แม้พี่หรือน้องคนใดโกหกหลอกลวงเอาทรัพย์สินของพี่ของน้องตนด้วยกลอุบายต่าง ๆ โดยอาศัยความเป็นพี่เป็นน้องกันมาเป็นเครื่องมือ ผู้นั้นก็จัดว่าเป็นคนชั่วร้ายและทำสิ่งที่ชั่วร้ายเช่นกัน คน

เนรคุณมีจิตใจชั่วร้ายอย่างนี้ ย่อมจะไม่ได้รับความสำเร็จสมหวังและความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ทั้งคนทั่วไปก็รังเกียจ บางรายอาจโกหกพ่อแม่ หรือโกงพี่น้องได้ทรัพย์สมบัติมาแล้ว ทำให้เชิดหน้าชูตาอยู่ในสังคมได้ แต่ก็จะเป็นอย่างนั้นได้ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น เมื่อใดทรัพย์สมบัติที่ได้มาหมดไปอย่างรวดเร็ว หรือหน้ากากแห่งความเนรคุณเปิดเผยออกมา หรือบาปกรรมตามสนองทันในชาตินี้ เมื่อนั้นแหละผู้นั้นจะกลายเป็นคนที่ตกต่ำและตกอับถึงที่สุด

อนึ่ง คนเช่นนี้แม้เทวดาก็รังเกียจ ไม่ยกย่องนับถือ คือเป็นคนที่ถูกเทวดาทอดทิ้งนั่นเอง คนที่ถูกเทวดาทอดทิ้งนั้นย่อมจะไม่มีความปลอดภัยในทรัพย์สินและชีวิต มีเหตุจะต้องให้เสียทรัพย์ร่ำไป เดินทางไกลก็จะประสบเหตุร้ายหรืออุบัติเหตุให้ต้องเลือดตกยางออก หรือเสียของรักบ่อย ๆ ทั้งนี้ เพราะเป็นคนที่เทวดาปล่อยวางทอดทิ้งแล้ว ไม่ปกป้องคุ้มครองอะไรแล้ว

โกหกหลอกลวงคนอื่นจัดว่าเป็นความชั่วร้ายอยู่แล้ว โกหกพี่น้องกันก็ยิ่งจัดเป็นความชั่วร้ายหนักขึ้น ยิ่งโกหกหลอกลวงพ่อแม่ด้วยแล้ว ถือได้ว่าเป็นยอดของความชั่วร้ายทีเดียว คนที่หลงไว้ใจหรือหลงไปคบหาสมาคมกับคนประเภทนี้ก็ต้องทำใจไว้ล่วงหน้าว่าสักวันหนึ่งเขาต้องโกหกหลอกลวงตนแน่นอน เพราะขนาดพ่อแม่ของเขาแท้ ๆ เขายังโกหกหลอกลวงได้ ประสาอะไรกับเราซึ่งเป็นคนอื่นเล่า ที่จะรอดไปได้นั้น อย่าไปหวังเสียให้ยากเลย

ให้ทานผิดทาง

อเทยฺเยสุ ทที ทานํ　　　เทยฺเยสุ นปฺปเวจฺฉติ
อาปาสุ พฺยสนํ ปตฺโต　　　สหายํ นาธิคจฺฉติ ฯ

(มหาอัสสาโรหชาดก) ขุ. ชา. ๒๗ / ๕๐๖ / ๑๒๙

ผู้ใดให้ทานแก่คนที่ไม่ควรให้ แต่ไม่ให้คนที่ควรให้ ผู้นั้นเมื่อได้รับความวิบัติเพราะอันตรายต่าง ๆ เข้า ย่อมจะไม่ได้เพื่อนช่วยเหลือ.

ทาน หมายถึงการให้ การสงเคราะห์ช่วยเหลือแบ่งปันแก่กันและกัน เป็นเรื่องที่ดีงาม เป็นกิริยาที่ควรกระทำ เป็นการแสดงถึงความเป็นคนมีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คนที่ให้อะไรแก่คนอื่นได้นั้นนับว่าเป็นคนน่ายกย่องนับถือทีเดียว ยิ่งให้แก่คนที่ไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตนด้วยแล้วยิ่งน่ายกย่องน่าบูชาน้ำใจยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ เพราะทำสิ่งที่ทำได้ยาก ต้องมีใจรักในการให้จริง ๆ จึงจะทำได้

แต่การให้นั้น พระท่านว่า "**ควรเลือกให้**" คือก่อนจะให้ควรเลือกของที่จะให้ว่าสมควรให้หรือไม่สมควรให้อย่างไร หากให้ของที่ไม่เหมาะสม หรือให้โดยไม่พิถีพิถันเข้า อาจเกิดโทษในภายหลังได้ และคนที่เราจะให้นั้นก็ต้องเลือกด้วยว่าควรให้หรือไม่ควรให้ เพราะถ้าไม่เลือกอาจเสียใจในภายหลังหรืออาจเป็นการส่งเสริมให้คนทำผิดก็ได้

คนที่ควรให้ คือคนที่มีพระคุณแก่ตนเช่นบิดามารดา คนที่เคยอุปการะตนมา เป็นต้น คนที่มีศีลมีธรรม เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ยึดมั่นอยู่ในกตัญญูรู้จักบุญคุณคน ล้วนเป็นคนน่าให้ทั้งสิ้น ให้แก่

คนเหล่านี้ย่อมไม่เสียเปล่า เป็นบุญเป็นกุศลด้วย

คนที่ไม่ควรให้ คือคนที่แล้งน้ำใจ คนที่ชอบเอารัดเอาเปรียบคนอื่น คนที่ไม่เคยเห็นความดีของใคร คนที่ชอบรับอย่างเดียวแต่ไม่ชอบให้อะไรแก่ใคร คนที่เห็นแก่ตัว เป็นต้น คนเหล่านี้ถึงให้อะไรไปเขาก็จะไม่สำนึกในบุญคุณ บางทีด่าคนให้เสียอีกว่าให้น้อยไปบ้าง ให้ของไม่ดีบ้าง

เมื่อให้แก่คนที่ควรให้ เขาก็จะสำนึกในบุญคุณอยู่เสมอ ภายหลังเมื่อเราเดือดร้อนอะไร เขาก็จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือตามกำลัง แต่คนแล้งน้ำใจนั้น เมื่อเราเดือดร้อน ก็จะหายหน้าไปหมด

คนที่ชอบให้ทานแต่ไม่เข้าใจเรื่องอย่างนี้ดี มักจะถือเอาความชอบใจของตนเป็นประมาณ หากว่าตนชอบใจหรือนับถือแล้ว ก็ยินดีให้โดยไม่คิดหน้าคิดหลัง ไม่พิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อนว่าควรให้หรือไม่ควรให้อย่างไร จึงมักจะให้แก่คนที่ไม่ควรให้ แต่คนที่ควรให้กลับเสียดาย ไม่ยอมให้ อย่างนี้แหละมักจะเดือดร้อนในภายหลัง เช่นพ่อแม่ที่ยกสมบัติให้แก่ลูก ๆ โดยไม่เลือกไม่คิดให้ดีเสียก่อน ถือเอาความรักเป็นเกณฑ์ จึงมักจะเสียใจและเดือดร้อนในภายหลัง เพราะถูกลูกทอดทิ้งไม่ดูดำดูดี ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวอ้างว้าง ไม่มีใครมาเป็นเพื่อนแก้เหงายามแก่เฒ่า

ต้นโพต้นไทรยามที่มีลูกดก นกกาก็แวะเวียนไปมามิได้ขาด ยามหมดลูกแล้ว นกกาเหล่านั้นก็ตีจากไป จนกว่าจะมีลูกใหม่อีก ฉันใด คนที่มีสมบัติสิ่งของก็เช่นกัน ย่อมมีผู้เวียนไปมาหาสู่อยู่เสมอ หากให้จนหมดตัวแล้ว เขาก็มักจะตีจากไป แต่หากเลือกให้เฉพาะคนดี คนกตัญญู มีคุณธรรม มีน้ำใจ ก็จะไม่ผิดหวังเหมือนต้นโพต้นไทร

ความดีเป็นอมตะ

โย ปุพฺเพ กตกลฺยาโณ อกา โลเก สุทุกฺกรํ
ปจฺฉา กยิรา น วา กยิรา อจฺจนฺตํ ปูชนารโห ฯ

(มหาอัสสาโรหชาดก) ขุ. ชา. จตุกฺก. ๒๗ / ๕๐๙ / ๑๒๙

ผู้ใดทำคุณงามความดีไว้ก่อนหน้าแล้ว ผู้นั้นชื่อว่าได้ทำสิ่งที่ทำได้ยากไว้ในโลก ต่อมา เขาจะทำหรือไม่ทำอีกก็ตาม ก็ยังน่ายกย่องบูชายิ่งนัก.

อันคุณงามความดีของบุคคลนั้นย่อมเป็นอมตะ ผู้ใดทำไว้แล้วก็เป็นสมบัติส่วนตัวของผู้นั้นตลอดไป ใครจะมาลบล้างหรือทำลายให้หมดสิ้นไปไม่ได้ แม้ผู้นั้นจะสิ้นลมปราณไปแล้ว คุณงามความดีนั้นก็ยังคงอยู่ในโลกนี้ มิได้สูญหรือสิ้นตามผู้นั้นไปด้วยเลย จะยังประจักษ์แก่คนรุ่นหลัง ๆ เรื่อยไป อย่างเช่นความดีงามหรือบุญคุณของพ่อแม่ที่กระทำไว้แก่ลูก ย่อมเป็นสิ่งที่ลูกไม่อาจจะลบล้างให้หมดสิ้นได้ ลูก ๆ จะลืมหรือไม่ใส่ใจอย่างไร ก็ใช่ว่าบุญคุณของพ่อแม่จะหมดสิ้นไปไม่ แม้ท่านจะตายจากไปแล้ว ก็ใช่ว่าบุญคุณนั้นจะตายจากตามท่านไปด้วยไม่ แต่จะยังคงอยู่กับผู้เป็นลูกตลอดไป สิ่งที่จะยังคงอยู่นั้นก็คือเลือดเนื้อและอวัยวะทุกส่วนในตัวของลูก ๆ ซึ่งพ่อแม่ได้ให้ไว้เป็นสมบัติแก่ลูกทุกคน และเป็นสมบัติที่ประเสริฐกว่าสมบัติทั้งหลายซึ่งอยู่นอกกายมากมายนัก ทั้งผู้เป็นลูกทุกคนจะไม่อาจหาสมบัติที่ดีวิเศษเช่นนี้ได้จากที่อื่นเลย ถึงแม้จะมีแขนเทียมขาเทียม หรือมีอวัยวะเทียมอื่น ๆ มาแทนที่ได้ ก็ไม่ดีวิเศษเท่าแขนขาและอวัยวะที่พ่อแม่ให้มาเลย

ความดีของครูอาจารย์ ของพี่น้อง หรือของผู้มีพระคุณอื่นใด แม้จะด้อยกว่าความดีของพ่อแม่ แต่ก็มีค่าและมีความสำคัญเสมอ ผู้ที่เคยได้รับความดีจากคนเหล่านี้ก็ไม่ควรลืมเช่นกัน

ผู้ที่เคยทำคุณงามความดีแก่ตนมาก่อน แม้เพียงเล็กน้อยแม้เพียงครั้งเดียว ก็ควรถือว่าเขาได้ทำสิ่งที่ทำได้ยากแก่เราไว้แล้ว แม้ว่าเขาจะมิได้ทำมิได้ให้อะไรแก่เราอีก ก็ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าทำแค่นี้ให้แค่นี้ไม่น่าจะถือเป็นบุญคุณอะไร เพราะความดีที่เขาทำแก่เรานั้นย่อมสำคัญเสมอ หากว่าเขาไม่ให้ไม่ช่วยอะไรเราไว้ตอนนั้น เราอาจลำบาก เราอาจไม่ได้เป็นอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ก็ได้ ดังเช่นพ่อแม่ แม้ท่านจะไม่ได้เลี้ยงดูเรา เพียงให้กำเนิดเราเท่านั้น แต่สิ่งที่ท่านให้ก็มีอยู่และสำคัญที่สุด สิ่งนั้นคือชีวิตและร่างกายของเราทั้งหมด ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดหาไม่ได้จากคนอื่นอีกแล้ว หรืออย่างครูบาอาจารย์ซึ่งเคยสั่งสอนอบรมให้ความรู้ตนมา แม้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็ไม่ได้พบกันอีกเลย ก็ต้องถือว่าท่านเหล่านั้นมีพระคุณต่อตนอย่างสูงสุด ดังนั้น ไม่ว่าใครก็ตามที่เคยช่วยเหลือเคยให้อะไรแก่ตนมา แม้จะเพียงเล็กน้อยหรือแม้จะเพียงครั้งเดียว ก็ควรถือว่าผู้นั้นเป็นผู้มีบุญคุณที่ตนจะต้องนับถือยกย่องด้วยความสำนึกในบุญคุณตลอดไป

ธรรมดาคนดี ย่อมจะไม่ลืมบุญคุณของคนที่เคยทำเคยให้อะไรแก่ตนมา แม้จะเป็นเพียงข้าวหนึ่งคำหรือน้ำหนึ่งแก้วเท่านั้น ผิดกับคนชั่ว แม้จะยกแผ่นดินทั้งหมดให้ ก็ทำให้เขาสำนึกในบุญคุณของคนให้ไม่ได้ คนดีกับคนชั่วมีคุณภาพจิตใจต่างกันอย่างนี้ จึงไม่ควรหวังการตอบแทนอะไรจากคนที่ไม่รู้จักบุญคุณใคร ขืนหวังไปก็รังแต่จะทำให้ผิดหวังและเสียใจเท่านั้น

ให้อย่างใด ได้อย่างนั้น

มนาปทายี ลภเต มนาปํ

อคฺคสฺส ทาตา ลภเต ปุนคฺคํ

วรสฺส ทาตา วรลาภี จ โหติ

เสฏฺฐนฺทโท เสฏฺฐมุเปติ ฐานํ ฯ

(มนาปทายีสูตร) องฺ.ปญฺจก. ๒๒ / ๔๔ / ๕๗

ผู้ให้ของถูกใจ ย่อมได้ของที่ถูกใจตอบแทน

ผู้ให้ของชั้นยอด ย่อมได้ของชั้นยอดตอบแทน

ผู้ให้ของประเสริฐ ย่อมได้ของประเสริฐตอบแทน

ผู้ให้ของดีที่สุด ย่อมถึงฐานะที่ดีที่สุดตอบแทน.

การให้สิ่งของแก่ผู้อื่นนั้นท่านว่าต้องเลือกให้ดีเสียก่อนจึงจะได้รับผลตอบแทนที่ดีและสมปรารถนา โดยเลือกให้แต่ของที่ดี ๆ และประณีตงดงาม อย่างน้อยก็ต้องเป็นของระดับเดียวกันกับของที่ตนเองบริโภคใช้สอยอยู่ประจำ ไม่นิยมให้ของระดับต่ำกว่าที่ตนบริโภคใช้สอยหรือของที่เป็นเดน ยิ่งให้ของที่ดีกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอยตามปกติ ก็ยิ่งดีมากขึ้นไปอีก

ผลหรืออานิสงส์ที่เกิดจากการให้สิ่งของนั้น ๆ ย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยคือตามของที่ให้ เมื่อให้ของที่ถูกใจทั้งผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้ของที่ถูกใจตอบแทน เมื่อให้ของชั้นยอดคือของที่ยังมิได้ใช้สอยหรือบริโภคมาก่อน เช่น ข้าวปากหม้อ แกงปากหม้อ เป็นต้น ก็ย่อมได้ของชั้นยอดตอบแทน เมื่อให้ของที่ประเสริฐคือของดีมีคุณค่าสูง ก็

ย่อมได้ของเช่นนั้นตอบแทน และเมื่อให้ของที่ดีที่สุดที่ตัวเองมีหรือที่ตัวเองบริโภคใช้สอยอยู่เป็นประจำ แม้ว่าของนั้นจะมีคุณค่ามีราคาน้อยเป็นของพื้น ๆ แต่ก็จัดว่าเป็นของดีที่สุดสำหรับผู้นั้น ให้ของเช่นนี้ย่อมได้ของที่ดีที่สุดตอบแทน กล่าวโดยสรุปก็คือ ให้ของอย่างไร ย่อมจะได้รับของเช่นนั้นตอบสนองนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฉลาดทำบุญ เมื่อจะให้ทานหรือทำบุญอะไรจึงได้ประจงหาของที่จะทำบุญให้ทาน หาของที่ประณีต มีคุณค่า มีประโยชน์แก่ผู้รับ ทั้งประจงจัดอย่างประณีตสวยงาม เวลามอบให้แก่ผู้รับหรือถวายพระก็ประจงถวายด้วยความเคารพนอบน้อม ด้วยความเต็มใจและตั้งใจ เวลาที่เขาได้รับอานิสงส์จึงมักจะได้แต่ของดี ๆ ได้ฐานะดี ๆ เป็นสิ่งตอบแทนในทุกภพทุกชาติ แต่ก็มีบางคนที่มักง่ายในเวลาให้ คือให้แบบไม่เต็มใจ โยนให้บ้าง เสือกให้บ้าง หรือให้ของที่เป็นเศษเป็นเดนทั้ง ๆ ที่ของดี ๆ ก็มีอยู่ แต่เสียดายไม่อยากให้เวลาได้รับผลจึงมักจะไม่ได้ของดีเหมือนเขา หรือได้ของที่เหลือทิ้งของที่คนอื่นเขาไม่อยากได้แล้ว

การทำบุญให้ทานด้วยกิริยาที่ไม่ค่อยเต็มใจ ให้แบบเสียไม่ได้แบบโยนให้ขว้างให้ รวมไปถึงการไม่พิถีพิถันกับของที่จะให้ ย่อมเป็นเหตุปัจจัยที่จะบั่นทอนผลอานิสงส์ของการให้ให้น้อยลงโดยแท้ ดังนั้น ก่อนให้และกำลังให้จึงควรตั้งอกตั้งใจให้ดี ผลอานิสงส์จึงจะสมบูรณ์

คนมีน้ำใจ

โอวเทยฺยานุสาเสยฺย อสพฺภา จ นิวารเย
สตํ หิ โส ปิโย โหติ อสตํ โหติ อปฺปิโย ฯ

ขุ. ธ. ๒๕ / ๗๗ / ๓๐

คนเราควรเตือนสติกัน ควรแนะนำกัน และควรห้ามปรามกันจากอกุศลกรรม คนที่ทำเช่นนั้นย่อมเป็นที่รักของคนดี แต่ไม่เป็นที่รักของคนไม่ดี.

ธรรมดาคนเราเมื่ออยู่กันมาก ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในครอบครัวเดียวกัน เป็นญาติมิตรกัน หรือเป็นเพื่อนร่วมงานกัน จะต้องมีความจริงใจต่อกันมีความหวังดีต่อกัน และไม่ควรนิ่งดูดายเมื่อเห็นอีกฝ่ายหนึ่งกำลังจะทำผิดพลาดหรือกำลังจะถึงความวิบัติ ควรจะต้องแสดงน้ำใจยื่นมือเข้าช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นสมควร สิ่งที่คนอยู่ด้วยกันสามารถทำได้ในเบื้องต้นนั้นคือ

๑. **เตือนสติกัน** ในเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งกำลังหลงผิดหรือทำผิด เพราะว่าคนเรานั้นสามารถทำอะไรผิดพลาดได้เสมอหากไม่พิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน ดังนั้นเมื่อเห็นว่าเขาทำผิดทำไม่ถูก ก็ควรต้องเตือนสติเขา บอกให้ทราบถึงความไม่ถูกต้องในเรื่องนั้น ๆ

๒. **แนะนำกัน** ในเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งยังทำไม่เป็นยังไม่รู้อะไร ก็ต้องอาศัยความเอ็นดูแนะนำเขาว่าควรทำอย่างไร หรือแนะนำให้มองเห็นว่าอะไรควรอะไรไม่ควร แนะนำให้รู้ว่าทำอย่างไรจึงจะเจริญ ทำอย่างไรจึงจะเสื่อม เป็นต้น

๓. **ห้ามปรามกัน** ในเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งกำลังประกอบกรรมทำชั่ว โดยชี้ให้เห็นถึงทุกข์ภัยที่จะเกิดตามมาจากการกระทำนั้น ๆ แม้การทำให้เขาพ้นจากความหลงผิดด้วยอุบายต่าง ๆ เช่นพาไปอยู่ที่อื่น ให้พ้นจากสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี ก็ถือว่าเป็นการห้ามปรามเช่นกัน

คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันก็ควรปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ แต่ก็ต้องเป็นไปด้วยความหวังดีเป็นที่ตั้ง ส่วนผู้ที่ถูกเตือนสติ ถูกแนะนำ หรือถูกห้ามปรามเล่า ก็ควรจะมองเห็นเจตนาที่หวังดีของผู้เตือน แนะนำหรือห้ามปรามนั้น ไม่ควรที่จะปฏิเสธหรือโกรธเคืองหรือพูดใส่หน้าว่าไม่ใช่ธุระ ควรจะได้ฉุกคิดและพิจารณาตัวเองในขณะนั้นว่าสิ่งที่เขาเตือนหรือห้ามปรามนั้นถูกต้องหรือไม่ หรือสิ่งที่เขาแนะนำนั้นเป็นประโยชน์จริงหรือไม่ ไม่ควรยกเอาความเป็นผู้ใหญ่หรือความเป็นพ่อแม่ครูอาจารย์ขึ้นมาอ้างเพื่อกีดกันมิให้เด็ก ๆ เตือนสติ ที่จริงผู้ใหญ่นั้นก็ทำผิดพลาดและหลงทางได้ หากไม่ยอมให้เด็ก ๆ เตือนสติหรือห้ามปรามได้บ้างแล้ว จะมีใครเล่าที่จะฉุดรั้งมิให้ผิดพลาดหรือหลงทางไปมากกว่านั้น ก็เพราะไม่ยอมฟังเด็ก ๆ บ้างนี่แหละ ผู้ใหญ่จึงเสียคนกันมามากแล้ว

อยู่ด้วยกัน เตือนใจกันแนะนำกันในทางที่ถูกต้องเป็นเรื่องที่ดีงาม คนดีย่อมมองเห็นคนที่เตือนสติหรือแนะนำตนนั้นเหมือนกับคนที่บอกขุมทรัพย์ให้และให้ความรักความนับถือแก่ผู้นั้นไม่เสื่อมคลาย ผิดกับคนไม่ดีที่มักจะไม่พอใจเมื่อมีใครมาเตือนมาแนะนำ คนที่ไม่ยอมรับฟังใคร จะกลายเป็นคนที่ใครเตือนไม่ได้ และเมื่อได้รับผลของความผิดพลาดที่ตนทำไว้ ก็จะถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยวสู้ชะตากรรมตามลำพัง

ธรรมเป็นสมบัติล้ำค่า

จเช ธนํ องฺควรสฺส เหตุ
องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน
องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ
จเช นโร ธมฺมมนุสฺสรนฺโต ฯ

(มหาสุตโสมชาดก) ขุ. ชา. อสีติ. ๒๘ / ๙๘๓ / ๑๕๒

พึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต แต่เมื่อจะรักษาธรรม พึงสละทุกอย่าง ทั้งทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต.

แต่ไหนแต่ไรมา ท่านจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่มีค่าในโลกไว้ดังนี้ คือ ธรรม อยู่ในอันดับสูงสุด รองลงมาคือ ชีวิต อวัยวะ และทรัพย์ ตามลำดับ ธรรมในที่นี้คือ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความดีงาม ความถูกต้องคลองธรรม รวมถึงกฎหมาย กติกาต่าง ๆ ของสังคม ที่ท่านยกย่องธรรมว่าเป็นสิ่งสำคัญอันดับหนึ่งนั้น ก็เพราะว่าธรรมเป็นสิ่งธำรงรักษาสิ่งต่าง ๆ โลกนี้ไว้ ทำให้โลกมีความสงบร่มเย็น น่าอยู่อาศัย ทำให้ผู้คนมีความเข้าใจกันและเห็นอกเห็นใจกัน หากโลกขาดธรรมเสียแล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นในโลกก็คือความเบียดเบียนล้างผลาญกัน ความเอารัดเอาเปรียบกัน และความทะเลาะเบาะแว้ง ความวิวาทบาดหมางกัน เป็นต้น เมื่อถึงระดับนี้ ชีวิตก็ดี อวัยวะก็ดี ทรัพย์สมบัติก็ดี ก็จะไม่มีอะไรรักษาคุ้มครองได้ และจะถูกล้างผลาญให้หมดไปทุก ๆ อย่าง

เมื่อถึงคราวจะต้องเสียสิ่งมีค่าเหล่านี้ไปเพื่อแลกกับอีกสิ่งหนึ่ง ท่านว่า ถ้าจะรักษาอวัยวะ ก็ต้องยอมเสียทรัพย์ไป ถ้าจะรักษาชีวิตไว้ ก็ต้องยอมเสียอวัยวะบางส่วนไป แต่ถ้าหากจะต้องรักษาธรรมแล้ว จะต้องยอมเสียให้หมดทุกอย่างเพื่อไม่ให้เสียธรรมไป ท่านถือคติกันอย่างนี้แต่เดิมมา โลกจึงยังคงเป็นโลกอยู่ได้ ความสงบสุข ความร่มเย็น จึงยังพอหาได้ในโลก

แต่ยุคใดสมัยใด คนเห็นวิปริตผิดแปลกไปจากนี้ คือเห็นว่าทรัพย์สำคัญกว่าทุก ๆ อย่างแม้กระทั่งธรรม ยุคสมัยนั้น ผู้คนก็จะพากันทอดทิ้งธรรม ไม่สนใจใยดีถึงความถูกต้องความดีงามในสังคม หรือมองข้ามกฎหมายและระเบียบวินัยต่าง ๆ ในสังคมไป แต่จะพากันยกย่องทรัพย์ว่าเป็นตัวกำหนดสังคมเป็นสิ่งบันดาลความสำเร็จทุกอย่างให้ได้ เมื่อเห็นดังนี้จึงพากันแสวงหาทรัพย์กันอย่างเอาเป็นเอาตาย ทำทุกอย่างเพื่อให้ได้ทรัพย์มา แม้จะต้องทำลายโลก ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือแม้จะต้องทำลายญาติพี่น้อง เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็ยอมทำ โลกจึงร้อนระอุตรงนั้นตรงนี้ เพราะในที่นั้นมีคนขาดธรรมอยู่นั่นเอง

คนเราจะเห็นว่าธรรมสำคัญที่สุดก็ต่อเมื่อตนได้รับความอยุติธรรม ถูกข่มเหงรังแก ถูกเบียดเบียน หรือได้รับทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนคนทั่วไปจะเห็นความสำคัญของยาและหมอก็ต่อเมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้น ที่โลกเรายังสงบร่มเย็นอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะได้อาศัยคนที่เห็นธรรมเป็นสิ่งสำคัญ และพากันธำรงรักษาธรรมไว้ โดยยอมเสียสละทุกอย่างแม้แต่ชีวิต เพื่อไม่ให้ธรรมเสียไป เมื่อธรรมยังอยู่ โลกก็ยังอยู่อย่างสงบสุขได้ โลกกับธรรมต้องอยู่คู่กันไปอย่างนี้

คนไม่ดี

อลโส คิหี กามโภคี น สาธุ
อสญฺญโต ปพฺพชิโต น สาธุ
ราชา น สาธุ อนิสมฺมการี
โย ปณฺฑิโต โกธโน ตํ น สาธุ ฯ

(รถลัฏฐิชาดก) ขุ. ชา. วีส. ๒๗ / ๖๒๘ / ๑๕๐

คฤหัสถ์ผู้ยังส้องเสพกามคุณอยู่ เป็นคนเกียจคร้าน ไม่ดี บรรพชิตผู้ไม่สำรวม ไม่ดี พระราชาผู้ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนทำ ไม่ดี บัณฑิตผู้มักโกรธ ไม่ดี.

มีบุคคลในโลกนี้อยู่ ๔ ประเภท ที่สังคมตำหนิว่าเป็นคนไม่ดี ที่ไม่ดีเพราะมีพฤติกรรมคือการกระทำที่ไม่ดี เป็นการกระทำที่สังคมรังเกียจ และเป็นสิ่งที่บุคคลผู้อยู่ในระดับนั้นหรือมีฐานะอย่างนั้นไม่ควรกระทำ เมื่อไปกระทำเข้าก็เลยถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ดีไปด้วย บุคคล ๔ ประเภทนั้น คือ

๑. คฤหัสถ์ หมายถึงคนเป็นชาวบ้านธรรมดา ที่ยังมีเหย้ามีเรือนและยังข้องแวะทางโลกีย์อยู่ คฤหัสถ์เช่นนี้จะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจทำมาหากินและเก็บทรัพย์สมบัติตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้จึงจะนับว่าดี แต่ถ้าเป็นคนเกียจคร้าน ไม่นำพาธุระการงานต่าง ๆ ไม่รับผิดชอบในหน้าที่ของตน นับว่าไม่ดี เพราะความเกียจคร้านนี้เป็นกิริยาที่ไม่ดี ไม่ควรประพฤติ

๒. **บรรพชิต** หมายถึงนักบวชผู้ดำรงเพศเป็นผู้ถือศีลทรงธรรม จะต้องสำรวมระวังเรื่องกิริยามารยาท ความประพฤติทางกายวาจาต้องเรียบร้อยน่าเลื่อมใส จึงจะนับว่าดี แต่ถ้าไม่สำรวมระวัง ทำอะไรพูดอะไรโดยไม่ระวัง ศีลาจารวัตรไม่งดงาม ชื่อว่าขาดความสำรวม จัดว่าไม่ดี ความไม่สำรวมเช่นนี้บรรพชิตต้องละเว้น

๓. **พระราชา** หมายถึงผู้ปกครองคน ผู้นำหมู่คณะ ผู้เป็นหัวหน้าคนจะต้องมีความรอบคอบ จะต้องพิจารณาไตร่ตรองให้ถ่องแท้ก่อนที่จะทำอะไรหรือพูดอะไรลงไป จึงจะไม่ผิดพลาดเสียหายในภายหลัง และนับว่าดี ถ้าทำอะไรพูดอะไรโดยขาดสติยั้งคิด ขาดความรอบคอบ ขาดความไตร่ตรองให้ดี ย่อมเกิดความเสียหายแก่ตัวเองและหมู่คณะได้มาก

๔. **บัณฑิต** หมายถึงผู้ที่สังคมยกย่องว่าเป็นคนมีความรู้ เป็นครูอาจารย์คน เป็นนักวิชาการจะต้องเป็นคนอารมณ์เย็น เก็บความรู้สึกไม่พอใจเก่ง แม้ไม่พอใจอย่างไรก็ยิ้มแย้มได้ คือเก็บน้ำขุ่นไว้ข้างใน เอาน้ำใสออกข้างนอก จึงจะดี หากเป็นคนมักโกรธ อารมณ์ร้อน เก็บความโกรธไว้ไม่ได้ ก็ทำให้ไม่น่านับถือ ถือว่าไม่ดี

ความไม่ดี ใครประพฤติเข้าก็จะกลายเป็นคนไม่ดีไป เหมือนผ้าที่สะอาด เมื่อเปรอะเปื้อนโคลนตมที่สกปรกเข้า ก็กลายเป็นผ้าสกปรกไปด้วย แต่ผ้าที่สกปรกนี้สามารถทำให้สะอาดได้ด้วยการซักล้าง ความไม่ดีของแต่ละคนก็เหมือนกัน สามารถแก้ไขและป้องกันได้ เพราะมิใช่ลักษณะนิสัยที่ติดตัวมาแต่เกิด

ทางเสียทรัพย์

อิตฺถีธุตฺโต สุราธุตฺโต อกฺขธุตฺโต จ โย นโร
ลทฺธํ ลทฺธํ วินาเสติ ตํ ปราภวโต มุขํ ฯ

ขุ. สุ. ๒๕ / ๑๐๖ / ๓๙๒

ผู้ใด เป็นนักเที่ยวผู้หญิง ๑ เป็นนักดื่มสุรา ๑ เป็นนักการพนัน ๑ คน ๓ ประเภทนี้ ย่อมล้างผลาญทรัพย์สมบัติที่ได้ ๆ มาแล้ว พฤติกรรมเช่นนั้นเป็นทางเสื่อมเสียของเขา.

คนเราเมื่อมีความขยันหมั่นเพียรประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยสติปัญญา ย่อมหาทรัพย์สมบัติได้ตามสมควร แต่ถ้ามีความสามารถมากก็ย่อมหาทรัพย์สมบัติได้มาก หรือบางรายอาจได้ทรัพย์สมบัติที่เป็นมรดกของพ่อแม่ของบรรพบุรุษ ทำให้มีฐานะมั่งคั่งโดยไม่ต้องทำอะไร อาศัยบุญเก่าดีจึงได้อย่างนั้น แต่ทรัพย์สมบัติทั้งหมดที่ได้มาโดยวิธีต่าง ๆ นี้ ถ้าหากว่าผู้เป็นเจ้าของไม่รู้จักกินไม่รู้จักใช้ ใช้จ่ายไปในทางที่ไม่จำเป็นและไม่สมควรแล้ว ทรัพย์สมบัตินั้นก็จะร่อยหรอ และหมดไปในเวลาไม่ช้านัก หรือไม่อาจเก็บหอมรอมริบให้มากพอที่ จะตั้งเนื้อตั้งตัวได้

หนทางที่จะทำให้เสียทรัพย์สมบัติโดยไม่จำเป็นและไม่สมควรนั้นมีมากอย่าง แต่ที่สำคัญที่สุดและเห็นชัดที่สุดมี ๓ ทางคือ

๑. **เที่ยวผู้หญิง** คือ เป็นผู้ชอบเที่ยวเตร่หาความสำราญกับผู้หญิง ไม่อิ่มในเรื่องกามโลกีย์ ไม่พอใจในสิ่งที่ตนมี เมื่อแสวงหาเรื่องอย่างนี้ ก็ต้องใช้ทรัพย์สมบัติที่หามาได้หรือที่มีอยู่มาปรนเปรอมา

สนองความต้องการของตน ทรัพย์สมบัติก็จะหมดไปเรื่อย ๆ

๒. **ดื่มสุรา** คือ เป็นผู้ชอบดื่มน้ำเมา ติดยาเสพติด พฤติกรรมเช่นนี้ นอกจากทำให้เสียทรัพย์เพราะจะต้องซื้อหาแล้ว ยังเป็นเหตุให้เสียทรัพย์โดยใช่เหตุอื่น ๆ อีก เช่นเมื่อดื่มสุราแล้วทะเลาะวิวาทกัน เมื่อเกิดโรคภัยเบียดเบียน เมื่อเกิดอุบัติเหตุเพราะเมาสุรา เป็นต้น ซึ่งบางครั้งต้องเสียเงินเสียทองไปประกันตัว ไปรักษาตัว เป็นต้น

๓. **เล่นการพนัน** คือ เป็นผู้ติดการพนัน ชอบเล่นการพนัน จะเล่นพนันเพียงอย่างเดียวหรือหลายอย่าง ก็ล้วนเป็นเหตุให้เสียทรัพย์ทั้งสิ้น คนที่ร่ำรวยเพราะเล่นการพนันนั้นดูเหมือนว่าจะไม่มีในโลก ผู้ที่ร่ำรวยจริง ๆ มักจะเป็นผู้ที่จัดให้มีการเล่นการพนัน แต่ความร่ำรวยอย่างนั้นก็ไม่คงทน และนำความทุกข์กายทุกข์ใจมาให้ตลอดเวลา ผู้ได้ทรัพย์มาด้วยการจัดให้มีการพนันย่อมรู้ดีในข้อนี้

คนที่ชอบอย่างนี้ เป็นคนเกิดมาเพื่อผลาญทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงของตนเองและของวงศ์ตระกูลโดยแท้ สังคมส่วนใหญ่ไม่ยกย่องว่าเป็นคนดีและสอนให้หลบหนีเสียให้ไกล ๆ แต่ก็ยังมีคนบางคนที่ชมชอบการกระทำเช่นนั้นของเขา ยอมแต่งงานอยู่กินกับเขา จึงต้องผจญทุกข์อยู่กับเขาเรื่อยไป ท่านว่าเป็นคนมีเวรต่อกัน จึงเห็นกงจักรเป็นดอกบัวไป เมื่อเวรยังมีอยู่ก็ต้องอดอยากและอดทนกันไป หมดเวรเมื่อไร ตาก็จะสว่างเห็นกงจักรเป็นกงจักรได้เมื่อนั้น

ทางเสียบุคคล

นิทฺทาสีลี สภาสีลี อนุฏฺฐาตา จ โย นโร
อลโส โกธปญฺญาโณ ตํ ปราภวโต มุขํ ฯ

ขุ. สุ. ๒๕ / ๙๖ / ๓๙๑

ผู้ใด เป็นคนชอบหลับ ๑ ชอบคุย ๑ ไม่ยืนหยัดต่อสู้ ๑ เกียจคร้าน ๑ ชอบโกรธ ๑ ลักษณะนิสัยเช่นนั้นจัดเป็นทางเสื่อมเสียของผู้นั้น.

นิสัย คือความประพฤติที่ทำมาจนเคยชิน จนกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาไปสำหรับผู้นั้น นิสัยนี้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงลักษณะของคนว่าเป็นคนประเภทใด ถือว่าเป็นลักษณะประจำตัวของผู้นั้นเอง อันนิสัยของคนนั้นมีทั้งที่ดีและไม่ดี คนที่มีนิสัยดีนับได้ว่าเป็นคนดี คนที่มีนิสัยที่ไม่ดีนับได้ว่าเป็นคนไม่ดี นิสัยดีเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์ ทำให้ผู้มีนิสัยเช่นนี้เป็นคนมีลักษณะที่น่านับถือ น่ายกย่อง น่าช่วยเหลือเกื้อกูล และน่าคบหาสมาคม ส่วนนิสัยไม่ดีเป็นเหตุให้เกิดโทษ ทำให้ผู้มีนิสัยเช่นนี้เป็นคนมีลักษณะที่ไม่น่านับถือ ไม่น่ายกย่อง ช่วยเหลือ และไม่น่าคบหาสมาคมด้วย

อันลักษณะนิสัยที่ไม่ดีซึ่งมีแต่โทษไม่มีคุณนั้น ท่านแสดงไว้หลายอย่าง เช่น

๑. **นิสัยชอบหลับ** คือ เป็นคนที่หลับง่าย หลับไม่เลือกเวลา ไม่เลือกสถานที่ ควรหรือไม่ควรอย่างไรหลับได้ทั้งสิ้น คนที่มีนิสัยเช่นนี้ย่อมเป็นที่ขบขันของคนทั่วไป

๒. **นิสัยชอบคุย** คือเป็นคนแก่คุย ชอบพูดมาก คุยไม่เลือกเวลาและสถานที่ คุยจนเสียงานเสียการ คนที่ชอบคุยนั้นมักเก็บหัวใจไว้ที่ปาก และมักทำให้คนหนีหน้าเพราะความรำคาญที่จะฟัง

๓. **นิสัยไม่ยืนหยัดต่อสู้** คือเป็นคนไม่อดทน ท้อแท้ถดถอยง่ายเมื่อเผชิญกับความลำบาก เป็นคนจับจด ไม่มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานใด ๆ คนเช่นนี้มอบหมายงานสำคัญให้ทำไม่ได้

๔. **นิสัยเกียจคร้าน** คือเป็นคนไม่สู้งาน งานหนักไม่เอางานเบาไม่สู้ เป็นคนไม่ชอบทำงาน ชอบแต่อาศัยคนอื่น เป็นกาฝากของสังคม คนเช่นนี้อยู่ที่ไหนเขาก็รังเกียจ และเดือดร้อนที่นั่น

๕. **นิสัยชอบโกรธ** คือเป็นคนมุทะลุ เป็นทาสของอารมณ์หงุดหงิดง่ายเมื่อมีใครมาทำอะไรให้ไม่ถูกใจหรือพูดไม่ถูกหู เป็นคนที่ใคร ๆ เข้าไม่ติด

นิสัยเหล่านี้เป็นนิสัยที่ไม่ดี แต่คนที่มีนิสัยอย่างนี้มักจะไม่รู้ตัว บางครั้งแม้มีผู้อื่นมาบอกให้ฟังก็มักจะไม่ค่อยเชื่อ บางคนอาจเห็นว่าไม่เห็นเสียหายอะไรเพราะเป็นเรื่องเฉพาะตัว หรือเห็นว่าเป็นเรื่องหยุมหยิมเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่น่าเสียหายอะไรมาก แต่ความจริงแล้วนิสัยเช่นนี้เป็นเหตุให้เสียหายส่วนตัว คือทำลายบุคลิกลักษณะ ทำลายความนิยมนับถือในตัวของผู้เป็นอย่างนั้นไปได้ไม่น้อย เรียกได้ว่าเป็นตัวบั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของผู้นั้นทางหนึ่งโดยที่เจ้าตัวไม่รู้

อันลักษณะนิสัยที่ไม่ดีนั้นมิใช่เป็นตราบาปที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่เจ้าตัวเพาะขึ้นในภายหลัง ซึ่งสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ อยู่ที่ว่าเจ้าตัวจะยอมรับความไม่ดีนั้นและยอมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ให้ดีขึ้นหรือไม่เท่านั้น

ทางเกิดทุกข์

ชยํ เวรํ ปสวติ ทุกฺขํ เสติ ปราชิโต
อุปสนฺโต สุขํ เสติ หิตฺวา ชยปราชยํ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๐๑ / ๕๖

ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ผู้ละความชนะและแพ้ แล้วสงบใจได้ ย่อมอยู่เป็นสุข ฯ

ขึ้นชื่อว่าการแข่งขัน ไม่ว่าจะแข่งขันกันในทางดีหรือไม่ดี ย่อมมีผลเป็นสองอย่างคือไม่ชนะก็แพ้ แม้จะมีเสมอกันบ้าง ก็ยังไม่ถือว่าการแข่งขันสิ้นสุดลง จะต้องหาทางแข่งขันกันใหม่ การแข่งขันนั้นถ้าหากเป็นไปในทางที่ดีในทางสร้างสรรค์ แข่งกันทำความดี แข่งกันทำประโยชน์ เช่นแข่งกันศึกษาเล่าเรียน แข่งกันช่วยเหลือผู้อื่น แข่งกันทำบุญกุศล หากแข่งกันทำความดีทำประโยชน์อย่างนี้ด้วยใจบริสุทธิ์ ไม่ต้องการเอาชนะคะคานกันแล้ว แม้จะมีแพ้มีชนะ ผู้แข่งขันก็จะได้รับประโยชน์อย่างเดียว ไม่เกิดโทษอะไร

แต่การแข่งขันที่จะทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษคือแข่งกันในทางพนันขันต่อ เอาแพ้เอาชนะกันเป็นผลประโยชน์ หรือเอาเกียรติยศชื่อเสียงหรืออย่างอื่นมาเป็นเดิมพัน เช่นแข่งม้า แข่งมวย แข่งเรือ รวมไปถึงการเล่นพนันขันต่อต่าง ๆ การแข่งขันเช่นนี้ย่อมให้ผลเป็นทุกข์เป็นโทษแน่นอน คือ

ผู้ชนะย่อมก่อเวร กล่าวคือผู้ที่ชนะมักลำพองใจว่าตัวชนะ มักแสดงกริยาเยาะเย้ยถากถางผู้แพ้ เป็นการสร้างศัตรูโดยปริยาย บางครั้ง

ท้าทายให้ผู้แพ้มาต่อสู้ใหม่ เป็นการยั่วยุให้มีการพนันขันต่อกันต่อไปอีก ที่สำคัญก็คือ ผู้ที่ชนะนั้นไปก่อเวรกับผู้แพ้เข้าไว้โดยไม่รู้ตัว ซึ่งผู้แพ้เขาจะหาทางมาแก้แค้นแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่วิธีใดก็วิธีหนึ่ง เป็นการผูกเวรกันไว้โดยแท้

ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ กล่าวคือผู้ที่แพ้นั้นย่อมเกิดความทุกข์เดือดร้อน ย่อมมีความเสียใจ มีความเสียดาย เพราะเสียทรัพย์ไปบ้าง เพราะเสียหน้าเสียเกียรติบ้าง ย่อมนั่งคิดนอนคิดที่จะเอาชนะคืนให้ได้ ทำให้จิตวุ่นวายอยู่กับการแก้แค้นอยู่กับการที่จะไปแข่งขันเอาชนะคืนให้ได้ร่ำไป

ไม่ว่าจะเป็นผู้ชนะหรือผู้แพ้ ล้วนตกอยู่ในความทุกข์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ส่วนผู้ที่ละทั้งชนะและแพ้ได้ คือไม่ติดในเรื่องการพนันขันต่อ ไม่มุ่งที่จะเอาชนะใคร และไม่มุ่งที่จะแพ้ใคร มุ่งแต่ความสุขสงบอย่างเดียว แม้บางครั้งมีโอกาสเป็นผู้ชนะ ก็ไม่ถือว่าเป็นความชนะ และไม่ลำพองใจไม่ดีใจจนออกนอกหน้า แม้บางคราวจะเสียโอกาสกลายเป็นผู้แพ้ ก็ทำใจได้ ไม่ถือว่าเป็นความแพ้ ผู้ที่ทำได้เช่นนี้ จะมีใจสงบได้ เพราะไม่ต้องก่อเวรก่อกรรม ไม่ต้องหวาดผวาใคร ไม่ต้องคิดหาทางเอาชนะใคร ทำให้ใจสบาย ทำให้อยู่เป็นสุขตลอดเวลา

อันความสุขในชีวิตนั้น หาได้ไม่ยากนัก ผู้ฉลาดย่อมหาความสุขให้ตัวเองได้ทุกเมื่อ ส่วนผู้ที่ไม่ฉลาด มักจะหาเรื่องทุกข์มาให้ตัวเองได้เสมอ และมักจะไม่รู้สึกตัวด้วยว่าตนเองเป็นทุกข์เดือดร้อนและไม่สบายใจเพราะเรื่องอะไร

ดีชั่วก็เพราะกรรม

น ชจฺจา วสโล โหติ
กมฺมุนา วสโล โหติ

น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๓๖ / ๓๙๖

คนเราจะเป็นคนเลว เป็นคนประเสริฐ เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ แต่เป็นคนเลว เป็นคนประเสริฐ ก็เพราะการกระทำ.

คนเราแม้จะแตกต่างกันโดยเพศ ผิวพรรณ ชาติกำเนิด และฐานะทางการงานหรือการเงิน ซึ่งทำให้คนเราไม่ทัดเทียมกันทั้งสิทธิที่ควรได้รับและหน้าที่ที่ควรได้ทำ แต่ก็มีสิ่งหนึ่งที่ทำให้ทุกคนซึ่งแตกต่างกันดังกล่าวนั้นมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันหมดได้ สิ่งนั้นคือสิทธิในการทำความดีหรือความชั่ว และสิทธิในการที่จะได้รับผลแห่งการกระทำนั้นไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลชั่ว คือใครทำความดี ก็มีสิทธิได้รับผลดี ใครทำความชั่ว ก็มีสิทธิได้รับผลชั่ว เป็นอย่างนี้เท่าเทียมกันทุกคน

ในโลกนี้ ยังมีการแบ่งประเภทคนซึ่งแตกต่างกันนี้ออกไปอีกโดยดูที่ชาติกำเนิดเป็นสำคัญ คือถ้าผู้ใดเกิดในตระกูลสูง ในวรรณะสูงก็ยกย่องกันว่าเป็นคนประเสริฐ เป็นคนดี ส่วนผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำต้อยก็ได้รับการดูถูกดูแคลนต่าง ๆ นานา สังคมที่ยึดถือแนวคิดนี้ย่อมตีค่าราคาคนที่ชาติกำเนิดเป็นสำคัญ เมื่อเป็นอย่างนี้สังคมนั้นมักจะมีแต่การกดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบ และทำลายสิทธิมนุษยชนทั่วไป เป็นสังคมที่อยู่ในอำนาจในมือของผู้มีอำนาจวาสนาและเกิดในตระกูลสูงเท่านั้น

แท้จริง ความเป็นคนเลวหรือความเป็นคนประเสริฐนั้น ไม่ควรวัดที่ชาติกำเนิด เพราะคนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่ควรวัดกันด้วยการกระทำของผู้นั้นเป็นเกณฑ์ กล่าวคือผู้ใดเป็นคนดี มีศีลมีธรรมประจำใจ เป็นคนขยันหมั่นเพียร ตั้งใจทำมาหากิน มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจ และมีความฉลาดมีความสามารถ แม้จะมีชาติกำเนิดอย่างไรก็ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นคนประเสริฐเป็นคนดีของสังคม ส่วนผู้ที่ชอบประพฤติเสียหาย ก่อความเดือดร้อนให้แก่สังคม ชอบเอารัดเอาเปรียบ กดขี่รังแกและก่อกรรมทำเข็ญให้แก่สังคม ผู้นั้นแม้จะมีชาติกำเนิดสูง มียศศักดิ์ มีฐานะดีอย่างไร ก็ควรได้รับการประณามว่าเป็นคนเลว ไม่ควรได้รับการยกย่องให้เป็นใหญ่ในสังคม เพราะว่าคนเช่นนี้แหละที่ทำให้สังคมวุ่นวายเดือดร้อนได้มากกว่าคนทั่วไป

การยกย่องนับถือคน ควรดูที่การกระทำหรือสิ่งที่เขาปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ไม่ควรดูเพียงผิวเผิน หรือดูที่ชาติตระกูล ฐานะ ยศศักดิ์หรือทรัพย์สมบัติของเขาเท่านั้น เพราะเมื่อไปยกย่องคนที่ไม่ควรยกย่องเข้า จะเดือดร้อนกันไปทั่ว และหากไม่ยกย่องคนที่ควรยกย่องจริง ๆ โดยติดขัดแต่เพียงว่าเขาเป็นคนมีชาติตระกูลต่ำต้อยเท่านั้น จะทำให้คนเราเกิดความท้อแท้ ไม่อยากจะทำความดีอะไรแก่สังคม สังคมนั้นเองก็จะขาดแคลนคนที่ประเสริฐและคนดีจริง ๆ อย่างที่ต้องการกัน

คนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่เมื่อเกิดมาแล้วสามารถเลือกสิ่งที่ตนเองจะทำได้ การที่จะไปรังเกียจและกีดกันกันโดยดูที่ชาติกำเนิดนั้นเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง แต่ควรจะรังเกียจและกีดกันกันที่การกระทำชั่วของคนผู้นั้นเอง เพราะการกระทำเป็นตัวบ่งชี้ถึงระดับความเป็นคนของเขา

คุณธรรมของเถระ

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
ส เว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๖๑ / ๖๗

ท่านผู้ใด มีความจริงใจ ๑ มีคุณธรรม ๑ มีความไม่เบียดเบียน ๑ มีความสำรวม ๑ มีความข่มใจ ๑ ท่านผู้นั้นแล จัดว่าเป็นนักปราชญ์ คลี่คลายสนิมใจได้แล้ว เรียกได้ว่าเป็น "เถระ".

คำว่า **"เถระ"** โดยปกติเป็นคำที่ใช้เรียกพระภิกษุผู้มีอายุพรรษามาก แต่คำนี้สามารถนำมาใช้เรียกบุคคลทั่วไปซึ่งเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ เพราะโดยความหมายที่แท้จริง คำว่าเถระนี้ท่านหมายถึงผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๕ ประการ ซึ่งเรียกว่า **"เถรธรรม"** คือธรรมที่เป็นคนสมบัติของผู้ที่เป็นเถระหรือเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้สูงอายุแล้ว คุณธรรม ๕ ประการนั้นคือ

๑. **มีความจริงใจ** คือ มีสัจจะประจำใจ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนตรงไปตรงมา ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม เป็นคนพูดจริงทำจริง ไม่เหลาะแหละเหลวไหล เป็นหลักให้แก่คนอื่นได้

๒. **มีคุณธรรม** คือ เป็นคนมีเมตตากรุณาธรรม เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ดำรงอยู่ในพรหมวิหารธรรมสม่ำเสมอ วางตัวเหมาะสมกับเป็นผู้ใหญ่ เลี้ยงชีพและประกอบกิจการงานต่าง ๆ ด้วยความรับผิดชอบ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความขยันหมั่นเพียร

๓. **มีความไม่เบียดเบียน** คือ งดเว้นจากการเบียดเบียนล้างผลาญผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

๔. **มีความสำรวม** คือ มั่นคงอยู่ในศีล ไม่ทำร้ายใคร ไม่หากินโดยทุจริต ไม่สำส่อนเรื่องเพศ ไม่โกหกมดเท็จใคร ไม่สำมะเลเทเมา มีกิริยามารยาทงดงามเป็นแบบอย่างที่ดีได้

๕. **มีความข่มใจ** คือ มีจิตใจมั่นคง ฝึกจิตอยู่เสมอ ไม่หวั่นไหวง่าย ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่มักโกรธ เป็นคนคุมอารมณ์ข่มใจได้ดี เป็นคนใจดี ใจเย็น

บุคคลใดมีคุณสมบัติ ๕ ประการนี้อยู่ แม้จะเป็นเด็กเป็นสตรี ก็นับเป็น "**เถระ**" ได้ ส่วนผู้สูงอายุแม้จะเป็นพระภิกษุ ถ้าไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้เลย ก็ไม่สมควรเรียกขานว่า "**เถระ**" ควรเรียกได้แต่เพียงว่า "**คนแก่**" "**คนชรา**" หรือ "**ผู้เฒ่า**" หรือ "**หลวงตา**" เท่านั้น เพราะผู้สูงอายุเช่นนั้นชาวโลกเห็นว่าเป็นคน "**แก่เพราะกินข้าว เฒ่าเพราะอยู่นาน**" มิใช่เป็นคนแก่ศีลแก่ธรรมหรือแก่ความดี เมื่อเป็นดังนี้ ย่อมสรุปได้ว่า ความเป็นเถระนั้นขึ้นอยู่กับคุณธรรมความดี ผู้มีคุณธรรมความดีดังกล่าว ก็สมควรได้รับยกย่องว่าเป็น "**เถระ**" และน่าเข้าใกล้น่ากราบน่าไหว้ และน่าปรนนิบัติรับใช้

คนเราแม้จะมีอายุมาก แม้มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง แต่ก็ไม่อาจเป็นเถระหรือไม่อาจเป็นผู้ใหญ่ได้ ก็เพราะทำตัวไม่เหมาะสม เป็นคนเหลวไหลไม่มีสัจจะบ้าง เป็นคนไม่มีคุณธรรมบ้าง เป็นคนชอบเบียดเบียนรังแกคนอื่นบ้าง เป็นคนไม่มีศีลบ้าง เป็นคนทำอะไรตามอารมณ์ เอาแต่ใจตัวเองบ้าง กลายเป็นผู้ใหญ่ที่น่ารังเกียจ ไม่น่าเข้าใกล้ ไม่น่าปรนนิบัติรับใช้ไป

ฝันที่ไม่เป็นจริง

อจินฺติตมฺปิ ภวติ จินฺติตมฺปิ วินสฺสติ
น หิ จินฺตามยา โภคา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา ฯ

(มหาชนกชาดก) ขุ.ชา.มหา. ๒๘/๑๑๔๘/๑๗๓

แม้สิ่งที่มิได้คิดไว้ ก็เกิดมีได้ สิ่งที่คิดไว้แล้ว ก็สูญสลายไปได้ โภคะทั้งหลายของชายหญิง หาสำเร็จได้ด้วยความคิดไม่.

ท่านสอนกันมาแต่โบราณว่า **"ใดใดในโลกล้วน อนิจจัง"** หมายความว่า ไม่มีอะไรที่เอาแน่นอนตายตัวลงไปได้ จะยึดถือเป็นจริงเป็นจังก็ไม่ได้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องของความคิด เรื่องบางเรื่อง สิ่งบางสิ่ง ทั้งในส่วนดีและไม่ดี ซึ่งเรามิได้คาดคิดไว้หรือคิดไม่ถึงว่าจะเกิดขึ้นก็อาจเกิดขึ้นได้เสมอ แต่บางเรื่องบางสิ่งที่เราคิดไว้อย่างดี คาดหวังไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ กลับแปรเปลี่ยนไป ไม่เป็นไปตามที่คาดคิดไว้ก็ได้ ซึ่งกรณีอย่างนี้ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา ต้องทำใจให้ได้ ไม่อย่างนั้นจะทำให้ท้อแท้ ผิดหวัง และทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษได้

อนึ่ง แม้ในเรื่องโภคะหรือทรัพย์สมบัติก็เช่นเดียวกัน มิใช่ว่าจะเกิดขึ้นแก่ทุกคนที่ปรารถนาต้องการไม่ เพราะคนเราทุกคนล้วนคิดที่จะมีทรัพย์สมบัติด้วยกันทั้งนั้น แต่แค่ลำพังความคิดอย่างเดียวไม่อาจบันดาลให้ทรัพย์สมบัติทั้งหลายวิ่งเข้ามาหาผู้นั้นตามที่ต้องการได้เลย เพราะว่าทรัพย์สมบัติทั้งหลายทั้งปวงไม่อาจสำเร็จขึ้นมาได้เพราะความคิด คนที่คิดเพ้อฝันไปอย่างลม ๆ แล้ง ๆ แล้วนอนรอคอยให้ราชรถมาเกย รอให้โชคช่วย รอให้ถูกหวยรวยโป หรือรอให้บุญมาช่วยนั้น ย่อมจะมี

แต่ความผิดหวังรออยู่ข้างหน้า ส่วนใหญ่แล้ว คนที่เกียจคร้านและคนโลภเท่านั้นที่มักคิดแต่จะรวยทางลัด คิดฝันไปตามอารมณ์ วาดวิมานในอากาศอย่างนั้นอย่างนี้ แต่พอให้ลงมือทำงานเพื่อให้ฝันเป็นจริง ก็มักปฏิเสธ อ้างโน่นอ้างนี่ไปตามเรื่อง

แต่มิใช่หมายความว่าความคิดนั้นจะไม่ดีเอาเสียเลย ความคิดฝันอยากร่ำรวยทรัพย์สมบัตินั้น สามารถเป็นฐานให้ผู้คิดเกิดแรงจูงใจเกิดความกระตือรือล้นขึ้นมาได้ คือเมื่อคิดแล้วก็กระตุ้นให้ลงมือทำตามที่คิดไว้ เพื่อสานฝันให้เป็นจริงขึ้นมา โดยพากเพียรพยายามขยันอดทน ต่อสู้ดิ้นรน ประกอบอาชีพการงานไป หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินไปไม่หยุดหย่อน เมื่อทำอย่างนี้ สิ่งที่คิดอยากจะมีอยากจะได้ก็จะเกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ ข้อนี้แสดงว่า ทรัพย์สมบัติทั้งหลายนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะการกระทำด้วยความพากเพียรพยายาม มิใช่เกิดขึ้นเพราะความคิดเพียงอย่างเดียว ความคิดนั้นเป็นเพียงตัวกระตุ้นเริ่มต้นเท่านั้น แต่ถ้าคิดแล้วไม่ทำตามที่คิด ก็เหลวเช่นเคย เพราะหยุดเพียงแค่ฝันแต่ไม่สานฝันต่อ ทำให้ฝันไม่เป็นจริงขึ้นมาได้

ทุกคนมีฝันเป็นของตัวเอง แต่ฝันนั้นจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อผู้นั้นมีความมานะพยายาม ต่อสู้ประกอบการงาน สานฝันของตนไปอย่างต่อเนื่องจนกว่าฝันของตนจะเป็นจริง ได้แต่ฝันว่าจะได้อย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ แล้วมีความสุขอยู่กับฝันนั้น ไม่สานฝันให้เป็นจริงขึ้นมา ก็คงไม่ต่างอะไรกับกระต่ายที่มีความสุขอยู่กับการชมจันทร์เท่าไรนัก

วิธีเกี่ยวข้องกับคน

นเม นมนฺตสฺส ภเช ภชนฺตํ
กิจฺจานุกุพฺพสฺส กเรยฺย กิจฺจํ
นานตฺถกามสฺส กเรยฺย อตฺถํ
อสมฺภชนฺตมฺปิ น สมฺภเชยฺย ฯ

ขุ. ชา. จตุกฺก. ๒๗ / ๖๓๑ / ๑๕๐

พึงอ่อนน้อมต่อผู้ที่อ่อนน้อม พึงคบกับผู้ที่เต็มใจจะคบด้วย พึงทำกิจแก่ผู้ที่ช่วยทำกิจ อย่าทำประโยชน์ให้แก่ผู้ที่ไม่ต้องการประโยชน์ อย่าสมาคมกับผู้ที่ไม่เต็มใจจะสมาคมด้วย.

ว่ากันว่าโลกเรานี้ต้องอยู่ด้วยการประสานกันและกัน คือคนเราต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องเกื้อกูลกัน และมีความเข้าใจจิตใจกันและกันดี ทั้งเราและเขาจะต้องเป็นได้ทั้งฝ่ายให้และฝ่ายรับ มิใช่หนักไปในทางใดทางหนึ่ง เพราะถ้าหากหนักไปในทางใดทางหนึ่ง เช่นหนักไปในฝ่ายให้อย่างเดียว หรือหนักไปในฝ่ายรับอย่างเดียว โลกนี้ก็จะเอียงไม่เกิดความสมดุล และจะอยู่กันอย่างไม่มีความสุขทั้งสองฝ่าย มิใช่เฉพาะในหมู่คนเท่านั้น แม้แต่หมู่สัตว์และธรรมชาติรอบ ๆ ตัวคนเราก็อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อย่างที่คำพังเพยกล่าวไว้ว่า “**น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า**” นั่นแหละ

ในทางปฏิบัติ ท่านสอนให้เรานึกอยู่เสมอว่า ถ้าจะทำอะไรให้ผู้อื่นหรือเป็นอะไรกับผู้อื่นจะต้องดูให้แน่นอนเสียก่อนว่าผู้นั้นเขาเป็นคนอย่างไร เขาเต็มใจหรือไม่อย่างไร ทำไปแล้วจะก่อให้เกิดความสูญ

เปล่าหรือความผิดหวังหรือไม่ ท่านสอนอย่างนี้ก็เพื่อป้องกันความผิดหวัง ความเสียใจและความสูญเสียเวลาที่จะติดตามมา คือท่านสอนว่า

๑. **พึงอ่อนน้อมต่อผู้ที่อ่อนน้อม** คือ เมื่อเราอ่อนน้อมต่อใคร เมื่อเขาอ่อนน้อมตอบก็อ่อนน้อมเขาเรื่อยไป เมื่อเขาไม่อ่อนน้อมตอบ ก็เลิกอ่อนน้อมเขาได้ เพราะทำไปก็ไร้ประโยชน์

๒. **พึงคบหาผู้ที่เต็มใจจะคบหาด้วย** คือ ผู้ใดเต็มใจที่จะคบกับเรา ไม่รังเกียจเรา เราก็ควรคบหากับเขา คบกับคนที่เต็มใจคบ สนิทใจและสบายใจกว่าคบกับคนที่ไม่เต็มใจจะคบกับเรา

๓. **พึงทำกิจแก่ผู้ที่ช่วยทำกิจ** คือ ใครมีน้ำใจช่วยเหลือเรา เราก็ควรช่วยเหลือเขาตอบ แต่ถ้าใครแล้งน้ำใจ รอแต่ความช่วยเหลือจากเรา ไม่เคยช่วยเราตอบ ก็ควรเลิกช่วยเหลือเขาได้

๔. **อย่าทำประโยชน์ให้แก่ผู้ที่ไม่ต้องการประโยชน์** คือ ผู้ที่ไม่ต้องการอะไรจากเรา เราก็ไม่ควรไปทำอะไรให้เขา ทำไปก็ไม่ได้อะไรดีขึ้นมา เสียเวลาเปล่า อาจถูกเขาว่าให้เจ็บใจเสียอีก

๕. **อย่าสมาคมกับผู้ที่ไม่เต็มใจจะสมาคมด้วย** คือ ผู้ใดแสดงท่าทีรังเกียจไม่อยากจะให้เราคบหาสมาคมด้วย เราก็ไม่ควรไปสมาคมกับเขา ทำให้เขาดูถูกได้ อายเขาเปล่า ๆ

การที่จะไปเกี่ยวข้องกับคนอื่นจะต้องดูให้ถี่ถ้วน จะได้ไม่ผิดหวังและเสียใจเสียเวลา เพราะคนเรามีจิตใจต่างกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการคบหากันเป็นสิ่งดี แต่ต้องทำให้ถูกกาลและถูกบุคคลจึงจะเกิดผลดีตามมา หากผิดไป ย่อมทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษได้เหมือนกัน

การควบคุมจิต

สุทุทฺทสํ สุนิปุณํ　　ยตฺถ กามนิปาตินํ
จิตฺตํ รกฺเขถ เมธาวี　　จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํ ฯ

ขุ. ธ. ๒๕ / ๓๖ / ๒๒

ผู้มีปัญญาพึงรักษาจิตซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ยากยิ่งนัก ละเอียดยิ่งนัก ชอบแต่จะเลื่อนไหลไปตามกามคุณ เพราะว่าจิตที่ควบคุมไว้ดีแล้ว นำความสุขมาให้.

"จิต" เป็นที่รวมของความรู้สึก ความจำ ความนึกคิด และความรู้ความเข้าใจทุกอย่าง มีสภาพเป็นประภัสสรคือผุดผ่องไม่ขุ่นมัวมาแต่เดิม แต่มาเศร้าหมองขุ่นมัวไปเพราะมีสิ่งอื่นเข้ามาเกาะกุมเกลือกกลั้ว สิ่งนั้นคือกิเลสตัณหาอารมณ์ต่าง ๆ ท่านเปรียบจิตเหมือนกับน้ำที่ใสสะอาด แต่กลายเป็นน้ำแดงไป เพราะมีสีแดงเข้ามาผสม กลายเป็นน้ำดำเพราะมีสีดำเข้ามาผสม เป็นต้น เมื่อเป็นดังนี้ เมื่อใดจิตถูกกิเลสตัณหาอารมณ์เช่นใดเข้ามาเกาะกุมเกลือกกลั้ว ความประภัสสรของจิตก็จะถูกบดบังไป เช่น คราวใดจิตถูกความรักเข้ามาเกาะกุม จิตก็จะกลัดกลุ้มด้วยไฟราคะความกำหนัด คราวใดถูกโลภะเข้ามาเกาะกุม จิตก็จะกระวนกระวายกระเสือกกระสนอยากแต่จะได้อยากแต่จะเป็น เป็นต้น เวลาที่จิตหงอยเหงาเศร้าซึม หดหู่ท้อแท้ ไม่อยากจะทำอะไรหนักหนาถึงกับไม่อยากจะอยู่เป็นผู้เป็นคนต่อไป ก็แสดงว่าในเวลานั้นจิตถูกกิเลสตัณหาอารมณ์ต่าง ๆ มามีบทบาทควบคุมไว้แล้ว จึงทำให้เจ้าของจิตแสดงอาการอย่างนั้นออกมา ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงว่าจิตนี้เห็น

สภาพเดิมได้ยาก ละเอียดอ่อนยิ่งนัก ชอบแต่จะเลื่อนไหลไปตามกามคุณคืออารมณ์ที่ต้องการอยู่เสมอ

ท่านแนะให้คนเราควบคุมจิตของตนไว้ให้ได้ วิธีการควบคุมจิตนั้นมีมากมาย แต่เรียกรวมๆว่าการทำสมาธิ ซึ่งเป็นวิธีการควบคุมจิตโดยใช้สติเป็นตัวสื่อ คือทำสติให้มั่นคง ตามดูจิตของตนอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังรู้สึกอย่างไร กำลังคิดอะไร กำลังรู้อะไร ดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบอย่างไร เป็นต้น ฝึกทำจิตให้เหมือนกับยามที่คอยเฝ้าบ้านซึ่งต้องรู้อยู่เสมอว่าขโมยหรือสิ่งแปลกปลอมอะไรกำลังจะเข้ามาในบ้านบ้าง เมื่อความทุกข์เข้ามาที่จิต ก็ให้รู้ว่านี่คือทุกข์ เมื่อความหดหู่ท้อแท้ ความผิดหวัง ความเศร้าเสียใจ เข้ามาที่จิต ก็ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ควรให้เข้ามามีอำนาจบังคับบัญชาจิตหรือไม่หรือต้องกำจัดออกไปอย่างไร ฝึกสติให้เกิดความเคยชินในเรื่องอย่างนี้ ก็จะควบคุมจิตคือความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ได้เรื่อย ๆ เมื่อควบคุมจิตได้แล้ว ความสุขก็จะมีตามมาเพราะกิเลสตัณหาอารมณ์ต่าง ๆ ถูกกำจัดออกไปหรือถูกปล่อยวางด้วยสติที่รู้เท่าทันเสียแล้ว เหมือนน้ำที่สกปรกด้วยสีต่าง ๆ เมื่อถูกกำจัดความสกปรกออก น้ำนั้นก็จะใสสะอาดตามสภาพเดิมของตน ฉะนั้น

ความจริง ความสุขในชีวิตนั้นหาได้ไม่ยาก ถ้าหากรู้จักระวังรักษาจิตควบคุมจิตให้ดี โดยมิให้ไปยึดเกาะหรือยอมตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น บังคับจิตให้ปล่อยวาง อะไร ๆ ที่เข้ามาทำให้เกิดความทุกข์ระทมเสียบ้าง ความสุขก็เข้ามาแทนที่ได้แล้ว แต่ที่ทุกข์ระทมกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ก็เพราะจิตไม่ปล่อยวางอารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้ทุกข์ระทมนั่นเอง ถ้าปล่อยวางเสียได้ ทุกข์จะมาทำอะไรให้เราได้เล่า

ชีวิตที่เป็นจริง

ทุกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ
นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ นาญฺญตฺร ทุกฺขา นิรุชฺฌติ ฯ

ส. ส. ๑๕ / ๑๗๑ / ๑๘๖

ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่และเสื่อมไป นอกจากทุกข์แล้ว ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่มีอะไรดับ.

พระท่านว่ามนุษย์โลกนี้ถูกอวิชชาคือความไม่รู้หุ้มห่อครอบคลุมไว้ จึงทำให้หลงผิดเข้าใจผิดไป ทำให้ไม่เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง จึงพากันเศร้าโศก ระทมทุกข์ หมองไหม้ไปตามๆ กัน ในเมื่อความจริงของชีวิตปรากฏขึ้นแก่ตนหรือแก่คนที่ตนรัก เช่น เมื่อตนต้องประสบกับความแก่ ความเจ็บ หรือคนที่ตนรักต้องมาตายจากไป หรือสิ่งที่ตนหวงแหนต้องมาสูญหายไป ก็เกิดความกลุ้มใจ เกิดความเศร้าเสียใจ เกิดความเสียดาย เป็นต้น ที่เป็นดังนี้ก็เพราะไม่เข้าใจหรือไม่รับรู้ถึงความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ นั่นเอง

อัน **"ความจริง"** ในโลกนี้ ท่านแยกไว้เป็น ๒ อย่างคือ **จริงโดยสมมติ** หรือที่ภาษาพระเรียกว่า **สมมติสัจจะ** อย่างหนึ่ง กับ **จริงโดยปรมัตถ์** หรือ **ปรมัตถสัจจะ** อย่างหนึ่ง ทั้งสองจริงนี้ต่างก็เป็นจริงเหมือนกัน แต่จริงอย่างแรกเป็นเรื่องสมมติเรียกกันขึ้น เช่นสมมติเรียกว่าคน สัตว์ หรือ นาย ก นาง ข เป็นต้น สมมติอย่างนี้ก็ยอมรับกันทั่วไป เพื่อสะดวกต่อการเรียกขานทำความเข้าใจกัน แต่จริงอย่างนี้แปรเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงได้เรื่อย ๆ เช่นการเปลี่ยนชื่อเป็นต้น

ส่วนจริงอีกอย่างหนึ่งเป็นความจริงแท้ ๆ มิได้สมมติ โดยเฉพาะท่านมุ่งถึงความจริงของชีวิตคนเรา ซึ่งได้แก่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย หรือความเป็นไปของเบญจขันธ์ซึ่งได้แก่ร่างกายคนเรานั่นเอง ชีวิตร่างกายของคนเรานั้น แท้จริงแล้วเกิดขึ้นมาจากการรวมกันของรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเรียกว่าเบญจขันธ์ และเบญจขันธ์นี่แหละที่เป็นตัวทุกข์และเป็นฐานที่ตั้งแห่งความทุกข์ทั้งมวล เพราะเป็นสิ่งที่แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น สิ่งที่เกิดมา สิ่งที่ตั้งอยู่ และสิ่งที่ดับไปเสื่อมไปจริง ๆ ก็คือทุกข์ในเบญจขันธ์นี่เอง นอกเหนือจากทุกข์นี้แล้ว ไม่มีอะไรเกิด ไม่มีอะไรดับ นี่คือความจริง แต่เพราะคนเราติดสมมติกันจนแยกแยะไม่ออกว่าอะไรจริงอะไรสมมติ จึงทำให้สับสนวุ่นวายไปหมด และมองไม่เห็นความจริงของชีวิต เพราะมองไม่เห็นจึงต้องประสบกับความทุกข์ ความผิดหวังต่าง ๆ ในเมื่อชีวิตของตนหรือของคนที่ตนรักแปรเปลี่ยน หรือล้มตายไปตามสภาพที่เป็นจริงขึ้นมา

หากคนเรารู้จักและเข้าใจแยกแยะให้เห็นความจริงของชีวิตทั้งสองด้าน คือทั้งด้านสมมติและด้านปรมัตถ์ ยอมรับความจริงของชีวิตว่าเป็นเรื่องของทุกข์ในเบญจขันธ์ทั้งสิ้น ไม่มีอะไรอย่างอื่น อย่างอื่นเป็นเรื่องสมมติกันขึ้นทั้งสิ้น เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว จะได้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่สมมตินั้นว่าเป็นของจริงแท้ เมื่อคลายความยึดมั่นถือมั่นได้ จิตใจก็จะโปร่ง เบา สบาย หายทุกข์ร้อน หายวิตกกังวล ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องเสียน้ำตาไปกับเรื่องที่สมมติกันขึ้นมา

คนไร้แก่น

อสาเร สารมติโน สาเร จาสารทสฺสิโน

เต สารํ นาธิคจฺฉนฺติ มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา ฯ

ขุ. ธ. ๒๕ / ๑๑ / ๑๗

ผู้เข้าใจสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ และเห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ เขามีความดำริผิดเป็นอารมณ์ ย่อมไม่ประสบสิ่งที่เป็นสาระ.

คนที่เห็นอะไรผิดไปจากความเป็นจริงซึ่งคนทั่วไปและวิญญูชนทั้งหลายยอมรับว่าเป็นอย่างนั้นจริง ด้วยอำนาจของความคิดที่ผิด ๆ ท่านเรียกผู้นั้นว่าคนเห็นผิดหรือมิจฉาทิฐิบุคคล เช่น คนที่เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นดำเป็นขาว เห็นว่าบุญบาปไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี บุญคุณของพ่อแม่ไม่มี เป็นต้น คนที่เห็นอย่างนี้แหละเรียกว่าคนเห็นผิด

ตัวอย่างเช่นในทางโลก คนทั่วไปเขาเห็นว่า ความขยันอดทน ความมัธยัสถ์ การทำมาหากินโดยสุจริต เป็นความดี เป็นสาระแก่นสารของชีวิต แต่คนเห็นผิดกลับเห็นว่า มือใครยาวสาวได้สาวเอา ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเรื่องของคนโง่ ทำให้เจริญเติบโตช้า สู้รวยทางลัดไม่ได้ เป็นต้น หรือในทางธรรม ท่านว่า ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ วิมุติญาณทัศนะ นิพพาน เป็นสาระที่สำคัญของมนุษย์ แต่คนเห็นผิดกลับเห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องของคนงมงาย เป็นเรื่องของคนหมดกิเลสแล้ว เป็นเรื่องเหลวไหลลวงโลก ซึ่งทำให้สังคมบ้านเมืองอ่อนแอตกต่ำ ทำให้คนยากจนเพราะเสียเวลาไปกับการปฏิบัติตามเรื่องเหล่านี้

เป็นต้น คนเห็นผิดมักเข้าใจสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระอย่างนี้เสมอ

ดังนั้น คนเห็นผิดจึงดำรินึกคิดแต่เรื่องการแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง เรื่องปากท้อง เรื่องพยาบาทอาฆาตแค้น เรื่องเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน เพื่อสนองความต้องการของตนเป็นปกติวิสัย เขาจึงไม่ประสบสิ่งที่เป็นสาระแก่นสารจริง ๆ ของชีวิต ไม่ประสบความสงบสุขทางใจซึ่งเป็นสุดยอดของความสุขในชีวิตได้เลย มีแต่จะเกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความหวาดระแวงความไม่พอใจ หรือความฟุ้งซ่านร่ำไป แม้ในยามหลับนอนก็สะดุ้งผวา หลับตาลงไม่ค่อยได้ ทั้งที่ได้รับผลอย่างนี้ เขาก็ยังไม่ได้สติว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจากความเห็นผิดของตนมาแต่แรก บางครั้งก็พอใจเพียงความสุข ความมั่งคั่งร่ำรวย หรือความสำเร็จผลเป็นครั้งคราวโดยเห็นว่านี่แหละคือความสุขของชีวิต คนที่มีความเห็นผิดเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ย่อมคิดย่อมเห็นอะไรผิด ๆ ไปได้อย่างนี้เสมอ

คนเราอาจเห็นกงจักรเป็นดอกบัวไปได้ อาจมองอะไรตรงข้ามกับที่วิญญูชนทั้งหลายมองไปได้ ด้วยอำนาจของความเห็นผิด แต่เมื่อได้รับความทุกข์ได้ความรับเดือดร้อนขึ้น หรือเมื่อมีใครมาเตือนใจให้รู้ว่าตนกำลังหลงทางไป หากได้สติรู้สึกตัว แล้วปล่อยวางความเห็นผิด หรือละทิ้งการกระทำที่ผิด ๆ นั้นเสียได้ ก็สามารถจะประสบสิ่งที่เป็นสาระที่แท้จริงได้ เหมือนจันทร์เพ็ญที่ถูกเมฆดำบดบังอยู่ หากเคลื่อนตัวพ้นจากเมฆนั้นได้แล้ว ความงดงามและความสว่างไสวก็จะปรากฏขึ้น หากยังไม่รู้สึกตัว ก็ต้องปล่อยให้เขาเป็นไปตามยถากรรม

กวาดบ้านตัวเองก่อน

น ปเรสํ วิโลมานิ　　　น ปเรสํ กตากตํ
อตฺตโน ว อเวกฺเขยฺย　　กตานิ อกตานิ จ ฯ

ขุ. ธ. ๒๕ / ๕๐ / ๒๕

ไม่ควรใส่ใจถึงคำก้าวร้าวของคนอื่น　ไม่ควรไปมองการงานของคนอื่นว่าเขาทำแล้วหรือยังมิได้ทำ　ควรพิจารณาดูแต่การงานที่ทำเสร็จแล้วและที่ยังมิได้ทำของตนเท่านั้น.

วิสัยมนุษย์ปุถุชนทั่วไปย่อมอดไม่ได้ที่จะพูดถึงคนอื่นในทางนินทาว่าร้าย ค่อนแคะ หรือถากถาง โดยมิได้ตะขิดตะขวงใจแม้แต่น้อยนิดว่าเรื่องที่พูดนั้นจะจริงหรือไม่จริง เขาจะเสียหายหรือไม่อย่างไร ขอให้ได้พูดถึงเป็นพอใจได้ความสุขแล้ว นอกจากนั้นมักจะใช้เวลาให้หมดไปด้วยการไปบ้านคนโน้นคนนี้เพื่อสำรวจดูว่าบ้านนี้เขาทำอะไรกัน มีอะไรที่เขาทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำบ้าง ชอบทำตัวเป็นผู้เชี่ยวชาญอวดรู้อวดฉลาดในเรื่องต่าง ๆ เที่ยวแนะนำเขาไปเรื่อย ๆ ว่าควรทำอย่างนั้นควรทำอย่างนี้ น่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เมื่อมาดูปูมหลังของผู้นั้นแล้วกลายเป็นว่าเขามีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากจนอดอยากไม่สมบูรณ์บริบูรณ์นัก เป็นคนว่างงาน ไม่ชอบทำงาน บ้านช่องของเขาก็สกปรกเลอะเทอะ ทั้งนี้เพราะใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการนินทาว่าร้ายหรือสืบเรื่องราวของผู้อื่น แต่เขาก็ไม่ค่อยได้ใส่ใจสนใจเรื่องอย่างนี้ของตนนัก สนใจแต่เรื่องของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็น่าประหลาดไม่น้อย ที่ยังมีคนยอมฟังและเชื่อคำพูดของคนประเภท

นี้อยู่ ทั้งที่ตนเองเป็นคนที่มีการศึกษามีฐานะดีกว่าคนพูดซึ่งเป็นคนหลักลอยเสียด้วยซ้ำ

ในทางศาสนา ท่านสอนว่าคำนินทา คำค่อนขอดแคะไค้ คำกล่าวร้ายของคนอื่นนั้น ไม่ควรจะไปใส่ใจให้ความสำคัญมากนัก เพราะบางครั้ง เราตั้งใจทำดีตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ก็ยังมีคนที่ไม่ชอบมาพูดถากถางเยาะเย้ยเอา หากเราไปใส่ใจถึงคำพูดนั้นอาจทำให้เสียกำลังใจหมดเรี่ยวแรงที่จะทำต่อไปหรือยอมแพ้ไปก็ได้ แพ้อย่างนี้เรียกว่าแพ้คำพูด ไม่ใช่แพ้งานหรือความลำบากอะไร

อนึ่ง หน้าที่การงานของผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวเรา เราก็ไม่ควรจะไปก้าวก่ายอยากรู้อยากเห็นว่าเขาทำแล้วหรือยัง เพราะเป็นเรื่องของเขา ควรตระหนักใส่ใจสำรวจตรวจดูแต่หน้าที่การงานของตนเท่านั้นว่า เราทำแล้วหรือยัง มีงานอะไรจะต้องทำอีก ที่ทำไปแล้วเรียบร้อยสมบูรณ์หรือไม่ หรือมีข้อที่จะต้องแก้ไขกันอีก อย่างนี้เป็นต้น จึงจะเป็นการถูกต้อง ไม่ควรเสียเวลาไปกับเรื่องของคนอื่นให้มากนัก ควรสงวนเวลาไว้สำหรับหน้าที่การงานของตนดีกว่า โบราณท่านสอนไว้เสมอว่ากวาดบ้านตัวเองให้สะอาดเสียก่อน แล้วค่อยไปดูบ้านของคนอื่นว่าสะอาดหรือไม่สะอาด

คนดีย่อมจะไม่ยอมเสียเวลาไปกับคำพูดที่เหลวไหลเพ้อเจ้อเลื่อนลอยของคนอื่นและกับเรื่องราวของคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัว แต่จะให้ความสนใจใส่ใจถึงหน้าที่การงานของตัวเป็นหลัก ย่อมเป็นผู้รู้คุณค่าของเวลาเสมอ เพราะฉะนั้น เขาจึงได้รับความสำเร็จสมหวังในการงาน มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ

นิสัยคนเลว

โกธโน อุปนาหี จ	ปาปมกฺขี จ โย นโร
วิปนฺนทิฏฺฐิ มายาวี	ตํ ชญฺญา วสโล อิติ ฯ

ขุ. สุ. ๒๕ / ๑๑๖ / ๓๙๔

ผู้ใดเป็นคนมักโกรธชอบผูกโกรธชอบหลบหลู่มีความเห็นวิบัติ เป็นคนเจ้ามายา พึงรู้เถิดว่า ผู้นั้นเป็น "คนเลว".

ในโลกนี้ท่านกำหนดไว้ว่า คนดีคนเลวนั้นวัดกันด้วยการกระทำของแต่ละคน มิใช่วัดกันด้วยชาติกำเนิด วงศ์ตระกูล หรือฐานะยศศักดิ์ ผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็น "**คนดี**" เพราะเขาทำดี ส่วนผู้ที่ได้รับการประณามว่าเป็น "**คนเลว**" ก็เพราะเขาทำไม่ดี การกำหนดไว้อย่างนี้นับว่าเป็นความยุติธรรมที่สุด และถือเป็นข้อยุติในการที่จะยกย่องนับถือหรือไม่ยกย่องนับถือใครได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยเฉพาะเรื่องของคนเลว ท่านว่าคนที่จะได้ชื่อว่าคนเลวนั้นก็เพราะมีอุปนิสัยและความประพฤติที่คนทั่วไปรังเกียจและถือว่าเลว ลักษณะนิสัยเลวที่ว่านั้นคือ

- **เป็นคนมักโกรธ** คือ เป็นคนโกรธง่าย ไม่พอใจอะไรก็โกรธ เก็บความรู้สึกโกรธไม่เป็น
- **เป็นคนผูกโกรธ** คือ เป็นคนที่โกรธนาน เป็นคนชอบอาฆาตคน ให้อภัยใครไม่ได้
- **เป็นคนลบหลู่คุณคน** คือ เป็นคนไม่เห็นความดีของใคร ไม่นึกถึงบุญคุณใคร

- **เป็นคนมีความเห็นวิบัติ** คือ เป็นคนเห็นผิดเป็นชอบ ถือแต่ความคิดของตนเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับฟังความเห็นของใครใครเตือนไม่ได้
- **เป็นคนเจ้ามายา** คือ มีนิสัยโกหกหลอกลวง เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก ไว้ใจยาก

ผู้ใดมีลักษณะนิสัยอย่างนี้แม้เพียงประการเดียว ก็เข้าข่ายเรียกได้ว่าเป็น "**คนเลว**" แล้ว ท่านเตือนกันมาว่า คนอย่างนี้ หากห่างได้ก็ให้ห่าง หลีกได้ก็ให้หลีก คบหากันอยู่ก็ให้เลิกเสีย เพราะขืนเข้าใกล้หรือไปคบหาสมาคมด้วย เชื้อนิสัยอย่างนี้จะลุกลามมาติดเข้าได้สักวัน ป้องกันไว้ก่อนดีกว่าแก้ทีหลัง และที่ท่านแสดงลักษณะนิสัยอย่างนี้ไว้ก็เพื่อเตือนใจคนเราให้ลองสำรวจดูตัวเองว่ามีเชื้อนิสัยอย่างนี้อยู่ในตัวบ้างหรือไม่ หากมีอยู่จะได้รีบปรับปรุงแก้ไขตัวเสียใหม่ ก่อนที่จะสายไป

ความจริง ลักษณะนิสัยอย่างนี้มิได้เป็นกันมาตั้งแต่เกิด แต่มาเป็นกันภายหลังทั้งสิ้น ดังนั้นย่อมเป็นสิ่งที่สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้แน่นอน เมื่อกลับตัวกลับใจเลิกได้เมื่อไร คำปรามาสดูถูกจากคนอื่นว่าตนเป็นคนเลวก็จะหมดไป เว้นไว้แต่ว่าตัวเองเป็นอย่างนี้แต่ไม่ยอมรับความจริงว่าตัวเองเป็น ใครบอกใครเตือนให้ละเลิกเสียก็ไม่สนใจที่จะแก้ไขตัวเอง อย่างนี้ย่อมจะกลายเป็นคนเลวถาวรไปโดยปริยาย ใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้แล้ว

ดีชั่วเป็นของตัวเอง เป็นของที่ตัวเองทำให้ตัวเองทั้งสิ้น เมื่อได้รับผลอย่างไร ไม่ควรไปโทษคนอื่นหรือสิ่งอื่นว่ามาทำให้ตัวเองเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ การโทษฟ้าดิน โทษคนอื่น แต่ไม่โทษตัวเองมิใช่เป็นการแก้ไขข้อเสียของตนได้อย่างถาวร อย่างดีก็ทำให้สบายใจขึ้นเท่านั้นเอง

สาเหตุสมองไหล

อมานนา ยตฺถ สิยา สนฺตานํ วา วิมานนา
หีนสมฺมานนา วาปิ น ตตฺถ วสติ วเส ฯ

(เนรุชาดก) ขุ. ชา. ฉกฺก. ๒๗ / ๘๖๔ / ๑๙๐

ในที่ใด ไม่มีการนับถือคนดี มีแต่การดูถูกคนดี หรือมีแต่การยกย่องคนเลว คนดีย่อมไม่อยู่ในที่นั้น และที่นั้น ใคร ๆ ก็ไม่ควรอยู่.

หมู่คณะหรือวงการต่าง ๆ จะเจริญหรือเสื่อมขึ้นอยู่กับคนในหมู่คณะหรือวงการนั้น ๆ เป็นพื้น หากมีคนดีอยู่มากก็เจริญได้มาก หากมีคนเลวมากก็เสื่อมมาก คนดีจึงเป็นหัวใจที่สำคัญของหมู่คณะหรือของวงการมาทุกยุคทุกสมัย และคนดีที่กล่าวนั้นคือคนที่มีดี ๒ อย่างคือ มีความรู้มีความสามารถดี คือเป็นคนฉลาดรอบรู้หน้าที่การงาน เป็นคนทำงานด้วยความรับผิดชอบ ทำงานเรียบร้อย ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่าเป็นคนมีฝีมือนั่นเอง กับมีคุณธรรมดี คือเป็นคนมีศีลมีธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ไว้วางใจได้ มีความขยันขันแข็ง ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร เป็นต้น คนมีลักษณะ ๒ อย่างนี้แหละที่เรียกว่าคนดี ส่วนคนที่มีลักษณะตรงข้ามหรือต่างไปจากนี้ จัดอยู่ในประเภทคนเลวในที่นี้

แต่โดยข้อเท็จจริงปรากฏว่า ในหมู่คณะหรือวงการต่าง ๆ มักเกิดปัญหา คนดีไม่อยากอยู่หรือไม่อยากทำงานในหมู่คณะนั้นหรือในวงการนั้น ทำอยู่แล้วก็ลาออกไปอยู่ไปทำที่อื่น ซึ่งเราเรียกกันในปัจจุบันว่า **"ปัญหาสมองไหล"** ปัญหานี้เกิดขึ้นแล้วทำให้ปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมาก ซึ่งต้องมาพิจารณากันว่าปัญหาสมองไหลนี้เกิดจากอะไร

ท่านกล่าวไว้ว่า ปัญหานี้เกิดจากสาเหตุ ๓ อย่าง คือ

๑. **ไม่มีการนับถือคนดี** คือ ไม่ยกย่อง ไม่ให้เกียรติ ไม่ให้โอกาสคนดีได้แสดงฝีมือเต็มที่

๒. **ชอบดูถูกคนดี** คือ ดูถูกความรู้ความสามารถคนดี เยาะเย้ย ถากถาง กดขี่ ขัดขวาง เหยียบย่ำซ้ำเติมคนดีตลอดเวลา

๓. **ยกย่องคนเลว** คือ คนที่ด้อยความรู้ความสามารถ ด้อยประสบการณ์ และขาดคุณธรรมกลับได้รับการยกย่อง ได้รับเกียรติ ได้รับโอกาส ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และก้าวหน้ากว่าคนดีมีฝีมือ เป็นการข้ามหน้าข้ามตากัน เพียงเพราะเป็นคนของตัว เป็นผู้หาประโยชน์ให้ตัวได้เท่านั้น

ในที่ใดในวงการใด มีพฤติการณ์อย่างนี้แม้เพียงอย่างเดียว จะจากผู้ใดฝ่ายใดก็ตาม ย่อมทำให้คนดีเกิดความท้อแท้ หมดกำลังใจที่จะอยู่ในที่นั้น แม้ว่าจะรักแสนรักสถานที่นั้นวงการนั้นอย่างไร แม้จะมีอุดมการณ์สูงส่งอย่างไร แต่เมื่อความอดทนความอดกลั้นมาถึงที่สุด ก็จำใจต้องจากไป และที่นั้นวงการนั้นใคร ๆ ก็ไม่ควรเข้าไปอยู่หรือเข้าไปทำงานด้วย เพราะอยู่ไปก็รังแต่จะทำให้เกิดความเสียใจเกิดความท้อแท้ ทั้งหาความเจริญก้าวหน้าได้ยากด้วย

คนเรานั้นใช่ว่าจะไม่รักไม่อยากสนองคุณสถานที่ที่ตนเคยอยู่เคยอาศัย แต่เมื่อสถานที่นั้นไม่เป็นที่สบายใจ อยู่อย่างไร้เกียรติหรือหมดโอกาสที่จะเจริญก้าวหน้าได้ เขาก็ต้องจากไป ไม่ควรจะไปโทษหรือกล่าวหาผู้จากไปนั้นว่าไม่รักไม่ห่วงใยหมู่คณะหรือวงการของตน แต่ต้องมองว่าหมู่คณะหรือวงการนั้นให้อะไรเขาบ้าง อย่างน้อยได้เลี้ยงจิตใจเขาบ้างหรือไม่

สิ่งสมมติ

ยถา หิ องฺคสมฺภารา โหติ สทฺโท รโถ อิติ
เอวํ ขนฺเธสุ สนฺเตสุ โหติ สตฺโตติ สมฺมุติ ฯ

สํ. สํ. ๑๕ / ๑๗๑ / ๑๘๖

เพราะชิ้นส่วนทั้งหลายถูกยึดตรึงกันไว้ จึงมีเสียงเรียกว่า "รถ" ฉันใด เมื่อขันธ์ทั้งหลายยังคุมติดกันอยู่ ย่อมมีสมมติว่า "สัตว์" ฉันนั้น.

คำเรียกว่า **"รถ"** เกิดมีขึ้นได้ เพราะชิ้นส่วนต่าง ๆ เช่น ดุม ล้อ ตัวถัง หลังคา เป็นต้น ถูกนำมาตรึงกันเข้าไว้ด้วยกัน หากว่าแยกชิ้นส่วนเหล่านั้นออกไป ความเป็นรถก็หมดไป เหลือแต่ดุมล้อ ตัวถัง หลังคา ฉันใด คำที่สมมติเรียกว่า **"สัตว์"** คือ บุคคล ตัวตน เรา เขา ก็เกิดมีขึ้นเพราะขันธ์ทั้งหลาย ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยังคุมติดกันอยู่ เมื่อขันธ์เหล่านี้แยกกันเมื่อไร คำเรียกว่าสัตว์หรือความเป็นสังขารตัวตน เป็นเรา เป็นเขา ก็หมดไป เหลือแต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ฉันนั้น

ข้อเปรียบเทียบนี้ เป็นการบอกให้เรารู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่า รถ เรือ ผู้คน หรือแม้แต่ตัวเรานั้น เป็นเรื่องที่สมมติเรียกสมมติว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ทั้งนั้น โดยเนื้อแท้แล้ว สิ่งเหล่านี้ไม่มีตัวตนแท้จริง ที่สุดของที่สุด รถก็ไม่มี เรือก็ไม่มี เขาก็ไม่มี เราก็ไม่มี ที่มีอยู่ก็เป็นเรื่องสมมติกัน ถอดสมมติออกแล้ว ก็ว่างเปล่าหาตัวหาตนไม่ได้ ความรู้อย่างนี้ ถ้าเราได้รู้เห็นจริง ๆ และเข้าใจจริง ๆ จะทำให้เรารู้เข้าใจ

เรื่องราวของชีวิตหรือสังขารทั้งของตนเองและของผู้อื่นได้อย่างแจ่มแจ้ง และเมื่อได้รู้ได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นเขา หรือเป็นของเราของเขา ก็จะค่อย ๆ บรรเทาเบาบางลงเรื่อย ๆ จนหมดไปในที่สุด เมื่อความเป็นเราเป็นเขาหมดไป ความทุกข์ความเศร้าใจหรือความวิตกกังวลต่าง ๆ ก็หมดไป

การที่คนเรายังทำใจไม่ได้ ในเมื่อชีวิตหรือสังขารของตนเปลี่ยนแปรไป และอดเสียใจไม่ได้ในเมื่อชีวิตสังขารของคนหรือสิ่งของที่เรารักหวงแหนพลัดพรากจากไป ก็เพราะยังติดสมมตินี้อยู่ ยังทำความเข้าใจเรื่องสมมตินี้ได้ไม่จริง คือยังมีความยึดมั่นถือมั่นซึ่งภาษาพระเรียกว่ายังมีอุปาทานอยู่ หากหมดความยึดมั่นถือมั่น ก็หมดความทุกข์ความเสียใจ ดังเช่นเมื่อคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับเราตายไปหรือของของคนอื่นหายไป เรารู้สึกเฉย ๆ ไม่ทุกข์ร้อนด้วย เพราะว่าอุปาทานในคนในของนั้นไม่มีในตัวเรา เมื่อไม่มีอุปาทาน ความทุกข์ความเสียใจก็ไม่มีทำนองเดียวกัน หากเราไม่มีอุปาทานในตัวเรา ในคนหรือในของที่เกี่ยวข้องกับเรา ความทุกข์ความเศร้าเสียใจก็จะไม่มีตามมา

กฎธรรมดามีอยู่ว่า ยึดถืออะไรไว้มาก ก็จะมีทุกข์มาก ยึดถืออะไรไว้น้อย ก็จะมีทุกข์น้อย ไม่ยึดถืออะไรไว้เลย ก็จะไม่มีทุกข์เลย ท่านจึงสอนไว้ว่า เมื่อไม่ต้องการจะมีทุกข์ ก็อย่าไปยึดถืออะไรไว้ ที่ยึดถือไว้แล้ว ก็ปล่อยวางลงเสียบ้าง จะได้เบาสบายขึ้น ดังนี้

เบญจขันธ์ของตัวเองก็เป็นภาระที่หนักและก่อทุกข์ให้มากอยู่แล้ว ยังไปแบกภาระจากเบญจขันธ์อื่นเข้าไว้อีกมากมาย แล้วจะไม่ให้มีทุกข์เป็นทวีตรีคูณได้อย่างไรกัน

เวลาไม่คอยใคร

อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย
วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ
เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ ฯ

(อัจเจนติสูตร) สํ. ส. ๑๕ / ๔ / ๓

กาลเวลาก็ล่วงไป คืนวันก็ผ่านไป ชั้นแห่งวัย
ก็ละลำดับเรื่อยไป มองเห็นภัยในมรณะอยู่
ฉะนี้ ก็พึงทำบุญอันจะนำสุขมาให้เข้าไว้เถิด.

ชีวิตของคนเราเหมือนกับการเดินทาง คือมีจุดเริ่มต้นและจุดหมายปลายทาง ทุกลมหายใจเข้าออกเป็นการเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางทั้งสิ้น แม้ว่าชีวิตในแต่ละวัน จะมีการหยุดพักผ่อนหลับนอนบ้าง อยู่กับที่ไม่ได้ไปไหนบ้าง แต่ว่าวัยหรืออายุหาได้หยุดพักไม่คงเดินทางเรื่อยไป จึงเท่ากับว่าชีวิตเดินทางอยู่ตลอดเวลานั่นเอง ทั้งนี้ก็เพราะชีวิตนั้นหมุนไปตามกาลเวลาและคืนวันที่ล่วงไปผ่านไปเรื่อย ๆ กาลเวลาและคืนวันนั้นมิใช่จะผ่านล่วงไปเฉย ๆ ยังพาเอาวัยหรืออายุของคนเราผ่านไปล่วงไปด้วย คือวัยของคนเราก็เดินหน้าละลำดับไปเรื่อย ๆ จากลำดับปฐมวัย ผ่านไปสู่ลำดับมัชฌิมวัย แล้วเลยไปสู่ลำดับปัจฉิม–วัยซึ่งเป็นลำดับสุดท้ายของชีวิต แต่บางชีวิตอาจลัดลำดับนี้ไปเลยก็ได้ โดยถึงจุดหมายก่อนที่จะถึงมัชฌิมวัยหรือปัจฉิมวัย อันจุดหมายปลายทางของชีวิตนั้นก็คือมรณะหรือความตายนั่นเอง หลังจากมรณะก็เป็น

เรื่องของการเดินทางอยู่ในปรโลกต่อไป

อันมรณะนี้ดูออกจะน่ากลัวอยู่มาก ผู้คนทั่วไปไม่อยากจะพบเจอนัก แม้ชื่อก็ไม่อยากจะได้ยินเสียแล้ว แต่จะต้องการหรือไม่ต้องการก็ต้องเดินทางไปหาและต้องพบแน่นอน ไม่มีใครหลีกหนีไปได้เลยแม้แต่คนเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อจะต้องพบกันแล้ว เพื่อจะได้ไม่ต้องกลัวกันมาก ท่านจึงแนะนำให้คนเราทำความคุ้นเคยกับมรณะเสียด้วยการนึกถึงบ่อย ๆ ซึ่งเรียกว่า มรณสติ ซึ่งหมายถึงให้นึกถึงมรณะเป็นประจำ จนมีความรู้สึกว่าเหมือนคนกันเองที่พบหน้ากันบ่อย ๆ ก็หายกลัวกันไป

อนึ่ง ก่อนที่จะไปพบกับมรณะนั้น เพื่อความไม่ประมาท ท่านแนะนำให้เตรียมเสบียงให้พร้อมเข้าไว้ เหมือนคนที่เดินทางไกล เตรียมเสบียงสำหรับกินใช้กลางทางและตอนที่ถึงปลายทางแล้ว เสบียงที่ท่านให้เตรียมนั้นก็คือบุญ เพราะบุญเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่จะอำนวยความสุขความสบายให้แก่คนที่เดินทางไปสู่ปรโลกได้ นอกจากนี้แล้วเป็นไม่มี ทรัพย์สมบัติ ลูกเต้า คนที่รัก ยศศักดิ์ต่างๆ ที่มีอยู่ไม่อาจช่วยเหลือหรือติดตามไปได้เลย อย่างดีก็มาส่งกันแค่ประตูเตาเผาเท่านั้นเอง

การที่ยังปล่อยให้วัยล่วงเลยไปเปล่า ๆ แม้จะอยู่ในวัยที่แก่แล้ว โดยไม่เตรียมสะสมเสบียงคือบุญกุศลไว้บ้าง หรือคิดว่าเมื่อตายไปแล้วลูกหลานเขาคงทำไปให้เอง นับว่าประมาทยิ่งแล้ว สะสมบุญไว้ด้วยตนเองเรื่อยไป นั่นแหละเป็นดีที่สุดและถูกต้องที่สุด การหวังน้ำบ่อหน้านั้น โบราณเขาสอนกันนักว่าไม่ควรประพฤติ เพราะมีแต่จะทำให้ผิดหวังอย่างเดียว

วาจาอมตะ

สจฺจํ เว อมตา วาจา เอส ธมฺโม สนนฺตโน
สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา ฯ

(วังคีสเถรคาถา) ขุ. เถร. ๒๖ / ๑๒๓๘ / ๔๘๔

คำสัตย์เป็นวาจาที่ไม่ตาย ข้อธรรมนี้เป็นข้อธรรมที่เก่าแก่ สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้มั่นคงอยู่ในคำสัตย์ที่เป็นประโยชน์และถูกธรรม.

ในบรรดาคุณธรรมที่มนุษย์เรายกย่องและให้ความสำคัญกันนั้น "**สัจจะ**" เป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่คนเรายอมรับกันว่ามีความสำคัญในระดับต้น ๆ นั่นคือว่าถ้าใครยังรักษาสัจจะไว้ได้ แม้ความประพฤติอย่างอื่นจะด้อยไปบ้าง ก็ยังนับว่าเป็นคนดีน่าคบหาได้ ยังเป็นคนน่านับถืออยู่ แต่ถ้าใครเป็นคนที่ไม่รักษาสัจจะ ขาดสัจจะเสียแล้ว แม้อย่างอื่นจะดี ก็ถือกันว่าเป็นคนใช้ไม่ได้ ไม่น่านับถือ ไม่น่าไว้วางใจ กลายเป็นคนเสียเป็นคนเลวไปเลยทีเดียว

"**สัจจะ**" มีความหมายได้หลายอย่าง คือหมายถึงความจริงใจก็ได้ หมายถึงความจริงก็ได้ หมายถึงคำพูดที่จริงก็ได้ ตามพระบาลีนี้ท่านมุ่งเฉพาะคำพูดที่จริง ที่เป็นคำตรงคำแท้ ไม่บิดพลิ้ว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคำสัตย์ อันคำสัตย์นี่แหละท่านว่าเป็นวาจาอมตะ คือเป็นวาจาที่ไม่ตาย คงทนอยู่ได้ตลอด แม้ผู้พูดจะตายจากไปแล้ว แต่คำพูดของผู้นั้นจะยังคงอยู่ ยังจดจำเล่าขานกันอยู่ เท่ากับว่าคำพูดที่เป็นคำสัตย์คำจริงนั้นยังมีชีวิตอยู่ ไม่ตายตามคนพูดไปด้วยนั่นเอง

คำสัตย์นั้น ท่านนิยมยกย่องให้เป็นคุณธรรมสำคัญกันมาแต่โบราณ ถ้าใครรักษาสัจจะไว้ได้ หรือเป็นคนที่รักษาคำพูดเสมอ โลกก็ยกย่องว่าเป็น "**คนพูดจริงทำจริง**" โลกให้เครดิตคนอย่างนี้มาก

สัตบุรุษคือคนดีทั้งชายและหญิงแต่โบราณมา จะดำรงอยู่ในสัจจะนี้อย่างมั่นคง แม้มีเหตุจะต้องสละชีวิตหรืออวัยวะส่วนใดไปเพื่อแลกกับการรักษาสัจจะ ท่านยอมสละชีวิตและอวัยวะดีกว่าที่จะเสียสัจจะ คือท่านรักษาสัจจะยิ่งกว่าชีวิตยิ่งกว่าอวัยวะนั่นเอง และสัจจะหรือคำสัตย์ที่ท่านถือกันนั้น มีองค์ประกอบครบ ๒ ประการคือ เป็นประโยชน์ด้วย ถูกต้องตามครรลองแห่งธรรมด้วย กล่าวคือคำพูดบางอย่างแม้จะถูกธรรม แต่ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร ๆ ท่านก็ไม่ถือกันไว้ คือไม่พูดคำพูดอย่างนั้นออกมา คำพูดบางอย่างเป็นประโยชน์แต่ไม่ถูกธรรม ท่านก็ไม่ถือและไม่พูด ที่ท่านไม่ถือและไม่พูดก็เพราะว่าคำพูดนั้น ๆ ไม่ใช่สัจจะแท้ สัจจะแท้ต้องเป็นประโยชน์และถูกธรรม คนดีท่านถือมั่นคงอยู่อย่างนี้ จึงได้รับยกย่องนับถือว่าเป็นคนดี เป็นคนที่น่าเกรงใจ

ทั้ง ๆ ที่การรักษาคำพูดเป็นสิ่งที่ไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไรเลย แต่บางคนก็ทำไม่ได้ จึงต้องถูกชาวโลกประณามว่า ขนาดคำพูดของตัวเองแท้ ๆ ยังรักษาไม่ได้ แล้วจะไปรักษาความดีอะไรอื่นได้ หรือจะไว้ใจอะไรต่อไปได้ เมื่อเสียคำพูดแม้เพียงครั้งเดียว ต่อไปแม้จะพูดความจริงตั้งร้อยครั้ง ใครเขาจะเชื่อ ใครเขาจะไว้ใจ มันก็เหมือนกับคำพูดของเด็กเลี้ยงแกะนั่นแหละ

ความสุขจากศีล

สีลํ รกฺเขยฺย เมธาวี ปตฺถยาโน ตโย สุเข
ปสํสํ วิตฺตลาภญฺจ เปจฺจ สคฺเค ปโมทนํ ฯ

ขุ. อิติ. ๒๕ / ๗๖ / ๓๒๑

เมื่อปรารถนาความสุข ๓ อย่างคือ ความสรรเสริญ ๑ การได้ทรัพย์ที่ถูกใจ ๑ ความบันเทิงในสวรรค์เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ๑ ผู้มีปัญญาพึงรักษาศีลเถิด.

"ศีล" คือความที่กายวาจาของคนเราอยู่ในสภาพปกติ กระทำสิ่งที่เป็นปกติ หมายถึงการที่คนเราทำอะไรพูดอะไรตามปกติธรรมดานั่นเอง เช่นปกติคนเราไม่ฆ่ากัน ไม่ลักของกัน คนที่ไม่ฆ่าผู้อื่น ไม่ลักของผู้อื่น ก็เรียกได้ว่าเป็นคนมีศีล คือรักษาปกติของตนไว้ได้ ส่วนคนที่ฆ่าผู้อื่น ลักของผู้อื่น ก็เรียกได้ว่าเป็นคนขาดศีลเพราะเป็นคนที่ผิดปกติไปจากผู้มีปกติทั่ว ๆ ไป นี่คือความหมายของศีลอย่างกว้าง ๆ พอให้นึกภาพออก

ศีลนี้ท่านกำหนดไว้เป็นข้อ ๆ เป็นอย่าง ๆ ไว้ เพื่อป้องกันความประพฤติที่ไม่ดีจะเข้ามาหา และป้องกันตัวเองมิให้ออกไปหาความไม่ดีเสียเอง เพราะมีหลายข้อนี่เอง จึงทำให้คนบางคนเกิดความท้อใจไม่อยากรักษาศีล ความจริงศีลนี้ก็เหมือนกับรั้วล้อมบ้านหรือฝาผนังบ้านที่ทำไว้เพื่อป้องกันอันตรายภายนอก กับป้องกันคนที่อยู่ข้างในบ้านนั่นเอง และรั้วหรือฝาผนังนั้นเขาก็ทำประตูสำหรับเข้าออกไว้เพื่อความสะดวกในการเข้าการออก คนที่จะเข้าจะออก หากเข้าออก

ทางประตูก็ถือว่าเป็นไปตามปกติ ไม่ติดขัดอะไร แต่ถ้าหากใครเข้าออกทางหน้าต่างหรือปีนรั้วเข้ามา ก็แสดงว่าผู้นั้นเป็นคนผิดปกติ ไว้ใจไม่ได้แล้ว ศีลก็มีลักษณะเหมือนรั้วเหมือนฝาผนังบ้านนั่นแหละ มีข้อห้ามไว้ก็มีข้อที่ประพฤติปฏิบัติตามไว้เช่นกัน กล่าวคือคนรักษาศีลสามารถทำมาหากินโดยปกติได้ โดยไม่ต้องวิตกกังวลหรือห่วงใยว่าศีลจะขาดหรือไม่บริสุทธิ์อะไร เพียงให้เป็นไปตามช่องตามประตูเท่านั้น

คนเราทุกคนล้วนต้องการความสุขด้วยกัน โดยเฉพาะความสุขที่เกิดจากที่คนอื่นยกย่องให้เกียรติ ให้ความนับถือ ไม่ดูหมิ่น ความสุขที่เกิดจากทรัพย์สมบัติ ความสุขในสุคติภพหลังจากตายไป ความสุขอย่างนี้ สามารถเกิดขึ้นได้จากการรักษาศีล จากการประพฤติมั่นคงอยู่ในศีล คือดำรงตนอยู่ตามปกติของตน ทำมาหากินไปตามปกติ รักษากายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ไปก่อความทุกข์ความเดือดร้อนให้ใคร ทั้งไม่เบียดเบียนตัวเองให้เดือดร้อน ผู้มีศีลรักษาศีลนั้น เมื่อมีทรัพย์ก็สามารถใช้ทรัพย์ได้อย่างเปิดเผยตามความพอใจ ไม่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ ไปไหนมาไหนก็ได้ตามสะดวก

การรักษาศีลเป็นการทำความดีให้แก่ตัวเองที่ไม่ต้องลงทุนเพียงแต่ลงแรงเท่านั้น ถึงกระนั้นคนก็ยังกลัวศีลกันอยู่ ไม่กล้ารับ ไม่กล้ารักษา เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องยาก จึงไม่ได้รับอานิสงส์ศีลกัน จึงต้องประสบเวรภัยกัน เบียดเบียนกัน ทำร้ายกัน อยู่กันอย่างหวาดระแวง หาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินไม่ค่อยจะได้ ดังที่เป็นกันอยู่ทุกวันนี้

คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว

นิหียติ ปุริโส นิหีนเสวี
น จ หาเยถ กทาจิ ตุลฺยเสวี
เสฏฺฐมุปนมํ อุเทติ ขิปฺปํ
ตสฺมา อตฺตโน อุตฺตรึ ภเชถ ฯ
(เสวิตัพพสูตร) องฺ. ติก. ๒๐ / ๔๘๐ / ๑๕๙

ทุกยุคทุกสมัยมา ผู้คบกับคนเลว ย่อมเลวตาม คบกับคนเสมอกันย่อมไม่เสียหาย คบกับคนที่ดี ย่อมเด่นขึ้นทันใด เพราะฉะนั้น พึงคบกับคนที่ดีกว่าตัว.

การคบหากันเป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือต้องอยู่กันเป็นหมู่เป็นพวก ต้องคบหาไปมาหาสู่กัน แต่การคบหากันนั้นก็มีทั้งทำให้ดีขึ้นและทำให้เสื่อมลง เพราะว่าการคบหากันมิใช่เพียงแค่การไปไหนมาไหนด้วยกันเท่านั้น แต่ยังหมายรวมไปถึงการอยู่ด้วยกัน กินนอนด้วยกัน และรวมไปถึงคบหากันฉันสามีภรรยา ฉันครูอาจารย์กับศิษย์ ฉันพี่น้องด้วย ดังนั้น การคบหากันจึงต้องระวังให้มาก ยิ่งจะคบกันแบบต้องอยู่ด้วยกันด้วยแล้วยิ่งจะต้องระวังและพิถีพิถันมากขึ้นหลายเท่า

พระท่านว่า การจะคบหากันจะต้องเลือกให้ดีพิจารณาให้ดี ให้ถี่ถ้วนรอบคอบ อย่าใจเร็วด่วนตัดสินใจ เพราะคบคนผิด ชีวิตจะอับจนเป็นผลให้เสียอนาคตได้ คนที่ตนไปคบนั้นจะทำให้ตนดีก็ได้ เลวก็ได้ เสมอตัวก็ได้ ถ้าไปคบกับคนเลวกว่าตัว คือคบคนที่มีอุปนิสัยใจคอ

มีความประพฤติ มีกริยามารยาทที่ด้อยกว่าตัว ซึ่งคนทั่วไปเขารังเกียจ แต่ตัวกลับเห็นว่าดีไปคบหาเข้า ก็จะติดเชื้อไม่ดีนั้นเข้ามาด้วย เหมือนไปสมสู่กับคนเป็นเอดส์ก็จะติดเชื้อเอดส์จากคนนั้น ตรงกันข้าม ถ้าได้คบกับคนดีคนที่สังคมทั่วไปไม่รังเกียจ ก็จะเป็นคนดีและจะพลอยมีหน้ามีตาตามเขาไปด้วย หรือถ้าไปคบคนที่เสมอกับตัว คือคนที่มีอะไร ๆ เหมือนตัว ทั้งความประพฤติ กริยามารยาท อุปนิสัยใจคอ ก็ไม่ได้ไม่เสียอะไรอีก ทุกอย่างก็เหมือนเดิม เช่นถ้าตัวเองเป็นคนดีอยู่แล้ว ไปคบกับคนดีด้วยกัน ก็เหมือนกับเอาสีขาวกับสีขาวมาผสมกันนั่นแหละ ไม่มีขาวขึ้นกว่านั้นได้ แต่ถ้าตนเองเป็นคนเลวอยู่แล้ว และไปคบกับคนเลวเหมือนตัวอีก ก็เหมือนกับเอาสีดำกับสีดำมาผสมกัน ก็คงไม่ดำไปกว่าเดิม

ผู้มีปัญญารู้เห็นอย่างนี้แล้วก็พึงเลือกคบแต่คนที่ดีกว่าตัวเท่านั้น ใครมีความรู้ดีกว่า มีความฉลาดดีกว่า มีความประพฤติ มีกริยามารยาท มีคุณธรรม มีความดีงาม มากว่าตัวแล้ว ก็พึงใฝ่หาและคบหากับคนเช่นนั้นเถิด จะคบในฐานะอะไรก็ได้ ขอให้ได้คบกับคนเช่นนั้นเป็นใช้ได้

แต่ทั้ง ๆ ที่รู้อย่างนี้ คนที่ขาดปัญญาและขาดสติก็ยังหลงไปคบกับคนที่เลวคนที่สังคมรังเกียจอยู่ดี โดยหารู้ไม่ว่านั่นคือทางหายนะของตน เหมือนกับคนทั่วไป ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าโรคเอดส์เป็นแล้วต้องตาย ก็ยังมีคนสมัครใจที่จะเป็นกันอยู่ดี โลกมนุษย์เราเป็นอย่างนี้แหละ จึงต้องปลงให้ตกบ้าง จะได้สบายใจกัน จะได้ไม่ต้องมานั่งแบกโลกทั้งโลกไว้คนเดียว

คนใจแคบ

ลุทฺโธ อตฺถํ น ชานาติ ลุทฺโธ ธมฺมํ น ปสฺสติ
อนฺธตมํ ตทา โหติ ยํ โลโภ สหเต นรํ ฯ

ขุ.อิติ. ๒๕ / ๘๘ / ๓๓๖

คนโลภย่อมไม่รับรู้ถึงเหตุ คนโลภย่อมไม่มองถึงผล ความโลภเข้าครอบงำนรชนเมื่อใด เมื่อนั้นก็มีแต่ความมืดบอด.

โลภะหรือความโลภนั้นเป็นกิเลสเป็นอกุศลมูลที่เป็นรากเง่าหรือเป็นต้นเหตุให้คนเราทำความชั่วอย่างหนึ่ง เป็นกิเลสกลุ่มเดียวกับโทสะและโมหะ โลภะนี้เป็นเหตุให้คนเรากลายเป็นคนมืดบอด เป็นคนใจบอด เป็นคนใจแคบ มองไม่เห็นความดีของใคร มองไม่เห็นใครว่าควรแก่การสนับสนุน ควรแก่การสงเคราะห์อนุเคราะห์ หรือควรแก่การแบ่งปันให้ ท่านเปรียบเหมือนกับความมืดที่ทำให้คนมองอะไรไม่เห็น คนโลภหรือคนที่มีโลภะนั้นย่อมไม่รับรู้ถึงเหตุผล ไม่มองเหตุผล ไม่เข้าใจเหตุผล ทั้งไม่รู้และไม่เห็นถึงอรรถถึงธรรม คือมองไม่เห็นคุณประโยชน์ของการให้ทาน การแบ่งปันกัน การเอื้อเฟื้อแก่กันและกัน คนโลภนี้จะหนักไปในทางที่เห็นแก่ได้ เห็นแก่ตัว มีแต่ความเสียดาย มีแต่ความตระหนี่หวงแหนเป็นวิสัย ท่านว่า คนโลภนั้นมักแสดงอาการออกมาให้เห็นอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างดังต่อไปนี้

๑. **ชอบรับมากกว่าชอบให้** คืออยากได้ร่ำไป ไม่ว่าจะถูกทางหรือไม่ถูกทาง พอใจเมื่อเขาให้อะไรตน แต่จะไม่ชอบใจเมื่อจะต้องให้ของตนแก่ใคร ๆ คือไม่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ใครมาบอกบุญก็ไม่ชอบ

ใครมาให้ช่วยก็ไม่ชอบ แสดงความไม่พอใจออกมาให้เห็น ตรงกันข้ามหากมีใครให้อะไรก็มักจะดีใจจนออกนอกหน้า ทำนองเมื่อได้ก็ตาโต เมื่อเสียก็ตาเขียวนั่นแหละ

๒. **ชอบขัดขวางทางบุญของผู้อื่น** คือนอกจากตัวเองจะไม่ชอบทำบุญหรือความดีแล้ว ยังชอบพูดชวนคนอื่นไม่ให้ทำเสียอีก เห็นใครเขาทำก็พูดจาเยาะเย้ยเหน็บแนม พูดให้เขาเสียกำลังใจ หรือพูดห้ามปรามมิให้เขาทำต่อไป ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เขาจะทำนั้นเป็นบุญเป็นความดีและเป็นประโยชน์ที่แท้จริง ทำนองมือไม่พายแต่เอาเท้าราน้ำ ตามคำโบราณว่านั่นแหละ

๓. **ชอบอิจฉาริษยา** คือเห็นใครทำความดีก็เกิดความอิจฉาริษยา เห็นใครได้รับผลดีก็อิจฉาริษยา คนอื่นเขาได้อะไรมา ตัวเองไม่ได้อย่างเขาหรือได้ไม่ดีอย่างเขา ก็เกิดขวางหูขวางตา ไม่พอใจ หงุดหงิดใจไม่สบอารมณ์อยู่เรื่อย ๆ

ผู้ใดเป็นอย่างนี้ พึงรู้เถิดว่าตัวเองเป็นคนโลภ เป็นคนมีโลภะซึ่งเป็นสนิมอยู่ในหัวใจ ซึ่งจะคอยบั่นทอนความสุขทางใจให้หมดไปเรื่อย ๆ ความโลภนี้ทำให้คนเราอับจน อับจนทั้งทรัพย์ อับจนทั้งพวกพ้อง อับจนทั้งโอกาส จะไม่ได้อะไรอย่างที่เขาได้กัน แต่คนโลภก็ไม่ค่อยรู้สึกตัวในข้อนี้

ความโลภมีอยู่ด้วยกันทุกคน เพียงมากหรือน้อยกว่ากันเท่านั้น แต่ผู้ใดสามารถสลัดตัวสลัดใจออกจากความโลภได้มาก ผู้นั้นก็จะพบแสงสว่างได้มาก มีโอกาสทำบุญทำทานได้มาก ได้เสียสละช่วยเหลือคนอื่นได้มาก และมีโอกาสได้อิ่มอกอิ่มใจกับผลบุญผลทานของตนได้มาก

อย่าตัดไม้ – ทำลายป่า

วนํ ฉินฺทถ มา รุกฺขํ　　　　วนโต ชายตี ภยํ
เฉตฺวา วนญฺจ วนฏฺฐญฺจ　　　นิพฺพนา โหถ ภิกฺขโว ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๘๓ / ๗๑

ท่านทั้งหลายจงตัดป่า แต่อย่าตัดต้นไม้ ภัยย่อมเกิดจากป่า ดูก่อนท่านผู้เห็นภัยทั้งหลาย พวกท่านจงตัดป่าและสิ่งที่ขึ้นอยู่ในป่า แล้วเป็นผู้ไม่มีป่ากันเถิด.

ปัจจุบันนี้เราเรียกร้องให้ช่วยกันรักษาป่าให้ปลูกป่ากัน เพราะต่างก็เห็นและได้รับพิษภัยจากการตัดต้นไม้ทำลายป่ากันบ่อยขึ้น เช่น เจอน้ำท่วมบ้าง ฝนแล้งบ้าง อากาศร้อนจัดบ้าง ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการตัดไม้ทำลายป่ากันด้วยความโลภ หรือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ทั้งสิ้น กว่าจะรู้ว่าป่ามีประโยชน์มีคุณต่อมนุษย์อย่างไร ป่าก็เกือบจะหมดโลกอยู่แล้ว ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ยังมีคนอีกจำนวนมากที่ยังเพียรตัดไม้ทำลายป่ากันอยู่อีก โดยอ้างเหตุอ้างผลมากมาย ซึ่งฟังได้บ้างไม่ได้บ้าง

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักอนุรักษ์ป่ามาแต่ต้น ทรงเห็นว่าป่าจะอยู่ได้อย่างไร ป่าจะหมดไปเพราะเหตุไร เพราะตลอดพระชนม์ของพระองค์นั้นทรงอยู่กับป่ามาโดยตลอดจึงทรงสอนพระสาวกทั้งหลายให้เป็นผู้อนุรักษ์ป่า ตามพระบาลีข้างต้นนั้น พระดำรัสตอนนี้ตรัสไว้เป็นปริศนาธรรมให้ขบคิดกัน มิใช่ทรงมุ่งให้ทำลายป่าตามพยัญชนะหรือคำตรัส ด้วยทรงมุ่งไปอีกอย่างหนึ่ง

กล่าวคือทรงอนุญาตให้ตัดป่า แต่ทรงห้ามมิให้ตัดต้นไม้ ก็ดูจะขัดกันอยู่ แท้ที่จริงแล้วคำว่า "ป่า" ที่ทรงอนุญาตให้ตัดนั้นทรงหมายถึงป่าคือกิเลสต่าง ๆ ได้แก่ ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น รวมถึงสิ่งที่ขึ้นอยู่ในป่าคือเวรภัยและบาปกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับป่ากิเลสหรือเป็นผลพวงของป่ากิเลสนั้น ๆ กิเลสเหล่านี้รวมกันเข้าก็กลายเป็นป่าได้ เหมือนกับป่าจริง ๆ ซึ่งเป็นป่าขึ้นมาได้ก็เพราะมีต้นไม้ขึ้นมาก ๆ นั่นเอง ป่าจริง ๆ เป็นที่ที่มีพิษภัยมาก เช่นสัตว์ร้ายไข้ป่า เป็นต้น ซึ่งอาจทำอันตรายแก่ผู้เข้าป่าได้ทุกเมื่อ ป่ากิเลสก็เช่นกัน เป็นที่เกิดแห่งเวรภัยและทุกข์นานาประการ เช่นความสมหวังความผิดหวัง ความเศร้าเสียใจ ความคับแค้นใจ เป็นต้น จึงทรงเน้นว่าจงตัดป่าเช่นนี้เสียให้หมดไป แต่ต้นไม้จริง ๆ ทรงห้ามไว้ว่าอย่าตัดคือต้องดูแลรักษาไว้ให้ดี ให้ตัดได้เฉพาะป่าและสิ่งที่เกิดขึ้นในป่า เมื่อตัดป่าเป็นต้นได้แล้ว ก็จะเป็นผู้ไม่มีป่าอยู่ หรืออยู่โดยไม่ต้องมีป่าการอยู่แบบนี้เป็นสุขอย่างยิ่งสงบอย่างยิ่งไม่มีที่ใดจะสุขกว่าและสงบกว่าเมื่อป่ากิเลสหมดไป เหลือแต่ต้นไม้เพียงอย่างเดียว

ป่าคือหมู่ไม้เป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ เพราะป่าคือชีวิตของมนุษย์ทำให้ชีวิตมีความรื่นรมย์ ร่มเย็น แม้จะมีภัยบ้างก็ไม่มากนัก พอหลบหลีกได้ แต่ป่าคือกิเลสเป็นสิ่งที่ตัดต้องถางกันไปจนกว่าจะหมดเพราะป่าแบบนี้ทำให้ชีวิตอับเฉา คับแค้น ทุกข์ทรมาน เวียนสุขเวียนทุกข์ร่ำไป ผู้ฉลาดย่อมพยายามตัดป่าเช่นนี้เรื่อย ๆ แต่ผู้เบาปัญญากลับปลูกป่าเช่นนี้ขึ้นในตนเรื่อย ๆ และตราบใดที่ป่ากิเลสยังมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ป่าไม้จริง ๆ ก็จะถูกตัดถูกโค่นลงเรื่อยไป

คนหลักลอย

หีนํ ธมฺมํ น เสเวยฺย ปมาเทน น สํวเส
มิจฺฉาทิฏฺฐึ น เสเวยฺย น สิยา โลกวฑฺฒโน ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๖๗ / ๕๐

ไม่พึงเสพธรรมที่เลว ไม่พึงอยู่ด้วยความประมาท
ไม่พึงเสพมิจฉาทิฐิ ไม่พึงเป็นคนรกโลก.

ในโลกนี้มีหลายสิ่งหลายอย่างที่จะทำให้คนเราตกต่ำ ไม่มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้มีแต่ความทุกข์ความคับแค้นใจต่าง ๆ และส่งผลพวงให้ไปอุบัติในภพภูมิที่ต่ำ ที่เรียกว่าทุคติภูมิเมื่อตายไปแล้ว ในจำนวนนั้นมีอยู่ ๔ อย่างที่ท่านแนะนำหรือชักชวนให้เว้นเสีย เพื่อป้องกันมิให้ตกต่ำและไปสู่ทุคติภูมิ หรือเพื่อให้เกิดสวัสดิภาพแก่ตัวผู้นั้นเอง ข้อแนะนำ ๔ อย่างนั้นคือ

๑. **ไม่พึงเสพธรรมที่เลว** หมายความว่า ไม่พึงหมกมุ่นมัวเมาติดใจ ระเริงหลงอยู่ในกามคุณหรือกามโลกีย์ คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งทางโลกถือว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความสุข แต่ทางพระถือว่าเป็นธรรมที่เลว เป็นเรื่องของชาวบ้านที่เป็นปุถุชน ไม่เป็นประโยชน์ มีแต่จะก่อทุกข์ก่อโทษให้ร่ำไป ผู้หมกมุ่นอยู่ย่อมต้องผจญทุกข์ผจญเวรต่อไป ไม่หมกมุ่นอยู่ก็พ้นทุกข์ได้

๒. **ไม่พึงอยู่ด้วยความประมาท** หมายความว่า ไม่พึงมีชีวิตอยู่อย่างคนขาดสติ เล่นเล่อเผลอตัวเผลอใจ พึงอยู่ด้วยมีสติ ควบคุมรักษาสติ ผู้อยู่อย่างคนขาดสติ ก็มักจะทำอะไรโดยไม่ตริตรองให้รอบคอบ ขาดการพิจารณา จึงผิดและพลาดร่ำไป ส่วนผู้มีสติย่อมไม่เผลอไม่ผิด

ไม่พลาด เมื่ออยู่ด้วยความประมาทย่อมพลาดโอกาสที่จะทำความดีและสร้างบารมีแก่ตนไปอย่างน่าเสียดาย

๓. **ไม่พึงเสพมิจฉาทิฐิ** หมายความว่า ไม่พึงยึดถือความเห็นที่ผิดไปจากทำนองคลองธรรม ไม่พึงอยู่อย่างคนโง่เขลางมงาย แต่พึงอยู่อย่างคนมีปัญญา มีวิจารณญาณ พิจารณาถ่องแท้เสียก่อนที่จะเชื่ออะไร ผู้มีปัญญาย่อมจะไม่ปฏิเสธหรือยอมรับอะไรง่าย ๆ ก่อนที่จะพิจารณาให้ถ่องแท้ก่อน

๔. **ไม่พึงเป็นคนรกโลก** หมายความว่า ไม่พึงประพฤติตัวเป็นคนหมกมุ่นอยู่ในกามโลกีย์ เป็นคนประมาท เป็นคนมีมิจฉาทิฐิ ท่านว่าคนที่ประพฤติเช่นนั้นเป็นคนรกโลก คือเกิดมาเพียงเพื่อเพิ่มประชากรโลกเท่านั้น แต่ไม่ได้สร้างสรรค์โลกให้เจริญอะไร เพราะคนรกโลกส่วนใหญ่จะเป็นคนเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับความคิดของตัวเท่านั้น

แต่วิสัยมนุษย์มักชอบตะแบงอยู่เรื่อย ยิ่งห้ามก็เหมือนยิ่งยุ ยิ่งบอกว่าอย่าทำก็ยิ่งอยากจะทำ ก็มีแต่คนที่มีสติมีปัญญาเป็นคนฉลาดเท่านั้น ที่สามารถยกตนให้พ้นจากความตะแบงนั้นได้ เขาจึงได้รับผลเป็นความสุขสงบเป็นส่วนตัว สบายไปทั้งชาติ เมื่อยังตะแบงอยู่ก็มีทุกข์และวุ่นวายต่อไป

เกิดมาเป็นคนทั้งที ยังยึดหลักอะไรไม่ได้ ปล่อยตัวปล่อยใจตามกระแสโลกเกินไป ปล่อยวันเวลาให้ล่วงเลยด้วยการหาความสุขไปวัน ๆ หรือจมปลักอยู่กับความคิดความเห็นของตัวอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ไม่ยอมรับรู้รับฟังอะไรทั้งสิ้น ก็ดูเหมือนว่าจะเสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์กะเขา บุคคลเช่นนี้ท่านเรียกว่าเป็นคนหลักลอยในโลก

ที่สุดของที่สุด

อาโรคฺยปรมา ลาภา **สนฺตุฏฺฐีปรมํ ธนํ**
วิสฺสาสปรมา ญาติ **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ ฯ**

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๐๔ / ๕๖

ลาภ มีความไม่มีโรคเป็นเยี่ยม ทรัพย์ มีความสันโดษเป็นเยี่ยม ญาติ มีความคุ้นเคยเป็นเยี่ยม สุข มีนิพพานเป็นเยี่ยม.

ความปรารถนาหรือความต้องการของมนุษย์นั้นมีมากมายหลายอย่าง เพราะต่างจิตต่างใจ แต่ที่มีเหมือนกันอย่างหนึ่งก็คือ ไม่ว่าจะปรารถนาอะไรก็ตาม ล้วนปรารถนาที่จะได้สิ่งที่เยี่ยมยอดทั้งสิ้น เช่น เมื่อปรารถนาความสุข ก็ต้องการได้สุขที่เยี่ยมยอด ปรารถนาบุตรธิดาก็ต้องการได้บุตรธิดาที่เยี่ยมยอด เป็นต้น เพราะทุกคนต่างคิดว่าเมื่อจะได้ จะมี จะเป็นอะไรแล้ว ก็ขอให้ได้ ให้มี ให้เป็นในสิ่งที่เยี่ยมยอดสูงสุด ดีที่สุด ของบรรดาสิ่งเหล่านั้น ในพระพุทธศาสนา ท่านแสดงสิ่งที่เป็นเยี่ยมยอดกว่าสิ่งทั้งหลายไว้มากหลาย ตามความต้องการของคนเช่นในที่นี้แสดงไว้ ๔ อย่างคือ

๑. ลาภ มีความไม่มีโรคเป็นเยี่ยม หมายความว่า บรรดาลาภที่คนเราต้องการนั้น ไม่มีอะไรจะเยี่ยมยอดสูงสุดเท่ากับความไม่มีโรค คนไม่มีโรคเบียดเบียนถือว่าได้ลาภสูงสุดแล้ว แม้ได้เงินได้ทอง ได้ยศศักดิ์ได้ตำแหน่งสูง แต่มีโรคเบียดเบียน มีแต่เจ็บป่วยแบบสามวันดีสี่วันไข้ จะมีความสุขในชีวิตได้อย่างไร เงินทองยศศักดิ์นั้นจะมีความหมายหรือช่วยเหลืออะไรได้สักเท่าไร

๒. **ทรัพย์ มีความสันโดษเป็นเยี่ยม** หมายความว่า สันโดษ คือ ความยินดีพอใจในสิ่งที่ตนได้ ในสิ่งที่ตนมี ในสิ่งที่ตนเป็น ไม่ทะเยอทะยานเกินกว่าเหตุเกินกำลังไป รู้จักพอ รู้จักพอดี จัดเป็นทรัพย์เหมือนกัน และดีกว่าทรัพย์ทั้งปวง เพราะทรัพย์อื่น ๆ ทำให้คนเราพร่องอยู่เรื่อย ไม่มีวันเต็ม หิวกระหายเรื่อยไป แต่สันโดษทำให้คนอิ่ม ทำให้เต็ม ทำให้หายหิว จึงทำให้เกิดสุขทางใจซึ่งหาได้ยาก แม้ทรัพย์อื่น ๆ ก็ให้อย่างนั้นไม่ได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า "**รู้จักพอ ก่อสุขทุกสถาน**"

๓. **ญาติ มีความคุ้นเคยเป็นเยี่ยม** หมายความว่า ความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ช่วยเหลือกัน ทำให้คนเราเป็นญาติกัน และเป็นญาติที่เยี่ยมยอด ญาติทางสายสัมพันธ์หรือญาติสายโลหิต หากไม่สนิทสนมกันหรือไม่ช่วยเหลือกัน ก็เหมือนกับคนอื่น สู้คนอื่นที่ช่วยเหลือกันไม่ได้ ดังคำที่ว่า "**ถึงมิใช่ชาติใช่เชื้อ ถ้ามีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้ออาตมา ถึงเป็นชาติเป็นเชื้อ ถ้าไม่มีความเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้อในป่า**" ซึ่งแสดงว่าความเป็นญาติที่แท้จริงนั้นอยู่ที่การสนิทสนมและการช่วยเหลือกัน

๔. **สุข มีนิพพานเป็นเยี่ยม** หมายความว่า การที่คนเราดับกิเลสเช่นราคะเป็นต้นได้ ดับความเร่าร้อน ความกระวนกระวาย ความกระหายด้วยอำนาจของตัณหาได้ จนกระทั่งใจเย็นสนิท ไม่เร่าร้อนอีกต่อไป นี้คือตัวนิพพาน นิพพานนี่แหละที่เป็นยอดแห่งความสุขทั้งปวง ไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่า

ความไม่มีโรคเป็นสุดยอดของลาภ ความสันโดษเป็นสุดยอดของทรัพย์ ความคุ้นเคยเป็นสุดยอดของญาติ นิพพานเป็นสุดยอดของความสุข เมื่อปรารถนาอย่างใด ก็พึงแสวงหาอย่างนั้นด้วยสติปัญญาด้วยความหมั่นเพียรเถิด จะสมหวังในวันหนึ่งข้างหน้าแน่นอน

รู้รักษ์สามัคคี

สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี สมคฺคานญฺจนุคฺคโห
สมคฺครโต ธมฺมฏฺโฐ โยคกฺเขมา น ธํสติ ฯ

ขุ.อิติ. ๒๕ / ๑๙ / ๒๗๒

ความสามัคคีของหมู่คณะนำความสุขมาให้ การสนับสนุนคนที่สามัคคีกัน ก็นำความสุขมาให้ ผู้ที่ยินดีในคนผู้สามัคคีกัน มั่นคงอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ.

ความสามัคคีจัดเป็นธรรมสำคัญสำหรับผู้ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ความเจริญความเสื่อมของหมู่คณะอยู่ที่ความสามัคคีเป็นหลักใหญ่ ความสามัคคีนั้นคือความพร้อมเพรียงกันทางกาย วาจา และใจของคนในหมู่ในคณะ คือเมื่อทำอะไรก็ทำร่วมกัน การทำร่วมกันนั้นจะทำพร้อมกันหรือทำแยกกัน จะทำเหมือนกันหรือทำต่างกันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ทำอย่างประสานสัมพันธ์กัน ไม่ขัดกัน ย่อมสำเร็จประโยชน์ได้ทั้งสิ้น เหมือนรถที่แล่นไปได้ เพราะชิ้นส่วนต่าง ๆ ทำงานประสานสัมพันธ์กันทั้งหมด โดยแต่ละอย่างก็ทำหน้าที่ของตนต่าง ๆ กันไป และการพูดการคิดก็ทำนองนี้ แม้จะพูดจะคิดกันไปคนละทางสองทาง แต่หากเป็นไปด้วยความประสานสัมพันธ์กัน ไม่ขัดแย้งกันจนต่อกันไม่ติด ก็ชื่อว่าเป็นความสามัคคีทั้งสิ้น หัวใจของความสามัคคีคือการประสานสัมพันธ์กันได้อย่างเหมาะเจาะ มิใช่ว่าจะต้องทำ พูด หรือคิดเหมือนกันจึงเรียกว่าสามัคคี ความสามัคคีเช่นนี้จะทำให้สิ่งที่ทำร่วมกันสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่หมู่คณะนั้น

เอง ตรงกันข้ามถ้าขัดแย้งกัน ไม่ประสานกัน ก็ทำให้สิ่งที่จะทำไม่สำเร็จได้ แม้เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตาม

การสนับสนุนส่งเสริมผู้คนที่เขาสามัคคีกัน ไม่ทำตัวเป็นบ่างช่างยุคอยพูดจาให้เขาแตกคอกัน ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหมู่คณะ เพราะเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์และความสุขร่วมกันได้ และผู้ที่ยินดีสนับสนุนผู้ที่สามัคคีกัน ช่วยประสานความสามัคคีให้แก่หมู่คณะ และดำรงมั่นอยู่ในความยุติธรรม มีความเป็นกลางอยู่ ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมที่ทำให้เกิดความเกษมคือมรรค ผล นิพพาน

การสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ความสามัคคีนั้นสร้างขึ้นมาได้ด้วยความจริงใจต่อกันและความเสียสละเป็นสำคัญ ขาดสองอย่างนี้แล้ว ความสามัคคีจะเกิดขึ้นได้ยาก ทำนองเดียวกัน ศัตรูสำคัญของความสามัคคีก็คือคำพูด ระวังคำพูดไว้ได้สามัคคีก็ไม่แตก คำพูดที่ควรระวังคือคำพูดของพวกเดียวกันเองที่พูดโดยขาดความระมัดระวัง กับคำพูดของคนอื่นที่พูดเพื่อให้ทะเลาะและระแวงกันเอง คนในหมู่คณะจะต้องหนักแน่นในเรื่องของคำพูด ไม่หูเบา ไม่เชื่อง่าย ต้องมีสติและปัญญา พิจารณาให้ถ่องแท้อยู่เสมอ มิเช่นนั้นจะรักษาสามัคคีกันไว้ไม่ได้

อันความสามัคคีนี้สร้างยากแต่แตกง่าย เป็นเรื่องที่เปราะบางยิ่งกว่าเปลือกไข่ อาศัยเพียงลมปากก็ทำให้สามัคคีแตกได้แล้ว จึงต้องระวังลมปากให้ดี หากไม่ระวัง จะแตกสามัคคีกันเพราะเรื่องที่ไม่เป็นเรื่องได้ คนที่ชอบพูดให้คนอื่นทะเลาะกัน คนที่ชอบพูดปั้นน้ำเป็นตัวโดยไม่ละอายปากและไม่รับผิดชอบ มีมากในปัจจุบันนี้ ระวังจะเป็นเหยื่อของคนเช่นนี้โดยไม่รู้ตัว

ผู้ชี้ขุมทรัพย์

นิธีนํว ปวตฺตารํ ยํ ปสฺเส วชฺชทสฺสินํ
นิคฺคยฺหวาทึ เมธาวึ ตาทิสํ ปณฺฑิตํ ภเช ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๗๖ / ๓๐

ผู้ใดมีปัญญา คอยชี้ให้เห็นความผิด คอยว่ากล่าวตักเตือน เป็นบัณฑิต พึงเห็นว่าคนเช่นนั้นเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ พึงคบหาสมาคมกับคนเช่นนั้น.

คนที่มาเกี่ยวข้องกับเราไม่ทางใดก็ทางหนึ่งนั้นมีอยู่ ๒ ประเภท คือ คนที่ชอบเรากับคนที่ชังเรา คนที่ชอบเรา มีสาเหตุอยู่ ๓ อย่างคือ รักและปรารถนาดีต่อเรา ๑ เราให้ผลประโยชน์ตามที่เขาต้องการได้ ๑ เราไม่ไปขัดขวางผลประโยชน์ของเขา ๑ คนที่ชังเราก็มีสาเหตุ ๓ อย่างเช่นกัน คือ มีเวรต่อกันมา ๑ เราให้ผลประโยชน์ตามที่เขาต้องการไม่ได้ ๑ เราไปขัดขวางผลประโยชน์ของเขา ๑ แต่ทุกคนก็ดูเหมือนว่าจะมีทั้งคนที่ชอบและคนที่ชังด้วยกันทั้งนั้น ดังคำโบราณว่า **"คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ"** นั่นแหละ เมื่อเป็นดังนี้ จะพูดว่าคนเราหาความจริงใจต่อกันยาก คบหากันเกี่ยวข้องกันเพราะผลประโยชน์เป็นประมาณก็ไม่ผิดนัก ดังนั้น ผู้ใดมีคนที่มีความจริงใจมีเมตตาธรรมมาชอบมาสนิทสนมด้วย ก็ให้ถือว่าเป็นบุญตัวแท้แล้ว รักษาน้ำใจกันไว้ให้ดีเถิด ไม่ผิดหวังแน่นอน

มีคนประเภทหนึ่งเป็นผู้มีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยความจริงใจ ต้องการให้ผู้อื่นอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากการอยู่ร้อนนอนทุกข์ คนประเภทนี้มีทั้งที่เกี่ยวข้องกันโดยตรง เช่นเป็นพ่อแม่ เป็นครูอาจารย์

เป็นญาติผู้ใหญ่ และที่ไม่เกี่ยวกันโดยตรง เช่นพระสงฆ์ ผู้ใหญ่ผู้ปกครอง เป็นต้น คนเหล่านี้มีนิสัยเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือชอบสอน ชอบแนะนำ ชอบเตือน ชอบห้ามปรามคนอื่น ๆ ว่าควรทำอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ควรทำอย่างนั้นอย่างนี้ หรือทำอย่างนี้ไม่ดี อย่าทำต่อไปอะไรทำนองนี้ บางครั้งรุนแรงถึงกับดุด่าพร้อมกันไปกับการแนะนำ ถ้าผู้นั้นเป็นคนมีปัญญา เป็นคนดีมีศีลมีธรรม มาว่ากล่าวตักเตือนเรา ก็พึงรู้เถิดว่าผู้นั้นเป็นคนที่รักและหวังดีต่อเราจริง ๆ หากไม่รักไม่หวังดีต่อเราหรือว่าเกลียดชังเรา เขาจะมาเสียเวลาเตือนเราสอนเราทำไม ควรจะคิดให้ได้อย่างนี้ ควรจะขอบคุณเขาเสียด้วยซ้ำไป แต่ก็มีคนไม่น้อยที่ไม่พอใจที่คนอื่นมาเตือนมาสอนหรือดุด่าว่ากล่าวตน คนอย่างนี้ก็มักจะถูกทอดทิ้ง ไม่มีโอกาสได้รู้ได้เห็นสิ่งดี ๆ ในชีวิต ชีวิตจึงมีแต่ความผิดพลาดร่ำไป

คนที่เขาว่ากล่าวตักเตือนเราหรือชี้ให้เรามองเห็นความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องของเราเอง ซึ่งทำด้วยความหวังดีปรารถนาดีเป็นที่ตั้ง พระท่านให้มองคนเช่นนั้นว่าเป็นคนที่บอกขุมทรัพย์ให้แก่เรา เพราะคำเตือนสติหรือคำแนะนำของเขานั้นมีค่าเทียบได้กับเงินทองหรือยิ่งกว่านั้น บางทีข้อบกพร่องผิดพลาดของตัวเอง เราก็มองไม่เห็นและคิดไม่ถึง จึงต้องอาศัยคนอื่นช่วยบอกให้

เมื่อมีคนอื่นมาเป็นกระจกให้มองเห็นตัวเองได้ชัดเจน ก็นับว่าโชคดีไม่น้อยแล้ว ไฉนจึงไปโกรธกระจกและคิดจะหนีกระจกเสียเล่า โกรธกระจกหรือหนีกระจกไปพ้นแล้ว ความผิดพลาดและความบกพร่องของตัวจะหมดไปได้หรือ

มัจจุราชไม่ปรานีใคร

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ　　　โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน　　　มหาเสเนน มจฺจุนา ฯ

(ภัทเทกรัตตสูตร) ม.อุ. ๑๔ / ๒๗๒ / ๓๑๗

พึงรีบทำกิจที่ควรทำเสียวันนี้ ใครเล่าจะรู้ได้ว่าความตายจะมาถึงในวันพรุ่งนี้ มัจจุราชผู้มีพวกพ้องมากหาได้ผ่อนผันความตายให้พวกเราไม่.

พวกเราที่เกิดมาทุกคนนี้กำลังเดินทางไปสู่จุดหมายสุดท้ายของชีวิตกันทั้งสิ้น ไม่มีใครหยุดไม่มีใครพักอยู่กลางทางได้ ต้องเดินไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงจุดหมาย เหมือนดวงอาทิตย์เดินเรื่อยไปจนกว่าจะตกดิน อันจุดหมายของชีวิตนั้นก็คือความตายที่เราขนานนามกันว่า "**มัจจุราช**" ทุกคนที่เกิดมาไม่มีใครได้รับสิทธิพิเศษจากมัจจุราช ทั้งมัจจุราชก็ไม่เคยให้สิทธิเช่นนั้นแก่ใคร ไม่รับสินบนของใคร ไม่เห็นแก่หน้าใครทั้งสิ้น ยุติธรรมและเที่ยงตรงที่สุดกว่าทุกสิ่งในโลก เมื่อถึงเวลาของใคร ก็มาคร่าชีวิตของผู้นั้นไปทันที แต่ถึงกระนั้น มัจจุราชก็ยังใจดีและปรานีมนุษย์อยู่ คือก่อนจะมาเอาชีวิตไปนั้น ได้ส่งบริวารมาเตือนให้รู้ตัวก่อนเสมอ บริวารของมัจจุราชที่ถูกส่งมานั้น คือพยาธิกับชรา หรือความเจ็บป่วยกับความแก่ ทั้งสองนี้เป็นบริวารมือซ้ายมือขวาของมัจจุราช ซื่อสัตย์ต่อมัจจุราชเสมอ ดังนั้น เมื่อพยาธิหรือชราอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างปรากฏแก่ผู้ใด ผู้นั้นพึงรู้เถิดว่ามัจจุราชท่านมาเตือนให้รู้ตัวแล้ว จะทำอะไรก็ให้รีบ ๆ ทำเสีย อย่าได้มัวประมาทหรือโอ้เอ้อยู่

แต่คนเราส่วนใหญ่แม้จะถูกเตือนอย่างนี้แล้ว ก็ยังไม่ค่อยรู้สึกตัวกันนัก บางทีรู้ตัวอยู่ แต่ก็พยายามดิ้นรนหาทางกลบเกลื่อนหรือหลบหนีบริวารของมัจจุราชกันเป็นการใหญ่ แม้กระนั้น ก็อาจหลบหนีได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ท้ายที่สุดมัจจุราชก็พบจนได้ เพราะได้โอกาสเมื่อไร ถึงเวลาเมื่อไร มัจจุราชก็จะปลิดชีพทันที ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน ไม่ว่าจะอยู่ในน้ำหรือบนบก ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้านหรือกลางถนน มัจจุราชจะไม่เลือกเวลาและสถานที่ หมดเวลาของผู้นั้นแล้วก็นำชีวิตไปทันทีโดยไม่ฟังใครทั้งสิ้น

เมื่อรู้ดังนี้แล้ว จึงไม่ควรประมาท ไม่ควรปล่อยวันเวลาให้ล่วงเลยไปโดยไม่ได้ทำอะไรให้เป็นชิ้นเป็นอัน ควรรีบเร่งทำสิ่งที่ควรทำและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเสียในวันนี้และเดี๋ยวนี้ เช่น รีบศึกษาเล่าเรียน รีบตั้งเนื้อตั้งตัว รีบทำบุญทำกุศล เป็นต้น ไม่ควรผัดวันประกันพรุ่งต่อไป จะมัวรอฤกษ์รอยาม รอให้อายุมากกว่านี้เสียก่อน หรือรอให้ร่ำรวยรอให้พร้อมเสียก่อน ก็อาจจะสายเกินไป เพราะวันพรุ่งนี้เราก็ไม่รู้ว่าจะยังมีชีวิตอยู่อีกหรือไม่

คนที่มัวประมาทมัวรอโน่นรอนี่อยู่หรือมัวผัดวันผัดเวลาอยู่ ก็มักจะหมดโอกาสที่จะทำสิ่งที่ควรทำ เมื่อถึงเวลา เรี่ยวแรงก็จะหมดไปเรื่อย ๆ อายุก็มากขึ้นเรื่อย ๆ แม้อยากจะทำก็ทำไม่ไหว แม้ขอเวลาขอโอกาสให้แข็งแรงให้อาการดีขึ้นเพื่อมาทำความดีทำบุญทำกุศลก่อนไป มัจจุราชก็ไม่ยอม เพราะหมดเวลาไปแล้วและเตือนให้รู้ล่วงหน้ามานานแล้ว จึงต้องไปตามอำนาจของมัจจุราช และไปอย่างมือเปล่า ไม่มีหลักประกันอะไรเลย

ผู้ทรยศเพื่อน

ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสีเทยฺย สเยยฺย วา
น ตสฺส สาขํ ภญฺเชยฺย มิตฺตทุพฺโภ หิ ปาปโก ฯ

(วิธุรชาดก) ขุ.ชา.มหา. ๒๘ / ๒๕๘๔ / ๓๖๒

ได้นั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งของต้นไม้นั้น เพราะผู้ทำเช่นนั้น ชื่อว่าเป็นผู้ทรยศเพื่อนและเป็นคนบาป.

ความกตัญญู คือความสำนึกรู้บุญคุณของคนหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เคยทำเคยให้อุปการะแก่ตนมา หรือที่เคยช่วยให้ตนพ้นจากความทุกข์เดือดร้อนมาได้ จัดว่าเป็นคุณธรรมหลักในเบื้องต้นของคนเรา ความกตัญญูนี้จะคอยพยุงอุปถัมภ์ค้ำจุนผู้ที่ปฏิบัติไว้ พร้อมทั้งคอยรับความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ของผู้นั้นไว้ ท่านเปรียบความกตัญญูไว้เหมือนกับเสาเข็มหรือเสาหลักของอาคารทั้งหลาย ซึ่งคอยพยุงและรับน้ำหนักอาคารทั้งหลังไว้

มิใช่เฉพาะคนเท่านั้นที่คนเราจะต้องกตัญญูตอบ แม้สัตว์ ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง จนกระทั่งบ้านเมืองที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งคนเราได้พึ่งพาอาศัยไม่โดยตรงก็โดยอ้อม คนเราก็ควรต้องกตัญญูตอบด้วยเหมือนกัน คือต้องรู้ว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีคุณต่อตนเองอย่างไร และตนเองจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้อย่างไร การแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะต้องทำคือป้องกันมิให้ถูกทำลายให้เสียหายหรือเสียสภาพไป รักษาแต่ละอย่างให้คงสภาพไว้ มิให้เปลี่ยนแปลงหรือหมดสิ้นไปโดย

น้ำมือมนุษย์ หรือโดยน้ำมือของตนเอง เป็นต้น การกตัญญูต่อสิ่งเหล่านี้ เป็นการกตัญญูต่อตนเองโดยอ้อม

ในทางศาสนา ท่านยกเรื่องการแสดงความกตัญญูต่อต้นไม้ไว้เป็นตัวอย่าง คือเมื่อตนเองได้อาศัยได้นั่งนอนอยู่ใต้ต้นไม้ใดแล้วได้รับความสุขความสบายแม้เพียงชั่วครั้งชั่วคราว หรือได้อาศัยลูกอาศัยดอกอาศัยใบมาทำเป็นอาหาร แม้กิ่งของต้นไม้นั้นก็ไม่พึงหักราน ใครหักรานกิ่งหรือโค่นล้มต้นไม้นั้น ท่านถือว่า **"เป็นคนทรยศเพื่อน"** และ **"เป็นคนบาป"** เพราะท่านถือว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกอย่างเป็นเพื่อนที่ดีของคนเรา ซึ่งให้ประโยชน์แก่คนเราตลอดมา

ได้อาศัยบ้าน แต่ไม่ดูแลบ้านให้ดี ปล่อยให้บ้านสกปรกรกรุงรัง ได้อาศัยต้นไม้ แต่ชอบตัดต้นไม้ทำลายป่า ได้อาศัยแม่น้ำลำคลอง แต่ชอบทิ้งขยะมูลฝอยลงไปทำให้สกปรกเน่าเหม็น ได้อาศัยอากาศหายใจ แต่สร้างมลพิษให้แก่อากาศ ได้อาศัยถนนสัญจรไปมา แต่ชอบทิ้งขยะลงบนถนน ได้อาศัยเมืองอยู่ แต่ชอบก่อความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดแก่เมือง ชอบทำให้เมืองล่มจม จะไม่เรียกว่าเป็นคนเนรคุณธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร เมื่อเป็นคนเนรคุณเพื่อนอย่างนี้ ถึงคราวที่เพื่อนลงโทษเอาบ้าง จะไปร้องอุทธรณ์เอากะใคร และใครจะช่วยใครได้สักเท่าใด

ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง ถนน และบ้านเมืองที่อยู่อาศัยล้วนเป็นองค์ประกอบของชีวิต ที่ทำให้ชีวิตสดชื่น ให้ความสุขสบายให้ความสะดวกแก่คนเรา ถ้าคนเรายังเห็นแก่ตัว ยังมักง่ายเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอยู่ คนเราก็จะยิ่งเดือดร้อนมากขึ้นทุกวัน คงโทษใครไม่ได้

ทางสายเดียวกัน

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนา ฯ

ขุ.สุ. ๒๕ / ๕๘๔ / ๔๙๑

ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนโง่ ทั้งคนฉลาด ล้วนต้องไปสู่อำนาจแห่งความตาย มีความตายรออยู่ข้างหน้าทั้งสิ้น.

เมื่อคิดพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่า ชีวิตหรืออายุของคนเรานี้มีน้อย อยู่ได้ไม่นานนัก ไม่ถึงร้อยปีก็จะต้องตายกันหมด ที่เกินกว่าร้อยปีก็นับตัวได้ ที่อายุของคนเรามีน้อยนี้ ก็เพราะอันตรายที่จะทำให้อายุสิ้นสุดลงมีมากมาย เช่นโรคภัยไข้เจ็บ การไม่ดูแลสุขภาพให้ดี ความประมาท อบายมุข และอุบัติเหตุต่าง ๆ รวมไปถึงกรรมที่เจ้าของชีวิตเคยทำไว้ด้วย เหตุเหล่านี้ล้วนเป็นตัวบั่นทอนอายุให้สั้นลงทั้งสิ้น ดังนั้น ท่านจึงสอนให้คนเรามีสติ อย่าประมาท ต้องระวังอันตรายเหล่านี้ให้ดี คืออย่าไปสร้างหรืออย่าไปทำให้มันเกิดขึ้นได้เป็นดี เพราะถ้าไม่ระวัง ความตายก็จะมาถึงเร็วกว่ากำหนด ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ เช่น อายุยังไม่มากแต่ก็ตายเพราะถูกโรคเบียดเบียน หรือตายเพราะอุบัติเหตุ ตายเพราะประมาท เป็นต้น

เมื่อเอ่ยถึงเรื่องตายแล้ว คนส่วนใหญ่มักจะไม่อยากได้ยินเพราะความกลัวตาย แต่สำหรับคนที่ไม่ประมาทหรือคนที่เข้าใจเรื่องของชีวิตดีย่อมจะไม่กลัวตาย ด้วยมองเห็นว่าเมื่อชีวิตนี้เกิดได้ ชีวิตนี้ก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ และต้องตายได้ โดยเฉพาะความตายต้องมีแน่นอน

แก่ทุกชีวิต เพราะความตายเป็นจุดสุดท้ายของชีวิต ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด หากจะกล่าวว่าชีวิตคือการเดินทางไปสู่ความตายก็ไม่ผิด เกิดมาเท่าไรก็ต้องตายเท่านั้น ไม่ขาดและไม่เกินไปกว่านี้ และทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ไม่ว่าจะเป็นคนโง่หรือฉลาด ไม่ว่าจะเป็นคนมั่งมีหรือยากจน ล้วนจะต้องไปสู่อำนาจของความตายทั้งสิ้น คนเราแม้จะแตกต่างกันทางด้านฐานะ ความรู้ คุณธรรม หรือยศศักดิ์ แต่มีสิ่งหนึ่งที่มีเท่าเทียมกันและได้รับเหมือนกันคือความตายนี่เอง ความตายนี้ทำให้คนเราเสมอภาคกัน

ผู้ที่เข้าใจเรื่องนี้ดีย่อมจะไม่ประมาท มีสตินึกถึงความตายที่จะมาถึงตัวเองอยู่เสมอ พร้อมกันนั้นก็เร่งทำสิ่งที่เป็นความดีงามไว้ สะสมความดีงามไว้เรื่อย ๆ เพราะไม่รู้ว่าตัวเองจะต้องตายเมื่อไร เตรียมตัวไว้ก่อนเป็นดี ตายแล้วจะได้ไม่ไปมือเปล่า ตรงกันข้ามกับคนที่ประมาทจะกลัวตาย ไม่อยากฟังไม่อยากพูดถึงเรื่องตาย คนเช่นนี้จึงหวาดผวาสะดุ้งตกใจเสมอเมื่อพูดถึงความตาย หรือเมื่อมีใครมาทักว่าจะต้องตายก็เดือดร้อนดิ้นรน หาทางแก้หาทางกันให้ตัวหลุดพ้นจากความตายวุ่นวายไปหมด การบนบานศาลกล่าว การเซ่นสรวงบูชา การเสดาะเคราะห์ การสืบชะตา เป็นต้น ก็เกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งความกลัวตายของคนทั้งสิ้น

ไหน ๆ ก็จะต้องตายแน่นอนแล้ว จะมัวประมาทมัวเมา ปล่อยชีวิตให้สนุกสนาน เอาแต่กินเอาแต่เที่ยว เอาแต่เล่นอยู่ไย ไฉนจึงไม่รีบแสวงหาสิ่งที่จะติดตามตนไปได้และเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ หลังจากที่ตัวเองตายไปแล้วกันเล่า

มากมาจากน้อย

มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส　　　น มตฺตํ อาคมิสฺสติ
อุทพินฺทุนิปาเตน　　　อุทกุมฺโภปิ ปูรติ
อาปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส　　　โถกํ โถกํปิ อาจินํ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๒๑ / ๔๐

ไม่ควรดูหมิ่นบุญว่ามีประมาณน้อย คงไม่มาถึงตน แม้หม้อน้ำยังเต็มเปี่ยมได้ด้วยน้ำที่หยดลงมาทีละหยด ฉันใด ผู้มีปัญญาสั่งสมบุญไว้ทีละน้อย ๆ ก็ย่อมเต็มเปี่ยมด้วยบุญได้ฉันนั้น.

ธรรมดาว่าของมากนั้นก็มาจากของน้อยที่รวม ๆ กันเข้านั่นเอง เช่น คนที่มีเงินทองมาก ๆ ก็เพราะได้เก็บสะสมไว้ทีละน้อย ๆ คนมีความรู้มากก็เพราะได้ศึกษาหาความรู้มาเรื่อย ๆ บุญก็เช่นเดียวกัน ถ้าได้ทำสะสมไว้เรื่อย ๆ ไม่ทำ ๆ หยุด ๆ แม้จะทำอย่างละไม่มาก แต่ก็ทำเรื่อยไป โดยไม่คิดว่าบุญที่ตนทำอย่างนั้นจะสูญเปล่าจะไม่ให้ผลอะไร คิดแต่เพียงว่าขอให้ได้ทำ แม้จะเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ขอให้มีส่วนร่วมด้วยก็แล้วกัน เมื่อทำไปเช่นนี้ บุญของผู้นั้นก็จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ไม่นานนัก บุญของเขาก็จะเต็มเปี่ยม สามารถอำนวยประโยชน์ให้เป็นความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้ เหมือนกับน้ำที่หยดจากก๊อกน้ำทีละหยด ๆ หรือน้ำฝนที่ตกลงมาทีละเม็ด ๆ ซึ่งดูแล้วเหมือนจะไม่มาก แต่เมื่อมีภาชนะเช่นขันหรือหรือบาตรรองรับน้ำนั้นไว้ น้ำที่หยดลงมาหรือฝนที่ตกลงมาเรื่อย ๆ โดยไม่หยุดนั้นก็จะเพิ่มขึ้น ๆ

เต็มภาชนะนั้น จนสามารถนำมาดื่มกินหรือใช้ประโยชน์อื่นได้

เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่าอย่าได้ดูหมิ่นบุญที่ตนเองทำไว้เล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นจะมาให้ผลแก่ตนได้อย่างไร หรืออย่าได้คิดว่าทำไปแล้ว เมื่อไรจึงจะให้ผลตอบแทน ขอให้ทำบุญไปเรื่อย ๆ เถิด เมื่อบุญนั้นเต็มบริบูรณ์แล้ว ก็จะนำผลอันเป็นสุขมาให้ คนที่ไม่คิดทำบุญหรือไม่อยากทำบุญต่างหาก ที่มัวคิดโน่นคิดนี่ มัวคิดเล็กคิดน้อยเกี่ยวกับเรื่องบุญแล้วก็ไม่ทำบุญ หรือบางคนอยากทำบุญเหมือนกัน แต่มัวคิดมากหรือคิดหยุมหยิมเกินไปจนพลาดโอกาสทำบุญไป การทำบุญนั้นท่านสอนให้เลือกทำก็จริง แต่มิใช่เลือกจนกระทั่งไม่ได้ทำ ควรเลือกที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่หรือเท่าที่จะหาได้ เหมือนที่ท่านสอนให้เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ แต่เมื่อหาอย่างนั้นไม่ได้ แม้อาหารที่มีประโยชน์น้อย ก็ต้องรับประทานไปเพื่อประทังชีวิต มิใช่ปล่อยให้อดจนตายไป

วันเวลาที่ล่วงเลยไปนั้นได้พาเอาชีวิตของเราไปด้วย โอกาสที่จะทำบุญก็น้อยลงไปด้วย จะมาโหมทำบุญกันในตอนแก่หรือตอนใกล้จะสิ้นลมนั้นจะไปทันอะไร จะทำบุญได้สักเท่าไร เหมือนอย่างเอาภาชนะไปรองน้ำเมื่อฝนใกล้จะหยุดตกแล้ว จะไปได้น้ำฝนสักกี่มากน้อยกัน

ผู้ฉลาดกลัวพลาดโอกาสทำบุญ จึงสั่งสมบุญมาเรื่อย ๆ แม้จะทำไม่มาก แต่ก็ทำอยู่อย่างไม่ขาดสาย บุญของเขาก็เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ จนเต็มเปี่ยม เขาก็อุ่นใจสบายใจได้ว่าชีวิตนี้ได้สะสมเสบียงไว้แล้ว แม้จะต้องตายไป ก็ไม่กลัวว่าภพชาติต่อไปจะลำบากและว้าเหว่ เพราะมีเพื่อนคือบุญตามไปด้วยแล้ว

ข้ออ้างของคนเกียจคร้าน

อติสีตํ อติอุณฺหํ อติสายมิทํ อหุ
อิติ วิสฺสฏฺฐกมฺมนฺเต อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเว ฯ

(สิงคาลกสูตร) ที.ปาฏิ. ๑๑ / ๒๕๓ / ๒๐๕

ประโยชน์ทั้งหลายย่อมผ่านเลยคนที่ชอบอ้างว่า หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เวลานี้เย็นเสียแล้ว ดังนี้เป็นต้น แล้วทิ้งการงานเสีย.

อันว่าประโยชน์หรือทรัพย์สมบัติทั้งหลายนั้นมีอยู่ทุกหนทุกแห่งบนผืนแผ่นดินนี้ ดังที่พูดว่า **"ทรัพย์ในดินสินในน้ำ"** ทุกคนที่เกิดมามีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินเหล่านี้ แต่เพราะคนเรามีความแตกต่างกันในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความขยันเป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาประโยชน์เหล่านั้น จึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินเหล่านี้ไม่เท่าเทียมกัน การที่จะได้เป็นเจ้าของนั้นจะต้องลงทุนลงแรง ต้องอาศัยความมานะบากบั่น ต้องก้ม ๆ เงย ๆ หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน แขนขาต้องต่อสู้ไม่ว่างานหนักงานเบา และต้องใช้เวลามาก บางครั้งถึงครึ่งค่อนชีวิต จึงจะมีสิทธิ์เป็นเจ้าของทรัพย์เหล่านั้นได้มาก ส่วนคนที่หยิบหย่ง ไม่ต่อสู้ ไม่มั่นคง จิตใจท้อแท้ มือเท้าอ่อนปวกเปียก คิดแต่จะรวยทางลัด เอาแต่เพ้อฝัน แต่ไม่ลงมือทำอะไรให้เป็นชิ้นเป็นอัน มีแต่อยากได้ แต่ไม่กล้าสู้งาน ชอบแต่จะอ้างร้อนอ้างหนาว อ้างเช้าอ้างเย็น อยู่ร่ำไป ปล่อยให้งานการต่าง ๆ ที่รับผิดชอบคั่งค้าง ไม่สำเร็จลงได้ ชอบทิ้งงานทิ้งการร่ำไป คนอย่างนี้ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะได้เชยชมทรัพย์ในดินสินในน้ำตามที่ต้องการ

สังเกตดูเถิด คนยุคนี้ชอบแต่ความสบาย ชอบให้ตัวสบาย ชอบทำงานที่สบาย ๆ จึงมีนิสัยไม่ค่อยสู้งาน ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบ ทิ้งงานที่ตนต้องทำไปเหมือนทิ้งขยะ คือไม่แยแสไม่สนใจว่าจะเกิดผลเสียแก่ตนหรือคนอื่นอย่างไร แม้จะทำอะไรก็อดทนไม่นาน ต้องการให้ได้ผลเร็ว ๆ ไม่อาจจะรอนานเป็นสิบปียี่สิบปีได้ หากบอกว่าต้องทำงานเหน็ดเหนื่อยอย่างนี้ไปห้าปีสิบปีจึงจะได้ผล ก็หมดกำลังใจ เกิดความท้อแท้ ไม่อยากจะทำแล้ว เมื่อเป็นอย่างนี้ จึงสมัครใจที่จะเป็นลูกจ้างเป็นลูกน้องคนอื่นร่ำไป เพราะสบายดี ไม่ต้องรับผิดชอบอะไรมาก ไม่ต้องเหนื่อยมาก ไม่ต้องคิดอะไรมาก รอคอยฟังแต่คำสั่งว่าเขาจะให้ทำอะไรอย่างไรเท่านั้น สมองมีก็เหมือนไม่มีเพราะไม่ได้ใช้ เพราะคนส่วนใหญ่เป็นอย่างนี้ คนจนจึงมีมาก คนยากจึงเต็มเมือง แต่มีคนอีกส่วนหนึ่งซึ่งก็เป็นส่วนน้อย ที่คิดจะให้ตัวเองพ้นจากภาวะอย่างนั้น จึงมานะอดทน บากบั่น ใช้สติปัญญา ใช้มันสมอง คิดทำให้ตัวเองก้าวหน้าอยู่เรื่อยไป ยอมล้มลุกคลุกคลาน ยอมลำบากเหนื่อยยาก ยอมอดมื้อกินมื้อ มุ่งแต่จะหาทรัพย์สมบัติ มุ่งแต่จะตั้งเนื้อตั้งตัว จึงมีสิทธิได้เป็นเจ้าของทรัพย์ในดินสินในน้ำได้มากกว่าคนประเภทแรก คนอย่างนี้ถึงจะลำบากอย่างไร ในที่สุดก็จะสุขสบายไปตลอด

ทรัพย์ในดินสินในน้ำนั้น จะวิ่งมาหาคนที่ฉลาด มีความพากเพียรพยายาม และก้มหัวให้แก่แผ่นดินเท่านั้น คนที่หยิบหย่ง คนที่เห็นแก่ความสบาย คนที่ไม่ชอบใช้ความคิดอะไร ทรัพย์สมบัติย่อมจะไม่วิ่งมาหา แม้ทรัพย์ที่มีอยู่แล้ว ก็จะวิ่งหนีคนอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนหมดไปในที่สุด

ปากหอยปากปู

ตุทนฺติ วาจาย ชนา อสญฺญตา
สเรหิ สงฺคามคตํว กุญฺชรํ
สุตฺวาน วากฺยํ ผรุสํ อุทีริยํ
อธิวาสเย ภิกฺขุ อทุฏฺฐจิตฺโต ฯ

(สุนทรีสูตร) ขุ.อุ. ๒๕ / ๓๘ / ๑๗๒

คนที่ไม่สำรวม ชอบทิ่มแทงผู้อื่นด้วยคำพูด
เหมือนทหารข้าศึกทิ่มแทงช้างที่ออกศึกด้วย
ลูกศรฉะนั้น ภิกษุได้ยินคำหยาบคายที่เขาพูด
แล้วพึงอดกลั้นให้ได้ อย่าประทุษร้ายตอบ.

ในโลกของเรานี้มีคนอยู่ประเภทหนึ่งชอบจับกลุ่มนินทาชาวบ้าน ชอบพูดถึงเรื่องของคนอื่นโดยไม่คำนึงถึงว่าเรื่องที่พูดถึงนั้นจะจริงหรือไม่จริงอย่างไร จะเสียหายต่อผู้ถูกพูดถึงอย่างไรหรือไม่ ขอให้ได้พูดเป็นพอใจ คนประเภทนี้สังคมเรียกว่า **"พวกปากหอยปากปู"** ผลาญเวลาทำมาหากินของตัวเองไปอย่างน่าเสียดาย แต่ส่วนใหญ่เขาก็ไม่ค่อยรู้สึกตัวกันนัก ถ้าได้พูดถึงคนอื่นนินทาคนอื่นแล้วเป็นสบายใจ ยิ่งเป็นเรื่องปกปิดลี้ลับของคนอื่นที่เจ้าตัวเขาไม่อยากจะเปิดเผย ยิ่งเป็นลาภปากของคนประเภทนี้ โลกนี้ดูเหมือนว่าจะไม่เคยว่างเว้นจากคนเหล่านี้เลย มีมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยพระพุทธกาล องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็เคยถูกซุบซิบนินทามาแล้วบ่อยครั้ง

กรณีอย่างนี้ ทางพระศาสนาสอนว่า เมื่อคนส่วนหนึ่งไม่ค่อย

สำรวมปาก มักพูดโดยไม่คิดหน้าคิดหลัง ชอบใช้ปากพูดทิ่มตำคนอื่นโดยไม่ละอายและไม่กระดากปาก ผู้ฟังก็ต้องอดทนให้ได้ เหมือนทหารในสงครามใช้ลูกศรหรือหอกดาบทิ่มแทงช้างศึกของศัตรูคู่ศึก ช้างศึกจำต้องทนต่อลูกศรหอกดาบที่ถูกทิ่มแทงมาจากสี่ทิศให้ได้ ถ้าทนไม่ได้วิ่งหนีไปเสีย ก็จะทำให้พ่ายแพ้แก่ข้าศึก หากทนได้ ก็จะประสบชัยชนะในที่สุด ในสนามรบเป็นเช่นไร แม้ในสนามชีวิตก็เป็นเช่นนั้น

ผู้ที่จะทำงานใหญ่ ผู้ที่ต้องการความสำเร็จในชีวิต ต้องทำตัวให้เหมือนช้างศึก ต้องอดทนต่อคำหยาบคาย คำพูดที่ไม่ปรารถนาดี คำพูดที่ทำให้เกิดความท้อแท้ จากคนที่ไม่สำรวมปากให้ได้ ต้องไม่ยอมแพ้แก่ลมปากอย่างนั้น เพราะแค่ลมปากคนยังยอมแพ้เสียแล้ว จะเอาชนะอุปสรรคอะไรอย่างอื่นได้ เมื่อได้ยินเขาด่าว่าเสียดสี กระทบกระเทียบ ต้องคิดไว้เสมอว่านั่นเป็นเรื่องของปากคน เอามาเป็นอารมณ์ไม่ได้ เพราะถ้าขืนเก็บมาไว้ในใจ อาจทำให้หัวเสียหรือทำให้เป็นบ้าไปได้ เมื่อเป็นอย่างนั้น ผู้พูดก็จะหัวเราะเยาะชอบใจไปเท่านั้นเอง และต้องทำใจให้มั่นคง ไม่โกรธตอบ ไม่โต้ตอบ ไม่แสดงอาการไม่พอใจให้เขาเห็น ในกรณีอย่างนี้ต้องวางเฉยอย่างเดียวเท่านั้น

เป็นคนไม่ควรให้ลมปากคนพาลมาทำลายความตั้งใจและการงานของตัวเองโดยใช่เหตุ เราไปห้ามเขามิให้พูดไม่ได้ แต่เราสามารถป้องกันได้ด้วยการไม่นำคำพูดของเขามาใส่ใจเสียเท่านั้น ลมปากนั้นก็จะผ่านไปเหมือนลมพัด สำคัญเพียงระวังอย่าให้ตัวเองเป็นอย่างที่เขาพูด และระวังตัวเองอย่าเป็นคนพาลที่เที่ยวนินทาชาวบ้านเสียเองเท่านั้น เป็นใช้ได้

คนภูเขา

ทูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ หิมวนฺโตว ปพฺพโต
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺติขิตฺตา ยถา สรา ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๓๐๔ / ๗๕

คนดี แม้จะอยู่ไกลก็ปรากฏชัดเจน เหมือนภูเขาหิมาลัย ส่วนคนไม่ดี แม้จะนั่งอยู่ตรงนี้ คนก็มองไม่เห็น เหมือนลูกศรที่ถูกยิงไปตอนกลางคืน.

ภูเขาหิมาลัยนั้นเป็นที่รู้กันว่าเป็นภูเขาที่ใหญ่และสูงที่สุดในโลก คนส่วนหนึ่งนับถือว่าเป็นเทพแห่งภูเขา เป็นที่สถิตอยู่แห่งวิมานของพวกเทพต่าง ๆ คนที่อยู่ไกลนับร้อยกิโลเมตรก็สามารถมองเห็นได้เหมือนอยู่ใกล้ ส่วนลูกศรหรือลูกธนูที่ถูกยิงไปตอนกลางคืน พอหลุดจากคันไปเท่านั้น แม้จะอยู่ใกล้สายตา ก็มองไม่เห็นแล้วเพราะความมืด ท่านนำสองสิ่งนี้มาเปรียบระหว่างคนดีกับคนไม่ดี คือคนดีแม้จะอยู่ไกล ก็เหมือนอยู่ใกล้ ส่วนคนไม่ดี แม้จะอยู่ใกล้ ก็เหมือนอยู่ไกล

คือคนบางคนมีผู้คนนิยมยกย่อง มีผู้ต้องการพบเห็นอยากเข้าใกล้ อยากพูดจาด้วย อยากคบหาสมาคมด้วย แม้จะอยู่ไกล ๆ ก็ดั้นด้นไปหา ชื่อเสียงเกียรติคุณก็ขจรขจายไปในที่ต่าง ๆ หรือบางคนเวลาเขามีการปูนบำเหน็จรางวัลกัน แม้จะอยู่ห่างไกล แม้จะไม่ถูกเสนอชื่อให้เลือกให้พิจารณา แต่ก็ได้รับบำเหน็จรางวัล ได้รับเกียรติได้รับยกย่อง จากผู้พิจารณา โดยอาศัยชื่อเสียงเกียรติคุณที่ขจรขจายไปนั่นเอง ส่วนบางคนแม้จะอยู่ใกล้ ๆ หรือทำงานด้วยกันเสียด้วยซ้ำไป

แต่ก็ถูกเมินเฉย ถูกมองข้ามไปเสีย ไม่ได้รับความสนใจจากใคร ๆ ทำให้ต้องมานั่งบ่นน้อยอกน้อยใจ มานั่งโทษคนนั้นคนนี้ โทษดวง โทษวาสนาให้วุ่นไป

ความจริง เรื่องอย่างนี้ท่านว่ามีสาเหตุมาจากความเป็นคนดีหรือไม่ดีของคนผู้นั้นเองเป็นสำคัญ คนดีในทัศนะของท่านคือคนที่มีคุณธรรม เป็นผู้ประพฤติอยู่ในธรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เช่น เป็นคนมีเหตุมีผล รู้จักประมาณ รู้จักตนเอง รู้จักกาละเทศะ มีความซื่อสัตย์ ไว้ใจได้ มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น คนดีอย่างนี้แหละที่ท่านเปรียบไว้เหมือนกับภูเขาหิมาลัย อยู่ที่ไหน คนก็นิยมยกย่อง ให้ความไว้วางใจ มอบงานใหญ่ให้ทำ ส่วนคนที่ขาดคุณธรรมต่าง ๆ ข้างต้น แถมยังเป็นคนที่หน้าไหว้หลังหลอก ต่อหน้าอย่างหนึ่งลับหลังอย่างหนึ่ง หาความเคารพหาความยำเกรงไม่ได้ คนเช่นนี้ท่านเปรียบเหมือนกับลูกศรหรือลูกธนู อยู่ที่ไหนคนก็รังเกียจ ไม่อยากให้เป็นใหญ่ ไม่อยากให้ความสำคัญ จึงกลายเป็นคนที่ถูกมองข้ามไปเรื่อย ๆ มีตัวตนอยู่ก็เหมือนไม่มี

คนที่มีคุณวุฒิคือมีความรู้ดีกับคนที่มีคุณภาพคือมีความสามารถดีนั้นหากไม่มีคุณธรรม ก็ยังไม่นับว่าเป็นคนดีได้ เมื่อไม่เป็นคนดีก็ตกอยู่ในลักษณะเหมือนกับลูกศรลูกธนูเช่นกัน เมื่อถูกมองข้ามไป ก็ต้องพิจารณาตนเองให้ดีว่าบกพร่องคุณธรรมอะไร

เมื่อต้องการจะให้เขาสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้า ต้องการให้เขายกย่องให้เกียรติ ก็ต้องทำตนให้เหมือนภูเขาเข้าไว้ หากทำตนเหมือนลูกศรลูกธนูอยู่ คนเขาก็จะเมิน ไม่ยกย่อง ไม่ให้เกียรติอะไร เพราะมองไม่เห็นความดีอะไรในตัวผู้นั้นที่พอจะยกย่องให้เกียรติได้

ลูกกตัญญู

โย มาตรํ ปิตรํ วา มจฺโจ ธมฺเมน โปสติ
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ ฯ

(สุวรรณสามชาดก) ขุ. ชา. มหา. ๒๘ / ๕๒๒ / ๑๙๖

ผู้ที่ปรนนิบัติเลี้ยงดูบิดามารดาตามธรรมเนียม บัณฑิตย่อมสรรเสริญ เขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์.

ธรรมเนียมเก่าอย่างหนึ่งที่ถือปฏิบัติกันมาคือ ผู้เป็นลูกจะต้องเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ของตนให้ดีให้มีความสุข ไม่ทำให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อน ไม่ทิ้งให้อยู่อย่างเงียบเหงาว้าเหว่ตามลำพัง ทั้งนี้ เพราะพ่อแม่เคยเลี้ยงตนมาแล้ว เคยเสียสละเพื่อตนมามากแล้ว เมื่อท่านอายุมากขึ้นก็เป็นหน้าที่ของลูกที่จะต้องเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ตอบแทน การเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่นั้น จะต้องเลี้ยงทั้งร่างกายและจิตใจ คือไม่ให้พ่อแม่อดอยาก ไม่ให้ลำบาก อย่างที่โบราณว่า **"เมื่อท่านยังดี ก็ปรนนิบัติรับใช้ เมื่อท่านเจ็บไข้ ก็ดูแลรักษา เมื่อท่านมรณา ก็จัดการศพให้"** ประพฤติตัวให้ดีให้ท่านหมดห่วงและสบายใจ ไม่ทำให้ท่านต้องน้ำตาตกหรือช้ำใจเพราะการกระทำและคำพูดของตน ลูกที่เลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ได้อย่างนี้ท่านเรียกว่า "**ลูกกตัญญู**" ลูกที่ทอดทิ้งพ่อแม่ ไม่เอาใจใส่พ่อแม่ท่านเรียกว่า "**ลูกอกตัญญู**" ลูกที่ทำร้ายร่างกายหรือจิตใจพ่อแม่ ทำพ่อแม่ให้เสียใจช้ำใจ ท่านเรียกว่า "**ลูกเนรคุณ**"

ลูกที่นับว่าเป็นลูกกตัญญูที่แท้นั้น คือลูกที่รู้และปฏิบัติตามธรรมเนียม ๓ อย่างคือ

๑. **รู้ว่าพ่อแม่มีอุปการะต่อตนอย่างไร** คือรู้ว่าท่านเคยทำ เคยให้ เคยเลี้ยงดูตนมาอย่างไร

๒. **รู้ว่าพ่อแม่ต้องการอะไรจากตน** คือรู้ถึงจิตใจของท่าน รู้ถึงความประสงค์ของท่านว่าท่านต้องการจะให้ตนทำอะไร เพราะพ่อแม่จะไม่พูดถึงความประสงค์ของตนในข้อนี้ ลูกจะต้องรู้เอาเอง

๓. **รู้ว่าตนจะต้องตอบแทนพ่อแม่อย่างไร** คือเมื่อรู้สองอย่างข้างต้นแล้ว ก็ทำตอบแทนคือเลี้ยงดูท่านทั้งร่างกายและจิตใจ ส่วนจะเลี้ยงดูตอบแทนอย่างไรก็จะต้องรู้ได้ด้วยตนเอง

ลูกที่รู้ทั้งสามอย่างนี้แหละที่เรียกว่าลูกกตัญญู ลูกกตัญญูนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ผู้คนทั่วไปก็ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นคนดี น่าคบหาสมาคมด้วย และลูกหลานก็จะถือเอาเป็นแบบอย่างต่อไป พอตัวเองแก่เฒ่าลง ลูกหลานก็จะเลี้ยงดูตนเช่นนั้นบ้าง เพราะเห็นตัวอย่างมาอย่างนั้น กลายเป็นธรรมเนียมไปโดยปริยาย ส่วนลูกอกตัญญูและลูกเนรคุณนั้นเป็นที่รังเกียจของผู้คนทั่วไป ไม่มีใครอยากไว้วางใจ เพราะอาจนำความเสียใจมาให้ในภายหลัง ขนาดพ่อแม่ของเขาแท้ ๆ เขายังอกตัญญูหรือเนรคุณได้ ประสาอะไรกับคนอื่น ทำไมเขาจะทำเช่นนั้นไม่ได้ในเมื่อสบโอกาส ลูกเช่นนั้นพอแก่เฒ่าลงก็มักจะถูกลูกหลานทอดทิ้ง ปล่อยให้ว้าเหว่ทุกข์ใจอยู่ตามลำพัง จะบอกจะพูดอะไรก็ไม่ได้ เพราะตนเองก็เคยทำอย่างนั้นกับพ่อแม่มาแล้ว เป็นกงเกวียนกำเกวียนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ทำบุญใส่บาตรหรือกราบไหว้พระซึ่งอยู่ในวัด ได้บุญได้ความดีอย่างไร เลี้ยงดูพ่อแม่ กราบไหว้พ่อแม่ ก็ย่อมได้บุญได้ความดีอย่างนั้น เพราะพ่อแม่ก็เป็นพระเช่นเดียวกัน คือเป็นพระประจำตัวประจำบ้านของลูก ๆ ท่านยกย่องพ่อแม่ว่าเป็นพระอรหันต์ของลูกเสียด้วยซ้ำไป

ช้าเสียการ นานเสียกิจ

อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ ปาปา จิตฺตํ นิวารเย
ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ ปาปสฺมึ รมตี มโน ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๑๖ / ๓๙

พึงรีบทำความดี พึงหักห้ามใจจากบาป เพราะเมื่อทำบุญช้าอยู่ ใจก็จะยินดีในบาป.

ใจหรือความคิดของคนเราเป็นไปเร็ว เปลี่ยนแปลงง่าย กลับกลอกอยู่เสมอ เดี๋ยวชอบเดี๋ยวชัง เดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย แล้วแต่เหตุการณ์แล้วแต่อารมณ์ที่มากระทบ เพราะฉะนั้น การควบคุมใจจึงเป็นเรื่องยากแต่ก็สำคัญ ซึ่งจะต้องทำให้ได้ เพราะถ้าควบคุมใจได้ ก็มีแต่ผลดี ไม่มีเสีย คนที่ควบคุมใจได้ ก็จะควบคุมสติควบคุมอารมณ์ได้ดี และจะไม่ผิดพลาดพลั้งเผลอซึ่งทำให้เกิดความเสียหายภายหลัง ในขณะเดียวกันก็สามารถทำความดีงามต่าง ๆ ได้ ส่วนคนที่ควบคุมใจไม่ได้ก็มักจะทำอะไรตามใจชอบ จึงต้องเดือดร้อนอยู่ร่ำไป การทำบุญหรือการทำความดีต้องอาศัยใจเป็นหลัก ถ้าใจยินดีที่จะทำจึงทำได้ ถ้าใจไม่ยินดีที่จะทำก็ทำไม่ได้ หรือหากจำเป็นจะต้องทำก็ทำอย่างเสียไม่ได้ การทำบาปหรือความชั่วก็เช่นกันถ้าใจอยากจะทำก็ทำได้ง่ายถ้าใจไม่อยากทำก็รังเกียจที่จะทำ ใจของคนเป็นสำคัญต่อการทำบุญความดีและการทำบาปความชั่วของคนเราอย่างนี้

ความดีเป็นสิ่งที่คนเราพึงทำ เพราะจะเป็นเหตุให้คนเราอยู่กันอย่างมีความสุข เมื่อใดใจของเราอยากจะทำบุญ อยากจะช่วยเหลือ

ผู้อื่น อยากจะบริจาคทาน อยากจะรักษาศีล หรืออยากจะเจริญภาวนา ก็จงรีบทำเสียในขณะนั้น อย่าปล่อยให้เวลาผ่านไปมาก ขณะเดียวกัน ก็พึงระวังใจหรือความคิดที่จะทำบุญนั้นไว้ให้ดี ระวังอย่าให้บาปเกิดขึ้น มาเป็นมารทำลายความคิดเช่นนั้นได้ บาปที่จะเกิดขึ้นมาในขณะนั้นก็ คือ ความโลภ ความตระหนี่ ความเสียดาย หรือคิดโน่นคิดนี่จนต้อง เปลี่ยนความตั้งใจ เพราะโดยปกติเมื่อใจบุญเกิดขึ้น ใจบาปก็มักจะผุด ขึ้นมาเป็นมารผจญอยู่เสมอ จึงต้องระวังใจบาปให้ดีในเมื่อใจบุญเกิด ขึ้นกับเรา เมื่อใจอยากจะทำบุญแล้ว หากปล่อยให้เนิ่นช้าไป มัวโอ้เอ้ ผัดโน่นผัดนี่อยู่ ใจบุญนั้นก็จะค่อย ๆ จางไปหรือแปรเปลี่ยนไป ท้าย ที่สุดก็ไม่ได้ทำ

คนที่มัวโอ้เอ้ชักช้าในเรื่องทำความดีนี้ พลาดโอกาสทำบุญมา มากต่อมากแล้ว เพราะใจถูกบาปซึ่งเป็นมารเข้ามาขัดขวางเลยเปลี่ยน ใจไม่ทำ ดังนั้น เมื่อคิดว่าจะทำบุญอะไรแล้ว ก็รีบทำทันที อย่าชักช้า อย่าผัดวันประกันพรุ่ง รีบทำเสียก่อนที่ใจบาปจะเกิดขึ้น คนที่เขาทำ บุญทำความดีได้ และบางคนทำได้มากทำได้บ่อยเสียด้วย ก็เพราะเขา สามารถตัดใจทำโดยไม่ชักช้า และรักษาใจบุญนั้นไว้อย่างมั่นคงไม่ คลอนแคลน ไม่ปล่อยให้ใจบาปเข้ามาทำลายมาขัดขวางทางบุญของตน มารหรือใจบาปก็เลยทำอะไรเขาไม่ได้ ถ้าเราทำได้เหมือนเขา เราก็ทำ บุญทำความดีได้เช่นเดียวกัน

รีบทำความดีเสียแต่วันนี้เดี๋ยวนี้ และทำไปเรื่อย ๆ ก็จะสะสม บุญได้มาก มัวชักช้าโอ้เอ้อยู่ วันเวลาก็หมดไป อายุก็ผ่านไป บุญ ความดีก็ไม่เพิ่มพูนขึ้น ชีวิตจะมีค่าอะไรหากไม่ได้ทำความดีไว้บ้าง เพราะค่าของชีวิตก็คือบุญความดีที่ตนทำไว้นี่เอง

คนไม่น่าคบ

อกตญฺญุมกตฺตารํ　　　　　กตสฺส อปฺปฏิการกํ
ยสฺมึ กตญฺญุตา นตฺถิ　　　　นิรตฺถา ตสฺส เสวนา ฯ

(ชวสกุณชาดก) ขุ.ชา.จตุกฺก. ๒๗ / ๕๓๒ / ๑๓๓

ผู้ที่ไม่สำนึกถึงบุญคุณของใคร ๑ ผู้ที่ไม่เคยทำความดีแก่ใคร ๑ ผู้ที่ไม่ตอบแทนบุญคุณที่เขาเคยทำไว้ ๑ คน ๓ ประเภทนี้เป็นคนน่าตำหนิ ความกตัญญูไม่มีในผู้ใด การคบหากับผู้นั้น ย่อมป่วยการเปล่า.

ท่านว่าในหมู่มนุษย์นั้น มีบุคคลที่หาได้ยากและเป็นได้ยากอยู่ ๒ ประเภทคือ **บุพการี** ผู้ที่ทำความดีแก่ผู้อื่นก่อนโดยไม่หวังตอบแทน ทำด้วยน้ำใจเมตตา เช่นพ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น กับ **กตัญญูกตเวที** ผู้ที่รู้สำนึกในบุญคุณของบุพการีนั้น ๆ ว่าเคยทำเคยให้อะไรแก่ตนมาแล้วหาโอกาสตอบแทนบุญคุณของท่าน เช่นลูกที่รู้สำนึกในบุญคุณของพ่อแม่แล้วตอบแทนบุญคุณท่าน เป็นต้น คนที่เป็นบุพการีชื่อว่าหาได้ยาก เพราะคนเราส่วนใหญ่ถูกครอบงำด้วยโลภะ ความตระหนี่ ความเสียดาย ความเห็นแก่ตัว จึงไม่อยากช่วยเหลือเกื้อกูลใคร เมื่อใครทำได้จึงชื่อว่าเป็นผู้หาได้ยาก ส่วนกตัญญูกตเวทีชื่อว่าหาได้ยาก เพราะคนส่วนใหญ่ถูกครอบงำด้วยอวิชชา ทำให้มืดมน ไม่รู้ดีรู้ชอบ ไม่เห็นบุญคุณของใคร ไม่คิดที่จะตอบแทนบุญคุณใคร คนที่สามารถรู้และตอบแทนบุญคุณคนอื่นได้จึงชื่อว่าหาได้ยาก คนสองประเภทนี้เป็นบุคคลที่น่ายกย่องน่านับถืออย่างแท้จริง

ตรงกันข้าม ยังมีบุคคลอยู่ ๓ ประเภทที่น่าตำหนิ ไม่น่ายกย่อง

ด้วยประการทั้งปวง คือ

๑. **คนที่ไม่รู้สำนึกในบุญคุณของใคร** คือคนที่ขาดความกตัญญู หรือคนอกตัญญูนั่นเองคนเช่นนี้จะไม่ยอมรับรู้บุญคุณหรือความดีของใคร แม้แต่บุญคุณของพ่อของแม่ตน

๒. **คนที่ไม่เคยทำความดีแก่ใคร** คือคนที่ขาดความเป็นบุพการี นั่นเอง คนเช่นนี้มักเป็นคนใจแคบ ไม่นิยมสงเคราะห์อนุเคราะห์ใคร ต้องการอยู่แบบตัวใครตัวมัน มุ่งเฉพาะเรื่องของตัว

๓. **คนที่ไม่ตอบแทนบุญคุณที่เขาเคยทำไว้** คือคนที่ขาดความกตเวทีนั่นเอง คนเช่นนี้แม้จะรู้ว่าใครเคยมีบุญคุณแก่ตน ก็มักจะเพิกเฉยเสีย ทำเป็นไม่รู้ หรือหลีกเลี่ยงที่จะตอบแทนคุณเขา

คนสามประเภทนี้ท่านว่าเป็นคนน่าตำหนิและน่ารังเกียจ จัดอยู่ในประเภทคนเห็นแก่ตัว คนใจแคบ คิดเอาแต่ได้ จึงไม่น่าคบหาสมาคมด้วย ไม่น่าอยู่กินด้วย เพราะป่วยการเปล่าเมื่อคบกันหรืออยู่กินด้วยกัน เขายอมมาคบกับเราเพราะหวังประโยชน์จากเราเท่านั้น เวลาเรามีทุกข์ เขาก็จะหนีหน้า ท่านว่าเหมือนนกกาที่บินมาจับต้นโพต้นไทรเวลาที่มีผลดกเท่านั้น เมื่อหมดผลแล้ว ก็บินจากไปหมด และคนเช่นนี้ท่านว่าแม้จะยกแผ่นดินให้ทั้งหมดก็ไม่อาจทำให้เขาพอใจได้เลย

เกิดมาแล้วเป็นคนยากจน เป็นคนโง่ไม่ฉลาด เป็นคนต่ำต้อยด้อยวาสนา หรือเป็นคนไม่หล่อไม่สวยเหมือนคนอื่น ก็ไม่ใช่เป็นเหตุให้น่าตำหนิอะไร ขออย่าเป็นคนอกตัญญูไม่รู้สำนึกในบุญคุณของใคร หรือเป็นคนใจแคบไม่เคยช่วยเหลือใคร หรือเป็นคนไม่เคยตอบแทนบุญคุณใครก็แล้วกัน เพราะถ้าเป็นอย่างนั้น ก็สมควรที่จะถูกตำหนิและจะเป็นคนหาดีในตัวไม่ได้เลย

คนโง่ที่แท้จริง

โย พาโล มญฺญตี พาลฺยํ ปณฺฑิโต วาปิ เตน โส
พาโล ปณฺฑิตมานี ส เว พาโลติ วุจฺจติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๖๓ / ๒๗

คนโง่ที่รู้ตัวว่าโง่ ยังนับว่าเป็นบัณฑิตได้บ้าง แต่คนโง่ที่สำคัญตัวว่าเป็นบัณฑิต นั่นแหละเรียกได้ว่าคนโง่แท้.

คนโง่ ซึ่งตามภาษาพระเรียกว่า **"คนพาล"** หมายถึงคนที่ด้อยการศึกษา มีความรู้ความสามารถน้อย มีประสบการณ์น้อย เป็นคนทำอะไรไม่ค่อยเป็นไม่ค่อยถูก ส่วนคนฉลาด ภาษาพระเรียกว่า **"บัณฑิต"** หมายถึงผู้คงแก่เรียน รู้อะไรมาก ทำอะไรได้มาก เข้าใจอะไรได้ดีกว่าคนโง่

ผู้ใด ปกติเป็นคนโง่ไม่ฉลาด แต่ก็รู้สึกอยู่เสมอว่าตัวเองไม่ฉลาด จึงสงบเสงี่ยมเจียมตัว เมื่อไม่รู้อะไรก็พยายามไถ่ถาม ไม่อายใคร ผู้นั้นยังน่ายกย่องว่าเป็นบัณฑิตได้บ้าง เพราะค่าที่รู้ตัวเองดีและยอมรับว่าตัวเป็นคนโง่นั่นเอง คนเช่นนี้ย่อมมีโอกาสเป็นบัณฑิตเป็นคนฉลาดได้จริง ๆ ในอนาคต เพราะคนเช่นนั้นมักจะชอบแสวงหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อยู่เรื่อย ๆ ชอบถามชอบสะสมประสบการณ์ให้แก่ตัวเอง ในที่สุดก็เป็นคนฉลาดเฉลียว มีประสบการณ์สูง ทันคนทันเหตุการณ์ได้ บางคนพัฒนาตัวเองจนกระทั่งรู้มาก ฉลาดมากกว่าผู้ที่ได้รับปริญญาเป็นบัณฑิตจริง ๆ เสียด้วยซ้ำไป

ส่วนผู้ใด ปกติก็เป็นคนโง่ไม่ฉลาด แต่ไม่รู้ตัวเอง หรือรู้แต่ไม่ยอมรับสภาพของตัวอย่างนั้น ทั้งยังสำคัญตัวผิดคิดว่าตัวเองฉลาด

ชอบอวดฉลาด เพื่อให้คนอื่นเข้าใจว่าตนเป็นคนฉลาด หรือบางคราว อยากจะรู้เรื่องนั้นเรื่องนี้ แต่ก็ไม่ยอมถามใคร กลัวเขาจับได้ว่าตัวเองโง่ จึงเงียบอยู่ไม่ยอมถาม คนเช่นนี้แหละเรียกได้ว่าคนโง่แท้ และมักจะเป็นคนโง่ไปทั้งชาติ เพราะคนโง่ลักษณะนี้มักจะมีทิฐิมานะสูง ไม่ยอมศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ไม่ยอมพัฒนาตัวเองให้ฉลาดขึ้น สังเกตดูเถิด มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ชอบคุยโตโอ้อวด คุยฟุ้งได้สารพัดเรื่อง เหมือนรอบรู้ทุกอย่าง ชอบว่าคนโน้นคนนี้ ชอบแสดงความคิดเห็นว่า คนนั้นควรทำอย่างนี้ คนนี้ควรทำอย่างนั้น ฟังดูแล้วน่าเชื่อถือทั้งนั้น แต่ในชีวิตจริงของเขานั้นยังอดอยากปากแห้งอยู่ ชักหน้าไม่ถึงหลัง ยังเอาตัวเองแทบไม่รอด แต่ก็อวดฉลาดอวดรู้อยู่ร่ำไป คนอย่างนี้จะไม่เรียกว่าคนโง่แท้แล้วจะให้เรียกว่าอะไร

แม้คนที่เคยเรียนเคยรู้ได้รับยกย่องว่าเป็นบัณฑิตมีปริญญามาแล้ว แต่ไม่ชอบพัฒนาความรู้ไม่ชอบพัฒนาตัวเอง กินแต่ของเก่าร่ำไป หรือเมื่อสงสัยอะไร ก็ไม่ยอมถามใคร กลัวเขาจะหาว่าไม่รู้ คิดแต่เพียงว่าเรียนมาแล้วรู้มาแล้ว จะต้องเรียนจะต้องรู้อะไรกันอีก หรือจะต้องไปฟังใครจะต้องไปอ่านไปถามอะไรใครอีก คนเช่นนี้ก็เข้าข่ายเป็นคนโง่แท้ได้เช่นเดียวกัน ใครมีลักษณะคนโง่แท้อยู่ในตัวบ้างก็ลองพิจารณาดูกันเอาเอง

เมื่อไม่รู้ไม่ฉลาด แต่เก็บปากเก็บคำไว้ ไม่แสดงให้เขารู้ ผู้คนเขาก็ไม่รู้ว่าเราโง่หรือฉลาด แต่เมื่อไม่รู้ไม่ฉลาด กลับพ่นความโง่ความไม่ฉลาดออกมาทางปาก ผู้คนเขาก็เห็นธาตุแท้ภายในว่าเป็นโพรงใหญ่หรือเล็ก และเขาก็จะหัวเราะเยาะอยู่ในใจ น่าขายหน้าไม่น้อยเลย

ผู้รักษาทรัพย์ไว้ได้

อุฏฺฐาตา กมฺมเธยฺเยสุ อปฺปมตฺโต วิธานวา
สมํ กปฺเปติ ชีวิตํ สมฺภตํ อนุรกฺขติ ฯ

(ทีฆชานุสูตร) องฺ.อฏฺฐก. ๒๓ / ๕๔ / ๓๐๙

ผู้มีความขยันในหน้าที่การงาน ไม่ประมาทพลั้งเผลอ เข้าใจจัดการเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอควร ย่อมรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาไว้ได้.

ทรัพย์สมบัติเป็นปัจจัยจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับผู้ดำรงชีวิตอยู่ในโลก เพราะสามารถอำนวยความสุขและความสะดวกสบายต่าง ๆ ให้ได้ ถ้ามีมาก ความขาดแคลนในชีวิตก็มีน้อย ถ้ามีน้อย ความขาดแคลนในชีวิตก็จะมีมาก การหาทรัพย์สมบัติจึงเป็นสิ่งที่คนเราหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การหานั้นมีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งเราเรียกกันว่าอาชีพ ทุกอาชีพล้วนทำให้มีรายได้คือทำให้มีทรัพย์สมบัติเกิดขึ้นทั้งสิ้น แต่ความสำคัญของทรัพย์สมบัติมิได้ขึ้นอยู่กับรายได้หรือรายรับเพียงอย่างเดียว แม้รายจ่ายและรายเหลือก็สำคัญไม่น้อยถึงจะมีรายได้มากแต่ก็มีรายจ่ายมากไม่มีรายเหลือ ความขาดแคลนก็เกิดขึ้นได้ มีรายได้น้อย แต่รายจ่ายไม่มาก และมีเหลือเก็บอีกต่างหาก รายเหลือนี่แหละที่จะเป็นหลักประกันความเป็นอยู่ของชีวิตได้ ดังนั้น การดำรงชีวิตที่ถูกต้องจะต้องให้มีทรัพย์เหลืออยู่ คือต้องพยายามรักษาทรัพย์ให้มีเหลือเข้าไว้ วิธีที่จะทำให้ทรัพย์เหลือนั้น มีหลายวิธีด้วยกันคือ

๑. **ขยันในหน้าที่การงาน** คือ ขยันหาทรัพย์สมบัติให้มากขึ้น เมื่อมีรายจ่ายมาก ก็ต้องเพิ่มรายได้ด้วยการหาเพิ่มขึ้น นั่นคือต้อง

ขยันเพิ่มขึ้น ถึงจะลำบากเพิ่มขึ้นก็ต้องยอม เพราะว่าถ้าไม่ขยันไม่ทำงานเพิ่มขึ้นรายได้ก็ไม่เพิ่ม ถ้าขยันรายได้ก็เพิ่ม รายได้ที่เพิ่มนี้จะทำให้มีเงินเหลือได้บ้าง และจะไม่ต้องชักทุนที่มีอยู่แล้วออกไป หากกินใช้แต่ของเก่า ไม่ช้าก็จะหมดไปโดยไม่รู้ตัว เมื่อหมดแล้วอาจหมดเลยก็ได้ แต่เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็ต้องระวังมิให้รายจ่ายเพิ่มเป็นเงาตามตัวด้วย

๒. **ไม่ประมาทพลั้งเผลอ** คือ มีสติควบคุมรายจ่ายทุก ๆ อย่าง ควรจ่ายหรือไม่ควรจ่ายอย่างไร ต้องคิดให้รอบคอบก่อนจ่ายเสมอ ถ้าเป็นคนมือเติบใจเติบ หาเท่าไรก็ไม่เหลือและไม่พอ คนที่ประมาทพลั้งเผลอ อาจผลาญทรัพย์สมบัติของตระกูลให้หมดไปโดยไม่รู้ตัวก็ได้

๓. **เข้าใจจัดการ** คือ มีความฉลาดในการจัดการทรัพย์สมบัติที่มีอยู่และที่หาได้ รู้จักแบ่งสรรปันส่วนว่าควรจ่ายอะไร ควรจ่ายเท่าไร ควรเก็บเท่าไร รวมไปถึงการนำทรัพย์ที่มีอยู่ไปลงทุนทำกิจการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ หรือรู้จักเก็บงำสิ่งของ รู้จักใช้สิ่งของให้คงทนถาวร ไม่ให้เสียหายง่าย

๔. **เลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอควร** คือ รู้จักกินรู้จักใช้ ไม่ให้ฝืดเคือง จนเดือดร้อน แต่ก็ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินตัว อยู่ในระดับประหยัดและมัธยัสถ์ ไม่ใช่มีมากใช้มาก มีน้อยใช้น้อย เพราะลักษณะเช่นนั้นจะทำให้ไม่มีเหลือ อยู่ในฝ่ายฟุ่มเฟือย

การแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของตนนั้นดูออกจะไม่ยากนัก เมื่อคนเรามีระเบียบวินัยในการดูแลจัดการทรัพย์ของตน ดูแลเรื่องรายรับรายจ่ายและรายเหลือให้ดี ปฏิบัติตามหลัก เพิ่มรายรับ ลดรายจ่ายอย่างเคร่งครัดเข้าไว้ ความยากจนจะมีได้อย่างไรกัน

หลักพุทธศาสน์

สพฺพปาปสฺส อกรณํ　　　　กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ　　　　เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ

(มหาปทานสูตร) ที.มหา. ๑๐ / ๙๐ / ๕๗

การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การทำความดีให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์.

ศาสนาทุกศาสนาในโลก ย่อมมีคำสอนสำหรับเป็นแนวปฏิบัติสำหรับศาสนิกในศาสนานั้น ๆ ซึ่งเหมือนกันบ้างแตกต่างกันบ้าง แม้ในศาสนาพุทธก็มีคำสอนที่เป็นหลักอยู่เช่นกัน คำสอนที่เป็นหลักนั้นมี ๓ ประการคือ

๑. **สอนให้ไม่ทำบาปทั้งปวง** หมายความว่า ขึ้นชื่อว่าบาปหรือความชั่วแล้วล้วนเป็นความไม่ดีทุกอย่าง เพราะมีโทษทุกอย่าง แม้ทำเพียงอย่างเดียวก็ให้โทษได้ เหมือนกับยาพิษ จะมาในรูปลักษณะใดก็ตาม ก็ล้วนมีโทษทั้งสิ้น ผู้ดื่มยาพิษแม้เพียงอย่างเดียวก็ทำให้ตายได้

๒. **สอนให้ทำความดี** หมายความว่า ความดีนั้นมีมากอย่างก็จริง แต่ถ้าทำได้จริง ๆ เพียงอย่างเดียว ก็สามารถพาตัวให้อยู่ดีมีสุขได้ตามสมควร

๓. **สอนให้ทำจิตให้ผ่องใส** หมายความว่า สอนให้ฝึกฝนจิตให้เข้มแข็งให้สามารถควบคุมจิต และกำหนดทิศทางของจิตหรือความคิดให้อยู่ในกรอบให้ได้ เพราะทุกข์ทุกอย่างเกิดที่จิตซึ่งตกอยู่ในอำนาจของ

กิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่าง จิตที่อยู่ในอำนาจกิเลสจะไม่เป็นอิสระ จะถูกครอบงำ จะถูกบังคับให้ทำตามอำนาจกิเลสร่ำไป ความทุกข์ก็เกิดร่ำไป จิตที่ปลอดจากกิเลสจะเป็นอิสระเป็นไทแก่ตัว และโปร่งเบา ใส สะอาด บริสุทธิ์

ธรรมะของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ล้วนอยู่ในกรอบของหลัก ๓ อย่างนี้ทั้งสิ้น ทรงเน้นเรื่องการฝึกจิตโดยเฉพาะ จนสามารถเอาชนะกิเลสได้เป็นสำคัญ การจะพ้นทุกข์ทั้งมวลได้ การจะบรรลุมรรคผลอย่างใดอย่างหนึ่งจนถึงบรรลุนิพพานได้ ก็เพราะสามารถเอาชนะตัดกิเลสได้หมดนั่นเอง และคำสอนในเรื่องจิตนี้ถือว่าโดดเด่นหรือเป็นหัวใจของศาสนาพุทธเลยทีเดียว อาจกล่าวได้ว่าคำสอนเรื่องจิตเป็นตัวศาสนาพุทธแท้ ๆ ดังนั้น การที่จะพูดว่าศาสนาพุทธก็เหมือนกับศาสนาอื่นซึ่งต่างก็สอนให้คนละชั่วทำดีเหมือนกันจึงยังไม่ถูกต้องนัก หากศาสนาพุทธสอนเพียงให้ละชั่วทำดีเท่านั้นแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เพราะแม้พ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ก็สอนให้ละชั่วทำดีได้ และสอนกันมาก่อนพระพุทธเจ้าเสียอีก และเมื่อว่าอย่างนั้นพระพุทธเจ้าก็ไม่ต่างจากบุคคลเหล่านี้ เพราะสอนได้แค่ระดับนี้เหมือนกัน ซึ่งมิใช่เช่นนั้นเลย

ผู้นับถือศาสนาพุทธจำเป็นต้องรู้เรื่องนี้อย่างชัดเจน จึงจะเข้าถึงศาสนาและได้รับผลจากการนับถือศาสนาอย่างแท้จริง ไม่ต้องติดอยู่เพียงแค่ไม่ทำชั่วทำแต่ความดีเท่านั้น เพราะทำแค่นั้นชีวิตก็ยังไม่หมดทุกข์ได้จริง ๆ การทำจิตให้หมดกิเลสเท่านั้นจึงจะหมดทุกข์ได้ ผู้ฝึกจิตนั้น นอกจากจะเข้าถึงศาสนาได้แล้ว ยังจะสามารถเห็นพระพุทธเจ้าได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนอีกด้วย

ผู้อุบัติมาเพื่อช่วยมนุษย์

พหูนํ วต อตฺถาย อุปฺปชฺชนฺติ ตถาคตา
อิตฺถีนํ ปุริสานญฺจ เย เต สาสนการกา ฯ

(วังคีสเถรคาถา) ขุ. เถร. ๒๖ / ๑๒๖๕ / ๔๘๗

พระตถาคตเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นมา ก็เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก ทั้งสตรีและบุรุษผู้ที่ทำตามคำสั่งสอน.

"พระตถาคต" หมายถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดา ผู้ที่ตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เองก่อนแล้วทรงสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย พระตถาคตทุกพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกล้วนเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งมวล คือทรงแสดงธรรมอันเป็นหลักดำเนินชีวิต ทรง **"ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพาน ให้พ้นโศกวิโยคภัย"** แก่ทุกคน การสั่งสอนชาวโลกถือว่าเป็นงานหลักของพระตถาคตทุกพระองค์ แต่ชาวโลกหาได้รับประโยชน์จากธรรมะที่ทรงแสดงแล้วทุกคนไม่ เพราะทุกคนมิใช่ว่าจะรับฟังคำสั่งสอนไปเสียทั้งหมด ยังมีคนจำนวนมากที่ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังหรือฟังแล้วแต่ไม่สนใจที่จะนำไปปฏิบัติตาม จึงไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากธรรมะเลย เหมือนคนที่มีโรคประจำตัวอยู่ แต่ไม่ยอมรับว่าตัวเองมีโรคหรือไม่ยอมฟังคำของหมอว่าจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไรหรือจะต้องทานยาอะไรจึงจะหายจากโรคนั้นได้ คนเช่นนี้ย่อมจะหายจากโรคนั้นไม่ได้

พระตถาคตหรือพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้เท่านั้น ว่าทางนี้ควรเดิน ทางนี้ไม่ควรเดิน ผู้ฟังจะต้องตัดสินใจ

เอาเองว่าจะเดินหรือไม่เดิน ถ้าเชื่อและตัดสินใจเดินไปตามทางที่ควรเดิน ก็จะพบความสุขสวัสดีด้วยตนเอง ถ้าไม่เชื่อ ไม่ยอมเดิน ก็จะไม่ได้พบเห็นสิ่งดี ๆ ในชีวิต ถ้าไม่เชื่อและดื้อเดินไปตามทางที่ไม่ควรเดิน ก็จะพบความวิบัติความทุกข์เดือดร้อนด้วยตัวเอง ข้อแม้ทั้งหลายมีอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าหรือใครก็ตามไม่อาจบังคับให้คนเราขึ้นสวรรค์หรือลงนรกได้ อยู่ที่ตัวผู้นั้นเองว่าจะสร้างเหตุให้ตนเองขึ้นสวรรค์หรือลงนรก เรียกว่าตัวเองเท่านั้นเป็นคนสร้างสวรรค์หรือนรกให้แก่ตัวเอง

ข้อสงสัยที่ว่า ในประเทศไทยมีคนนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด แต่ทำไมจึงยังทุกข์ยาก ลำบากลำบน ยังมีการเบียดเบียนฆ่าแกงกันอยู่ หรือยังหาสันติไม่ได้จริง ๆ ก็มีคำตอบอยู่ที่ข้อแม้ข้างต้น คนนับถือศาสนาพุทธมีมากก็จริง แต่คนที่ทำตามหลักศาสนาพุทธหรือทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ มีน้อย ดังนั้น ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากศาสนาพุทธจึงมีน้อย เป็นไปตามข้อแม้ที่ท่านว่าไว้แล้วว่า "**ศาสนการก-บุคคล**" คือผู้ทำตามคำสั่งสอนเท่านั้นจึงจะได้ประโยชน์จากพระตถาคต

ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่รู้แล้วทำตามที่รู้ ไม่ว่าสตรีหรือบุรุษมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะปฏิบัติธรรม และในการที่จะได้รับผลแห่งธรรมอันเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมของตน เพราะธรรมของพระพุทธเจ้าไม่เลือกที่รักผลักที่ชังในการให้ผล ใครทำใครได้ ใครไม่ทำ ก็ไม่ได้ ยุติธรรมที่สุด จะเลือกทางใดก็เชิญตามสบาย เพราะพระตถาคตเจ้าทั้งหลายทรงแนะนำทั้งเหตุและผลไว้ให้แล้ว

ช้างเผือกในหมู่คน

โย โหติ พฺยตฺโต จ วิสารโท จ

พหุสฺสุโต ธมฺมธโร จ โหติ

ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี

ส ตาทิโส วุจฺจติ สงฺฆโสภโณ ฯ

(โสภณสูตร) องฺ.จตุกฺก. ๒๑ / ๗ / ๑๐

ผู้ที่เป็นคนฉลาด ๑ เป็นคนแกล้วกล้า ๑ เป็นพหูสูต ๑ เป็นผู้ทรงธรรม ๑ เป็นผู้ประพฤติธรรมเหมาะสมแก่ธรรม ๑ ผู้มีลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า สังฆโสภณ.

การปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนเราในยุคปัจจุบัน หากผู้ใดไม่ปรับปรุงตัวเอง ก็จะกลายเป็นคนล้าหลัง ไม่ทันโลก ไม่ทันคน หากินไม่ทันเพื่อน และจะเป็นอยู่อย่างลำบาก การปรับปรุงตัวเป็นการพัฒนาตนอย่างหนึ่ง เท่ากับยกระดับตัวเองให้สูงขึ้น แต่การปรับปรุงพัฒนาตนนั้นจะต้องยึดหลักไว้เป็นสำคัญ กล่าวคือผู้ปรารถนาจะปรับปรุงพัฒนาตัวเองจะต้องฝึกฝนทำตนให้มีลักษณะ ๕ ประการ คือ

๑. **ให้เป็นคนฉลาด** คือ พัฒนาตัวเองให้มีไหวพริบดี ทันคน ทันเหตุการณ์ ฉลาดในการทำกิจต่าง ๆ ฉลาดในการพูด ฉลาดในสิ่งที่ควรและไม่ควร กล่าวคือสามารถทำสามารถจัดการได้นั่นเอง

๒. **ให้เป็นคนแกล้วกล้า** คือให้เป็นคนกล้าทำกล้าพูดในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ มีความองอาจ จิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวในการประกอบกิจต่าง ๆ

๓. **ให้เป็นพหูสูต** คือให้เป็นคนมีความรู้ ใฝ่รู้อยู่เสมอ ขยันอ่านขยันฟังเรื่องที่มีประโยชน์

๔. **ให้เป็นผู้ทรงธรรม** คือให้เป็นคนมีธรรมประจำใจ มั่นคงอยู่ในธรรม ในระเบียบวินัย

๕. **ให้เป็นผู้ประพฤติธรรม** คือปฏิบัติกิจใด ๆ ก็ยึดธรรมเป็นหลัก ให้ถูกต้องตามธรรม ตามระเบียบวินัย ไม่มักง่ายสุกเอาเผากินหรือทำย่อหย่อนไม่จริงจัง คือเป็นสุจริตในทุกอย่าง

ผู้ที่สามารถปรับปรุงหรือพัฒนาตัวเองให้ได้อย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็น "**สังฆโสภณ**" คือเป็นผู้งดงามในหมู่คณะ และเป็นผู้ทำหมู่คณะให้งดงาม เป็นเครื่องประดับวงการหรือหมู่คณะนั้น ๆ ทำให้หมู่คณะนั้น ๆ งามสง่ามีศักดิ์ศรี ทั้งสามารถนำความเจริญมาให้แก่หมู่คณะได้ด้วย เป็นช้างเผือกประจำหมู่คณะทีเดียว ดังนั้น เมื่อหมู่คณะใดวงการใดยังไม่มีช้างเผือกเช่นนี้ประจำอยู่ ก็ต้องเร่งพัฒนาคนของตนให้มาก เมื่อมีอยู่แล้ว ก็ต้องรักษาไว้ให้ดี ถ้าช้างเผือกมีอันต้องจากหมู่คณะไปจะด้วยลักษณะใดก็ตาม จะได้ไม่ต้องมานั่งเสียใจด้วยความเสียดายกัน

ช้างเผือกในหมู่ช้าง เกิดเอง เป็นเอง และหาได้ยาก แต่ช้างเผือกในหมู่คน สามารถฝึกฝนและปรับปรุงพัฒนาให้เป็นขึ้นมาได้และไม่ยากนัก อยู่ที่ว่าอุปนิสัยและเลือดรักดีของผู้นั้นจะเข้มข้นเพียงไรเท่านั้น คนที่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ได้รับความสำเร็จในชีวิต และงามสง่ามีศักดิ์ศรีอยู่ในหมู่คณะนั้น ล้วนผ่านการพัฒนาปรับปรุงตัวมาดีแล้วทั้งนั้น

ไฟสุมอก

อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ ตํ อุปนยฺหนฺติ เวรํ เตสํ น สมฺมติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๔ / ๑๖

คนเหล่าใดผูกเวรกันไว้ว่า คนนี้เคยด่าเรา คนนี้เคยฆ่าเรา คนนี้เคยชนะเรา คนนี้เคยลักของของเรา ดังนี้ เวรของคนเหล่านั้นย่อมระงับลงไม่ได้.

"เวร" เป็นเรื่องของใจที่เป็นทุจริต เกิดจากความโกรธความไม่พอใจในเมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งมาทำให้ตนไม่พอใจ แล้วเก็บความรู้สึกไม่พอใจนั้นไว้ไม่ยอมลืม นานเข้าก็กลายเป็นเวรไปในที่สุด คนที่ผูกเวรคือคนที่คิดว่าคนอื่นเคยทำให้ตนได้รับทุกข์ความเดือดร้อน หรือทำให้เสียหาย เช่น ใครเคยด่าว่าตนไว้ ก็เก็บความแค้นไว้ในใจ ใครเคยทำร้ายตนไว้ก็เก็บความแค้นไว้ในใจ หรือใครเคยเอาชนะตนไว้ เคยลักเคยฉ้อโกงตนไว้ก็เก็บความแค้นไว้ในใจ ความคิดแค้นเคืองที่เก็บไว้นี่แหละจะจับตัวแน่นขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็นเวรไปในที่สุด เมื่อเป็นเวรแล้วก็กรุ่นอยู่ในใจเหมือนไฟสุมอก เผาลนจิตใจให้คิดเคืองขุ่นอยู่ตลอดเวลา แม้เพียงได้ยินชื่อคนนั้น อาการไม่พอใจก็เกิดขึ้นทันที การผูกเวรไว้เท่ากับผูกความทุกข์ไว้กับตัว เท่ากับผูกเตาไฟไว้ในใจ มีแต่จะทำให้ทุกข์และทำให้ใจร้อนรำไป บางรายทั้งที่คนที่เคยด่าว่า เคยทำร้าย เคยชนะเคยลักของของตนไป หรือคนที่เคยหลอกลวงเคยทำให้ตัวเองช้ำใจนั้นเขาลืมไปแล้ว ไปอยู่ที่อื่นแล้ว แต่ตัวเองยังเก็บเรื่องเหล่านี้ไว้ และ

มานั่งทุกข์ใจเคืองขุ่นอยู่คนเดียว จะเรียกว่ามานั่งบ้าอยู่คนเดียวก็ไม่ผิดนัก พอเก็บกดไว้นานเข้า ก็ระเบิดออกมาด้วยการไปแก้แค้นหรือชำระความแค้นกันเสียทีหนึ่ง คนที่ผูกเวรไว้มักถือคติว่า **"แค้นต้องชำระ"** เป็นสรณะทางใจเสมอ จึงตามล่าตามล้างกันไม่สิ้นสุด น่าอนาถแท้

ท่านว่า เวรนั้นระงับไม่ได้ด้วยการจองเวร เหมือนกับเอาน้ำโคลนมาล้างภาชนะที่สกปรก ภาชนะนั้นก็สะอาดไปไม่ได้ มีแต่จะสกปรกยิ่งขึ้น แต่เวรย่อมระงับได้ด้วยการไม่จองเวร การไม่จองเวรจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธเคืองกันต่อไป เมื่อให้อภัยได้ เวรก็หมด แต่การให้อภัยนี้ก็เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก บรรดาการให้ทั้งปวง การให้อภัยเป็นสิ่งที่ทำได้ยากที่สุด ให้ข้าวของเงินทอง ให้สมบัติต่าง ๆ แม้มีราคาแพง ก็ยังให้กันง่ายกว่าการให้อภัย แต่ให้อภัยให้กันไม่ค่อยได้ ถึงอย่างนั้นก็ตาม ก็ต้องฝึกให้อภัยกันไว้ เพราะการให้อภัยเท่านั้นจึงจะปลดเปลื้องความทุกข์ใจ ความเคียดแค้น ความเคืองขุ่นที่ตนมีต่อบุคคลอื่นได้อย่างเด็ดขาด ให้อภัยได้แล้ว การคิดแก้แค้นก็หมดไป จิตใจก็ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ ไม่ต้องร้อนอีกต่อไป บางคนให้อภัยกันได้แล้ว กลับมาคบหาสนิทสนมกันเหมือนไม่มีเรื่องบาดหมางกันมาก่อน อย่างนี้เรียกว่าหมดเวรจริง ๆ น่าชื่นชมยิ่งนัก

เวรที่ผูกกันไว้ มิใช่นำความทุกข์มาให้เฉพาะในชาติปัจจุบันเท่านั้น เวรยังติดตามคนที่มีเวรต่อกันข้ามภพข้ามชาติไปด้วย คนที่เคยมีเวรต่อกันมาในอดีต แม้เพียงได้ยินชื่อก็เกลียดกันเสียแล้ว หรือเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ดี ก็เกิดอาการไม่พอใจขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักเกี่ยวข้องกันเลย เวรมีฤทธิ์ทำลายมากมายและยาวนานถึงเพียงนี้ ก็ไม่รู้ว่าจะผูกเวรกันไว้ทำไม

มีญาติไว้พึ่งพา

สาธู สมฺพหุลา ญาตี อปิ รุกฺขา อรญฺญชา
วาโต วหติ เอกฏฺฐํ พฺรหนฺตมฺปิ วนปฺปตึ ฯ

(รุกขธัมมชาดก) ขุ.ชา.เอก. ๒๗ / ๗๔ / ๒๔

มีญาติมาก ๆ เป็นการดี เหมือนต้นไม้เกิดรวมกันอยู่ในป่าหลาย ๆ ต้น ต้นไม้ที่อยู่โดดเดี่ยว ถึงจะใหญ่โตระดับเจ้าป่าลมก็พัดให้หักโค่นลงได้.

ป่าที่เขายังเรียกว่าป่า หรือที่ยังรักษาความเป็นป่าอยู่ได้ก็เพราะว่ายังมีต้นไม้อยู่มาก ตราบใดที่ต้นไม้ในป่านั้นยังขึ้นหนาแน่น ความเป็นป่าก็ยังคงอยู่ ต้นไม้เหล่านั้นแม้จะต้นเล็กต้นน้อยก็มีประโยชน์แก่กันและกัน อิงอาศัยกัน เวลาลมพัดมาแรง ๆ ก็ช่วยกันต้านทานผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ แต่ถ้าต้นไม้ใดเกิดโดดเดี่ยวอยู่ในทุ่ง หรืออยู่ในป่าใหญ่ แต่ต้นไม้ทั้งเล็กทั้งใหญ่อื่น ๆ ถูกตัดถูกโค่นไปหมด เหลือยืนต้นอยู่เพียงต้นเดียว แม้จะเป็นไม้ใหญ่ระดับใดก็ตาม ไม่ช้าก็จะถูกลมพัดหักโค่นลงจนได้ เพราะสู้ลมอยู่ต้นเดียว ไหนเลยจะต้านทานลมแรงอยู่ได้ตลอดไป

ท่านเปรียบต้นไม้ต่าง ๆ เหมือนกับญาติของคนเรา คือคนเรานั้นย่อมมีญาติมากบ้างน้อยบ้าง ที่ไม่มีญาติเลยนั้นเห็นจะไม่มี เพราะความหมายของญาติในที่นี้ มิใช่มุ่งเฉพาะญาติสายโลหิตเป็นพี่เป็นน้องกันทางสายเลือดเท่านั้น ยังหมายรวมไปถึงญาติธรรมคือผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคยเป็นเพื่อนเป็นพวกพ้องกันด้วย คนที่มีญาติทั้งสองประเภทนี้

มาก ๆ ย่อมได้เปรียบ เหมือนกับต้นไม้ที่เกิดหนาแน่นอยู่ในป่า เพราะญาตินั้นสามารถพึ่งพาอาศัยได้ ช่วยเหลือเกื้อกูลได้ เวลามีภัยก็สามารถพากันเอาตัวรอดได้ แม้จะเป็นญาติที่มีกำลังน้อยก็ตาม เหมือนต้นไม้ในป่าแม้ต้นเล็กต้นน้อยก็มีกำลังมีความสำคัญทั้งสิ้น อย่าคิดว่าญาติทำให้ตนเดือดร้อนมากกว่า อยู่คนเดียวดีกว่า อะไรทำนองนี้ เพราะคนเราต้องอยู่อาศัยกัน ต้นไม้เล็กก็ต้องอาศัยต้นไม้ที่ใหญ่กว่าเป็นธรรมดา ต้นไม้ใหญ่ก็จะต้องอาศัยต้นไม้เล็กบ้างในบางคราว หากอยู่โดดเดี่ยวไม่เอาญาติไม่เอาพวก ไม่ช้าก็จะถูกโดดเดี่ยวเหมือนกับต้นไม้ใหญ่ที่อยู่กลางทุ่งนั่นแหละ ไม่นานก็จะถูกลมพัดโค่นลงจนได้

ญาติหรือพวกนั้นคนเราจะทิ้งไม่ได้ คนที่คิดว่าตัวเองไร้ญาติขาดมิตรนั้นลองคิดดูให้ดีเถิดว่า ตัวเองเป็นคนทิ้งญาติทิ้งพวก เป็นคนทำตัวให้ไร้ญาติขาดพวกเองใช่หรือไม่ เพราะญาติมิตรพวกพ้อง สามารถสร้างได้ด้วยการเสียสละ ด้วยการมีไมตรี ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยความมีน้ำใจต่อกัน ขาดสิ่งเหล่านี้แล้ว แม้พี่น้องคลานตามกันมาเขาก็ไม่อยากนับว่าเป็นญาติด้วย เพราะฉะนั้น คนเราจึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มากบ้างน้อยบ้าง ใครมีกำลังมากก็ต้องให้คนอื่นอาศัยมากหน่อย ใครมีกำลังน้อย ก็ต้องทำตัวให้น่าช่วยเหลือ และช่วยเหลือตัวเองให้มากก่อน ดูต้นไม้ในป่าที่อาศัยกันและกันอยู่จนรักษาความเป็นป่าของตนไว้ได้เป็นแบบอย่างเถิด

ต้นไม้ที่ถูกลมพัดหักโค่น เพราะอยู่โดดเดี่ยวไม่มีพวกไม่มีเพื่อนคอยช่วยต้านลมฉันใด คนที่ไม่เอาญาติไม่เอาพวกก็มักจะถูกทิ้งให้อยู่เดียวดาย ว้าเหว่ และสุดท้ายก็หมดลมตามลำพังเพราะไม่มีใครสนใจจะมาแยแสดูแลช่วยเหลือด้วย ฉันนั้น

ลิ้นกับฟัน

สเจปิ สนฺโต วิวทนฺติ ขิปฺปํ สนฺธิยเต ปุน
พาลา ปตฺตาว ภิชฺชนฺติ น เต สมถมชฺฌคู ฯ

(กัสสปมันทิยชาดก) ขุ.ชา.จตุกฺก. ๒๗ / ๕๔๗ / ๑๓๖

ถ้าแม้สัตบุรุษทั้งหลายวิวาทถกเถียงกัน ไม่ช้าก็จะสมานกันได้ ผิดกับพวกคนพาล ย่อมแตกกันไปเลยเหมือนบาตรดิน สงบกันมิได้เลย.

การอยู่ด้วยกันก็ดี การทำงานร่วมกันก็ดี ย่อมจะมีเรื่องที่จะต้องถกเถียงหรือทะเลาะกันบ้างตามธรรมดาของคนที่ยังมีกิเลส จะให้สงบราบรื่นตลอดไปนั้นเห็นจะไม่ได้ เพราะคนเราต่างจิตต่างใจ มีความต้องการมีความคิดเห็นแตกต่างกัน การเห็นแย้งกันเป็นเรื่องปกติ และถ้าจะว่าไปแล้วการเห็นแย้งนั้นอาจเป็นสิ่งดีก็ได้ เพราะการเห็นแย้งทำให้ฉุกคิดทำให้ต้องทบทวนใหม่ แม้จะเสียเวลาไปบ้างก็อาจทำให้รอบคอบขึ้น ไม่หละหลวมเหมือนว่าตาม ๆ กันไปโดยไม่มีข้อโต้แย้งอะไร แต่การถกเถียงกันหรือการโต้แย้งกันเพื่อเอาชนะคะคานกันนั้นเป็นเรื่องที่เสียเวลา เป็นเรื่องไร้สาระ และก่อให้เกิดความเสียหายโดยส่วนเดียว การถกเถียงกันที่อยู่ในกรอบเท่านั้นจึงจะเป็นประโยชน์

สัตบุรุษคือคนดีที่ยึดถือเหตุผลเป็นหลัก เมื่อถกเถียงหรือโต้แย้งกันแล้วก็หาทางยุติ แล้วก็ทำงานร่วมกันต่อไปได้ โดยไม่เก็บเอาเรื่องที่ขัดแย้งหรือที่ถกเถียงกันนั้น มาเป็นอารมณ์มาถือโกรธกันต่อไป หรือถ้าเป็นสามีภรรยากัน หลังจากทะเลาะกันแล้วก็ดีกัน ลืมเรื่องที่

ทะเลาะกันไป เพื่อนฝูงกัน โต้เถียงกันแล้วก็คบหากันเหมือนเดิม ไม่ถือโทษโกรธเคืองอะไรกัน นี่คือลักษณะของสัตบุรุษ ส่วนคนพาลหรือคนที่เอาแต่อารมณ์เอาแต่ใจตัว เมื่อทะเลาะกันแล้วก็แตกกันไปเลยต่อกันไม่ติดอีก เหมือนบาตรดินที่ตกแตกเป็นเสี่ยง ๆ แตกแล้วก็แตกไปเลย ไม่อาจเชื่อมประสานให้เหมือนเดิมได้ นอกจากจะแตกกันแล้วยังก่อความไม่สงบให้แก่กันและกัน ตามรังควานคู่กรณีด้วยความเคียดแค้นชิงชังอีกต่างหาก คนพาลมีลักษณะอย่างนี้ คนบางคนอาจเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาดีมีฐานะดีเสียด้วยซ้ำไป แต่ยังมีนิสัยพาลอย่างนี้อยู่ในตัวในหัวใจเต็มที่ ผู้ใหญ่เช่นนี้ก็นับว่าเป็นคนพาลแท้ทีเดียว

คนเราอยู่ด้วยกันทำงานด้วยกัน จำต้องรับฟังความคิดเห็นซึ่งมีเหตุมีผลของกันและกัน เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ก็ฟังไว้ก่อน แล้วหาเหตุผลมาหักล้างในเมื่อเห็นว่าไม่ถูกต้อง คนดีย่อมจะฟังเหตุผลของคนอื่นเสมอ ผิดกับคนพาลซึ่งมักเอาแต่ใจตัวเอง คิดว่าตัวเองถูกต้องคนเดียว ไม่ยอมฟังใคร ดันทุรังจะเอาให้ได้อย่างเดียว อย่างนี้ก็ต้องทะเลาะกันไปตลอดกาล หรือถ้าต่างฝ่ายต่างก็เป็นคนพาลด้วยกัน ก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ ทำงานด้วยกันไม่ได้ ต้องแตกกันไปคนละทางสองทางเท่านั้น

ลิ้นกับฟันย่อมกระทบกันบ้างเป็นธรรมดา แต่ก็อยู่ด้วยกันได้ด้วยดี คนเราก็เหมือนกัน เมื่ออยู่ด้วยกันทำงานด้วยกันก็ย่อมกระทบกระทั่งกันหรือทะเลาะกันบ้าง แต่ควรทะเลาะกันอย่างสัตบุรุษ คืออย่างมีสติ แล้วก็แล้วกันไป ไม่ถือเอามาเป็นอารมณ์อีก หากทะเลาะกันแบบคนพาลซึ่งทะเลาะกันแล้วก็แตกกันไปเลย ย่อมนำแต่เรื่องมาให้ไม่รู้จบสิ้น

แค่ลมปากคน

เสโล ยถา เอกฆโน วาเตน น สมีรติ
เอวํ นินฺทา ปสํสาสุ น สมิญฺชนฺติ ปณฺฑิตา ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๘๑ / ๓๑

ภูเขาหินล้วนย่อมไม่ไหวสะเทือนเพราะแรงลมฉันใด นักปราชญ์ทั้งหลายก็ไม่ไหวสะเทือน เพราะคำนินทาและคำสรรเสริญฉันนั้น.

พระท่านว่าไว้ว่า "**คนที่ไม่ถูกด่า ไม่มีในโลก**" หมายความว่า ไม่มีใครในโลกที่จะไม่ถูกด่าหรือถูกนินทา จะโดนมากหรือน้อยเท่านั้น เพราะเราจะไปห้ามใคร ๆ ไม่ให้ด่าเราไม่ได้ เมื่อเขาอยากจะด่าเขาก็ด่า และด่าได้ทุกคน คนที่ไม่พูด ก็ถูกด่า คนที่พูดมาก ก็ถูกด่า คนที่พูดน้อยหรือพูดพอประมาณ ก็ถูกด่าเหมือนกัน อย่าว่าแต่คนเลย พระพุทธรูปซึ่งอยู่เฉย ๆ ยังถูกมนุษย์เราค่อนขอดเอาเลย ดังคำโบราณว่า "**อันนินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน แม้องค์พระปฏิมายังราคิน มนุษย์เดินดินหรือจะสิ้นคนนินทา**" ทำนองเดียวกัน คนที่เคยถูกคนด่ามาแล้วจะไม่เคยมีคนเขาชมบ้างก็เห็นจะไม่มีในโลก แสดงว่าคำนินทาและคำสรรเสริญนี้เป็นเรื่องธรรมดาของโลกจริง ๆ พระท่านจึงเรียกว่าเป็นโลกธรรม เป็นของประจำโลก มีมานานแล้ว

คำนินทาและคำสรรเสริญนี้จะมีขึ้นได้ต้องมีสาเหตุ กล่าวคือ เมื่อเขาเกลียดเรา หรือเราไปขัดขวางผลประโยชน์ของเขา หรือเราไม่สามารถทำประโยชน์ที่เขาต้องการให้ได้ เขาก็ด่าเขาก็นินทาเรา แต่ถ้า

เขารักเรา หรือเราไม่ไปขัดขวางผลประโยชน์ของเขา หรือเราสามารถทำประโยชน์ตามที่เขาต้องการได้ เขาก็สรรเสริญเรา เรื่องมันก็มีอยู่เพียงแค่นี้ เพราะฉะนั้น นินทาหรือสรรเสริญนี้จึงเอาแน่ไม่ได้ ไปยึดติดก็ไม่ได้ และมีขึ้นมีลงเปลี่ยนแปลงได้เสมอ วันนี้เขาชมเรา พรุ่งนี้เขาอาจด่าเราก็ได้ วันนี้เขาด่าเราไว้ พรุ่งนี้เขาอาจมาชมเราก็ได้ อยู่ที่อารมณ์ของเขา และอยู่ที่สาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้นเป็นสำคัญ

นักปราชญ์ทั้งหลายเข้าใจเรื่องนี้ดี จึงไม่ยินดียินร้ายในเรื่องนินทาหรือสรรเสริญนัก กล่าวคือไม่แสดงอาการเสียใจจนเกินเหตุเมื่อถูกนินทาหรือถูกด่า แต่ก็ไม่ดีใจจนเกินไปเมื่อถูกชมถูกสรรเสริญ วางใจเป็นกลางได้เสมอ ท่านให้ดูภูเขาที่เป็นหินล้วน ๆ เป็นตัวอย่าง แม้ลมจะพัดแรงแค่ไหน ก็พัดให้ไหวสะเทือนไม่ได้ คนที่ทำตัวให้เป็นเหมือนภูเขาได้ ก็ย่อมจะไม่ฟุบลงเมื่อถูกด่าถูกนินทา และไม่ฟูขึ้นเมื่อได้รับคำชมคำสรรเสริญ คิดว่าคำเหล่านี้เป็นเพียงลมปากของคน ถ้าหากไปยึดไปหลงเข้า ก็จะปลิวไปตามลมปาก ต้องหวั่นไหว ต้องทุกข์ระทม หรือจมไม่ลงเรื่อยไป

เมื่อถูกนินทาหรือได้รับการสรรเสริญต้องมีสติ คือต้องพิจารณาให้ดีว่าที่เขาด่าว่านินทาหรือที่เขาชมเขาสรรเสริญนั้น มีความเป็นจริงเพียงใด ควรปรับปรุงตัวหรือไม่ เพราะเมื่อคนดีชม ก็เป็นอันชม เมื่อตำหนิก็เป็นอันตำหนิ ควรรับฟังเป็นอย่างยิ่ง เท่ากับเป็นกระจกเงาให้ แต่ถ้าคนพาลติหรือชม มักเอาแน่ไม่ได้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบ ทำตัวให้เป็นเหมือนภูเขาหินล้วนไว้เป็นดี เพราะคำนินทาหรือคำสรรเสริญของคนพาลเอาเป็นประมาณไม่ได้

ตายแล้วไม่ตาย – ตายก่อนตาย

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ　　ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อปฺปมตฺตา น มิยฺยนฺติ　　เย ปมตฺตา ยถา มตา ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๑ / ๑๙

ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทแล้ว เหมือนคนที่ตายแล้ว.

คำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาคือคำสอนเรื่องความไม่ประมาท แม้พระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานก็ตรัสไว้เป็นปัจฉิม–โอวาทว่า "**ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด**" ดังนี้ เท่ากับว่าทรงสรุปธรรมะคำสอนของพระองค์ไว้ที่ความไม่ประมาทนี่เอง ท่านเปรียบไว้เหมือนกับรอยเท้าของสัตว์บกทุกประเภทในโลกปัจจุบัน ย่อมรวมลงอยู่ในรอยเท้าช้างทั้งสิ้น คือรอยเท้าช้างมีความยิ่งใหญ่กว่ารอยเท้าของสัตว์ทั้งปวง ธรรมะทั้งหมดก็รวมอยู่ในความไม่ประมาทนี้ ความไม่ประมาทคือความไม่อยู่อย่างปราศจากสติ หรือจะกล่าวว่าเป็นตัวสติก็ได้ ในทางปฏิบัติความไม่ประมาทกับสติเป็นอย่างเดียวกัน หมายถึงความไม่เผลอ ไม่หลงลืม นึกได้อยู่เสมอ การที่คนเรามีความความระมัดระวังก่อนทำก่อนพูดอะไร ไม่ให้เกิดความพลั้งเผลอผิดพลาด เตือนใจตัวเองได้เสมอว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ เป็นเรื่องของความไม่ประมาทหรือสติทั้งสิ้น

ท่านว่าความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย คือเป็นเหตุให้คนเราไม่เผลอไม่มัวเมาในชีวิต เตือนให้เห็นว่าชีวิตเป็นอย่างไร จะต้องรีบทำ

อะไรให้เป็นประโยชน์ไว้บ้าง เมื่อเห็นแล้วก็เตือนให้รีบละเว้นความชั่ว กระทำแต่ความดี และพยายามละความโลภ ความโกรธ ความหลงให้หมดไป เมื่อทำได้ชีวิตก็บริสุทธิ์ และสามารถบรรลุถึงอมตบทคือพระนิพพานได้ในที่สุด สำหรับคนที่ไม่ประมาทหรือคนที่มีสติอยู่เสมอ ย่อมสามารถประกอบกิจต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่นได้มาก เมื่อยังมีชีวิตอยู่ผู้คนก็ยกย่องสรรเสริญ แม้สิ้นชีพไปแล้ว ผู้คนก็ยังกล่าวขวัญถึง ผู้ไม่ประมาทแม้จะตายไปแล้ว ก็ชื่อว่ายังไม่ตาย เพราะเครื่องหมายความดีที่ตนทำไว้ยังคงอยู่

ส่วนความประมาทก็คือความเผลอสติ ความมัวเมาอยู่ในชีวิต ไม่เห็นสัจธรรมของชีวิต เมื่อเผลอไผล จึงโลดแล่นไปตามกระแสจิต และกระแสโลก เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็มีแต่จะทำให้ตาย คือตายไปจากความดีงามต่าง ๆ ซึ่งตนควรจะได้ทำและควรจะได้รับเป็นผลตอบแทน และอาจทำให้ตัวตายไปจริง ๆ ด้วย เช่นขับรถด้วยความประมาท ทำงานด้วยความประมาท พูดด้วยความประมาท เป็นต้น ซึ่งล้วนนำความวิบัติมาให้ทั้งสิ้น คนที่ประมาทแล้วอย่างนี้ แม้จะยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่ต่างอะไรกับคนที่ตายแล้ว เพราะคนที่ตายแล้ว ไม่ทำความดีงาม ไม่ทำประโยชน์อะไรได้อีกแล้ว

คนตายแล้วแต่ยังไม่ตาย ก็เพราะมีชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท ส่วนคนเป็นที่ตายแล้ว ก็เพราะมีชีวิตอยู่อย่างประมาท ผู้มีปัญญาชอบอยู่ด้วยความไม่ประมาท คนพาลชอบอยู่ด้วยความประมาท ชีวิตเป็นของเรา เราจะให้อยู่อย่างไรก็ได้ แต่ก็ต้องพิจารณาดูให้ถ่องแท้ เพราะถ้าใช้ชีวิตผิดพลาดไป ก็เสียทีที่ได้เกิดมามีชีวิตกับเขาหนหนึ่ง โอกาสที่จะแก้ตัวใหม่อาจไม่มีเลย

เจริญยศ

อุฏฺฐานวโต สตีมโต
สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน
อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๔ / ๑๙

บุคคลผู้มีความหมั่นเพียร มีสติ มีการงานสะอาด
คิดรอบคอบก่อนทำงาน สำรวมระวัง เป็นอยู่
โดยธรรม และไม่ประมาท ย่อมเจริญด้วยยศ.

ยศ หมายถึงการยกย่องนับถือเกียรติของคน เป็นเครื่องกำหนดหมายฐานะหรือชั้นของบุคคลว่าอยู่ในระดับใด ท่านแบ่งยศออกเป็น ๓ อย่างคือ **อิสริยยศ** คือ ความเป็นใหญ่ ยศที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ **เกียรติยศ** คือชื่อเสียง ความยกย่องนับถือ ความมีหน้ามีตา และ **บริวารยศ** คือพวกพ้อง คนที่แวดล้อม คนที่คอยช่วยเหลือ ยศทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นที่ต้องการของคนทั่วไป เพราะผู้มียศอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง ย่อมจะได้รับความสะดวกสบายได้รับความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนามากกว่าคนที่ไม่มียศ แต่การที่จะได้มาซึ่งยศ หรือเมื่อได้มาแล้วจะรักษายศไว้ได้ หรือยศจะเจริญก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ นั้น ท่านว่าจะต้องทำตนให้เป็นคนมีธรรม ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑ **ต้องมีความหมั่นเพียร** คือเป็นคนขยัน มีความรับผิดชอบในกิจต่าง ๆ ที่ตนพึงทำ

๒. **ต้องมีสติ** คือรักษาสติ ระวังตัวอยู่ตลอดเวลา ควบคุมสติอารมณ์ได้

๓. **ต้องมีการงานสะอาด** คืองานที่ทำต้องเป็นงานสุจริต ไม่ก่อทุกข์ก่อโทษให้ใคร

๔. **ต้องคิดให้รอบคอบก่อนทำงาน** คือเป็นคนรอบคอบถี่ถ้วน พิจารณาก่อนทำกิจเสมอ

๕. **ต้องสำรวมระวัง** คือเป็นคนมีศีล มีกริยามารยาทดี สงบเสงี่ยมเรียบร้อย

๖. **ต้องเป็นอยู่โดยธรรม** คือเป็นคนมั่นคงอยู่ในศีลในธรรม ยึดธรรมเป็นหลักดำเนินชีวิต

๗. **ต้องไม่ประมาท** คือไม่มัวเมา ไม่ปล่อยวางสติ ไม่ทำงานให้เกิดผิดพลาดเสียหาย

ถ้าต้องการมียศ เช่นต้องการเป็นใหญ่ ต้องการให้เขายกย่องนับถือ ต้องการมีพวกมาก ๆ ก็ต้องปฏิบัติตนตามหลักธรรมข้างต้นให้ได้ เมื่อทำได้ ยศที่ยังไม่มีก็จะมี เมื่อมีแล้วก็จะรักษาไว้ได้ และจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นโดยลำดับ เมื่อได้ยศมาโดยลักษณะนี้ ยศจะอยู่ได้นาน เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป แต่ยศที่ได้มาโดยไม่ชอบธรรม ไม่เป็นไปตามหลักธรรม ย่อมไม่ยั่งยืนถาวร และคนเขาไม่ยอมรับกัน ถ้าหมดยศลงเมื่อไร ก็จะตกอับลงทันที ตอนนี้แหละจึงจะรู้ว่ายศที่ได้มาโดยไม่ถูกธรรมนั้นก่อทุกข์ให้อย่างไร เพราะยศนั้นไม่เข้าใครออกใคร อยู่กับคนดี ก็ทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น อยู่กับคนพาล ก็ทำให้เสื่อมลง นำความหายนะมาให้ จึงไม่ควรชะล่าใจไป

จะตั้งใครให้มียศให้เป็นใหญ่ จะนับถือยกย่องใคร จะยอมตนเป็นพรรคพวกของใคร หรือจะยินยอมให้ใครเข้ามาเป็นพวก จะต้องเลือกให้ดี จะได้ไม่ผิดหวังในภายหลัง ได้ยศแล้วไม่พึงเมายศ ไม่พึงแสวงหายศโดยไม่ถูกทาง เพราะยศเช่นนั้นทำให้ตนหมดราคาหมดศักดิ์ศรี

คนดี ๔ ระดับ

ทกฺขํ คหปตํ สาธุ　　　　　สํวิภชฺชญฺจ โภชนํ
อหาโส อตฺถลาเภสุ　　　　　อตฺถพฺยาปตฺติ อพฺยโถ ฯ

(อินทริยชาดก) ขุ.ชา.อฏฺจก. ๒๗ / ๑๒๐๔ / ๒๔๗

สำหรับคฤหัสถ์ ความขยันเป็นความดีขั้นต้น มีโภชนาหารแล้วแบ่งปัน เป็นความดีขั้นสอง ได้ลาภผลอะไรแล้วไม่หลงระเริง เป็นความดีขั้นสาม ถึงความวิบัติจากลาภผล ก็ไม่ลำบากใจ เป็นความดีขั้นสี่.

สมัยโบราณท่านจัดอันดับความดีของคนไว้เป็นขั้น ๆ โดยกำหนดเอาลักษณะอุปนิสัยที่ผู้นั้นแสดงออกมาเป็นเกณฑ์กำหนด ทั้งนี้ เพื่อให้รู้ว่าผู้ใดมีลักษณะนิสัยอย่างไร เป็นคนประเภทใด ควรคบหรือไม่ควรคบ ควรเลือกเป็นสามีภรรยาหรือไม่ควรอย่างไร เป็นต้น จะว่าเป็นตำราหมอดูแบบหนึ่งก็ได้ อันดับที่ว่านี้มีอยู่ ๔ อันดับด้วยกัน คือ

ผู้ใดมีความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านในการงาน หนักเอาเบาสู้ ไม่ท้อถอย หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินได้ ไม่หยิบหย่ง มีความรับผิดชอบในการทำมาหากิน ผู้นั้นชื่อว่ามีความดีในระดับต้น เพราะความขยันอย่างนี้ทำได้ไม่ยากนัก

ผู้ใดมีอาหารหรือมีของกินอะไรแล้วคิดถึงคนอื่น คือคิดถึงผู้มีพระคุณเช่นพ่อแม่ คิดถึงพี่น้อง คิดถึงเพื่อน คิดถึงคนที่เคยอุปการะตนมา เป็นต้น ต้องการให้คนเหล่านั้นได้ลิ้มรสของนั้นบ้าง แล้วก็จัดแจงแจกแบ่งไปให้ตามมากตามน้อย คนอย่างนี้เรียกว่าเป็นคนมีน้ำใจ

มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อ จัดว่ามีความดีในระดับสอง เพราะทำได้ยากขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง

ผู้ใดได้ลาภผลอะไรแล้วไม่หลงระเริงดีใจจนเกินเหตุ เช่นได้ยศตำแหน่งมา ก็ไม่แสดงอาการฟูขึ้น คือไม่ลิงโลดจนออกนอกหน้าซึ่งแสดงถึงความเป็นคนตกอยู่ในอำนาจของโลกธรรม ไม่อาจวางใจเฉยได้ คนที่ได้อะไรแล้วหลงระเริง หลงติด หรือตกเป็นทาสของสิ่งนั้น ย่อมจะทุกข์ระทมเพราะผิดหวังในโอกาสต่อไป เพราะลาภย่อมคู่กันกับเสื่อมลาภ หากทำใจให้เป็นกลางไม่ได้ เวลาเสื่อมลาภจะทุกข์ระทมหนักพอ ๆ กับดีใจเมื่อได้ลาภ ผู้ที่ไม่หลงระเริงดีใจจนเกินเหตุเมื่อได้ลาภผลอย่างนี้ จัดว่ามีความดีในระดับสาม เพราะทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งขึ้น

ผู้ใดประสบกับความวิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเสื่อมลาภที่ตนได้มา หรือต้องพลัดพรากจากคนที่รักจากสิ่งที่ตนรัก แต่ก็ไม่ลำบากใจ ไม่เสียใจ สามารถทำใจให้เป็นปกติ ตั้งสติได้มั่นคง คิดอยู่เสมอว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้น ก็ต้องเสื่อมไปทั้งหมด ต้องพลัดพรากจากกันทั้งหมด ยึดมั่นถือมั่นอะไรไม่ได้สักอย่างเดียว คนที่ทำได้อย่างนี้จัดว่ามีความดีระดับสี่ ซึ่งสูงที่สุด เพราะทำได้ยากยิ่ง

ใครจะมีความดีระดับใด ก็ลองนำจิตใจและอุปนิสัยที่แท้จริงของตนขึ้นมาชั่งกับตาชั่งมาตรฐานที่คนโบราณว่าไว้ดูเถิด ก็จะสามารถรู้ได้ด้วยตัวเอง และเมื่อรู้แล้ว ก็จะได้เกิดความภูมิใจเมื่อรู้ว่าตนมีความดีอยู่ในระดับใด หรือถ้าหากชั่งดูแล้ว ยังไม่ติดอันดับ ก็จะได้ยกระดับตัวเองให้สูงขึ้น เพื่อจะได้ติดอันดับกับเขาบ้าง ตาชั่งเครื่องนี้มีประโยชน์อย่างนี้แหละ

ความเสื่อมของสามี

เสหิ ทาเรหิ อสนฺตุฏฺโฐ　　　เวสิยาสุ ปทุสฺสติ

ทุสฺสติ ปรทาเรสุ　　　ตํ ปราภวโต มุขํ ฯ

ขุ.สุ. ๒๕ / ๑๐๘ / ๓๙๒

ผู้ไม่พอใจด้วยภรรยาของตน ไปสมสู่กับหญิงขายตัวบ้าง กับภรรยาของผู้อื่นบ้าง การกระทำเช่นนั้นเป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมของเขา.

ในทางศาสนาท่านถือว่าสามีจะต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ครอบครัวจึงจะอบอุ่นและมีความสุข โดยเฉพาะต้องปฏิบัติตนต่อภรรยาด้วยดี หน้าที่ที่สามีจะต้องปฏิบัติต่อภรรยา คือ ต้องยกย่องนับถือภรรยาของตนให้ปรากฏแก่สาธารณชน เป็นการยอมรับความเป็นสามีภรรยากันโดยเปิดเผย ต้องไม่ดูหมิ่นดูแคลนภรรยาของตน เพราะภรรยาที่ถูกสามีดูถูกเหยียดหยามแล้ว ใครเล่าเขาจะมานับถือจะมายกย่อง ถึงคนอื่นตั้งร้อยคนจะยกย่องภรรยาตน แต่ตนกลับดูหมิ่นเหยียดหยาม คำชมของคนอื่นนั้นจะมีประโยชน์อะไร คำชมของสามีแม้เพียงคำเดียว ย่อมมีค่าชโลมใจภรรยาได้มากกว่าคำชมของคนอื่นตั้งร้อยคำพันคำ อีกทั้งสามีจะต้องมอบความเป็นใหญ่ในการดูแลเรื่องภายในบ้านให้ภรรยา ให้อิสระในการจัดในการทำกิจต่าง ๆ ภายในบ้าน งานนอกบ้านคืองานหารายได้ควรเป็นหน้าที่ของสามี แต่งานในบ้านควรเป็นหน้าที่ของภรรยา โบราณเขาแบ่งกันมาอย่างนี้ แต่สมัยนี้ต่างกัน เขาว่าอย่างนั้น จึงต้องทำงานหนักด้วยกันทั้งคู่ เพราะไปแย่งหน้าที่กันทำหรือทำหน้าที่กันไม่

สมบูรณ์นั่นเอง แม้การให้กำลังใจแก่ภรรยาด้วยการหาของขวัญให้ ในโอกาสสำคัญ ๆ เช่นวันเกิด วันครบรอบแต่งงาน เป็นต้น ผู้เป็นสามีก็ไม่ควรมองข้ามไป เพราะธรรมดาผู้หญิงย่อมต้องการของขวัญต้องการเครื่องประดับจากสามี

เรื่องที่สำคัญที่สุดในชีวิตครอบครัวคือ ความซื่อสัตย์ของสามี ความรักเดียวใจเดียว ไม่ประพฤตินอกใจภรรยาของตนไปมีหญิงอื่น สามีที่ไม่พอใจด้วยภรรยาของตน แล้วนอกใจภรรยาไปหาความสุขกับหญิงอื่น จะเป็นเพียงครั้งคราวหรืออย่างเปิดเผยก็ตาม จะด้วยเหตุใดก็ตาม ถือว่าเป็นความเสียหายร้ายแรงสำหรับสามี เป็นการทำร้ายจิตใจของภรรยาอย่างสาหัสที่สุด ไม่มีการกระทำใดที่จะร้ายแรงเท่านี้อีกแล้ว เพราะเป็นการฆ่ากันทั้งเป็น ท่านถือว่าเป็นคนเสียสัจจะที่เคยให้กันไว้ก่อนที่จะอยู่กินด้วยกัน คนที่เสียสัจจะนั้นก็เป็นที่รู้กันว่าเป็นคนที่เสียหายแค่ไหน คนเรานั้นแม้จะยากจนแม้จะมีฐานะต่ำต้อยแต่ก็สามารถมีเกียรติมีศักดิ์ศรีได้ ด้วยการมีสัจจะและรักษาสัจจะ หากไม่รักษาสัจจะในเรื่องครอบครัว ก็จะมีแต่ความหายนะ มีแต่ความเสื่อมลงเรื่อย ๆ สุขภาพจิตก็เสื่อม ชีวิตในครอบครัวก็เสื่อม ความนิยมจากผู้คนรอบข้างก็เสื่อม มันเสื่อมรอบด้านเลยทีเดียว

ความซื่อสัตย์ต่อกันเป็นหัวใจของสามีภรรยา สามีที่แม้จะบกพร่องในหน้าที่อื่นบ้าง แต่รักษาความซื่อสัตย์ต่อภรรยาไว้ได้ ไม่นอกใจ ไม่มักมากในกามคุณกับหญิงอื่น จัดว่าเป็นสามีที่ดีได้ และสามารถทำให้ครอบครัวอบอุ่นมีความสุขได้ ที่เขาอยู่กันอย่างเป็นสุขจนแก่จนเฒ่าก็เพราะมีความซื่อสัตย์นี่เองที่เป็นโซ่ทองคล้องรักและคล้องใจของกันและกันไว้ตลอดมา

คุณสมบัติของคนดี

โย เว กตญฺญูกตเวที ธีโร
กลฺยาณมิตฺโต ทฬฺหภตฺติ จ โหติ
ทุกฺขิตสฺส สกฺกจฺจ กโรติ กิจฺจํ
ตถาวิธํ สปฺปุริสํ วทามิ ฯ

(สรภังคชาดก) ขุ.ชา.จตฺตาฬีส. ๒๗/๓๐๕๑/๕๔๒

ผู้มีปรีชาใด เป็นคนกตัญญูกตเวที ๑ เป็นกัลยาณ–มิตรผู้มีความสนิทสนมมั่นคง ๑ ตั้งใจช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ ๑ ผู้เช่นนั้นเรียกได้ว่า "คนดี"

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า "**คนดี**" ก็มักจะคิดกันว่าเป็นคนที่สังคมต้องการมาก หรือเวลาเราจะไปคบหากับใครจะไปอยู่ร่วมกับใคร เราก็จะมองก่อนว่าเขาเป็นคนดีหรือไม่ และมักจะสงสัยกันว่าคนดีที่ว่านั้นมีลักษณะอย่างไร มีอะไรเป็นเครื่องวัดว่าเขาเป็นคนดี ข้อสงสัยนี้มีมาแต่โบราณแล้ว ในพระพุทธศาสนาท่านก็ให้แนวพิจารณาไว้หลายแนวด้วยกัน หรือจะกล่าวว่าท่านบอกลักษณะของคนไว้ว่าถ้าผู้ใดเป็นอย่างนี้ ก็ให้ถือได้ว่าผู้นั้นเป็นคนดี พระบาลีข้างต้นนี้ก็เป็นการบอกลักษณะคนดีไว้ ๓ แบบ ทั้ง ๓ แบบนี้ล้วนเป็นลักษณะของคนดีทั้งสิ้น คือ

ผู้ใดเป็นคนกตัญญูกตเวที คือเป็นคนที่รู้และยอมรับความดีที่เราเรียกว่าบุญคุณของผู้อื่น ด้วยความสำนึกที่เกิดขึ้นเองในใจ และหาทางตอบแทนบุญคุณของเขาอยู่เสมอ ไม่มองข้ามบุญคุณของผู้มีอุปการะแก่ตนมาก่อน คนอย่างนี้เชื่อได้ว่าเป็นคนดี

ผู้ใดเป็นกัลยาณมิตรของเพื่อนได้ คือเป็นเพื่อนแท้ มีความสนิทสนมแน่นแฟ้น เป็นเพื่อนที่มีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนได้ในยามอับจน คอยแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้รู้ หากว่าเพื่อนกำลังเพลี่ยงพล้ำก็เตือนสติเพื่อน คอยห้ามปรามเพื่อนมิให้หลงผิดต่อไป เพื่อนที่ไม่ทอดทิ้งเพื่อน ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน แม้ชีวิตก็สามารถสละให้เพื่อนได้ เพื่อนอย่างนี้แหละเรียกว่าเพื่อนแท้ ผู้ที่มีลักษณะเพื่อนแท้อย่างนี้ก็เชื่อได้ว่าเป็นคนดี

ผู้ใดตั้งใจช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ได้ คือเป็นคนมีน้ำใจ เห็นใครตกทุกข์ได้ยากก็ยื่นมือเข้าช่วยเหลือ กล่าวให้ชัดก็คือคนที่มีน้ำใจช่วยเหลือคนยากคนจน ช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ของหมู่คณะด้วยความตั้งใจและจริงใจ ด้วยความเสียสละ มิใช่เพื่อผลตอบแทน มิใช่เพื่อเอาหน้าเอาตา มิใช่เพื่อคะแนนเสียงเป็นต้น คนเช่นนี้ก็เชื่อได้ว่าเป็นคนดี และเป็นคนดีระดับสูง เป็นคนดีที่น่ายกย่องสรรเสริญกว่าคนดีประเภทอื่น ๆ เพราะทำสิ่งที่ทำได้ยาก

เมื่อกล่าวว่าผู้มีลักษณะอย่างนี้เป็นคนดี ก็เท่ากับบอกให้รู้ว่าคนที่ขาดลักษณะนี้ หรือคนที่มีลักษณะตรงกันข้ามจากนี้เป็นคนไม่ดี เมื่อเป็นคนไม่ดีก็เท่ากับเป็นคนเลวนั่นเอง

จะเฟ้นหาคนดีมาเป็นเพื่อน มาเป็นคู่ครอง หรือมาเป็นตัวแทนของตน จะต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ เพราะคนดีนั้นเป็นกันได้ด้วยการกระทำ มิใช่เป็นกันได้ด้วยปากที่พูดโอ้อวดว่าฉันเป็นคนดี เพราะคนดีด้วยปากเช่นนั้นทำให้คนที่เชื่อผิดหวัง ทำให้เดือดร้อนล่มจมมามากต่อมากแล้ว

ยาอายุวัฒนะ

อภิวาทนสีลิสฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน
จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๐๙ / ๓๗

ธรรม ๔ ประการคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติกราบไหว้ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่เป็นนิจ.

ธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณมา ผู้น้อยต้องเคารพนบนอบผู้ใหญ่ อ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ ผู้ใดอยู่ในฐานะควรไหว้ก็ไหว้ ผู้ใดอยู่ในฐานะควรกราบก็กราบ เรียกว่าเป็นคนมืออ่อนเท้าอ่อน ไม่แข็งกระด้าง รักษากิริยามารยาทแบบผู้ดีมีตระกูล เรื่องนี้ปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยประการหนึ่งซึ่งเป็นที่เชิดหน้าชูตาประเทศชาติได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ เพราะคนไทยเราได้รับอิทธิพลเรื่องนี้มาจากพระพุทธ-ศาสนา ในพระพุทธศาสนานั้นท่านสอนให้พระภิกษุสามเณรอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระเถระตามลำดับชั้น ซึ่งเรียกว่าตามลำดับอาวุโส คือผู้บวชภายหลังจะต้องเคารพ จะต้องกราบไหว้พระผู้อาวุโสกว่า แม้จะบวชก่อนเพียงวันเดียว เมื่อคนไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาก็ถือวัฒนธรรมทางศาสนาในข้อนี้มาปฏิบัติด้วย และกลายเป็นวัฒนธรรมไทยไปในที่สุด

ความจริงคนเราทุกคนชอบคนที่อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ รู้จักผู้ใหญ่ ไม่ชอบคนที่แข็งกระด้าง ขาดคารวะ ไม่รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง หากได้พบเห็นเด็กหรือผู้ใดเป็นคนที่อ่อนน้อม รู้จักกราบ

รู้จักไหว้ เป็นคนเรียบร้อย มีมารยาทงามก็จะชอบใจให้ความเอ็นดู และต้องการที่จะสนับสนุนให้เป็นใหญ่ให้มีหน้ามีตา ให้มียศตำแหน่งที่สูงขึ้น ตรงกันข้าม หากเห็นผู้ใดเป็นคนแข็งกระด้าง มารยาทไม่เรียบร้อย ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ขาดสัมมาคารวะ ย่อมไม่ถูกใจ ไม่อยากจะสนับสนุนให้ก้าวหน้า ไม่อยากจะให้เป็นใหญ่ต่อไป เพราะรังเกียจกิริยามารยาทของผู้นั้น

คนที่ผู้ใหญ่สนับสนุนก็ดี คนที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนดังกล่าวก็ดี ท่านว่าย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ กล่าวคือเจริญด้วยอายุ คือทำให้มีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบาย มีผู้คอยอุปถัมภ์ ทำให้อายุยืนยาว เจริญด้วยวรรณะ คือทำให้มีเกียรติ มีชื่อเสียง เมื่อมีเกียรติมีชื่อเสียงหน้าตาผิวพรรณก็ผ่องใส เจริญด้วยสุขะ คือเมื่อมีชีวิต อยู่อย่างสะดวกมีชื่อเสียงเกียรติยศ หน้าตาผ่องใส ความสุขกายสุขใจก็เกิดขึ้น เจริญด้วยพละ คือเมื่อสุขกายสุขใจด้วยเหตุต่าง ๆ แล้ว กำลังกายกำลังใจก็ดีขึ้น เมื่อมีเกียรติมียศ กำลังพวกก็ตามมา เมื่อมีกำลังพวกมาก ก็มีทางหาทรัพย์สมบัติได้ไม่ยาก กลายเป็นคนมีกำลังทรัพย์เพิ่มขึ้น รวมความแล้ว อายุ วรรณะ สุขะ พละ นั้นเกิดขึ้นมาได้เพราะอาศัยความอ่อนน้อมถ่อมตน ความรู้จักกราบรู้จักไหว้ มีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่เป็นสำคัญ

คนฉลาดย่อมเก็บความฉลาด ความเข้มแข็ง ความรอบรู้ และคุณธรรมของตนไว้ข้างใน แต่แสดงความอ่อนออกให้คนเห็น คือเป็นคนอ่อนนอก แข็งใน ผิดกับคนเขลา มักอวดความแข็งกระด้างออกมาข้างนอก แต่ข้างในอ่อนแอไม่จริงจังอะไร คือเป็นคนอ่อนใน แข็งนอก ในคนสองประเภทนี้ คนประเภทแรกเท่านั้นที่คนทั่วไปควรนิยมยกย่องและให้เกียรติ

ผู้ชนะสิบทิศตัวจริง

โย สหสฺสํ สหสฺเสน สงฺคาเม มานุเส ชิเน
เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ ส เว สงฺคามชุตฺตโม ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๑๐๓ / ๐๖

ผู้ที่เอาชนะคนตั้งล้านคนในสงครามได้ ก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมในสงคราม ส่วนผู้ที่ชนะตนเพียงคนเดียวได้ ชื่อว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมในสงคราม.

ในสนามรบ ผู้ที่สามารถเอาชนะข้าศึกได้ ย่อมได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมในสนามรบ หากว่าเอาชนะข้าศึกนับล้านคนได้ ก็ยิ่งได้รับยกย่องให้เป็นยอดนักรบหรือเป็นวีรบุรุษของกองทัพ นี่เป็นคติของชาวโลก แต่ในทางธรรมท่านว่า ผู้ที่เอาชนะข้าศึกเห็นปานนั้นได้ยังไม่ชื่อว่าเป็นยอดนักรบที่แท้จริง เพราะการเอาชนะข้าศึกอย่างนั้นทำได้ไม่ยากนัก แต่คนที่จะได้ชื่อว่าเป็นนักรบผู้เยี่ยมยอดในสงครามจริง ๆ ก็คนที่เอาชนะตนได้เท่านั้น การเอาชนะตนแม้เพียงคนเดียวนี่แหละทำได้ยากนักหนา ทำได้ยากกว่าการเอาชนะข้าศึกเป็นล้านคน นักรบในสงครามที่เอาชนะข้าศึกมาได้นั้น อาจเอาชนะตัวเองไม่ได้เลย หรืออาจแพ้ตัวเองเสียด้วยซ้ำไป ผู้ชนะตนได้เท่านั้นท่านจึงยกย่องว่าเป็นผู้ชนะที่แท้จริง

คำว่า "**ตน**" ที่ต้องเอาชนะนั้นหมายถึง "**จิตใจ**" การเอาชนะตนก็คือการเอาชนะจิตใจตัวเอง การเอาชนะจิตใจตัวเองก็คือการที่สามารถควบคุมจิตใจ ควบคุมอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ที่เกิดขึ้นใน

จิตใจได้นั่นเอง การที่จะเอาชนะจิตใจได้ ก็ต้องทราบเสียก่อนว่า ปกติจิตใจคนเรานั้นตกอยู่ในอำนาจของกิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ถูกกิเลสเหล่านี้บงการ ชักใยอยู่เบื้องหลังตลอดเวลา การที่คนเราคิดผิด พูดผิด ทำผิด จนเกิดทุกข์เกิดโทษอยู่เสมอนั้น ก็เพราะมีสาเหตุมาจากการที่ไม่สามารถเอาชนะจิตใจตนเองได้ กล่าวคือยังไม่สามารถเอาชนะกิเลสได้นั่นเอง คนที่ฝึกอบรมจิตควบคุมจิตอยู่เสมอโดยใช้สติสัมปชัญญะกำกับไว้ให้รู้ตัวอยู่เสมอว่า ขณะใดกิเลสเช่นใดมาเกิดในจิต ควรจะกำจัดออกไปหรือระงับยับยั้งไว้อย่างไร ย่อมจะสามารถเอาชนะกิเลสได้ คือสามารถควบคุมจิตของตนได้ เมื่อทำได้จิตก็รู้เท่าทันกิเลส รู้วิธีป้องกันกิเลส รู้วิธีแก้ไขเมื่อกิเลสเกิดขึ้น เมื่อกิเลสถูกรู้เสียอย่างนี้ ก็ทำอะไรจิตไม่ได้ เหมือนขโมยที่ขึ้นบ้าน เมื่อเจ้าของบ้านรู้ตัวตื่นขึ้นมาระวังของไว้ ก็ขโมยของอะไรไปไม่ได้ รีบหนีไปโดยเร็ว และเมื่อเขารู้ตัวบ่อยเข้า ก็ไม่กล้าเข้ามารบกวนอีก ผู้ที่เอาชนะกิเลสได้ชื่อว่าเอาชนะใจตนเองได้ ตรงกันข้ามคนที่แพ้อำนาจของกิเลสย่อมถูกกิเลสปั่นหัวจนหมุนอยู่ร่ำไป ไม่สามารถโงหัวขึ้นได้ ต้องวิ่งต้องเต้น ต้องออกงิ้ว หรือแสดงท่าทางต่าง ๆ ตามที่ผู้กำกับคือกิเลสจะสั่งตลอดเวลา ไม่เป็นตัวของตัวเองได้เลย

การเอาชนะคะคานคนอื่นได้เป็นการเพาะศัตรูเข้าไว้ ไม่อาจหมดทุกข์หมดความเดือดร้อนไปได้ วันหน้าเขาต้องมาแก้แค้นเอาบ้าง ชนะคนอื่นย่อมเป็นสุขไม่ได้อย่างนี้ แต่เมื่อชนะจิตใจตนเองได้แล้ว จะอยู่ที่ไหน จะเป็นอะไร ก็มีความสุขได้ทั้งนั้น และก็ไม่มีศัตรูมาแก้แค้นด้วย

ถึงคราวแล้วไม่แคล้วได้

ยทา ปราภโว โหติ   โปโส ชีวิตสงฺขเย
อถ ชาลญฺจ ปาสญฺจ   อาสชฺชาปิ น พุชฺฌติ ฯ

(คิชฌชาดก) ขุ.ชา.ทุก. ๒๗ / ๑๗๘ / ๕๖

เมื่อใด สัตว์จะมีความเสื่อม เมื่อใด สัตว์จะถึงความตาย
เมื่อนั้นสัตว์นั้นแม้จะติดข่ายและบ่วงอยู่ ก็ยังไม่รู้ตัว.

ว่ากันว่าแร้งเป็นสัตว์ที่บินสูงและมองเห็นได้ไกล ขณะที่บินอยู่ลิบ ๆ บนท้องฟ้า สอดส่ายหาซากสัตว์ที่ตายแล้วบนพื้นดิน ยังมองเห็นและโฉบลงมากินได้ แต่เมื่อถึงคราวที่ตัวเองจะต้องตาย แม้ข่ายที่นายพรานทำไว้เพื่อดักสัตว์อื่น ก็มองเห็นไปว่าเป็นซากสัตว์ บินโฉบลงมาติดข่ายนั้นจนได้ ก่อนตายได้โอดครวญว่าสัตว์โลกนั้นเมื่อถึงคราวจะพินาศ ถึงคราวจะต้องตาย แม้ติดข่ายติดบ่วงอยู่ก็ยังไม่รู้ตัวว่าติดข่ายติดบ่วงอยู่ และไม่รู้ว่าตัวเองกำลังจะพินาศกำลังจะตาย นี่คือเรื่องที่เกิดขึ้นแก่แร้งโพธิสัตว์ในอดีตกาล

เมื่อหันมามองดูมนุษย์บ้าง ก็ไม่ต่างอะไรกันเลย คนบางคนแม้จะฉลาดปราดเปรื่อง แม้จะมีสติระวังตนอย่างไร แม้จะมองเห็นทุกข์เห็นโทษของสิ่งนั้นอยู่ แต่เมื่อถึงเวลาที่จะวิบัติย่อยยับ ถึงเวลาที่จะต้องตาย ย่อมมองเห็นสิ่งที่มีโทษนั้นว่ามีคุณ คือเห็นกงจักรเป็นดอกบัวไป

ในโลกนี้มีข่ายและบ่วงคอยดักคนอยู่มากมาย เช่นตัณหาต่าง ๆ อบายมุขต่าง ๆ ความบันเทิงต่าง ๆ รวมทั้งคนด้วยกัน เช่นสามีภรรยา

บุตรธิดา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข่ายและบ่วงที่คอยดักคนและทำให้คนหลงเข้าไปติดทั้งสิ้น เมื่อใครไปติดเข้า ก็ดิ้นหลุดได้ยาก มีแต่จะวิบัติมีแต่จะย่อยยับ หรือกระเสือกกระสนดิ้นรนทุกข์ระทมไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะตาย ที่สำคัญก็คือบางคนรู้ทั้งรู้และเข้าใจพิษภัยของข่ายและบ่วงเหล่านี้ดี แต่ก็ยอมเข้าไปติดด้วยคิดว่าไม่เป็นไร เอาตัวรอดได้แน่ เป็นความประมาทแท้ ส่วนบางคนเข้าไปติดเพราะไม่รู้ กว่าจะรู้ก็สายเสียแล้ว ดิ้นไม่หลุดแล้ว ก็ต้องรับเวรรับกรรมไป แต่ส่วนใหญ่แล้วเข้าไปติดเพราะหลงเข้าใจผิด เพราะบ่วงและข่ายเหล่านี้ได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม มีสีสันน่าดูน่าชม น่าลิ้มลอง และน่าสัมผัสทั้งสิ้น เมื่อหลงเข้าใจผิดก็วิ่งเข้าไปหาแล้วก็ถึงความวิบัติ ซึ่งไม่ต่างอะไรกับแมลงเม่าที่บินเข้ากองไฟเลย

ผู้ที่ฉลาดแม้จะอยู่ใกล้ชิดกับบ่วงและข่าย แต่ก็มีสติระวังตนอยู่เสมอ ไม่ยอมหลงกลลวงของบ่วงและข่ายนั้น จึงสามารถเอาตัวรอดหรือเป็นอิสระได้ บ่วงและข่ายนั้นไม่อาจผูกมัดหรือขังไว้ได้ เหมือนฝ่ามือที่ไม่มีแผล แม้จะกอบยาพิษไว้ ยาพิษก็ทำอันตรายไม่ได้ฉะนั้น นอกจากถึงคราววิบัติหรือจะต้องตายเพราะบ่วงและข่ายแน่แล้ว จึงจะทำให้หน้ามืดตามัวไปชั่วขณะ เมื่อถึงระดับนั้นก็ต้องคิดว่าเป็นเวรเป็นกรรมก็แล้วกัน แต่กรณีเช่นนี้มิใช่จะเกิดขึ้นแก่ทุกคน

เรื่องกิเลสตัณหา เรื่องอบายมุข เรื่องความบันเทิงต่าง ๆ เป็นเรื่องที่เราแก้ไขไม่ได้ แต่เราป้องกันตัวเองไม่ให้รับพิษภัยจากสิ่งเหล่านี้ได้ โดยบังคับกายบังคับใจไม่ให้ยินดี ไม่สนใจ ไม่เข้าไปใกล้ ไม่แตะต้อง และพยายามหลีกหนีให้ไกลเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ก็ทำอันตรายเราไม่ได้

ก่อทุกข์ให้เขา ตัวเราได้เวร

ปรทุกฺขูปธาเนน โย อตฺตโน สุขมิจฺฉติ
เวรสํสคฺคสํสฏฺโฐ เวรา โส ปริมุจฺจติ ฯ

ขุ.ธ. ๒๕ / ๒๙๑ / ๗๓

ผู้ใดหาความสุขให้ตนด้วยการก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ผู้นั้นชื่อว่าพัวพันอยู่กับเวร ย่อมไม่พ้นจากเวร.

การหาความสุขให้แก่ตัวเองเป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม เพราะความสุขนั้นจะต้องหาจะต้องทำจึงจะเกิดขึ้นมาได้ แต่การหาความสุขให้แก่ตัวเองนั้น ควรจะเป็นไปโดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เป็นไปโดยสุจริตยุติธรรม และไม่ควรได้มาโดยการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น โดยก่อความทุกข์ความลำบากให้แก่ผู้อื่น กล่าวคือไม่ยืนอยู่บนหลังคนอื่นเพื่อให้ตัวเองสุขสบาย ไม่ประพฤติตนเป็นคน "**ทำนาบนหลังคน**" อย่างที่โบราณว่าไว้นั่นเอง

การทำมาหากินเพื่อให้ได้เงินทองก็ดี การให้ได้มาซึ่งยศตำแหน่งก็ดี การที่จะให้ถึงความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนาก็ดี ถ้าหากเป็นไปโดยสุจริตยุติธรรม ไม่ก่อทุกข์ก่อโทษให้แก่คนอื่น ไม่เหยียบเพื่อนเหยียบฝูงได้มาแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ และจะไม่เดือดร้อนในภายหลัง แต่ที่เป็นไปโดยการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น หรือใช้ความได้เปรียบของตนไม่ว่าจะเป็นด้านกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา หรือกำลังฐานะยศศักดิ์ ไปเอาเปรียบผู้อื่นซึ่งด้อยกว่าตนในทุก ๆ ด้าน โดยหวังผลเพียงให้สิ่งที่ตัวเองต้องการสำเร็จลุล่วงไปเท่านั้น การ

กระทำเช่นนั้น แม้จะมีผลทำให้ตัวเองได้รับความสำเร็จก็จริง แต่ก็ชื่อว่าได้ก่อเวรเข้าไว้กับผู้อื่น เมื่อเอารัดเอาเปรียบก่อทุกข์ให้คนอื่นเรื่อย ๆ เวรก็จะพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ ผู้ที่ตนก่อทุกข์หรือทำความเดือดร้อนให้นั้นก็จะหาทางมาแก้แค้นหาทางทำลายตนร่ำไป หรือหากเขาไม่ทำ เวรนั่นแหละก็จะตามผจญ ทำให้ตนต้องเดือดร้อนต้องทุกข์ในภายหลังเอง เพราะเวรที่กล่าวถึงนี้เป็นกรรมอย่างหนึ่ง เรียกว่าเวรกรรม คือเป็นทั้งเวรเป็นทั้งกรรม เมื่อเป็นเวรเป็นกรรมแล้ว การที่จะพ้นจากเวรจากกรรมนั้นย่อมไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะเวรกรรมเมื่อใครก่อขึ้นแล้วก็เป็นของคนนั้นตลอดไปโดยไม่มีทางหลบเลี่ยง

ความสุขความสำเร็จที่ได้มาด้วยการก่อทุกข์ให้คนอื่น หรือได้มาบนคราบน้ำตาหรือคำสาปแช่งของคนที่ตนไปเอารัดเอาเปรียบนั้น จะเป็นความสุขที่สดชื่นหรือบริสุทธิ์ได้อย่างไร เพราะใคร ๆ ก็ต้องการความสุขด้วยกัน เมื่อไปเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงเขา รังแกเขา หรือใช้ช่องโหว่ของกฎหมายไปยึดไปฟ้องร้องเอาของเขามา โดยที่เขาไม่มีทางต่อสู้ แม้จะได้อะไรที่ต้องการจากเขามา ก็จะกินใช้ของเขาอย่างสะดวกใจได้อย่างไร เพราะของนั้นมีเวรมีกรรมติดมาด้วย ไม่ช้าก็จะเปลี่ยนมือเป็นของคนอื่นต่อไป เพราะมาอย่างไรก็จะไปอย่างนั้น นี่เป็นกฎธรรมดาของเวรกรรม

คนที่เสียสละช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น แบ่งปันความสุขให้ผู้อื่นได้ย่อมได้รับความยกย่องนับถือจากคนทั่วไปมากเท่าใด คนที่เอารัดเอาเปรียบและก่อความทุกข์ให้แก่ผู้อื่น เพื่อประโยชน์สุขส่วนตัว ก็ย่อมได้รับคำตำหนิด่าว่าและได้รับความรังเกียจจากคนทั่วไปมากเท่านั้นเหมือนกัน

ไก่นอกสำนัก

อมาตาปิตุสํวฑฺโฒ　　　　อนาจริยกุเล วสํ
นายํ กาลมกาลํ วา　　　　อภิชานาติ กุกฺกุโฏ ฯ

(อกาลรวชาดก) ขุ.ชา.เอก. ๒๗ / ๑๑๙ / ๓๙

ไก่ที่มิได้เติบโตอยู่กับพ่อแม่ ทั้งมิได้อยู่สำนักอาจารย์ จึงไม่รู้ว่าเวลาใดควรขันหรือไม่ควรขัน.

ในอดีตกาล มีไก่ตัวหนึ่งเป็นไก่กำพร้า หากินอยู่ในป่าช้าตามลำพัง มิได้อยู่ในฝูงเหมือนกับไก่ตัวอื่น ๆ จึงไม่ได้รับการฝึกสอนอบรมในเรื่องหน้าที่ของไก่ คือการขันให้เป็นเวลาจากไก่พ่อไก่แม่หรือไก่จ่าฝูงเหมือนไก่ตัวอื่น ๆ แต่ธรรมชาติของไก่ย่อมขันได้ตามปกติ ไก่ตัวนี้จึงขันเรื่อยโดยไม่รู้เวลา เช้าก็ขัน เย็นก็ขัน ดึก ๆ ตื่นขึ้นมาก็ขันอีก ทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่าจวนสว่าง เพราะไก่ขันแล้ว ทำให้ต้องตื่นขึ้นมาเตรียมการงานแต่ดึก แต่พอรู้ว่าเวลายังไม่สว่าง ไก่ขันไม่ถูกเวลาต่างหาก จึงจับไก่ตัวนั้นเชือดเสีย โทษฐานขันไม่ถูกเวลา เป็นไก่ที่โตนอกสำนัก นี่เป็นเรื่องของไก่ตัวหนึ่งในอดีต

หันกลับมามองดูคนบ้าง ก็ดูจะไม่ต่างอะไรกับไก่มากนัก คนที่โตมากับพ่อแม่ มีพ่อแม่คอยอบรมบ่มนิสัยมาแต่เล็ก ๆ ให้รู้จักดีชั่ว ให้รู้จักความควรไม่ควร มีพ่อแม่เอาใจใส่ดูแลเรื่องกิริยามารยาทต่าง ๆ และเมื่อโตขึ้นก็ได้ไปโรงเรียน มีครูอาจารย์คอยแนะนำพร่ำสอนเรื่องที่ควรรู้อีกส่วนหนึ่ง คนที่มีโอกาสดีอย่างนี้ย่อมประกันได้ว่าจะเป็นคนที่ดี มีกิริยามารยาทงาม รู้จักที่สูงที่ต่ำ รู้จักเคารพนบไหว้ รู้จัก

อ่อนน้อมถ่อมตน สามารถเอาตัวรอดได้อย่างสบายในภายหน้า ไม่ต้องตกระกำลำบากมากนัก ตรงกันข้ามกับคนที่ขาดพ่อขาดแม่ ไม่มีพ่อแม่คอยอบรมบ่มนิสัย ไม่มีพ่อแม่คอยดูแลเอาใจใส่ความประพฤติ หรือมีพ่อมีแม่ แต่พ่อแม่ก็ไม่อบรมไม่ดูแลเท่าที่ควร หรือเป็นคนที่ขาดครูอาจารย์แนะนำพร่ำสอน เป็นคนกำพร้า เป็นคนที่เหมือนไก่ที่โตนอกสำนัก ย่อมจะเอาดีได้ยาก ย่อมจะเอาตัวรอดได้ยาก มีแต่จะลำบากและก่อกรรมทำเข็ญให้คนอื่นโดยไม่รู้ตัว เหมือนไก่ที่ขันไม่ถูกเวลาโดยที่ไม่รู้เพราะไม่มีใครสอนให้ คนเช่นนี้เป็นคนน่าสงสารมากกว่าน่าจับเชือด แต่คนที่มีพ่อมีแม่มีครูอาจารย์คอยอบรมตักเตือนแล้ว แต่ไม่ยอมฟัง ไม่ยอมปฏิบัติตาม ประพฤติตัวทำตนไปตามใจชอบ ทำแต่ความเดือดร้อนให้แก่คนอื่น นำแต่เรื่องร้อนใจมาให้พ่อแม่และครูอาจารย์อย่างนี้สิที่ควรถูกเชือด เพราะไม่สามารถเอาดีได้ ทั้ง ๆ ที่มีโอกาสดีกว่าคนกำพร้าไร้พ่อแม่มากนัก

การอบรมบ่มนิสัยลูกหลาน การแนะนำพร่ำสอนลูกศิษย์ เป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับคนเรา ดูแต่ไก่ซึ่งเป็นสัตว์ยังต้องการการฝึกอบรม ขาดการฝึกอบรมแล้ว ก็ตกระกำลำบากและถูกเชือดในที่สุด แล้วคนเล่า ถ้าขาดการฝึกอบรม ชีวิตจะลำบากลำบนขนาดไหน อนาคตจะเป็นอย่างไร ก็พอจะมองเห็นภาพกันได้เป็นอย่างดี มีลูกมีหลานจึงต้องขยันฝึกขยันอบรม เพื่อเขาจะได้สบายต่อไป

รักลูกรักหลาน มิใช่เพียงหาเงินเก็บไว้ให้ลูกให้หลานมาก ๆ เท่านั้น หากเขาเป็นคนไม่ดีไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมนิสัยที่ดีในเรื่องที่ต่าง ๆ แล้ว เงินทองที่ให้เขาไว้นั้นจะอยู่ได้นานสักเท่าไร ที่โบราณว่า "หาความดีใส่หัวลูกดีกว่าหาเงินใส่กระเป๋าลูก" ก็น่าคิดไม่น้อย

ดีด้วยกัน

เอเต ภิยฺโย สมายนฺติ สนฺธิ เตสํ น ชีรติ
โย จาธิปนฺนํ ชานาติ โย ชานาติ เทสนํ ฯ

(กัสสปมันทิยชาดก) ขุ.ชา. ๒๗ / ๕๔๘ / ๑๓๖

ผู้ที่ยอมรับความผิดที่ตนล่วงเกินไว้ และผู้ที่ยอมรับการขอโทษ ทั้งสองคนนี้ย่อมสามัคคีกันยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ย่อมไม่เสื่อมคลาย.

ดูเหมือนว่าคนเราทุกคนจะเคยทำผิดและล่วงเกินคนอื่นไม่ทางใดก็ทางหนึ่งมาแล้วทั้งนั้น เพราะไม่มีใครที่ไม่เคยทำผิด เช่น เคยทะเลาะกันบ้าง ด่าว่ากันบ้าง ดูถูกดูหมิ่นกันมาบ้าง เคยทำร้ายกันบ้าง เป็นต้น ยิ่งเมื่ออยู่ด้วยกันหรือทำงานด้วยกันก็ยิ่งจะมีเรื่องอย่างนี้บ่อย แต่ข้อสำคัญก็คือ การล่วงเกินกันนั้นจะต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็ว หากไม่เช่นนั้นก็จะทำให้เกิดผลเสียหายในระยะยาว ถึงกับต้องแยกกันอยู่ แยกกันทำงาน หรือถึงกับหาทางห้ำหั่นให้บรรลัยไปข้างหนึ่งก็ได้

ในโลกนี้ ท่านว่ามีคนที่น่ายกย่องอยู่ ๒ ประเภท คือคนที่ทำผิดต่อผู้อื่นแล้วรู้ตัวเองว่าทำผิด แล้วไปขอโทษเขาด้วยความสำนึกผิด กับคนที่เมื่อเขามาขอโทษแล้วยอมรับการขอโทษของเขา โดยการให้อภัยไม่ถือโทษต่อไป คนสองประเภทนี้แหละที่น่ายกย่อง เพราะการที่จะทำอย่างนี้ได้มิใช่เรื่องง่าย ด้วยว่าคนเราส่วนใหญ่มีทิฐิมานะมีความถือตัวสูง ตัวเองผิดก็มองไม่เห็นว่าผิด หรือรู้ว่าตัวเองผิดแต่ก็ไม่ยอมรับผิด ไม่ยอมไปขอโทษใคร โดยคิดว่าไม่จำเป็นจะต้องงอนง้อ

ขอให้เขายกโทษให้ แม้ว่าตัวเองจะต้องทุกข์ทรมานใจต่อไปก็ตาม และส่วนใหญ่มักจะผูกใจเจ็บไว้ว่า คนนั้นคนนี้เคยทำให้เราลำบากเคยทำให้เราเจ็บช้ำน้ำใจมามาก ไม่ควรให้อภัยไม่ควรยกโทษให้ เมื่อเขามาขอโทษก็ให้อภัยไม่ได้ ดังนั้น ผู้ที่ยอมรับผิดแล้วไปขอโทษเขาได้ และผู้ที่ยอมยกโทษให้เขาได้ จึงนับว่าเป็นคนดีที่น่ายกย่องชมเชย และเมื่อทั้งสองฝ่ายทำได้อย่างนี้ ก็ย่อมจะคืนดีกัน รักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนเดิมหรือยิ่งกว่าเดิม ความสัมพันธ์หรือมิตรไมตรีก็กระชับแน่นยิ่งขึ้น ไม่เสื่อมได้ง่าย ๆ เพราะต่างก็รู้ใจกันแล้วว่าคิดอย่างไรต่อกัน

โดยเฉพาะผู้ที่เป็นสามีภรรยากัน ซึ่งจะต้องอยู่ด้วยกันยาวนาน ถ้าหากรู้จักผ่อนปรนรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว เมื่อฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดก็ขอโทษอีกฝ่ายหนึ่งเสีย พร้อมให้สัจสัญญาว่าจะไม่ทำไม่ประพฤติอย่างนั้นอีก ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อเขามาขอโทษ ก็ควรจะให้อภัยไม่ถือโทษต่อกัน เมื่อต่างก็ไม่มีทิฐิเข้าหากัน ยอมอ่อนข้อให้แก่กันบ้าง ก็จะอยู่ด้วยกันได้ยืด แม้จะทะเลาะถกเถียงกันบ้าง แม้จะผิดพลาดล่วงเกินกันบ้าง เมื่อกลับตัวกลับใจใหม่ได้ เมื่อยกโทษให้กันแล้ว ก็อยู่กินกันต่อไป ชีวิตคู่ก็จะราบรื่น หากต่างก็ถือทิฐิมานะเข้าหากันแล้ว ก็จะระทมขมขื่นด้วยกันทั้งคู่

ไม่มีความรู้ใดที่จะดีเลิศเท่ากับรู้ว่าตัวเองผิด แล้วพยายามปรับปรุงแก้ไขตัวเอง ไม่มีการให้ใดที่จะทำให้คนเราสบายใจได้เท่ากับการให้อภัย เมื่อรักที่จะอยู่กันอย่างสงบราบรื่น เห็นอกเห็นใจกันตลอดไป ก็จำเป็นจะต้องสร้างความรู้และฝึกการให้แบบนี้ไว้เสมอ ๆ แม้จะต้องฝืนใจในตอนแรก ๆ แต่เมื่อทำบ่อย ๆ เข้าก็จะเกิดความเคยชินและทำต่อไปได้เป็นปกติธรรมดา

เอาดีไม่ได้

กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี อุนฺนฬา จาสมาหิตา
น เต ธมฺเม วิรูหนฺติ สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเต ฯ

ขุ.อิติ. ๒๕ / ๑๐๘ / ๓๖๑

คนหลอกลวง ๑ คนกระด้าง ๑ คนเพ้อเจ้อ ๑ คนขี้โอ่ ๑ คนอวดดี ๑ คนเหลาะแหละ ๑ เหล่านี้ ย่อมเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยไม่ได้.

พระธรรมวินัยเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว สำหรับเป็นข้อปฏิบัติของพระสาวกและบุคคลทั่วไป เมื่อปฏิบัติตามได้แล้วย่อมได้รับผลอันสมควรแก่การปฏิบัติของตน อาจกล่าวได้ว่าพระธรรมวินัยก็คือพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธศาสนาก็คือพระธรรมวินัยนั่นเอง เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามหลักการแห่งพระธรรมวินัยได้ ผู้นั้นก็ย่อมจะได้รับผลแห่งการปฏิบัตินั้น เรียกว่าได้รับความเจริญงอกงามในพระธรรมวินัย ได้บรรลุมรรคผลต่าง ๆ อย่างน้อยก็เป็นผู้สงบระงับ มีจิตใจปลอดโปร่งเย็นสบาย ปลดเปลื้องความทุกข์ทางกายและใจได้ในระดับหนึ่ง ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและได้ลิ้มรสแห่งการปฏิบัติมาแล้วย่อมทราบความข้อนี้ดี

แต่มีบุคคลอยู่ประเภทหนึ่ง ท่านกล่าวว่าไม่อาจเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ได้เลย ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นพระภิกษุสามเณรหรือเป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ตาม ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ประพฤตินอกธรรมนอกวินัยหรือกระทำในสิ่งที่นอกไปจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง บุคคลที่กล่าวถึงนี้ก็คือผู้ที่มีลักษณะนิสัยหรือความประพฤติอย่างนี้ คือ

๑. **เป็นคนหลอกลวง** คือเป็นคนลวงโลก ตลบตะแลง เสกสรรปั้นแต่งสีหน้าท่าทางเก่ง

๒. **เป็นคนกระด้าง** คือเป็นคนขาดสัมมาคารวะ เป็นคนอ่อนน้อมไม่เป็น เป็นคนดื้อ

๓. **เป็นคนเพ้อเจ้อ** คือเป็นคนที่พูดไร้สาระ พูดนอกธรรมนอกวินัย ไม่ถูกธรรมถูกวินัย

๔. **เป็นคนขี้โอ่** คือเป็นคนชอบโอ้อวด ชอบแสดงตนเป็นคนยิ่งใหญ่ มักใหญ่ใฝ่สูง

๕. **เป็นคนอวดดี** คือเป็นคนชอบยกตนข่มท่าน ชอบอวดฉลาดในที่สาธารณะทั่วไป

๖. **เป็นคนเหลาะแหละ** คือเป็นคนโลเลเอาแน่ไม่ได้ ไม่มีความมั่นคง เหมือนสวะลอยน้ำ

คนที่มีลักษณะนิสัย ๖ ประการนี้แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่อาจเอาดีในพระธรรมวินัยนี้ได้ เพราะเมื่อเป็นคนอย่างนั้นเสียแล้วก็ย่อมจะประพฤติตนนอกลู่นอกทางพระธรรมวินัย ไม่สนใจที่จะปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง ไม่สนใจที่จะพัฒนาจิตใจและความประพฤติตัวเองให้สูงขึ้น เมื่อทอดทิ้งการประพฤติธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเสียแล้ว โอกาสที่จะได้บรรลุธรรมในระดับใดระดับหนึ่งก็ย่อมจะไม่มี ลักษณะนิสัย ๖ ประการนี้เป็นเหมือนกับกำแพงกั้นมิให้ผู้ประพฤติได้รับผลแห่งพระธรรมวินัยหรือผลแห่งพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ ตั้งแต่เริ่มแรกเลยทีเดียว

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของคนฉลาด คนอ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตใจที่มั่นคง มีสติระวังตัวระวังคำพูดอยู่เสมอ ผู้เป็นอย่างนี้เท่านั้นจึงจะได้รับผลจากการนับถือพระพุทธศาสนา ผู้พอดีพอร้าย ไม่จริงจังและไม่จริงใจในเรื่องการปฏิบัติ ไม่อาจจะเข้าถึงพระศาสนานี้ได้อย่างแน่นอน

วิชาเป็นทรัพย์

สพฺพํ สุตมธีเยถ หีนมุกฺกฏฺฐมชฺฌิมํ
สพฺพสฺส อตฺถํ ชาเนยฺย น จ สพฺพํ ปโยชเย ฯ

(มูสิกชาดก) ขุ.ชา.ปญฺจก. ๒๗ / ๘๒๘ / ๑๘๓

อันวิชาความรู้ควรศึกษาทุกอย่างไป ไม่ว่าจะเป็นวิชาชั้นต่ำ ชั้นสูง หรือปานกลาง ควรรู้ประโยชน์ของวิชาทุกอย่างที่ศึกษา แต่ไม่ควรใช้วิชาทุกอย่างที่ศึกษาเสมอไป.

มีผู้กล่าวว่า **"วิชาเป็นทรัพย์"** คือวิชาความรู้นั้นเป็นทรัพย์อย่างหนึ่งเหมือนกับทรัพย์ทั่วไป แต่ท่านยกย่องว่าวิชาเป็นทรัพย์ดีกว่าทรัพย์ภายนอกนั้น ๆ เพราะวิชานั้นนอกจากจะใช้ไม่มีวันหมดและสามารถติดตามไปได้ทุกหนทุกแห่งโดยไม่ต้องพกพาแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมือสำหรับหาทรัพย์ภายนอกได้อีกด้วย ดังนั้น ท่านจึงสอนให้เรียนวิชากัน เมื่อเรียนแล้วก็จะเกิดความรู้ ความรู้ที่เกิดจากการเรียนวิชาเรียกว่าวิชาความรู้ อันวิชาความรู้นี้มีหลายระดับ คือสูง กลาง ต่ำ แต่วิชาใดจะอยู่ในระดับใดนั้นก็ยากที่จะกำหนดได้เพราะเป็นโลกสมมติ คือแล้วแต่ใครจะสมมติขึ้น วิชาความรู้บางอย่าง ในถิ่นนี้สมมติว่าเป็นวิชาชั้นสูง แต่อีกถิ่นหนึ่งบอกว่าเป็นวิชาชั้นต่ำ เช่นวิชาทำเสน่ห์ ในพระพุทธศาสนากำหนดว่าเป็นวิชาชั้นต่ำ ห้ามมิให้ภิกษุกระทำ แต่ในบางที่เขาว่าเป็นวิชาชั้นสูง เพราะเรียนรู้ยากและทำให้มีผลตอบแทนสูง เป็นต้น ถึงกระนั้นก็ตาม ท่านว่าอันวิชาความรู้ทุกระดับ ถ้าสามารถเรียนรู้ได้ก็ควรเรียนรู้ให้มากเข้าไว้เป็นดี เพราะ **"รู้ไว้ใช่ว่าใส่บ่าแบกหาม"**

ความรู้บางอย่างเป็นเรื่องต้องรู้ บางอย่างเป็นเรื่องควรรู้ บางอย่างเป็นเรื่องที่รู้ก็ดีไม่รู้ก็ได้ และมิใช่จะเรียนให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น ควรจะเรียนรู้ถึงคุณประโยชน์ของวิชาความรู้นั้นด้วยว่าควรใช้อย่างไร ใช้แล้วจะมีผลดีผลเสียอย่างไร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องและมีผลดีนั่นเอง

แต่มีข้อแม้ที่สำคัญในการเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ คือ วิชาความรู้ที่ตนเรียนมานั้นไม่ควรนำออกมาใช้ทุกอย่าง โดยเฉพาะวิชาความรู้ที่มีผลกระทบเป็นความเดือดร้อนเป็นความเสียหายแก่ผู้อื่น เช่นผู้เรียนกฎหมายย่อมรู้ถึงช่องโหว่ของกฎหมายดี แต่ไม่ควรใช้ความรู้นั้นมาหลบเลี่ยงกฎหมายเพื่อกิจการหรือผลประโยชน์บางอย่างของตน หรือใช้กฎหมายไปกดขี่รังแกผู้อื่น เป็นต้น ท่านกำหนดไว้ว่าวิชาความรู้นั้นควรจะใช้เมื่อมีความต้องการเกิดขึ้น หากใช้พร่ำเพรื่อไปก็อาจเกิดทุกข์เกิดโทษได้ ก็เหมือนกับเงินทอง หากใช้ไปในทางที่ถูกต้องก็เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้และคนอื่น หากนำไปใช้ในทางที่ผิด เช่นใช้ว่าจ้างให้ไปฆ่าคน หรือใช้ไปซื้อของมึนเมามาดื่ม หรือใช้เล่นการพนันเป็นต้น ย่อมทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษในภายหลังได้

วิชาความรู้ทุกอย่างไม่มีคุณไม่มีโทษในตัว คุณและโทษจากวิชาความรู้อยู่ที่คนใช้เป็นสำคัญ หากผู้รู้ใช้วิชาไปในทางที่ถูก ก็เป็นคุณ หากใช้ไปในทางที่ผิด ก็เป็นโทษ จึงไม่ควรไปโทษวิชาความรู้บางอย่างว่าไม่ดี แต่ควรโทษผู้ที่ใช้วิชาความรู้นั้นไปในทางที่ผิดว่าเป็นคนไม่ดี จึงจะถูก

เวลาไม่คอยใคร

โย ทนฺธกาเล ทนฺเธติ ตรณีเย จ ตารเย
โยนิโส สํวิธาเนน สุขํ ปปฺโปติ ปณฺฑิโต ฯ

ขุ. เถร. ๒๖ / ๒๙๓ / ๓๕๒

ผู้ใดช้าในเวลาที่ควรช้า และรีบในเวลาที่ควรรีบ ผู้นั้นจัดว่าเป็นคนฉลาด ย่อมได้รับความสุขสมหวัง เพราะจัดการได้แยบยล.

การทำงานต่าง ๆ จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยเป็นอันดีและได้รับประโยชน์ตามที่ต้องการ หรือจะสำเร็จไปอย่างทุลักทุเลไม่เรียบร้อย ทั้งไม่ได้ผลตามที่ต้องการ ขึ้นอยู่กับวิธีการทำงานซึ่งเรียกกันในปัจจุบันว่า **"การจัดการ"** การจัดการเป็นหัวใจของงานทุกอย่างที่จะทำ ถ้าใครฉลาดในการจัดการ งานก็สำเร็จเรียบร้อย ถ้าจัดการไม่เป็น งานก็ขลุกขลัก ยุ่งเหยิง ทั้งที่งานนั้นเป็นงานธรรมดาไม่ยุ่งยากซับซ้อนอะไร แต่เพราะไม่เข้าใจในการจัดการจึงทำให้สำเร็จเรียบร้อยไม่ได้ การจัดการที่ดีคือการจัดระบบการทำงานให้รัดกุม มีประสิทธิภาพ ถือหลักว่า **"ประหยัดให้มาก แต่ได้ผลสูงสุด"** หรือหลัก **"ลงทุนน้อย ได้กำไรมาก"** เป็นสำคัญ

การจัดการเรื่องเวลาก็เป็นเรื่องจำเป็น เพราะเวลาเป็นตัวกำหนดว่างานจะสำเร็จเรียบร้อยหรือไม่ งานที่เสร็จและเรียบร้อยตามเวลาที่กำหนดหรือที่ควรจะเป็น ย่อมถือว่าดีและใช้ได้ งานบางอย่างใช้เวลาน้อย ทำไม่นานก็เสร็จ งานบางอย่างต้องใช้เวลามาก เรื่องเวลานี้จึงขึ้นอยู่กับงานแต่ละอย่างเป็นสำคัญ งานใดต้องการเวลา ต้องการ

ความละเอียดรอบคอบ ก็ต้องให้เวลาทำ ไม่ต้องรีบ หากรีบทำก็อาจสำเร็จแต่ไม่เรียบร้อย หรือทำให้เสียหายได้ งานอย่างนี้ต้องยึดคติ **"ช้าเป็นการ นานเป็นคุณ"** เป็นหลัก แต่งานบางอย่างเป็นงานรีบด่วน ต้องเร่งทำ ช้าไม่ได้ จะทำให้เกิดความล่าช้าและความเสียหาย งานอย่างนี้ก็ต้องถือคติ **"ช้าเสียการ นานเสียกิจ"** เป็นหลัก

ผู้ที่เห็นความสำคัญของเวลาว่ามีค่า เข้าใจงานและมองงานทะลุว่างานใดควรใช้เวลาทำเท่าไร เวลาที่ควรช้าก็ช้า ถือเอาความละเอียดและความสมบูรณ์เป็นหลัก แต่ถึงคราวทำงานที่ต้องรีบก็รีบทำให้เสร็จทันเวลา คนที่ทำงานในลักษณะนี้จัดว่าเป็นบัณฑิตคือเป็นผู้ฉลาดในการจัดการ สามารถทำงานทุกอย่างให้สำเร็จได้ และจะได้รับผลได้รับประโยชน์เป็นความสุขความสมหวังได้ทุกเมื่อ ส่วนผู้ที่ไม่รู้คุณค่าของเวลา มักจะอืดอาดยืดยาด ไม่รีบไม่ร้อน ปล่อยไปตามอารมณ์ งานจะรีบหรือไม่รีบ ด่วนหรือไม่ด่วน ก็ทำไปเรื่อย ๆ แบบ **"ถึงก็ช่าง ไม่ถึงก็ช่าง"** อย่างนี้มักจะเสียประโยชน์ไปโดยไม่รู้ตัว และมิใช่เฉพาะในเรื่องการทำงานเท่านั้นที่ต้องรู้จักคุณค่าของเวลา แม้ในการปฏิบัติธรรม ในการศึกษาเล่าเรียน ในการทำกิจวัตรประจำวัน หรือในการไปไหนมาไหน ก็ต้องรู้จักช้าและรู้จักรีบในลักษณะนี้ด้วย ไม่อย่างนั้นก็ทำให้เสียประโยชน์ที่ควรจะได้เช่นเดียวกัน

เหตุที่ทำให้คนเรามีความต่างกันอย่างหนึ่งคือ ความกระฉับกระเฉงว่องไว ทันการ กับความอืดอาดยืดยาด เช้าชามเย็นชาม ไม่ทันการ เมื่อไม่ทันการก็ไม่ทันกิน และหากินไม่ทันกัน อุปนิสัยอย่างนี้ดูเหมือนจะแก้ยาก แต่ถ้าพยายามแก้ก็สามารถแก้ได้ นอกจากไม่ยอมแก้เท่านั้น

ไม่มีตัว ก็ไม่มีทุกข์

สุขา วิราคตา โหติ   กามานํ สมติกฺกโม
อสฺมิมานสฺส วินโย   เอตํ เว ปรมํ สุขํ ฯ

ขุ. อุ. ๒๕ / ๑๑ / ๑๑๘

ความปราศจากราคะคือการละกามทั้งหลายได้ เป็นความสุข การกำจัดอัสมิมานะคือความถือตัวได้ นั่นแหละเป็นความสุขอย่างยิ่ง.

ราคะ คือความกำหนัดยินดี ความพอใจติดใจหลงใหลอยู่กับกามารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ราคะนี้ท่านจัดว่าเป็นไฟอย่างหนึ่งเรียกว่า ราคัคคิ ผู้ที่ยินดีพอใจและติดกามารมณ์เหล่านี้แม้เพียงอย่างเดียว ก็ย่อมเป็นทุกข์เดือดร้อนเหมือนมีไฟอยู่ในตัว คือเดือดร้อนเพราะต้องดิ้นรนแสวงหามาให้ได้บ้าง เดือดร้อนเพราะต้องดูแลรักษาบ้าง เดือดร้อนเพราะสิ่งนั้นมาสูญหายหรือพลัดพรากจากไปบ้าง ใช่แต่เท่านั้น แม้การทะเลาะวิวาทกัน การแก่งแย่งชิงดีกัน การเอารัดเอาเปรียบกัน หรือแม้กระทั่งการลักการขโมย การฉ้อโกงกันอันเป็นบาปทุจริตซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เกิดโทษในภายหลัง ส่วนหนึ่งก็มีสาเหตุมาจากผู้กระทำตกอยู่ในอำนาจราคะนี่เอง หากกำจัดราคะหรือละกามารมณ์ได้บ้าง ทำให้เบาบางได้บ้าง ก็จะมีความสุขได้ เมื่อละได้น้อย ก็มีความสุขน้อย ละได้มาก ก็มีความสุขมาก ละได้เด็ดขาดก็จะมีแต่ความสุขทุกเมื่อ

มีอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้คนเรามีทุกข์หรือประสบทุกข์โดยไม่รู้ตัว นั่นก็คือความถือตัวซึ่งพระเรียกว่า **อัสมิมานะ** คือความยึดถือว่าเป็น

ตัวและยึดถือสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวว่าเป็นของตัว ไม่เข้าใจว่าแท้ที่จริงแล้วตัวก็ไม่มี สิ่งที่ตนยึดไว้นั้นก็ไม่มี แต่คนไปยึดถือว่ามี จึงต้องทุกข์มากกว่าคนอื่น เวลาใครด่าว่า ก็คิดว่าเขาด่าตัว เขาทำร้าย ก็คิดว่าเขาทำร้ายตัว เขานอกใจ ก็คิดว่าเขานอกใจตัว เขาโกงเขาไม่ซื่อ ก็คิดว่าเขาโกงเขาไม่ซื่อต่อตัว ทุกอย่างดึงเข้าหาตัวมีตัวเป็นจุดศูนย์กลางหมด ตัวก็เลยต้องรับทุกข์ทุกเรื่องเพราะการถือตัวนี้เป็นเหตุให้คนคิดว่าตัวใหญ่ จึงต้องทำตัวให้ใหญ่ เมื่อตัวใหญ่ ก็ต้องโดนกระแสทุกข์ต่าง ๆ มากเหมือนภูเขาใหญ่ก็ต้องโดนลมโดนฝนมากกว่าภูเขาเล็ก เมื่อทำตัวให้เล็กก็โดนกระแสทุกข์ไม่มาก แต่เมื่อทำตัวให้ไม่มี คือไม่ยึดถือว่ามีตัวก็ไม่ต้องโดนอะไรเลย เพราะเมื่อปราศจากตัว สิ่งที่จะมาถูกกระแสทุกข์โถมทับเอาก็ไม่มี เหมือนกับอากาศที่ว่างเปล่า อะไร ๆ ก็ทะลวงผ่านไปหมด ความมีตัวหรือไม่มีตัวก็อยู่ที่จิตจะยึดถือว่ามีหรือไม่มี หากจิตคิดว่ามี ตัวตนก็มี และเมื่อตัวตนมี ก็ถูกกระแสทุกข์กระทบเอาและต้องประสบทุกข์ร่ำไป ถ้ากำจัดความถือตัวออกจากจิตใจได้ ก็จะสุขสบายอย่างคาดไม่ถึง เพราะไม่มีอะไรจะต้องให้ทุกข์ต่อไป เมื่อไม่มีทุกข์ จิตใจก็เบาสบาย สงบ และเยือกเย็นได้ในทุกสถานการณ์ กายก็พลอยเป็นสุขไปด้วย

เมื่อกายเดือดร้อนและใจเร่าร้อนเพราะราคะและกาม ก็ต้องแก้ด้วยการกำจัดราคะและหนีห่างจากกาม มิใช่ไปหมกมุ่นคลุกคลีอยู่กับกาม เมื่อถูกกระแสทุกข์เข้ามาทับถมเพราะไปยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวมีตน ก็ต้องยกตัวตนออกจากใจให้ได้เสียก่อน จึงจะพบความสุขที่แท้จริง หากใจยังเปี่ยมด้วยราคะ ยังพกความมีตัวตนอยู่ ป่วยการที่จะกู่ก้องร้องขอความสงบสุขในชีวิต

วิชาหลอกคน

นานุมฺมตฺโต นาปิสุโณ นานโฏ นากุตูหโล
มุฬฺเหสุ ลภเต ลาภํ เอสา เต อนุสาสนี ฯ

(ลาภครหิกชาดก) ขุ.ชา.ติก. ๒๗ / ๔๖๐ / ๑๑๙

มิใช่คนบ้า ก็ทำเป็นคนบ้า มิใช่คนส่อเสียด ก็ทำเป็นคนส่อเสียด มิใช่นักแสดง ก็ทำเป็นนักแสดง มิใช่คนตื่นข่าว ก็ทำเป็นคนตื่นข่าว คนที่ทำอย่างนี้ ย่อมจะได้ลาภจากคนงมงายทั้งหลาย นี่เป็นคำสอนสำหรับท่าน.

มีโรคระบาดอยู่อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นคราว ๆ แล้วก็หายไป และเป็นเฉพาะในหมู่คนพวกหนึ่งเท่านั้น โรคนั้นคือ **"โรคตื่นผู้วิเศษ"** ซึ่งทางพระเรียกว่า **"มงคลตื่นข่าว"** โรคนี้เกิดขึ้นแล้วก็ไม่ต้องรักษา ไม่นานก็หายไปเอง แต่ผู้ที่เคยเป็นโรคนี้มาและเสียเงินเสียทองไปมากแล้ว บางคนก็เข็ด บางคนก็ไม่เข็ด ยังไปติดโรคนี้ทำให้เสียเงินเสียทองอีก บางทีถึงกับเสียตัวก็มี อาการของโรคนี้ก็คือ เมื่อมีข่าวว่าผู้วิเศษหูทิพย์ตาทิพย์ พระอรหันต์ พระขลัง หรือแม้แต่ต้นกล้วยออกผลมาผิดปกติ บ่อน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ สัตว์ผิดปกติ มีที่ไหน ก็จะแห่กันไปขอหวยขอเบอร์ ขอน้ำมนต์ ขอให้ร่ำรวย ขอสารพัด ยอมเสียเงินเสียทองเสียเวลาไปหา ใครพูดก็ไม่เชื่อ ห้ามก็ไม่ฟัง กว่าจะรู้ว่าถูกหลอกถูกต้มก็หมดไปมากแล้ว และออกปากบอกใครก็ไม่ได้ ต้องเก็บไว้ในใจคนเดียว คนที่เป็นโรคนี้ มิใช่มีเฉพาะคนด้อยการศึกษาเท่านั้น แม้คนที่มีดีกรียาวเหยียดก็ยังเป็นโรคนี้ไปด้วยไม่น้อยราย คนที่ติดโรคนี้

พระท่านเรียกว่า "**คนงมงาย**" คือคนที่หลงผิดเข้าใจผิดหรือคนที่คิดว่าตัวเองฉลาดตัวเองรู้ดีในเรื่องนี้ คนที่ฉลาดมีดีกรีแต่ดื้อนี่แหละหลอกง่ายหลงง่ายกว่าชาวบ้านธรรมดา และถูกหลอกอย่างสนิททีเดียว บางทีนอกจากถูกหลอกแล้วยังถูกใช้เป็นเครื่องมือหลอกคนอื่นต่อไปด้วย

วิธีหลอกคนให้มานับถือ หรือนำทรัพย์สินมาบำรุงบำเรอตัวนั้นไม่ยาก คนที่ทำไม่ต้องคิดกลอุบายอะไรมาก เพียงใช้ความ "**กล้าทำ**" เพียงอย่างเดียวก็สำเร็จ เพราะรู้อยู่ว่าคนโลภกับคนหลง สองประเภทนี้หลอกง่าย โดยแสร้งทำให้ประหลาด ๆ ผิดคนทั่วไปผิดพระทั่วไปนิดหน่อยเท่านั้น คนก็แห่กันมาหาแล้ว คือทำเป็นเหมือนคนบ้า พูดจาเลอะ ๆ เทอะ ๆ บ้าง คนเขาก็เอาไปตีเป็นหวยกันเอง ทำเป็นคนรู้ลึกซึ้งพูดถึงคนนั้นคนนี้ โดยเฉพาะคนใหญ่คนโตที่คนทั่วไปไม่ค่อยได้รู้เรื่องของเขา แต่ผู้นั้นพูดถึงอย่างกับรู้เรื่องของเขาดี คนก็เข้าใจว่าเป็นคนหูทิพย์ตาทิพย์ รู้เรื่องต่าง ๆ ที่คนทั่วไปไม่รู้บ้าง ทำเป็นคนเคร่งบ้าง ทำเป็นคนไม่สนใจใครบ้าง ทำเป็นคนใหญ่โตจะไปไหนมาไหนต้องมีคนแวดล้อมมาก ๆ บ้าง จะทำพิธีก็ต้องจัดฉากดูให้ดีให้สมเกียรติบ้าง ผู้คนเห็นเข้าก็ศรัทธาเลื่อมใสในตัวผู้นั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นการแสดง เป็นการจัดฉาก เป็นการโกหกกันซึ่งหน้า แต่คนงมงายก็เหมือนกับคนตาบอดนั่นแหละ เห็นก็เหมือนไม่เห็น จึงถูกเขาหลอกเอาอย่างง่ายดาย

โรคตื่นผู้วิเศษย่อมหมดไปไม่ได้ ถ้าคนงมงายยังมีอยู่ ความงมงายทำให้เสียรู้คนและเสียประโยชน์ ถ้ายอมเสียเวลามาใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบ นึกถึงหลักความจริงต่าง ๆ ย่อมจะรู้ได้ในไม่ช้าว่าอะไรของจริง อะไรของปลอม เพียงอย่าใจเร็วด่วนตัดสินใจเชื่อเท่านั้น

บุญบันดาล

ยํ อุสฺสุกฺกา สงฺฆรนฺติ อลกฺขิกา พหุํ ธนํ
สิปฺปวนฺโต อสิปฺปา วา ลกฺขิกา ตานิ ภุญฺชเร ฯ

ขุ.ชา.ติก. ๒๗ / ๔๕๑ / ๑๑๗

ผู้ไม่มีบุญ ขวนขวายรวบรวมทรัพย์ใดไว้เป็นอันมาก ผู้มีบุญจะมีความรู้หรือไม่มีความรู้ก็ตามย่อมได้ใช้สอยทรัพย์เหล่านั้น.

เรื่องผลของบุญเป็นเรื่องอัศจรรย์ ยากที่จะหยั่งรู้และหยั่งถึงได้ด้วยสติปัญญาธรรมดา พอ ๆ กับเรื่องผลของบาปที่เรียกกันว่าเวรกรรม เพราะเป็นเรื่องที่เกิดและเป็นขึ้นได้โดยไม่คาดคิด เมื่อถึงคราวที่บุญซึ่งทำไว้ให้ผล ก็ทำให้ผู้นั้นได้รับความสุขความเจริญหรือได้รับความสำเร็จในชีวิตในทันที บุญบางอย่างทำให้ชีวิตของผู้นั้นเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ซึ่งเรามักจะเรียกคนเช่นนี้ว่า "**ราชรถมาเกย**" หรือ "**บุญหล่นทับ**" อะไรทำนองนี้ แต่แท้จริงแล้วเป็นเพราะ "**บุญบันดาล**" นั่นเอง แม้บาปก็เช่นเดียวกัน เมื่อถึงคราวให้ผล ก็ทำให้ผู้ทำบาปไว้ได้รับความเสื่อมความหายนะทันตาเห็น ทำให้ชีวิตตกอับคับแค้นลงเรื่อย ๆ เช่นทำให้ประสบความวิบัติทางอาชีพการงาน ถูกถอดถูกพิจารณาโทษ บางครั้งถึงกับติดคุกติดตะราง เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งที่เห็นกันบ่อยคือ ทรัพย์สมบัติที่บุคคลได้มาเป็นของตน จะได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงของตน หรือได้มาจากกองมรดกตกทอดที่พ่อแม่ยกให้ หรือได้มาโดยทางใดก็ตาม หากบุคคลนั้นเป็นคนไม่มีบุญ ไม่เคยทำบุญที่จะเป็นเหตุให้รักษาทรัพย์นั้นไว้ได้ ทรัพย์นั้น

ก็อยู่กับบุคคลนั้นไม่นาน ย่อมจะมีเหตุให้ทรัพย์เหล่านั้นเปลี่ยนมือไปอยู่ในมือของผู้อื่นเรื่อย ๆ หรือจะต้องจับจ่ายใช้สอยไปในทางที่ไม่จำเป็นจนกระทั่งหมด หรือบางรายเอาแต่เก็บไว้อย่างเดียว ไม่ยอมใช้สอยเพราะกลัวหมดจนกระทั่งตายไป อย่างนี้เรียกว่าไม่ได้ใช้ทรัพย์ ทรัพย์ที่หลุดจากมือผู้ไม่มีบุญไปนั้น ก็ไปตกอยู่ในมือของผู้มีบุญ ผู้มีบุญเหล่านั้นจะมีความรู้ในการหาทรัพย์สมบัติหรือไม่มีก็ตาม ก็ย่อมได้เป็นเจ้าของทรัพย์นั้น ได้ใช้สอยทรัพย์นั้น ท่านเปรียบคนมีบุญมีวาสนาเหมือนกับแอ่งน้ำใหญ่ น้ำฝนซึ่งตกบนที่ดอนจะมากหรือน้อยก็ตามย่อมไหลลงมาสู่แอ่งน้ำนั้นทั้งหมด เพราะที่ดอนย่อมขังน้ำไว้ไม่ได้ ฉันใดทรัพย์สมบัติของผู้ไม่มีบุญ ก็ย่อมไหลมาสู่แอ่งคือผู้มีบุญทั้งหมด ฉันนั้น

คนไม่มีบุญนั้น ส่วนใหญ่อุตส่าห์ทำงานทำการด้วยความเหนื่อยยากกว่าจะได้ทรัพย์มา แต่เมื่อได้มาแล้วกลับใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย กินเหล้าเมายาบ้าง เล่นการพนันบ้าง เที่ยวเตร่สนุกสนานตามสถานเริงรมย์บ้าง ใช้เงินทองที่ได้มาไปอุดหนุนจุนเจือผู้มีบุญหมด คนไม่มีบุญ ย่อมเก็บทรัพย์ไม่ได้อย่างนี้ อย่าว่าแต่ทรัพย์ที่ได้มาด้วยการทำงานเลย แม้มรดกกองใหญ่ หากตกอยู่ในมือของคนไม่มีบุญแล้วไม่ช้าก็เปลี่ยนมือไปหมดสิ้น

ท่านว่า ทรัพย์สมบัติที่ได้มานั้นควรใช้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องเลี้ยงครอบครัวบ้าง เก็บไว้เผื่อวันหน้าบ้าง ช่วยเหลือสังคมบ้าง ทำบุญทำกุศลเพื่อทำตนให้เป็นแอ่งบุญบ้าง อย่าคิดรอกินบุญเก่าอยู่ เพราะบุญเก่านั้นตนจะเคยทำไว้บ้างหรือเปล่าก็ไม่รู้ ที่แน่ ๆ คือทำด้วยตนเองเสียวันนี้

ISBN 974-493-088-8

ธรรมสารทีปนี

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙)